

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

ЗБІРНИК
НАУКОВИХ ПРАЦЬ
МОЛОДИХ ВЧЕНИХ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

Випуск 16

Електронне видання

Кам'янець-Подільський
2024

УДК 378.4(477.43)(082)
ББК 74.58я431
З-41

Ідентифікатор медіа R40-02211

Рішення Національної ради з питань телебачення та радіомовлення №1844 від 21.12.2023 р.

Рекомендувала вчена рада Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, протокол № 10 від 28 листопада 2024 року.

Рецензенти:

Олександр АЛЕКСЄЄВ доктор педагогічних наук, доцент;
Людмила ЛЮБІНСЬКА доктор біологічних наук, професор;
Ліана ОНУФРІЄВА доктор психологічних наук, професор.

Редакційна колегія:

Сергій КОПИЛОВ доктор історичних наук, професор (*голова*);
Світлана МИРОНОВА доктор педагогічних наук, професор (*відповідальний редактор*);
Тетяна ФРАНЧУК кандидат педагогічних наук, доцент (*відповідальний секретар*);
Леся РУДА кандидат політичних наук (*відповідальний секретар*);
Тетяна БОДНАРЧУК кандидат економічних наук, доцент, заступник декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків природничо-економічного факультету;
Тетяна ДОКУЧИНА кандидат педагогічних наук, доцент, заступник декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків факультету спеціальної освіти, психології і соціальної роботи;
Олександр КОМАРНИЦЬКИЙ доктор історичних наук, професор, заступник декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків історичного факультету;
Наталія МЄЛЕКЄСЦЕВА кандидат філологічних наук, доцент, заступник декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків педагогічного факультету;
Тетяна ПОВЕДА кандидат педагогічних наук, доцент, заступник декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків фізико-математичного факультету;
Анжеліка ПОПОВИЧ доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи та міжнародних зв'язків навчально-наукового інституту української філології та журналістики;
Марина ЧИСТЯКОВА кандидат наук з фізичного виховання та спорту, заступник декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків факультету фізичної культури;
Ольга ШАПОВАЛ кандидат філологічних наук, доцент, заступник декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків факультету іноземної філології.

Збірник наукових праць молодих вчених Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. Вип. 16. 260 с.

Електронна версія збірника доступна за покликаннями:

URL: <http://clar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/8590>

URL: <https://science.kpnu.edu.ua/naukove-tovarystvo-studentiv-slukhachiv-aspirantiv-doktorantiv-i-molodykh-vchenykh-k-pnu/>

У збірнику вміщено доповіді та повідомлення, виголошені на науковій конференції молодих вчених Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

УДК 378.4(477.43)(082)
ББК 74.58я431

Матеріали збірника подані в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів відповідають за точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та ін.

© К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2024

Юліанна ВІЩАК,
здобувачка вищої освіти третього рівня 1 року навчання
спеціальності 035 Філологія
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-9227-9750>

ВІД УТОПІЇ ДО ПОСТАПОКАЛІПСИСУ: ФІКЦІЙНЕ ЗОБРАЖЕННЯ ФЕМІННОГО СВІТУ

Окреслено специфіку зображення фемінного світу в науковій фантастиці. Проаналізовано його еволюцію від утопічних уявлень до дистопічних і постапокаліптичних сценаріїв. У центрі уваги – роль гендеру у формуванні суспільного ландшафту, взаємодія між уявленнями про фемінність та соціальними трансформаціями, а також зміни у сприйнятті жіночого досвіду в умовах кризових ідеологій. Розглядаються ключові тексти, що відображають різноманітні моделі фемінних світів, а також аналізуються їхні соціокультурні та політичні імплікації.

Ключові слова: наукова фантастика, літературознавство, гендерні студії, фемінізм, фікційна література

Актуальність. В умовах зростаючого інтересу до гендерних питань у контексті глобальних викликів і трансформацій, дослідження фемінних світів у художній літературі відкриває нові горизонти для розуміння соціальних структур та уявлень. Літературні утопії, дистопії та постапокаліптичні сценарії не лише відображають зміну культурних парадигм, а й слугують майданчиком для критичного осмислення ролі фемінності у формуванні майбутніх суспільств.

Метою публікації є аналіз фікційних зображень фемінного світу в літературі, зокрема, у жанрах утопії та постапокаліпсису, задля виявлення особливостей гендерного наративу та його впливу на формування соціокультурних уявлень. Дослідження прагне розкрити, як літературні твори різних епох відображають ідеали, страхи та надії, пов'язані з фемінністю, а також вплив цих текстів на сучасні дискусії про гендер, владу та соціальну справедливість.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «фемінний світ» в літературі об'єднує уявлення про реальність, в якій фігурують інтерпретації жіночого досвіду. Це можуть бути як прямі описи жіночих контекстів, так і соціальні структури, де роль жінки є ключовою. Однак поняття «фемінного світу» часто поєднується з ідеєю перегляду існуючих соціальних норм, рефлексій щодо гендерних ролей, суспільних конструктів тощо.

Літературний жіночий дискурс активно розвивається з кінця XIX ст. і є відображенням особистісних і соціальних характеристик авторок. Сучасні інтерпретаційні підходи базуються на засадах і теоретичному апараті постструктуралістських концепцій Жака Лакана, Жа-

ка Деріди, Мішеля Фуко. Основними проблемами тут постають проблеми влади, політики, мови, сексуальності/тілесності. Особливість філософської методології, зокрема, в тому, що через аналіз проявів феноменів «жіночого» та «фемінного», «чоловічого» й «маскулінного» в культурі вона маніфестує тезу про розвиток сучасної культури не лише під знаком логіки й свідомості, але й чуттєвості, тілесного досвіду [1, с. 246]. Елейн Шовалтер ввела у науковий обіг гінокритичний підхід як метод аналізу жіночої літератури, згідно з яким виокремлюють новий тип незалежного жіночого дискурсу, у якому жінка творить специфічні текстуальні значення, що базуються на власному досвіді та переживаннях і відрізняються від чоловічого канону репрезентації та письма [2]. Вона закликає знайти свою тему та систему, щоб розбудувати певну феміністичну методологію, не посилаючись на чоловічу критичну традицію.

Літературні жанри утопії та постапокаліпсису відображають суспільні знання та виклики, водночас пропонуючи простір для критики існуючих соціальних систем і можливих варіантів майбутнього. У літературі зображення жінок у цих жанрах варіюються від ідеалізованих образів до глибоких соціальних критик, що порушують питання гендерної рівності, ролі жінок у суспільстві та їхніх можливостей у змінених реаліях.

Утопія – це абстрактна модель ідеальної соціальної системи, що відповідає уявленням автора про гармонію людини й суспільства. У контексті фемінного дискурсу цей жанр представляє ідеальні суспільства, де чоловіки й жінки мають рівні можливості в політиці, економіці та соціальній структурі. Такі утопії розглядаються як своєрідні моделі суспільної трансформації та виклик сучасності, спонукаючи реципієнтів осмислити потенційні зміни та їх важливість у загальносуспільному, культурному та соціальному аспектах. Серед зразків утопічної фемінної та феміністичної літератури можемо виділити роман Шарлотти Перкінс Гілман «Їзем'я» («Herland», 1915). Згідно з сюжетом, троє студентів соціологів вирушають в експедицію територією, яку, за чутками, населяють виключно жінки – ізольована група з власною мовою, законами та суспільним устроєм. У цьому тексті Гілман виділяє декілька соціальних проблем серед яких: контроль над власним тілом (у тексті роману жінки народжують дітей шляхом партеногенезу), відсутність боротьби за владу та класові розриви, вільний вибір у формах діяльності, економічна незалежність тощо. Фемінні ознаки у тексті «Їзем'я» теж відрізняються від традиційних на момент написання твору – фізично сильні, кремезної статури жінки із короткими зачісками, які не використовують косметику та не носять прикраси. Головна ідея тексту – простежити ріст головних героїв від стереотипізованих уявлень про жіноцтво до усвідомлення утопічного суспільства – вільного від застарілих соціальних конструктів та ролей.

У творах жанру постапокаліпсис автори відображають світ після глобальних катастроф, де старі соціальні структури зруйновано, тому суспільство намагається створити світ із новими правилами та порядками. У багатьох постапокаліптичних творах жінки проходять трансформацію від пасивних жертв до активних діячок, що борються за виживання і самовизначення. Це відображає важливу еволюцію жіночих ролей у постапокаліптичних контекстах. Фемінні героїні в таких творах стають ключовими фігурами у боротьбі за соціальну справедливість та створення адекватної, рівноправної цивілізації. Серед зразків варто виділити «Голодні ігри» (2008) Сюзанни Коллінз, «Оповідь служниці» (1985) Маргарет Етвуд, «Голос» (2018) Крістіни Далчер. Кожна з цих книг описує постапокаліптичні суспільства, де жінки вимушені боротись за виживання та свої права, однак кожен твір піднімає різні соціальні теми: «Голодні ігри» – виживання та формування сильної персонажки в умовах бідності, насильства

та деструктивної соціальної структури; «Оповідь служниці» – сексуальне насильство, тиранію та обмеження контролю власного тіла; «Голос» – заборона здобувати освіту, економічна залежність та, фактично, рабство в умовах встановлених правил та законів.

Висновки. Зображення жінок в утопічних та постапокаліптичних жанрах постає важливими інструментами для дослідження соціальних і гендерних трансформацій. Утопії пропонують ідеалізовані моделі рівності між статями, де жінки мають можливість реалізовуватися та активно брати участь у суспільних процесах. Постапокаліптичні тексти, в свою чергу, зображують жінок як героїнь, що переживають глибоку трансформацію – від жертв до лідерок у боротьбі за нове суспільство. Обидва жанри розглядають можливості гендерної рівності та автономії жінок у майбутньому, пропонуючи рішення актуальних проблем сучасного світу. Літературні твори, що зображують фемінний світ, можуть стати відображенням існуючих суспільних питань або ж, навпаки, альтернативними просторами для пошуку нових моделей організації життя.

Список використаних джерел:

1. Агеева В. Гендерна літературна теорія і критика. Основи теорії гендеру: навчальний посібник. Київ: К.І.С., 2004. С. 426-455.
2. Showalter E. Towards a feminist poetics. The new feminist criticism. *Essays on Women, Literature and Theory*. New York: Pantheon Books, 1985. P. 125–143.

Отримано: 15.11.2024

Ірина КАЗИМІР,

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри англійської мови

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0230-4281>

КОНТЕКСТУАЛЬНА СИНОНІМІЯ ЯК ПРОЯВ СЕМАНТИЧНОЇ НАДМІРНОСТІ

У запропонованій праці розглядається явище семантичної надмірності на матеріалі газетного тексту. Під час розгляду варіативної номінації референта/контекстуальної синонімії з позиції лінгвістики тексту у центрі уваги перебуває співвідношення лексичних одиниць та їх заміників, які відображаються у структурній та смисловій організації дискурсу (текстоутворювальна функція).

Ключові слова: контекстуальна синонімія, семантична надмірність, кореферентність, рекурентність, варіативність.

Актуальність теми. Контекстуальна синонімія є медіатором і транслятором семантичної надмірності у газетному тексті. У лінгвістиці номінативне варіювання певною мірою визначається сутнісними характеристиками мови як однієї з психічних функцій людського мозку. Так, поява варіантів та перейменувань може обґрунтовуватися прагненням мовної системи до постійної мінливості, плюралізму та динаміки функціонування.

Мета – встановити особливості функціонування явища семантичної надмірності в межах категорії контекстуальної синонімії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основа існування категорії контекстуальної синонімії полягає у передачі аналогічного сенсу з допомогою різних мовленнєвих засобів, якими можуть бути синоніми, перифрази, евфемізми, повтори тощо. Так, найважливішою точкою дотику між перейменуваннями, синонімами, паралелями, перифразами та евфемізмами є те, що вони об'єднуються навколо однієї проблеми – порушення стабільності лексичного складу системи. У лінгвістиці тексту враховується також аспект контекстуальної супідрядності, функціональної наступності та зв'язності вторинних замінів, закріплений у термінах кореферентності та рекурентності. У лінгвістиці тексту абсолютизується статичний аспект номінативної варіативності. Йдеться про умову зв'язності, послідовності текстових міркувань та ідентичності означеного.

У галузі лінгвістичного знання номінація особи слугує важливим засобом створення зв'язності та цілісності тексту. Синонімія є основною метою використання мовних засобів для полегшення процесу комунікації та сприяння взаємодії. Зазначають, що лінгвоонтологічна аргументація слововжитків передбачає певну форму відношення між словом (знаком) і предметом (денотатом), ідеал якої втілюється у формулі – “одне слово (одне позначення) – “один предмет” – той, хто висловлюється подібним чином доводить своє знання рідної мови і відхилитиме все те, що могло б порушити надійність відносин слово-предмет [1, с. 152].

Принцип лінгвістичної економії (економії мовних зусиль) перегукується з загальним принципом психологічної економії “принципу біологічно раціональної економії” або “принципу найменших витрат” [2]. Відповідно до цього принципу, організм прагне до того, щоб для досягнення тієї чи тієї комунікативної мети докладати найменші зусилля. Цьому принципу підпорядковується не тільки частотність слів у мові, а також розподіл інструментів на робочому місці [2, с. 58].

Як вважає Г. Херман, мовний акт вимагав від того, хто говорить найменшу кількість зусиль [2, с. 58]. Таким чином, лексико-семантичний феномен близькості значення слів (синонімії у вузькому значенні) виокремлюється в ряді лінгвістичних теорій як прояв так званої “надмірності в мові” [3], коли одному елементу глибинної структури відповідає кілька елементів поверхневої структури.

У психології міжособистісних комунікацій для “надмірності” може використовуватися синонім “патерн”, що є “повторенням подій” [2], який у лінгвістичному плані розглядається як присутність повторюваних (варіативних / не варіативних) форм або наявність великої кількості нових чи паралельних для можливості багатопланового вибору. Таким чином, з раціонально-прагматичної позиції граматики або психолога синоніми можуть визначатися як результат “стилістичної незручності” [1], що містить прийоми та засоби, які перешкоджають взаєморозумінню, ускладнюють значення для відправника повідомлення (складність підбору синонімів), так і сприйняття одержувача повідомлення (складність ідентифікації денотату), де спостерігається скупчення однакових чи споріднених слів як бурхливий потік звуків, які оточують читача [4, с. 68].

Список використаних джерел:

1. Gardt A. Sprachreflexion in Barock und Fruehaufklaerung. Entwürfe von Boehme bis Leibniz. Berlin: Walter de Gruenter, 1994. 520 S.
2. Hoermain H. Psychologie der Sprache. 2. Auflage. Berlin, Heidelberg, New York: Springer-Verlag, 1977. 223 S.

3. Mangoldt R. Sprechen über Objekte. Psycholinguistik. *Ein international Handbuch. An international Handbook*. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2003. SS. 368-399.
4. Schneider W. Wörter machen Leute. *Magie der Sprache*. Zürich, München: R. Piper&Co. Verlag, 1976. 434 S.

Отримано: 18.11.2024

Катерина КАЛИНИЧ,
доктор філософії (PhD), асистентка
кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8263-6322>

ЛІТЕРАТУРНИЙ КАТАРСИС ЯК ТРАНСФОРМАЦІЯ ТРАВМАТИЧНОГО ДОСВІДУ: МЕТАМОРФОЗИ БОЛЮ У РОМАНІ Г. БЕЛЛЯ «ДЕ ТИ БУВ, АДАМЕ?»

Розглянуто парадигму літературного катарсису як процесу трансформації емоційно деструктивного досвіду війни в романі Г. Белля «Де ти був, Адаме?». Демонструється як через символи болю та персонифікації, що зіштовхується з психологічно негативними наслідками воєнного конфлікту, реципієнти здатні пережити своєрідне духовне очищення і модифікувати власні травматичні переживання.

Ключові слова: катарсис, війна, травма, Г. Белль, «Де ти був, Адаме?».

Актуальність теми. Війна постає одним з найбільш руйнівних соціальних феноменів із морально важкими та тривалими наслідками для усіх аспектів людського життя – від індивідуальної психіки до національної культурної ідентичності. Сьогодні, коли соціум стикається зі складними випробуваннями – збройні конфлікти, кризові ситуації, особисті трагедії, – питання трансформації травми та болю набувають особливої актуальності. Тому для сучасного літературознавства важливо зосереджується на вивченні людських переживань в критичні моменти крізь призму катарсичної функції літературного тексту, позаяк в такому контексті він слугує своєрідним інструментом психологічного відновлення. Саме роман Генріха Белля «Де ти був, Адаме?» (1951), розкриваючи екзистенційні аспекти переживання травматичного досвіду під час Другої світової війни, слугує промовистим прикладом художнього осмислення не лише історичних подій, а й атрактором внутрішнього відновлення завдяки емоційному співпереживанню читачів.

Мета публікації полягає в аналізі процесу літературного катарсису як засобу трансформації травматичних переживань війни на прикладі роману Генріха Белля «Де ти був, Адаме?».

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепт катарсису походить ще від античної традиції і вперше був розроблений Аристотелем у трактаті «Поетика». Давньогрецький філософ визначає це поняття як таке, що «облагоджує почуття людей, приносить глядачам духовне очищення» [1, с. 21], зокрема через трагедію. Оскільки літературний катарсис допомагає реципієнту не лише усвідомити власні почуття, звільнитися від негативного емоційного тягаря внаслідок переживання чужого досвіду, вважаємо, що він виконує терапевтичну

функцію. Натомість в контексті воєнної літератури катарсис набуває дещо іншого змісту – слугує дієвим способом трансформації болю, допомагає переосмислити значення власної ідентичності, віднайти новий сенс у мінливому соціумі. Така здатність вивести реципієнта на інтенсивний рівень рефлексії задля психологічної модифікації травматичного сприйняття болю притаманна роману «Де ти був, Адаме?» німецького письменника, безпосереднього учасника Другої світової війни Генріха Белля.

У своїх творах автор зазвичай зосереджувався на долі «маленької людини» у вирі історичних катаклізмів. «Де ти був, Адаме?» засвідчує, як Г. Белль через літературний твір намагається осмислити колективний травматичний досвід індивідів після Другої світової війни. Модерністський підхід до зображення тексту демонструє кільцеву композицію із дев'яти ризомних оповідань з ретроспективними імплікаціями, що згодом переплітаються в логічний лінійний сюжет, де головним героєм постає сама війна. Крім фізичної деструкції, роман зображує психологічну руйнацію персоносфери – військових, цивільних, жертв, агресорів, – які, потрапивши в умови війни, змушені переосмислити свої моральні цінності та сенс власного життя.

Кожен із героїв (Файнгальс, Шнайдер, Бауер, Грек, Ілона, Фінк, Фільскайт) проходить низку моральних та психологічних випробувань і стикається зі своєю людською вразливістю й безпорадністю перед обличчям смерті. Через внутрішні монологи, ретроспекції та символічні маркери письменник демонструє, як травма поступово модифікується на каталізатор внутрішньої трансформації (а у випадку з Фільскайтом деградації) персонажа, що у свою чергу безпосередньо впливає на катарсичну дію. Катарсис також актуалізується й на рівні рецептивної взаємодії: Белль навмисно залишає багато відкритих аксіологічних питань, змушуючи читача самостійно переосмислювати сенс зображуваних подій, зокрема й через метаморфози болю.

Сама тема болю у романі має амбівалентний характер: вона виступає і як чинник дегуманізації, і як своєрідний поштовх для переосмислення сенсу буття та пошуку власного самовизначення. Завдяки символічним образам (поранені солдати – зламане покоління, що втратило віру в гуманізм і майбутнє; руйнування міст – духовне спустошення героїв тощо) автор передає атмосферу абсурдності війни та десакралізації людського життя як такого. Однак такі складні метаморфози болю німецький письменник поступово акомодує з руйнівної сили на можливість очищення, самопізнання та духовного відродження.

Висновки. У романі Г. Белля «Де ти був, Адаме?» літературний катарсис виступає ефективним засобом модифікації травматичного досвіду війни. Завдяки ризомній фабулі автор допомагає пройти реципієнту крізь складні етапи переосмислення болю та втрат разом із персоносферою тексту, тоді як сам роман постає своєрідною платформою для екзистенційної рефлексії над сенсом людських страждань, зумовлених війною, та сприяє емоційному очищенню як самих героїв, так і читачів.

Список використаних джерел:

1. Арістотель. Поетика / пер. Борис Тен. Київ: Мистецтво, 1967. 129 с.

Отримано: 16.11.2024

МОБІЛЬНІ ДОДАТКИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Публікація присвячена дослідженню впливу мобільних додатків на процес вивчення іноземних мов та формування мовної компетентності. Розглядаються ключові переваги такого навчання, зокрема його здатність забезпечувати гнучкість і доступність навчання, підвищувати мотивацію, а також сприяти індивідуалізації освітнього процесу.

Ключові слова: мобільні додатки, вивчення іноземних мов, мовна компетентність, лексика, граматики, говоріння, інтерактивні вправи.

Актуальність теми. Сучасний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), особливо використання інтернет-технологій, призвів до появи нової форми навчання, яка називається мобільним навчанням (англ. M-Learning). Під “мобільним навчанням” розуміють підхід, за якого освітній процес організовується на основі мобільних пристроїв (таких як смартфони, планшети, нетбуки тощо), що створюють мобільне освітнє середовище. Це середовище надає студентам можливість доступу до навчальних матеріалів в Інтернеті з будь-якого місця та у будь-який час. ЮНЕСКО у своїх рекомендаціях щодо мобільного навчання відзначає, що ринок мобільних пристроїв є надзвичайно великим, і їх доступність для різних соціальних груп постійно зростає, що робить мобільні пристрої найпопулярнішим засобом ІКТ. Завдяки цьому мобільне навчання стало значно доступнішим, ніж раніше [5]. Серед українських науковців, які досліджували використання мобільних додатків для формування мовної компетентності у вивченні іноземних мов, варто згадати В. Білоус [1], Я. Брухаль [2], Т. Калинюк [3], Н. Ткаченко [6] та інші.

Мета публікації. Метою публікації є висвітлення ролі мобільних додатків як ефективного інструменту для формування мовної компетентності у вивченні іноземних мов. Публікація спрямована на інформування освітян, дослідників про переваги інтеграції мобільних технологій у навчальний процес та має на меті продемонструвати, як мобільні додатки можуть сприяти формуванню ключових мовних навичок та компетентностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мовна компетентність – це система вироблених і засвоєних у процесі мовленнєвої діяльності мовознавчих правил, достатніх для адекватного сприйняття явищ суб'єктами мовлення, що охоплює фонетичні, граматичні та лексичні аспекти та допомагає осмислити мовні стандарти і використовувати їх належним чином; мовленнєва компетентність полягає у сформованості вмінь і навичок користування мовною компетентністю в усній чи писемній формі, у конкретних мовленнєвих ситуаціях і з певною метою [4, с. 2-3]. Мобільні додатки пропонують безліч можливостей для розвитку мовної компетентності. Вони дозволяють вивчати лексику, граматику, удосконалювати навички говоріння, читання та письма. Завдяки інтерактивним вправам, іграм та тестам, процес навчання стає більш цікавим та ефективним. Мобільні пристрої інтегрують навчання з роботою, дозволяючи будь-де й будь-коли збирати, аналізувати й опрацьовувати інформацію, а також навчатися в реальних умовах [7, с. 129-143].

Під час дослідження було проаналізовано низку додатків, представлених у вільному доступі в Інтернеті та призначених для вивчення іноземних мов. Найбільш цікавими, на нашу думку, є програми:

Bussu – це міжнародний освітній сайт, створений для вивчення іноземних мов. На сайті запропоновані різні прийоми для запам'ятовування нових слів та граматичних конструкцій, а також надається унікальна можливість спілкування з носіями мови. Інтернет портал простий у користуванні, та доступний широкому колу користувачів.

Quizlet – це популярний онлайн-сервіс, який пропонує інтерактивні картки для вивчення та запам'ятовування слів. Цей інструмент широко використовується як здобувачами освіти, так і педагогами в усьому світі, завдяки його зручності та ефективності. Quizlet дозволяє створювати власні набори карток або використовувати готові, розроблені іншими користувачами.

Duolingo. Цей додаток є одним з найвідоміших завдяки своєму гейміфікованому підходу до навчання. Він пропонує широкий вибір мов, інтерактивні вправи та регулярні заняття, щоб підтримувати мотивацію.

Вибір додатку залежить від індивідуальних потреб та переваг. Завдяки широкому спектру інтерактивних вправ та завдань, означені мобільні додатки дозволяють ефективно розширювати словниковий запас, вони містять детальні пояснення граматичних правил та пропонують різноманітні вправи для відпрацювання граматичних конструкцій. Це дозволяє систематично вивчати граматику і уникнути поширених помилок.

Одним з найбільших переваг мобільних додатків є можливість практикувати розмовну мову. Завдяки інтегрованим функціям спілкування, користувачі можуть практикувати розмови з носіями мови або іншими користувачами, що допомагає подолати мовний бар'єр та підвищити впевненість у своїх комунікативних навичках.

Ці мобільні додатки також пропонують широкий вибір текстів різної тематики та рівня складності, що дозволяє поступово розвивати навички читання. Користувачі можуть читати статті, новини, літературні твори та інші матеріали, що відповідають їхнім інтересам та рівню підготовки.

Висновки. Поєднання традиційних методів навчання з мобільними технологіями у викладанні іноземної мови дозволяє активізувати самостійну діяльність учнів, підвищує їхню пізнавальну активність та сприяє індивідуалізації навчання. При цьому важливо направляти процес отримання знань через мобільні технології, забезпечуючи їхню якість, достовірність та актуальність.

Список використаних джерел:

1. Білоус В. Мобільні навчальні додатки в сучасній освіті. *Освітологічний дискурс*. 2018. № 1-2 (20-21). С. 353–362. URL: <https://doaj.org/article/e61e41ef48074698ba414c98e8f2313d>
2. Брухаль Я. Б. Сутнісні характеристики технології мобільного навчання іноземної мови як педагогічної інновації. *Молодий вчений*. 2017. № 6. С. 201–205. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/6/44.pdf>
3. Калинюк Т. В. Основні напрями використання ІКТ в умовах дистанційного навчання. *Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи*: зб. статей V Міжнар. наук.-практ. конф., 19-20 лист.2020 р. Полтава, 2020. С. 172-175.
4. Мацько Л. Матимемо те, що зробимо. До питання формування мовної культури. *Дивослово*. 2001. № 9. С. 2-3.

5. Рекомендації ЮНЕСКО щодо політики в сфері мобільної освіти. URL: <http://iite.unesco.org/pics/publications/ru/files/3214738.pdf>
6. Ткаченко Н. Д. Використання мобільних телефонів у процесі навчання іноземним мовам у ВНЗ. *Наукові праці Національного університету харчових технологій*. 2012. № 47. С. 129–134. URL: <http://surl.li/ouavfw>
7. Fu Qing-Ke, Gwo-Jen Hwang. *Trends in mobile technology-supported collaborative learning: A systematic review of journal publications from 2007 to 2016*. *Computers & Education*. 2018. № 119. С. 129-143.

Отримано: 15.11.2024

Альона ТИЧІННА,
кандидатка філологічних наук, доцентка
кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7798-0930>

Артем ГУРГІШ,
здобувач другого рівня вищої освіти 2 року навчання
спеціальності 014 Середня освіта
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
викладач Center for Foreign Languages ASAP

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОЇ ТА МУЛЬТИКУЛЬТУРНОЇ МЕТОДОЛОГІЇ

Окреслюються специфіка і можливості застосування на уроках зарубіжної літератури у середній школі методологічних підходів культурно-історичної школи та методології мультикультуралізму. Основний акцент зроблено на перспективах формування культурної компетентності за допомогою таких методологічних прийомів. Проблематизовано актуальність культурної компетентності та культурного інтелекту (CQ) у сучасному освітньому процесі.

Ключові слова: культурна компетентність, методика викладання зарубіжної літератури, культурно-історична школа, мультикультуралізм.

Актуальність теми. Серед стратегічних для України цілей сталого розвитку до 2030 р. постає завдання реалізації якісної освіти, яка передбачає «оновлення змісту навчання шляхом упровадження навчальних програм з питань сталого розвитку, раціонального споживання, прав людини, гендерної рівності, культури, соціальної єдності, миру та ненасильства» [4], що пропагують розуміння цінності культурного різноманіття. Власне компетентнісний підхід у навчанні сьогодні втілює таку програму. Серед ключових компетентностей у Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти [2] важливим сегментом виступає культурна компетентність.

Мета публікації. У літературознавчому аспекті методологічні «повноваження» культурно-історичного методу вже добре обґрунтовані. Засновник цієї школи І. Тен запропонував концепцію «раса – середовище – момент», яку потім враховували й І. Франко, і сучасні вчені, як-от Є. Черноіваненко, О. Червінська, О. Огуй. Методологію мультикультуралізму

аргументували Ч. Тейлор, Ш. Бенхабіб, Е. Хейвуд, Е. Саїд, С. Жижек, Т. Денисова, М. Лановик, Н. Висоцька, І. Козлик та ін. Проте, доцільність врахування цих підходів не були артикульовані у річичі методики викладання зарубіжної літератури. Наше завдання – розглянути перспективи використання культурно-історичного та мультикультурного методів у методиці викладання зарубіжної літератури у середній школі, зокрема з метою формування культурних компетентностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «культурна компетентність» було введено П. Ерлі і С. Анг (2003). Проте у сфері української освіти вона пріоритетизується лише останніми роками, коли наголошується наважливості розвитку не лише емоційного інтелекту (EQ), але й культурного інтелекту (CQ). Культурна компетентність передбачає інтерес, усвідомлення і повагу не лише до культури і мистецтва України, але й «здатність розуміти і цінувати творчі способи вираження та передачі ідей у різних культурах через різні види мистецтва та інші культурні форми» [2]. Переконані, що усвідомлене прийняття інакшості чужого може формуватися у тому числі й на уроках зарубіжної літератури в середній школі, оскільки здобувачі освіти знайомляться з ментальністю та ідентичністю інших народів, зафіксованих у літературному тексті. Проте, інклюзивний аспект рецепції таких явищ розкривається саме шляхом використання методології культурно-історичної школи та мультикультуралізму.

Засновником культурно-історичної школи вважають І. Тена («Історія англійської літератури», 1863–1864). Головно він вивчав відображені в літературному тексті типи людини (ментальності), що сформувалися у певному суспільстві. Також він фіксував зв'язки між історичною традицією та її функціонуванням у межах певної соціальної формації. І. Тену вдалося описати еволюцію літературного процесу крізь призму духовного національного характеру [див. 3]. Окрім того, французький вчений дослідив взаємозв'язки письменника з суспільством, зокрема специфіку «побутової» та «творчої» особистості автора. Ці методологічні пропозиції варто можна використовувати, вивчаючи будь-який програмний твір із зарубіжної літератури у середній чи вищій школі.

Проте, провідна концептуальна ідея І. Тена виглядає доволі промовисто: «раса – середовище – момент». Так, «раса» інтерпретується як стійке і зрідка змінюване явище, оскільки йдеться про спадкові особливості національного характеру, вроджений темперамент, притаманний конкретній особистості чи народу загалом. Раса і характер народу постають концентрованим вираженням його історії [див. 3]. Тобто, йдеться про специфіку відображення певної ментальності, національності, національного характеру у літературному тексті. Виявлення цього аспекту на уроках зарубіжної літератури буде не лише цікавим квестом, а формуватиме інклюзивність інакшого – основу культурної компетентності. «Середовище» уособлює зображені у творі зовнішні обставини, географічні фактори, топографічні особливості, що формують характер особистості чи народу (раси) [див. 3]. У такому ключі, приміром І. Тену, вдалось прослідкувати відмінності між германськими, еллінськими й латинськими ментальностями. У такий спосіб здобувачі освіти виявлятимуть свої аналітичні здібності, логічне і просторове мислення, послуговуватимуться актуальними знаннями з інших шкільних дисциплін. «Момент» фіксує у літературному тексті конкретні історичні, соціальні, духовні події, формуючи уявлення про історичний рівень культури. Тобто, апелюючи до цієї категорії учні можуть говорити про хронотоп, історичний момент, час та його інтерпретація у конкретному худож-

ньому зразкові. Категорії «середовище» і «момент» вимагають від реципієнта усвідомленого читання і розуміння контекстів. Як бачимо, «тенівська формула» виступає доволі зручним інструментом для виявлення, тлумачення й прийняття інакшості чи то конкретної особистості, чи то народу загалом. Пізнання цієї інакшої ментальності через художній текст зарубіжної літератури формує культурну компетентність учнів середньої школи.

Термін «мультикультурний» виникає у середині ХХ ст., під впливом явищ глобалізації, і фіксує особливості співіснування багатьох (різних, інакших) культур у межах одного суспільства. Методологія мультикультуралізму фокусується на відображених у світовій літературі соціальних явищ крізь призму різноманіття культур і практик [див. 3].

Враховуючи досвід зарубіжних вчених, українська професорка Н. Висоцька говорить про діалектику «присутності / відсутності» як текстуальну стратегію конструювання іншокультурної ідентичності в американській літературі [1]. Методологія мультикультуралізму також прагне досліджувати та проблематизувати ієрархії та соціальні нерівності, що виникають у взаємодії різних культурних груп. Це передбачає, що кожна культура має унікальну цінність, немає «базової» чи «превалюючої» культури. Методологія зосереджується на рівному ставленні до всіх культур, враховуючи їхні унікальні традиції, цінності та переконання. Отже, методологія мультикультуралізму оприявнює складність і багатовимірність культурної взаємодії, розглядаючи культурну ідентичність як динамічний і контекстуально обумовлений процес. Власне, поняття культурної ідентичності (як певної аксіологічної картини світу) і кризи чи втрати ідентичності проблематизується тут найбільше. Увагу учнів варто сфокусувати на тому як відображено «я» у тексті, хто по відношенню до нього (неї) є своїм, а хто і чому – чужим. Такі міркування і зроблені висновки формуватимуть у здобувачів освіти, які опрацьовують зарубіжну літературу, не лише навички контекстуального і порівняльного аналізу, але й основи культурної компетентності – глибоке розуміння і прийняття культурної різноманітності, взаємної поваги, інклюзії та демократії.

Висновки. Культурна компетентність може інтенсивніше формуватися в учнів середньої школи на уроках зарубіжної літератури шляхом прочитання текстів під певною методологічною призмюю їхньої рецепції. Приклад культурно-історичної школи та мультикультуралізму це демонструє доволі переконливо. Втім, варто експериментувати далі – мотивувати розуміння і прийняття учнями інакшості та різноманіття за допомогою маркерів антропології, наратології, постколоніалізму, гендерних студії, феміністичної критики тощо. Спираючись на таку наукову базу можна виробити алгоритми розуміння «інакшості», відображеної в літературі чи інших видів мистецтва, що постає основою культурної компетентності та культурного інтелекту здобувачів освіти.

Список використаних джерел:

1. Висоцька Н. О. Єдність множинного. Американська література кінця ХХ –початку ХХІ століть у контексті культурного плюралізму. Київ: Вид.центр КНЛУ, 2010. 456 с.
2. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <http://surl.li/jmfqqd>
3. Тичініна А. Р. Сучасні методологічні практики. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2018. 160 с.
4. Цілі сталого розвитку. Національна доповідь. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/tsili-staloho-rozvytku-natsionalna-dopovid-2017>

Отримано: 19.11.2024

Дмитро БАБЮК,
здобувач вищої освіти третього рівня 1 року навчання
спеціальності 032 Історія та археологія
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7589-2053>

ТВОРЧИЙ ДОРОБОК ФОТОГРАФА С. ГІЛЛЕРА У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ФОТОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА У КАМ'ЯНЦІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ В ПЕРШІЙ ЧВЕРТІ ХХ ст.

У публікації проаналізовано творчий доробок кам'янецького фотографа Сруля (Ізраїля) Мордковича Гіллера, а також встановлено важливість його фотографічного спадку для вивчення історії міста Кам'янця-Подільського та повсякдення його мешканців. Крім фотографічної діяльності у статті встановлена також його участь у розвитку кінематографічної галузі. Нами були зібрані та перераховані виготовлені ним кінострічки та висвітлено окремі аспекти біографії фотографа.

Ключові слова: фотограф, фотографія, С. Гіллер, Кам'янець, фотографічна студія, кінематограф.

Актуальність теми полягає у віднайденні та атрибуції фотографічних та хронікальних кінофільмів, виготовлених С. Гіллером, а також з'ясування деталей його біографічних даних та введенням їх до наукового обігу.

Мета публікації – аналіз на підставі віднайдених наявних матеріалів для доповнення фотографічного образу міста Кам'янця-Подільського; встановити вплив фотографічного мистецтва на повсякденне життя місцевого населення та розширити список професійних фотомитців міста, що діяли у першій чверті ХХ ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з прикметних рис сучасного етапу розвитку історичної науки є значне посилення уваги до тих видів історичних джерел, які мали обмежене використання у дослідницькій практиці. До таких джерел належить фотографія, яка довгий час знаходилася поза науковою увагою вчених. До тієї ж категорії належать документальні кінематографічні стрічки, які ще називають рухомою фотографією. До переваг цього мистецтва належить правдоподібність зображеного у кадрі, що часто може доповнити своїми даними архівні матеріали або інші види різноманітних джерел.

Одним із яскравих представників фотографічного мистецтва у Кам'янці-Подільському першої чверті ХХ ст. є фотограф Сруль (Ізраїль) Мордкович Гіллер. Про його біографію відомо досить мало. Точна дата його народження невідома, але можемо припустити, що він міг народитись у м. Летичів, оскільки ми знаходимо паспорт, який було видано Гіллеру летичівським міщанським старостою [6, арк. 98].

Перші відомості про С. Гіллера, як фотографа, зустрічаємо у звіті до першої сільсько-господарської виставки, що проходила у м. Кам'янці в 1902 р. Гіллером було виконано два фотографічні знімки, на яких було зображено кінний павільйон та загальний вид площі, на

якій було влаштовано виставку. Також нам відомо, що Гіллер демонстрував на даній виставці власні фотографічні знімки [9, с. 819-820]. До 1905 р. він працював у фотографічному ательє, що знаходилось у буд. Студниць по Петропавлівському провулку.

У цьому ж році Гіллер перебрався до нової фотографічної студії, яку той орендував у власника садиби Л. Раковського. Останній часто користувався фотографічною студією у якості фотолaboratorії, виготовляючи майстерно оформлені фотографічні листівки, у тому числі серію із двох фотографічних листівок на роковини смерті українського поета Т. Шевченка, які майстерно ілюстрували українські національні атрибути. Очевидно, що любов до української культури передалась і Гіллеру. У 1904-1905 р. він виготовив випускне фото вихованців Подільської духовної семінарії, яке було оформлене в українському стилі. Вершину фото прикрашали портрети Т. Шевченка, С. Руданського та А. Свидницького. Під портретом Шевченка було вміщено уривок із поеми «Гайдамаки», а саме фото було насичене образами українського села, краєвидів, знарядь праці та типів селян [3].

Розквіт творчості Гіллера припав на 1910-1911 рр., коли його стали активно запрошувати фотографувати різноманітні пам'ятні події та концерти. Також Гіллер виконував і документальні фотографічні знімки. Наприклад, його спеціально викликали на місцеву скотобійню для того, щоб він сфотографував неживе теля, яке мало людську подобу [7, с. 4; В090, с. 3]. Щоправда, не обходилось і без курйозів. Під час фотографування спільної фотографії вояків 47 піхотного полку на сцені Пушкінського народного дому, Гіллер не впорався із замовленням та зізнався, що він незнайомий із технікою нічної зйомки [7, с. 4].

Приблизно у той самий період С. Гіллер отримав дозвіл від подільського губернатора на зйомку кінематографічних стрічок [6, арк. 96, 98]. За наявною інформацією, у період з 1910 по 1911 рр. він встиг виготовити 7 коротких документальних кінофільмів, а саме: «Види м. Кам'янця», «Закладка будівлі в губернській земській лікарні в Кам'янець-Подільську», «Парад Українського полку на Соборній площі», «Урочисте піднесення св. Ікони гарнізону міським головою г. Туровичем 21 жовтня ц. р. в присутності начальства и високоповажних осіб міста и маси публіки», «Освячення храму в Покровському монастирі», «Польоти [авіатора] Уточкіна з пасажирами в Кам'янець-Подільському», «Свято 1-го лінійного генералау Вельмінова полку – урочистий парад військ». Всі згадані кінофільми демонструвались у місцевому кінотеатрі «Люзіон» [1, с. 67–116]. Очевидно, що для допомоги у зйомці цих стрічок Гіллеру допомагав його брат Абрам, який у 1912 р. також отримав дозвіл від подільського губернатора на заняття фотографічним мистецтвом у м. Кам'янці [5, с. 48].

Ймовірно, у своїй діяльності С. Гіллер мав комерційний успіх, оскільки він плідно працював у сфері фотографічного мистецтва. Фотографії, що були виконані у його професійному ательє та промарковані відповідними написами, можна доволі часто знайти у музейних та приватних колекціях. Зважаючи на те, що на його кабінетних знімках зображувалась, як правило, одна особа, інколи дві особи та дуже рідко три, ми можемо зробити висновок, що він володів фотографічною студією середніх розмірів. За характером зйомки Гіллер майже завжди використовував однотонний задній план та мінімум декорацій, щоб зосередити увагу безпосередньо на самій моделі зйомки. Інколи фотограф навмисно виділяв окремі елементи на фотографії, щоб зосередити глядача саме на тих деталях, які можуть розповісти певну історію. Наприклад, фотографія подружньої пари, що тримається за руки. Молодята спеціально зняли рукавички зі своєї правої руки, щоб глядач зміг роздивитись їхні каблучки на пальцях [3]. Або фотографія Янкеля Філлермана, що сидить на стільці, оперши на коліно

свою ліву руку. На цій руці ми можемо помітити відсутність великого пальця. Виявляється, що той спеціально відтяв його собі для того, щоб не служити у російській армії [4].

У березні 1917 р. С. Гіллер звернувся до Штабу фронту із пропозицією відкрити при своєму закладі по вул. Поштової магазин, де він зміг би продавати газети, які у нього накопичилися у великій кількості. З цього ж самого документу ми дізнаємось, що він ніколи не притягувався до відповідальності за правопорушення, тож, очевидно, такий дозвіл він отримав [6, арк. 97].

Особливо важливу роль відігравав Гіллер у часи Української революції за незалежність, яка відбувалась у 1917-1921 рр. Нам вдалось відшукати документ, згідно із яким у жовтні 1920 р. С. Гіллер був таємним фотографом при контррозвідці тилу Дієвої армії Української народної республіки [8, арк. 41], але його участь у цей період вимагає проведення окремих спеціальних досліджень.

С. Гіллер проживав у садибі Раковського по вул. Поштової, де і розміщувалась його фотографічна студія. Мав дружину Есфір, з якою проживав у згаданій садибі щонайменше до 1924 р. [2, арк. 13]. Подальша доля фотографа та його родичів невідома.

Висновки. Фотографічне мистецтво у м. Кам'янці-Подільському розвивалось досить активно. Серед багатьох фотографів, що працювали у місті у першій чверті ХХ ст. особливо виділявся С. Гіллер, який заради комерційної успішності від своєї діяльності не тільки намагався обирати фотографічну студію у більш привабливих районах міста, але й займався поза межами студії, виконуючи фотографічні знімки на замовлення. Надзвичайно плідною була його діяльність у сфері кінематографу. У період з 1910 по 1911 рр. він встиг відзняти щонайменше 7 документальних кінострічок, у яких демонструвалось повсякденне життя та пам'ятні події у житті кам'янчан. Крім того, С. Гіллер розвивав українську культуру, виготовляючи фотографії в українському стилі, а у часи боротьби українців за свою незалежність був таємним фотографом при контррозвідці Української народної республіки. Своєю працею С. Гіллер посів чинне місце у списку місцевих фотографів, а його фотографічний та кінематографічний спадок за значимістю для кам'янецької історії йде у одному ряді із такими визначними фотографами, як Й. Кордиш та М. Грейм.

Список використаних джерел:

1. Вишне夫斯基, В. (). Документальные фильмы дореволюционной России 1907-1916. Москва: Музей кино, 1996. С. 67–116.
2. НІАЗ. Спр. 395/5793. Справа на домоволодіння по Троїцькій, 2. 116 арк.
3. Приватний архів Бабюка Д. (м. Кам'янець-Подільський).
4. Приватний архів Брайтмана М. (м. Тель-Авів).
5. РГИА. Ф. 776. Главное управление по делам печати. Оп. 23. Д. 10. По открытию и надзору за типографиями, литографиями и т.п. заведениями печати, 1912–1913 гг. 84 арк.
6. РГИА. Ф.2067 штаб главнокомандующего армиями Юго-Западного фронта, опись 1 (управление генерал-квартирмейстера), д. 3033 «Разная переписка», арк. 98.
7. Театр и искусство. Спектакль для военных. *Подольнин*. 1911. 15 дек. (№ 355). С. 4.
8. ЦДАВО України. Спр. 84 Штатний розклад та списки особистого складу інформбюро Дієвої армії УНР при Корпусі жандармерії, звіти про роботу, протоколи дізнань, рапорти співробітників бюро про наступ більшовиків, та про осіб, запідозрених в прихильності до радянської влади. 207 арк.
9. Wystawa w Kamiencu. *Tygodnik Ilustrowany*. 1902. Nr. 41. 11 pazdziernika (28 wrzesnia). S. 802–824.

Отримано: 21.11.2024

Ольга ВІННІЧУК,

кандидат політичних наук,

доцент кафедри політології та філософії

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8758-5798>

Анатолій ЧАБАНОВ,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання

спеціальності 052 Політологія

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-6056-5219>

СТРАТЕГІЧНА ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНА СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ ТА США В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Проаналізована військово-політична співпраця України та США з 2014-2024 рр. Акцентовано увагу на зовнішньополітичній діяльності України та можливості налагодження дипломатичних зв'язків з Адміністрацією США. Відзначено на важливості військово-технічної допомоги США в умовах російсько-української війни та її безперервності. Також зауважено на багатовекторності у двосторонній співпраці між США та Україною.

Ключові слова: військово-політична співпраця, російсько-українська війна, США, Україна.

Актуальність теми. Російсько-українська війна позначила під новим кутом особливості та суперечності сучасних глобальних процесів. Вона сприяла процесу переформатування існуючих та створення нових союзів та інститутів; скоригувала пріоритети та партнерські відносини між суб'єктами сучасних міжнародних відносин; змусила переглянути можливість прийнятності компромісів тощо.

Особливої актуальності питання міжнародного військово-політичного співробітництва для України набуло після здійснення проти нашої країни гібридної агресії з боку росії. Українська держава зіткнулася з новими видами загроз в різноманітних сферах життєдіяльності, особливо у військовій, що вимагає постійної допомоги з боку країн-партнерів. Сучасні реалії війни, об'єктом якої є Україна, потребують аналізу різноманітних підходів у питанні забезпечення державного суверенітету України, в тому числі шляхом посилення військово-політичного партнерства з країнами Європи, США.

Метою публікації є комплексний аналіз військово-політичної співпраці між США та Україною в умовах російсько-української війни, зокрема в період повномасштабного вторгнення.

Виклад основного матеріалу. США завжди дотримувалася чіткої позиції щодо підтримки територіальної цілісності та суверенітету України, зокрема у рамках міжнародних організацій (ООН).

Важливим документом в сфері регулювання американо-українські взаємовідносини стала «Хартія Україна-США про стратегічне партнерство» (2008 р.). Документ був доповненням до Будапештського меморандуму та став основою для налагодження тісної співпраці між Києвом та Вашингтоном у воєнно-політичній сфері.

Під час російського вторгнення в Україну 2014 року, анексії Криму, адміністрація президента США засудила втручання росії у внутрішні справи Української держави та визнала

заміну влади в Києві. За сприяння української діаспори в США 18 грудня 2014 року президент Барак Обама підписав «Закон про підтримку свободи України» («Ukraine Freedom Support Act of 2014»). Згаданий документ сприяв наданню військової підтримки, шляхом постачання пакетів допомоги з озброєння, оборонної, енергетичної допомоги, шляхом відновлення енергетичної інфраструктури та зменшення української залежності від імпортованих енергоносіїв України.

У статті 8 Воєнної Доктрини України, що затверджена Указом Президента України від 24 вересня 2015р. відзначено, що умови зовнішньої політики не сприяють врегулюванню збройного конфлікту на сході України. Таким чином, Україна може розраховувати лише на власні сили та підтримку США, держав-членів ЄС та НАТО, які підтримують збереження незалежності та територіальної цілісності України [1]. Безпека України є одним із визначальних факторів у світовій та регіональній стабільності.

Зовнішньополітична діяльність Української держави не завжди сприяла налагодженню дипломатичної взаємодії з Адміністрацією Президента США. Проте, з 2014 року спостерігаємо посилену співпрацю України зі США, ЄС та НАТО та закріплення у Конституції України західного вектору розвитку.

Нормативно – правова база, попередньо напрацьована, дозволяла США надавати Україні посилену військово-політичну допомогу поза межами НАТО. Проте, нажаль, прийняті рішення Адміністрацією Президента, не завжди підтримуються сенатом США та імплементуються із запізненням.

Важливо відзначити, що військове співробітництво із США допомогло досягнути західних стандартів у контексті підготовки військовослужбовців. Важливою складовою такого співробітництва стали спільні навчання.

Уже в 2015 р. на Яворівському полігоні проходили українсько-американські навчання під керівництвом десантників США в межах місії «Безстрашний гвардієць – 2015». За цей період вдалося підготувати військовослужбовців Національної гвардії, спецпідрозділів і військових частин. Провести командно-штабні навчання із метою підготовки військових до ведення оборонних операцій з врахуванням вже існуючого українського досвіду ведення анти-терористичних операцій [2].

8 вересня 2016 р. в Лондоні глави оборонних відомств України та США підписали «Концепцію розвитку партнерства між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Сполучених Штатів Америки» на 5 років з метою зміцнення обороноздатності України в умовах російсько-українського військового конфлікту. «Це нова сторінка в історії українсько-американських відносин і писати її ми будемо разом», – підкреслив Міністр оборони США Ештон Картер [3].

Надання безпекової підтримки Україні посилили можливості у проведенні спецоперацій (ООС) на Сході України 2016 р. Окрім того, розпочав роботу Багатонаціональний об'єднаний комітет із питань військового співробітництва та оборонного реформування, в межах роботи якого було оцінено військові потреби України та визначено напрями співпраці у сфері підготовки військових кадрів, надання військового обладнання тощо. До складу комітету увійшли представники США, Канади, Литви, Великобританії та України.

Після перемоги на виборах США 2016 р Д. Трамп, відбулися векторні зміни в зовнішній політиці США. Оскільки передвиборчим гаслом Д. Трампа стала теза «Америка перш за все», відповідно після обрання Президентом США розпочалася реалізація передвиборчої

програми з основним акцентом на внутрішню політику держави. Зовнішня політика Д. Трампа акцентувала увагу на національних інтересах США, а також спричинила відмову від зовнішніх витратних зобов'язань США перед партнерами, зокрема перед Україною.

Починаючи з 2020 р. США разом із Великобританією відмовилися від точкової допомоги та розпочали широку кампанію щодо зміцнення Військово-морських сил України.

За період президентства Дж. Байдена військово-політичне співробітництво України та США було посилено, особливо в умовах повномасштабної війни. Проте адміністрація Дж. Байдена не мала наміру переривати комунікацію з російськими владними інстанціями, зокрема й офіційно не визнано Росію країною, яка підтримує тероризм або країною, яка використовує терористичні методи.

Важливу роль відіграло створення ініціативи США міжнародної контактної групи з надання військової допомоги Україні (Ukraine Defence Contact Group). Група запрацювала в форматі конференції представників міністерств оборони країн-партнерів на військовій базі «Рамштайн» у ФРН 26 квітня 2022 р. Вона була призначена для забезпечення важливих для України завдань військового і військово-технічного змісту. Контактна група працює на рівні нарад директорів департаментів з озброєнь міністерств оборони країн-учасниць, міністрів країн-членів НАТО та країн-членів ЄС [4].

Висновки. Важливою умовою співпраці України зі США стала укладена Двостороння безпекова угода між Україною та Сполученими Штатами Америки 13 червня 2024 року про гарантії безпеки України, яка передбачила спектр військової допомоги з боку США, економічну підтримку, підтримку в сфері реалізації реформ тощо.

Військово-технічна допомога для України, дипломатична співпраця є стратегічно важливими під час бойових дій проти РФ. Проте, варто зауважити, що співпраця двох країн у військово-технічній сфері сьогодні потребує реалізації нових векторів, значного розширення задля успішного звільнення українських територій від окупації.

Список використаних джерел:

1. Воєнно-політична співпраця України та США. URL: <https://www.polukr.net/uk/blog/2022/01/vojenno-polityczna-cpivpracja-ukraini-ta-ssza/>
2. Жигайло В. М. Сучасний стан і перспективи співробітництва України та Сполучених Штатів Америки. *S.P.A.C.E.* № 5. 2017. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/97a0a512-3245-4d28-b989-2138bcb48fc4/content>
3. Ештон Картер про підписання Концепції розвитку партнерства між оборонними відомствами України та США. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/27975758.html>
4. Толстов С. В., Фесенко М. В. Аналітична записка. Цілі та пріоритети зовнішньополітичної стратегії адміністрації Дж. Байдена. URL: <https://ivinas.gov.ua/viina-rf-proty-ukrainy/tsili-ta-priorytety-zovnishnopolitychnoi-stratehii-administratsii-dzh-baidena.html>

Отримано: 21.11.2024

Олександр ВОЙТОВИЧ,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання

спеціальності 032 Історія та археологія

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-8292-0824>

СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КИЇВСЬКОЇ ПРОФЕСУРИ У 1917-1919 рр.

Досліджується соціальне становище професорської корпорації університету св. Володимира (далі – УСВ), Київського народного українського університету (далі – КНУУ) та Київського державного українського університету (КДУУ) у надзвичайно складний період революційних подій 1917-1919 рр. Розглядаються основні складові рівня соціального життя професури.

Ключові слова: революція, професура, університети, заробітна плата, матеріальна допомога, пенсійне забезпечення.

Актуальність теми. В історії науково-педагогічної інтелігенції в Україні одне із першорядних місць посідають питання соціального становища представників професорських корпорацій, рівня їх заробітної плати та матеріальної допомоги, житлового, пенсійного забезпечення, медичного обслуговування та наявності інших законних джерел доходів.

Метою статті є окреслення основних проблем соціального характеру, пов'язаних з матеріальним становищем професури київських університетів у кризові 1917-1919 рр.

Виклад основного матеріалу дослідження. Події Української революції 1917-1921 рр. відбувалися на тлі катастрофічної соціально-економічної та продовольчої кризи [1, с. 50]. Основним джерелом доходів, що визначала матеріальний стан професури УСВ та київських українських університетів була заробітна плата, отримувана за підсумками викладацької діяльності. На момент настання революційних подій 1917 р. у сфері вищої освіти існувала багатоступенева диференційована система матеріального забезпечення членів професорсько-викладацької корпорації університетів, що складалась із двох головних компонентів – різних видів грошової винагороди (з урахуванням Закону від 3 липня 1916 року [2, с. 94]) та групи заохочень за стаж роботи [3, с. 4].

Про рівень доходів професорів яскраво свідчать фінансові документи УСВ. Так, за січень 1918 р. ректор УСВ заслужений ординарний професор М.М. Цитович отримав 565 руб., ординарний професор С.М. Реформатський – 489 руб., інші ординарні професори того ж вишу – 286-298 руб. [4], що перевищувало встановлений на початку того ж року урядом УНР річний прожитковий мінімум в розмірі 200 руб. [5, с. 92]. Дбаючи про підвищення добробуту персоналу вишів, Гетьман П. Скоропадський 23 серпня 1918 р. затвердив «Закон про штатні ставки працівників вищих шкіл України», яким, зокрема, підвищив річний оклад ординарних професорів з 4,5 до 8 тис. крб. з надбавкою 2 тис. крб. за 10 років стажу, екстраординарних професорів – до 7,2 тис. крб. із надбавкою 1,8 тис. крб. відповідно [6, с. 309].

Проте, галопуюча інфляція та погіршення купівельної спроможності стрімко зменшували реальні доходи професури київських вишів, що спонукало до пошуку роботи за сумісництвом. Так, професура УСВ склала основу лекторського складу відкритого у жовтні 1917 р. КНУУ, отримавши водночас, додаткове джерело певних матеріальних доходів [7]. Зокрема, професор УСВ В.В. Зеньківський впродовж 1917-1918 рр. успішно викладав у КНУУ, Українській педагогічній академії та КДУУ [8, с. 353], де, наприклад, за викладання

у першій половині червня 1919 р. отримав зарплатню 375 радянських руб. [9]. Викладацьку працю у двох і більше вишах Києва у досліджуваний період поєднували професори О. Ейхельман, А.М. Лобода, О.М. Лук'яненко, О.Д. Граве, Г.Г. Павлуцький, О.В. Сперанський та ін. [6, с. 323].

У зв'язку зі смертю окремих науково-педагогічних працівників університети піднімали питання про призначення їхнім сім'ям пенсійних виплат. Так, у 1917 р. керівництво УСВ просило призначити пенсії вдовам професора Савинського та колишнього декана медичного факультету, професора К. Гейбеля [10].

Взяття Києва більшовицькими військами у лютому 1919 р. призвело до випадків розквартирування червоноармійців в ошатних помешканнях «старої» професури УСВ, що часто мало наслідком банальне пограбування, насильство та мародерство, знищення приватних бібліотек та наукових лабораторій, накладення контрибуції або ж навіть реквізицію житла [11, с. 10]. Проблемним питанням залишалось житлове забезпечення професорів КНУУ та КДУУ, які не мали власності у Києві та змушені були винаймати кімнати або кутки у пристосованих приміщеннях [6, с. 321].

Чимало представників київської професури трагічно загинули або померли від скрутних матеріальних умов життя чи хвороб. Так, у 1919 р. були розстріляні більшовицьким ЧК професори УСВ Т.Д. Флоринський, П.Я. Армашевський, О.В. Сперанський, внаслідок тяжких захворювань не стало Б.О. Кістяківського, Ю.А. Кулаковського [12, с. 101], був арештований професор Г.Г. Де-Метц [11, с. 11].

Висновки. Отже, в умовах економічної кризи 1917-1919 рр. основними соціальними проблемами професури київських університетів стали низький рівень реальної заробітної плати, житлове питання, незахищеність перед свавіллям військових формувань та каральних органів більшовиків. Різке падіння рівня життя та харчування, як наслідок погіршення матеріального становища членів професорської корпорації, зумовлювало пошук вченими додаткових джерел доходів, негативно впливало на стан їх здоров'я, нерідко спричиняло смерть.

Список використаних джерел:

1. Попов В. Доля міської інтелігенції в громадській смуті 1917-1920 рр. в Україні. *Схід*. 2015. Жовтень-листопад. № 7 (139). С. 50-54.
2. Циркуляри по Київському навчальному округу у фондах Педагогічного музею України (1874-1917 рр.): каталог-путівник / НАПН України, Педагогічний музей України; [укладачі: В. О. Гайдей, О. П. Міхно; наук. консультант О. В. Сухомлинська]. Київ: ПМУ, 2016. 166 с.
3. Вязьмитинов М. Н. Система матеріального забезпечення і поощрення преподавателей и учителей в образовательных учреждениях императорской России. *Вестник УлГТУ*. 2017. №2 (78). С. 4-14.
4. Державний архів міста Києва (далі – ДАК). Ф. 16. Оп. 465. Спр. 3126. Арк. 1.
5. Гай-Нижник П. Податкова політика Центральної Ради, урядів УНР, Української Держави, УССР (1917-1930 рр.). Київ: Цифра-друк, 2006. 303 с.
6. Завальнюк О.М. Утворення і діяльність державних українських університетів (1917-1921 рр.): [монографія] / Кам'янець-Подільський. нац. ун-т ім. І. Огієнка. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. 643 с.
7. ЦДАВО. Ф.2581. Оп.1. Спр.15. Арк.15.
8. Осташко Т.С. Зеньківський Василь Васильович. *Енциклопедія історії України* / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2005. Т. 3: Е-Й. 672 с.: іл.

9. ДАК. Ф. 16. Оп. 474. Спр. 178, Арк. 50-51.
10. ДАК. Ф. 16. Оп. 356. Спр. 48, 59, 68, 80
11. Юркова О. Діячі науки в полі зору диктатури. *Суспільство і влада в радянській Україні років не-ну (1921–1928)*: колективна монографія: у 2-х т. / відп. ред. С. Кульчицький. Київ: Інститут історії України НАН України, 2015. Т. 2. С. 5-56.
12. Шевчук Т. В. Українська інтелігенція у 1917-1921 рр.: формування громадянської позиції. *Проблеми всесвітньої історії*. 2022. № 1. С. 98-109.

Отримано: 21.11.2024

Антон ГАУК,
кандидат історичних наук, докторант кафедри археології,
спеціальних історичних і правознавчих дисциплін
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-7745-9557>

ЧУТКИ В ІНФОПРОСТОРІ УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЙ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

У статті розглянуто феномен чуток, як форми колективної комунікації в інфопросторі українських губерній в складі Російської імперії. Досліджено роль чуток у соціальній структурі суспільства, та механізми їх розповсюдження.

Ключові слова: чулки, інформаційний простір, українські губернії, теорія динамічного впливу, освіта, селянство.

Актуальність теми полягає у спробі створення методологічних засад для моделювання циркуляції інформації у формі чуток на фоні пришвидшення технологічного прогресу та системної кризи державності в українських губерніях наприкінці ХІХ – поч. ХХ ст. Прослідковування взаємозв'язків між різними групами носіїв чуток та їх вплив на тогочасну соціальну динаміку.

Метою цього дослідження є визначення ролі чуток як форми колективної комунікації в інфопросторі Українських губерній в складі російської імперії на рубежі ХІХ–ХХ ст., способів і динаміки їх розповсюдження та впливу на суспільні настрої та поведінку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Циркуляція чуток в середовищі являє собою складну та об'ємну тему, втім, беручи до уваги технологічний аспект, вона пов'язана із розвитком транспортної інфраструктури, засобів зв'язку та мобільності населення. Адже, як, переважно, усна форма колективної комунікації, чутка має мати носія, що надасть їй подальшого розповсюдження. Зокрема одними із найефективніших носіїв є люди мандрівних професій та способу життя. Зокрема, особливу роль у розповсюдженні чуток наприкінці ХІХ ст. починає відігравати також залізничне сполучення.

Державна влада, усвідомлюючи значні ризики, що несло пришвидшення розповсюдження інформації внаслідок технологічного прогресу, вдалось до більш інтенсивного врегулювання й контролю інфопростору, яке вдосконалювалось протягом ХІХ ст. та максимально проявило себе вже в часи Першої світової війни [4, с. 201]. Втім, не дивлячись на дії влади, широкий спектр інформації, що передавався в усній формі, залишався неконтрольованим.

Математична модель розповсюдження чуток, запропонована Юлінг Лі, Сіюнг Лу та Мінгфенг Хе, зазначає, що фактор середовища громадської думки є визначальним при роз-

повсюдженні чуток. Зокрема первинне ставлення до об'єкту чуток та ставлення до нього впливає на динаміку згасання чуток. [8, с. 1-10]. Отже чуток оперують вже наявною проблематикою в соціумі.

За середовищем розповсюдження, чуток, що циркулювали в Російській імперії, можна умовно розподілити на три категорії:

1. Чуток, що розповсюджувалися серед писемних та освічених людей.
2. Чуток, що передавалися від першої категорії – до неписемних.
3. Чуток, що циркулювали всередині неписемного населення.

Якщо друковані медіа й преса, кореспонденція й література слугували основним джерелом офіційної інформації першої групи, то вже внаслідок цього розподілу можна виділити потенційні групи носіїв первинної інформації, перехідну ланку та споживачів вторинної інформації. Враховуючи це, варто також зазначити і фактор спотворення офіційної інформації при кожній комунікативній ітерації. При тому, що спотворення прогресує на кожному шаблі переходу між вищевказаними категоріями і створює нові сенси відповідно до середовища розповсюдження.

Ця динаміка стосується також спеціально сконструйованих чуток, як інструменту свідомого інформаційного впливу на громадську думку, які охоплювали переважно другу і третю категорії.

Враховуючи вищезазначене закономірним виглядає висновок, що значущим чинником при комунікації є фактор співвідносин писемного і неписемного населення, а також довіра до наданої інформації та авторитетність джерела. Селянство ж на початку ХХ століття було переважно малограмотним із традиційним за способом життя та світоглядом [2, с. 10-16]. Частка селянського стану серед загальної кількості населення в українських губерніях становила 94%, а сільським господарством займалось 87% [7, с. 96]. Грамотність же українського селянства становила, до прикладу, в Полтавській губернії лише 13% [7, с. 138].

Ряд дослідників вказує на те, що освіченість в Російській імперії сама по собі впливала на кластеризацію населення, в рамках котрої різні етноси, релігійні групи, стани й верстви гуртувалися переважно навколо собі подібних [5, с. 91]. Зокрема, особливо в кризові періоди, проявлялась і недовіра між категоріями, зазначеними вище, а також між етнічними та релігійними групами в горизонтальній площині.

На користь думки про те, що інфопростір був розділений за критерієм освіченості та писемності свідчить також певна недовіра до духовенства [9, с. 141] та медичних фахівців в селянському середовищі [10, с. 80]. Таким чином переважна більшість населення мала тенденцію до інформаційної сепарації від освіченої меншості та комунікувала переважно між собою, хоч і не була структурно однорідною. Основним же джерелом оперативної інформованості з-поміж неосвіченого населення ставали саме чуток.

П. Чандра, використовуючи метод історичного паралелізму із т.з. країнами «глобального півдня» зазначає, що розвинена горизонтальна комунікація і значна комунікативна роль чуток є закономірним наслідком недовіри до централізованих державних медіа [3, с. 3].

В свою чергу теорія динамічного соціального впливу, яка досліджує, як соціальні впливи на локальному рівні самоорганізуються з часом, вказує на те, що індивідуальні або локальні впливи можуть з часом спонтанно перетворюватися на колективні поведінкові мо-

делі. Особливо в кризові періоди де в емоційному стані суспільства переважають страх та тривожність [6, с. 35-47].

Отже різний спосіб ведення комунікації певною мірою обумовлював різну поведінку, інформаційні поля та світоглядні моделі [1, с. 283-289]. Це, в свою чергу, на фоні кризи самодержавства, воєн та непослідовних реформ, стало фактором збільшення соціальної ентропії в російській імперії.

Висновки. В інфопросторі українських губерній у складі Російської імперії на рубежі XIX – XX ст. чутки, як форма колективної комунікації відігравали значну роль у розповсюдженні інформації та формуванні громадської думки. Технологічний прогрес, зокрема розвиток залізничного сполучення й дистанційних форм зв'язку почав відігравати все більшу роль в їх розповсюдженні. В свою чергу прірва між освіченим і неписьменним населенням проявляла себе не тільки на культурному рівні, але й у засобах ведення комунікації, що зумовило появу різних інформаційних полів, які дедалі менше перетиналися, а їх учасники консолідувались, переважно, всередині власних груп.

Список використаних джерел:

1. Bordia P., DiFonzo, N. Problem solving in social interactions on the Internet: Rumor as social cognition. *Social Psychology Quarterly*. 2004. 67(1), p. 33–49.
2. Бондар В. Повсякденне життя селянства Наддніпрянської України другої половини XIX – початку XX ст.: до історіографії питання. *Краєзнавство*. 2010. № 3. С. 10–18.
3. Chandra P., Pal, J. Rumors and collective sensemaking: Managing ambiguity in an informal marketplace. *Proceedings of the HI 2019, Glasgow, Scotland, UK*. 2019. P. 1–12.
4. Кириєнко О. Ю. Контроль за інформаційним простором в українських губерніях Російської імперії у роки Великої війни. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* 2014. № 23. С. 200-205.
5. Кудінов Д. Історичний дискурс причин єврейських погромів в Україні у жовтні 1905 року: селянський вимір. *Етнічна історія народів Європи*. 2014. № 42. С. 85–94.
6. Latané B., & Bourgeois M. J. Experimental evidence for dynamic social impact: The formations of subcultures in electronic groups. *Journal of Communication*. 1996. № 46. P. 35–47.
7. Лозовий В. Аграрна революція в Наддніпрянській Україні: ставлення селянства до влади в добу Центральної Ради (березень 1917 р. – квітень 1918 р.). Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М. І., 2008. 480 с.
8. Pa, Q., Liu Y., Lu S., & He M. Rumor spreading model considering the influence of public opinion environment. *Journal of Physics: Conference Series*. IOP Publishing, 2020. P. 1–10.
9. Соболев В. Справи про селянські заворушення в практиці Київського військово-окружного суду. *Етнічна історія народів Європи*, 2009. № 28. С. 140–145.
10. Якимчук І. Архаїзми селянської свідомості в умовах модернізації суспільства підросійської України крізь призму чуток. *Література та культура Полісся*. 2012. № 69. С. 78–89.

Отримано: 20.11.2024

Максим ГІРІЛШЕН,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання
спеціальності 032 Історія та археологія

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-8562-3912>

РОЗКВАРТИРУВАННЯ ПІДРОЗДІЛІВ РОСІЙСЬКОЇ АРМІЇ В ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ XVIII ст. ЯК ЗАСІБ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОГО КОНТРОЛЮ НАД КРАЄМ

У статті окреслено умови перебування російської імперської армії в Правобережній Україні та використання її підрозділів для забезпечення стабільності влади та підтриманого нею суспільного устрою.

Ключові слова: Правобережна Україна, імперська армія, розквартирування, квартира повинність, військовий контроль.

Актуальність теми. Проблема розквартирування російських імперських військ у Правобережній Україні наприкінці XVIII століття має багато аспектів які потребують фокусованого вивчення з точки зору їх впливу на суспільно-політичне соціально-економічне чи культурне життя краю. Одним із таких напрямків є роль армії як інституту що забезпечував політичну стабільність режиму на анексованих територіях. Адміністративно-управлінський апарат на нових захоплених росіянами землях завжди опирався на силу військ, що переконливо доводять у своїх дослідженнях авторитетні українські історики А. Філінюк [9; 10], В. Шандра [12], М. Бармак [1;2]. Тому військова присутність імперської армії завжди була не лише чинником і засобом зовнішньої політики, але є важелем впливу на суспільство всередині країни. Під таким кутом зору проблему розміщення імперської армії у Правобережжі розглядають українські дослідники М. Кабачинський [4], А. Скрипник [8], В. Бережинський [3], С. Сидорук [7, 10], Б. Луговий [2], Н. Мацко [2; 5].

Попри наявність певних напрацювань у цьому напрямі історичних досліджень, дана проблематика не є вичерпною. Багато її аспектів, зокрема й військові підрозділи, розміщені в населених пунктах крах, як засіб залякування місцевого населення, залишаються актуальними для подальших досліджень.

Метою публікації є окреслення умов перебування російської імперської армії в Правобережній Україні та використання її підрозділів для забезпечення стабільності влади та підтриманого нею суспільного устрою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Велика кількість військ у регіоні зумовлено, в першу чергу, зовнішньополітичними інтересами Російської імперії. Після анексії Правобережної України у Речі Посполитої та зруйнування державності останньої, Росія зробила землі Правобережної України своїм політичним та військовим форпостом перед кордонами західноєвропейських держав. І хоч Австрійська імперія наприкінці XVIII століття також була самодержавною, за своїм державним устроєм, її внутрішня політика дуже відрізнялася від того, що пропонувала різним верствам своїх підданих російська влада. В той час коли в Австрійській імперії Монархи Марія Терезія та Йосип II намагалися реформувати феодальні, за своєю суттю, суспільні відносини, наділяючи феодально залежних селян хоча би найменшими громадянськими правами, в Російській імперії розпочинається апофеоз крі-

пацтва. Тому одним із завдань армії на кордоні між імперіями було формування міцного і надійного бар'єру від проникнення будь-якої інформації про умови життя українського населення Галичини, а тим більше про революційні події у Європі. Крім того, імперська армія, яка щойно придушила повстання під проводом Тадеуша Костюшка слугувала засторогою для польських патріотів, які намагалися боронити власну країну та її державність.

Тож російську владу у регіон на своїх багнетах принесла стотисячна армія, яка була розквартирована практично у кожному закутку краю для максимального охоплення увагою командирів військових підрозділів суспільно-політичної ситуації та настроїв різних верств населення краю. Повсюдною ознакою нової влади стали шлагбаумами, пропускні пункти, сторожові будки, пофарбовані у чорно-білі зеброподібні кольори. У результаті вжитих самодержавством заходів вже наприкінці XVIII століття Правобережна Україна більше нагадувала воєнний табір.

Численні підрозділи, роздислоковані на території краю, вимагали крім розміщення у будинках його населення ще й відповідного утримання, що додатковим тягарем лягло на плечі місцевих мешканців. Попри важкість виконання квартирної повинності, для місцевого населення все ж найбільшим острахом стала рекрутська система комплектування російського війська яка була поширена і на українське населення краю. Військові підрозділи у селах та містах, а найбільшим чином безправні солдати позбавлені на тривалий термін особистої свободи, родини, всього що робило їх свого часу звичайними людьми, були живим нагадуванням що у будь-який момент, за найменший непослух можна було стати солдатом російської армії – москалем.

Так російська армія фактично окупувавши територію Правобережної України, змінила звичний для місцевого населення уклад його життя. Військовий фактор та відігравати чи не вирішальну роль у всіх сферах суспільного краю.

Попри охорону кордонів військовий підрозділи фактично слугували на місцях засобом поліцейного контролю, і тримаючи в страху і покорі усе місцеве населення, від селянства до шляхти. Однак з огляду на порозуміння більшості місцевої шляхти із російською адміністрацією російські військові команди стали гарантією безпеки для поміщиків, у пам'яті яких все ще жили спогади про селянські повстання другої половини XVIII століття. Однак попри це, все ж були випадки, коли навіть поміщики сумнівалися у надійності такого захисту. Це пояснюється тим що рядовий особовий склад російської армії формувався переважно якраз із селянства, що дозволяло місцевим селянам та їх постояльцям військовим знаходити спільну мову. А в цьому поміщики вже вбачали певну загрозу. До прикладу у 1826 році у Київській губернії до військової адміністрації звернулися місцеві поміщики через чутки серед селян про нову можливу “різню” панів.

Налякані поміщики просили для їх захисту прислати на зміну військовому гарнізону що дислокувався у межах Уманського повіту кавалерійські частини, оскільки перші довго перебуваючи на одному місці “надто пообжилися з мужиками” [10, с. 287]. Негайною реакцією влади була заміна новими військовими командами попередніх неблагонадійних підрозділів.

Висновки. Таким чином, присутність значного контингенту російських військ у Правобережній Україні засвідчувала, що для самодержавства корінні мешканці Правобережжя: як селяни, так і шляхта, були чужими і що саме росіянам слід було вберегти себе від них. За цих умов армія виконувала функції приборкувача чужих для Росії українських земель.

Список використаних джерел:

1. Бармак М. В. Формування владних інституцій Російської імперії на Правобережній Україні (кінець XVIII – перша половина XIX ст.). Тернопіль: Видавництво Астон, 2007. 512 с.
2. Бармак М. В., Луговий Б. В., Мацко Н. С. Російська військова окупація Правобережної України (друга половина XVIII–XIX ст.). Тернопіль: Астон, 2019. 336 с.
3. Бережинський В. Г. Історичний досвід створення та функціонування органів військового управління. *Матеріали семінару “Реформування системи місцевих органів військового управління”*. Київ: Центральний науково-дослідний інститут Збройних Сил України, 2004. С. 26-28.
4. Кабачинський М. І. Історія охорони кордонів України: монографія. Хмельницький: НАДПСУ, 2005. 355 с.
5. Мацко Н. С. Військова політика Російської імперії на Правобережній Україні (1792-1874 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 “Історія України”. Тернопіль, 2012. 200 с.
6. Сидорук С. А. Квартирна повинність населення Правобережної України наприкінці XVIII – в 60-х роках XIX століття. *Наукові праці Кам’янець-Подільського державного університету: збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів докторантів та аспірантів*. В 5-ти т. Кам’янець-Подільський: Кам’янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2009. Вип. 8. Т. 1. С. 74.
7. Скрипник А. Ю. Російський військовий чинник у суспільно-політичному та економічному розвитку Правобережної України (1792–1865 рр.). Кам’янець-Подільський: Видавець ФОП Зволейко Д. Г., 2016. 612 с.
8. Філінюк А. Г. Правобережна Україна наприкінці XVIII – на початку XIX століття: тенденції розвитку і соціальні трансформації. Кам’янець-Подільський: Аксіома, 2010. 728 с.
9. Філінюк А.Г., Сидорук С. А. Рекрутська повинність у Правобережній Україні в 1794-1874 рр.: суспільно-політичний, соціально-економічний і демографічний аспекти: сучасний дискурс: монографія. Кам’янець-Подільський: Аксіома, 2017. 416 с.
10. Шандра В. С. Генерал-губернаторства в Україні: XIX – початок XX століття. Київ: НАН України, Ін-т історії України, 2005. 427 с.

Отримано: 21.11.2024

Ярослав ГОРБАТЮК,

здобувач вищої освіти третього рівня 3 року навчання

спеціальності 032 Історія та археологія

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-7557-0621>

АНГЛОМОВНА ПРЕСА 1919-1920 рр. ПРО ЄВРЕЙСЬКІ ПОГРОМИ В УКРАЇНІ

У публікації показано як єврейські погроми, що відбувалися на українських теренах у 1919-1920 рр., відображено в англomовній пресі. Автор зазначає, що світова спільнота відверто звинувачувала Директорію та Симона Петлюру в жакликих звірствах, однак ці звинувачення є безпідставними, адже останній намагався стати гарантом прав єврейської спільноти.

Ключові слова: єврейські погроми, Симон Петлюра, Директорія, газети, англomовна преса.

Актуальність теми. Єврейські погроми під час українських національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. є важливою та контраверсійною темою дослідження, адже в історичному публічному дискурсі немає єдиної думки щодо оцінки цих трагічних подій. На думку автора важливо підійти до вивчення питання не тільки з точки зору українських або російських

дослідників, а підійти з більш широкої перспективи, що дасть змогу оцінити реакцію західної англомовної спільноти через призму преси, оскільки аналіз цих матеріалів допоможе зрозуміти як ці події вплинули на оцінку та формування подальших міжнародних відносин.

Мета публікації – показати як єврейські погроми, що відбувалися на українських територіях, відображено в англомовній пресі. Покажемо як західний читач формував думку, опираючись на ці джерела, та як світова спільнота реагувала на насильство в Україні, що дасть змогу порівняти з традиційним поглядом української історичної думки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Єврейські погроми не були виключним явищем національно-визвольних змагань, їх історія сягає ще періоду Хмельниччини та Гайдамаччини. В їх основі був антисемітизм. Щодо подій 1919-1920 рр., то вони набули нового значення, адже серед керівної гілки більшовиків були євреї, що давало підставу селянам, які на той момент складали більшість населення, уявляти їх як «жидокомуну». Відповідальність за погроми покладають саме на український національний рух та його тодішнього очільника Симона Петлюру. Так, в газеті «The sun» (США) очевидці закидають звінства проти єврейського населення саме Петлюрі [3, с. 71].

Але чи є це твердження обґрунтованим? Деякі із сучасних українських істориків намагаються збалансувати образ Симона Петлюри, який на момент піку єврейських погромів 1919-1920 рр. очолював Директорію, вказуючи на його спроби захистити цю меншину, водночас визнаючи самі факти погромів. З іншої перспективи, сучасні історики підходять з критичною оцінкою подій, акцентуючи увагу на важливості визнання провини та відповідальності за скоєні злочини, підкреслюючи важливість вивчення їх наслідків.

Проблема набуває більш глобального змісту через кількість сторін учасників погромів, що викликає численні дискусії та суперечності, але це не єдині факти які заважають незаангажовано та об'єктивно оцінити події – радянська влада почала формувати негативний образ національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. одразу після встановлення більшовицької влади, що призвело до спотворення сприйняття, проштовхуючи свої ідеологічні наративи через пресу, кіно та літературу. Це стосувалось не тільки негативного висвітлення подій, але й ключових осіб національно-визвольних змагань, єврейські погроми стали частиною цієї пропаганди. Наприклад, Симона Петлюру в радянському кіно зображали як злодія, акцентуючи на його антисемітських діях. Це стосувалось міжнародних історичних фальсифікацій, які ще під час погромів публікували в іноземних виданнях більшовики, на що Директорія намагалась надати свою офіційну позицію в міжнародному інформаційному просторі, наприклад, у газеті «The Jewish monitor» (США) Юліан Бачинський, який на той момент був головою дипломатичної місії у Вашингтоні, написав розлогу статтю, де пояснює спекуляції з боку радянської влади та намагається запевнити читачів у дотриманні лояльності до єврейської спільноти в Україні [2, с. 1-4]. Натомість петлюрівська Директорія публікує документ під назвою «Жиди і Українська республіка», де підтверджує прагнення захистити єврейську меншину України, що приводить до першого висновку – він не контролював армію, яка й чинила відповідні звінства через нову хвилю антисемітизму, що породив міф про «жидокомуну» [1]. Ще важливим фактом є те, що законодавчо УНР гарантувала спільнотам включно з єврейською взірцеві права, але вони не могли забезпечити їх реалізації.

Висновки. Отже, тема нашої публікації є досить складною та має багато протиріч, що дає підстави для подальшого її дослідження автором, саме через призму західної англомов-

ної преси, вона розкриває потенціал продемонстрованих джерел. Щодо поглядів світової спільноти, то вони відверто звинувачували Директорію та Симона Петлюру в жахливих звірствах [3], однак ці звинувачення є безпідставними, адже останній намагався стати гарантом прав єврейської спільноти [1], [2, с. 1-4]. Тепер щодо оцінки подій сучасними істориками, як зазначено автором, немає єдиної думки які б об'єктивно оцінили та проаналізували цю трагедію, на що вплинула й спотвореність інформації самими більшовиками. Дослідження теми є досить актуальним в контексті історичної пам'яті та єдності українського та ізраїльського народів, відновлення достовірності незаангажованості поглядів на ці трагічні події сприятимуть використанню антисемітизму як явища.

Список використаних джерел:

1. «Жиди і Українська Республіка». Телеграма головного отамана. *gdb.rferl.org*. URL: <https://gdb.rferl.org/1520B215-AE6A-46C1-BC01-AB765DF6A392.jpg> (дата звернення: 05.10.2024).
2. Batchinsky J. Jewish Pogroms In Ukraine And The Ukrainian People`s Republic. *The Jewish monitor*. 1919. 7 November. P. 1–4.
3. Wisehart L. Jewish Editor Depicts Pogrom Horrors. *The Sun*. 1919. 26 October. P. 77.

Отримано: 21.11.2024

Василь ІЛЬЧИК,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання
спеціальності 052 Політологія

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-6248-4974>

БРЕНДИНГ ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядається політичний брендинг як репутаційний та комунікативний інструмент. Наведено приклади успішного політичного брендингу на основі кампаній Д. Трампа, Б. Обами та Е. Макрона, а також діяльності українських політичних партій «Голос» та «Європейська солідарність». Підкреслено важливість адаптації політичного бренду до соціокультурного контексту та потреб електорату. Особливу увагу приділено ризикам політичного брендингу.

Ключові слова: бренд, брендинг, політичний брендинг, ідентичність бренду, конкурентоспроможність, політична комунікація.

Актуальність теми. У сучасних демократичних суспільствах політична конкуренція стає все більш інтенсивною, що зумовлює ефективну комунікацію політичних акторів із громадськістю. В умовах інформаційного суспільства традиційні методи взаємодії з виборцями позначилися недостатньою ефективністю, що значно підвищило роль брендингу як стратегічного інструменту.

Сьогодні політичний брендинг дозволяє сформувати впізнаваність політичної партії чи лідера, забезпечити емоційний зв'язок із виборцями та створити позитивний імідж, який сприятиме досягненню виборчих цілей. Водночас динаміка інформаційного простору, де домінують соціальні медіа, висуває додаткові вимоги до формування та підтримки політичних брендів.

Мета публікації полягає у характеристиці політичного брендингу як репутаційного та комунікативного інструменту політичної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Політичний брендинг є міждисциплінарним явищем, яке поєднує елементи маркетингу, комунікації, політології та соціальної психології. Він забезпечує системний підхід до формування унікального образу політичної партії чи кандидата, який розробляється з урахуванням очікувань та потреб електорату. Бренд у політичному контексті можна трактувати як обіцянку політичного суб'єкта надати певну цінність своїм виборцям, яку вони очікують у разі підтримки цього суб'єкта. За словами П. Котлера, політичний бренд – це спрощення для виборців, що дозволяє їм легко зрозуміти та запам'ятати позицію політичної сили [6].

У науковій літературі поняття політичного брендингу часто трактується через призму емоційного та когнітивного сприйняття. Політичний бренд має здатність викликати у виборців почуття довіри, надії, ідентифікації чи навіть страху. Наприклад, у кампанії Д. Трампа було активно використано меседжі, які апелювали до почуттів тривоги за економічну стабільність та ідентичність країни. Подібні приклади підкреслюють емоційний вплив політичного брендингу, що є його ключовою перевагою в порівнянні зі звичайними інформаційними кампаніями [8, с. 20].

Дослідники наголошують на тому, що бренд політичної сили має бути цілісним та відповідати реальним діям суб'єкта. Будь-які розходження між іміджем і фактичними діями можуть призвести до втрати довіри. Наприклад, невідповідність передвиборчих обіцянок і дій після виборів стає однією з причин кризи бренду багатьох політичних партій. Отже, політичний брендинг – це не лише етап передвиборчої кампанії, а довгострокова стратегія управління репутацією [4, с. 103].

Політичний бренд, на думку І. Шевченко, повинен враховувати історичні, культурні та соціальні особливості регіону, де працює політична сила. Наприклад, у Західній Україні виборці більше схильні до підтримки проєвропейських партій, тоді як у південно-східних регіонах важливішими є економічні меседжі [1, с. 230]. Відповідно, брендинг вимагає адаптації під конкретну аудиторію.

Політичний бренд є багаторівневою структурою, яка включає декілька взаємопов'язаних компонентів. Першим із них є **візуальна ідентичність**, що охоплює логотипи, кольорову палітру, символи та інші графічні елементи. Ці елементи формують перше враження про політичну силу та є основою для її впізнаваності. Наприклад, кольори національного прапора часто використовуються українськими політичними партіями для підкреслення патріотизму та національних цінностей [5, с. 147]. Візуальна ідентичність має бути послідовною у всіх каналах комунікації, що забезпечує формування єдиного образу в очах виборців.

Другий компонент – **суб'єктивна ідентичність бренду**, яка включає обіцянки, цінності, ідеологію та програму дій. Наприклад, політична партія «Голос» позиціонувала себе як силу нових облич із ліберальними цінностями та прагненням прозорості [9]. Важливо, щоб суб'єктивна ідентичність відповідала очікуванням виборців та не була занадто загальною, що може спричинити втрату інтересу аудиторії.

Третім компонентом є **емоційний зв'язок**, який забезпечує довгострокову лояльність виборців. Емоційна прив'язаність до бренду будується на основі взаємної довіри, яка досягається завдяки прозорості, чесності та послідовності у діяльності політичної сили. Напри-

клад, виборча кампанія Б. Обама у 2008 році ґрунтувалася на емоційних меседжах «Норе» і «Change», які успішно резонували з настроями виборців.

Четвертий компонент – **позиціонування бренду**, що відрізняє певну політичну силу від її конкурентів. Позиціонування базується на аналізі ринку, конкурентів та потреб цільової аудиторії. Для успішного позиціонування важливо уникати надмірної поляризації, що може викликати негативну реакцію частини виборців.

Конкурентоспроможність політичної сили значною мірою залежить від її здатності створити та підтримувати сильний бренд. Ефективно побудований політичний бренд дозволяє швидко доносити інформацію до виборців, забезпечуючи високу впізнаваність і позитивний імідж [3].

Дослідження показують, що сильний бренд підвищує шанси політичної сили на успіх у виборчих кампаніях. Наприклад, під час виборів президента Франції 2017 року бренд Е. Макрона базувався на ідеях прогресивних реформ та європейської інтеграції. Його команда активно використовувала новітні технології для просування бренду, що дозволило залучити нових виборців, які раніше не брали активної участі в політичному житті країни [2].

В українському контексті бренд «Європейська солідарність» активно використовував проєвропейську риторику, патріотизм та військову тематику для зміцнення своїх позицій, що дозволяло диференціювати партію на тлі конкурентів, особливо в умовах війни, коли патріотичні цінності стають ключовими для виборців [3].

Варто відзначити що, навіть найсильніший бренд може зазнати кризи через зовнішні чи внутрішні чинники. Непослідовність у діях, скандали чи зміна лідерів можуть зруйнувати довіру до бренду. Наприклад, у випадку політичної партії «Самопоміч» втрата лідера А. Садового як головного комунікатора бренду значно знизила впізнаваність партії на політичній арені [7].

Висновки. Політичний брендинг є важливим інструментом для формування впізнаваності, довіри та лояльності виборців. Його міждисциплінарний характер дозволяє інтегрувати маркетингові, комунікаційні, політологічні та соціально-психологічні підходи для створення унікального образу політичного суб'єкта. Політичний бренд, як обіцянка певної цінності, допомагає виборцям легше орієнтуватися серед різноманіття політичних пропозицій, що особливо актуально в сучасному інформаційному просторі.

Дослідження підтверджують, що успішний політичний бренд складається з кількох ключових компонентів: візуальної ідентичності, суб'єктивної ідентичності, емоційного зв'язку та позиціонування. Кожен із цих елементів відіграє важливу роль у побудові довгострокових відносин із виборцями та забезпечує стабільну електоральну підтримку.

Політичний брендинг має бути не лише інструментом передвиборчої кампанії, а й довгостроковою стратегією управління репутацією та комунікацією, оскільки невідповідність між обіцянками та реальними діями, відсутність чіткої стратегії або негативні зовнішні чинники можуть призвести до втрати довіри виборців і кризи бренду.

Список використаних джерел:

1. Блінова О. Державний брендинг країн Центрально-Східної Європи (на прикладі Польщі). *Політичний менеджмент*. 2012. № 1-2. С. 227-234. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/blinova_derzavnyi.pdf
2. Бренфорд Б. Еммануель Макрон: п'ять причин, чому він виграв. *BBC NEWS Україна*. 08.05.2017. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-39841603>

3. Європейська солідарність. Офіційний сайт. URL: <https://eurosolidarity.org>
4. Костючков С. Формування політичного бренду території засобами мас-медіа в умовах російсько-української війни (на прикладі Херсонщини). *Актуальні проблеми політики*. 2023. Вип. 71. С. 101-107. URL: <https://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/19197/19.pdf?sequence=1>
5. Нагорняк Т. Бренди країн світу. Імідж українських регіонів у контексті розбудови бренда «Україна». *Український науковий журнал «Освіта регіону»*. Політологія. Психологія. Комунікації. 2009. №1. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/62>
6. Розмова із Філіпом Котлером. *Management.com.ua*. 16.11.2007. URL: <https://www.management.com.ua/interview/int091.html>
7. Самопоміч. Офіційний сайт. URL: <https://samopomich.ua/>
8. Сліпецька Ю. Технологія політичного брендингу під час парламентської виборчої кампанії 2019 в Україні: аналіз успішних кейсів. *Грані*. 2021. № 1. Т. 24. С. 18-26. URL: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/1590/1569>
9. Справжній голос проукраїнських сил. ГОЛОС. Офіційний сайт. URL: <https://golozmin.org/about>

Отримано: 21.11.2024

Владислав КОРНІЛОВ,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання
спеціальності 032 Історія та археологія

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-6124-7750>

КУРС НА РАДНОТ. ПРИЧИНИ АКТИВІЗАЦІЇ ТРАНСІЛЬВАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО У 1656 Р.

У статті аналізуються причини та передумови становлення раднотського курсу уряду гетьмана Богдана Хмельницького, який окреслився в 1656 р. та призвів до участі козацької України в Раднотській коаліції, спрямованій проти Речі Посполитої.

Ключові слова: Україна, Річ Посполита, Московська держава, міждержавні відносини, Віленська угода, Раднотський договір.

Постановка проблеми. Приєднання у 1656 р. козацької України до Раднотської антипольської коаліції у складі Швеції, Трансільванії та Бранденбургу стало наслідком як чіткої зовнішньополітичної стратегії уряду Богдана Хмельницького, так і тенденціями в розвитку міждержавних відносин в регіоні Центрально-Східної Європи, зокрема тими, що характеризували московсько-польсько-українські стосунки другої половини 50-х рр. XVII ст. Дана проблематика є актуальною, насамперед, з огляду необхідності глибокого та всебічного вивчення усіх аспектів розвитку Української революції середини XVII ст., з'ясування суті московсько-українських відносин, аргументованого спростування усіх московських ідеологічно-пропагандистських фальсифікацій історії XVII ст.

Слід відзначити, що у вітчизняній історіографії чимало зроблено в даному аспекті, сьогодні спостерігається жвавий інтерес до означеної проблематики. Зокрема, Віленська угода, її підготовка, перебіг самих московсько-польських переговорів, місце в них «українського питання» та результати проаналізовані в монографії та низці статей Я. Федорука, основні напрямки зовнішньої політики українського гетьманату, зокрема пов'язані і з зазначеними

угодами, досліджувалися В. Газіним, В. Горобцем, В. Смолієм та В. Степанковим, Т. Чухлібом. В. Газін та А. Гурбик присвятили ряд публікацій власне Раднотському договору, участі українського гетьманату в Раднотській антипольській коаліції.

Мета публікації – окреслити причинно-наслідкові зв'язки між Віленською угодою та приєднанням козацької України до Раднотської антипольської коаліції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Невдовзі після прийняття московської протекції означилося цілком різне бачення сторонами перспектив українсько-московського союзу. Уже в 1655 р. проявилось бажання Москви здійснити ревізію угоди 1654 р. в бік посилення своїх позицій в Україні та поступового підпорядкування собі гетьманського уряду. Врешті, нехтування інтересами України та амбіційні імперські плани московського двору призвели до започаткування у Немежі під Вільно московсько-польських мирних переговорів, які завершилися 3 листопада 1656 р. укладенням між двома державами перемир'я. Його головними умовами були: елекція царя Олексія Михайловича на престол польського короля та великого князя литовського ще за життя чинного монарха Яна Казімежа, рішення про яку має бути прийняте на наступному сеймі Речі Посполитої; московське керівництво має надіслати на сейм повноважну делегацію; Москва та Варшава мають спільно виступити проти Швеції та Пруссії. Окремо відзначалося, що умов польсько-московського перемир'я мають дотримуватися й українські козаки («жодних зачіпок та наїздів від царської величності війська і від жовнірів, а ні від козаків запорозьких не має чинитися» [1].

Самі переговори та укладений внаслідок них договір жодною мірою не влаштував українське керівництво. Адже, по-перше, передбачав замирення між Москвою та Польщею, що цілком суперечило початковій меті створення самого українсько-московського союзу, якою була війна проти Речі Посполитої. По-друге, цим договором сама козацька Україна (як союзник Москви) мала також припинити будь-які дії, спрямовані проти Польщі (як нового союзника Москви). По-третє, викликали небезпідставні занепокоєння московсько-польські домовленості стосовно України. Гетьману надходить інформація, що фактично Москва віддала Україну Польщі.

Якою ж була відповідь українського Гетьману?

Інформація про перебіг та результати переговорів, представлена посланцем Хмельницького на московсько-польські переговори Р. Гапоненком Богдану Хмельницькому, вкрай розлютили гетьмана. Прибувши до Чигирин, ті змалювали вкрай сумні перспективи для Війська Запорозького, які склалися внаслідок віленських домовленостей. Посилаючись на інформацію від польських комісарів, стверджували що Москва погодилася на укладення миру на умовах Полянського договору 1634 р., згідно якого всі українські землі мали входити до складу Польської Корони [2].

В емоційному пориві він погрожував розірвати угоду Москвою та шукати турецької протекції, для чого оголосив про скликання старшинського ради [3].

Саме в якості контрзаходу Б. Хмельницького проти Віленської угоди й слід розглядати участь козацької України (всупереч політики Москви та положень її угоди з Польщею) в діях країн Раднотської коаліції в першій половині 1657 р. Власне її приєднання до антипольського об'єднання Швеції й Трансильванії відбулося ще під час самих віленських переговорів. З одного боку, це був вияв політики гетьмана Богдана Хмельницького, спрямованої на формування полівасалітетних зв'язків (головним чинником була антипольська спрямованість

коаліцій), а з другого – очевидне його невдоволення самими польсько-московськими переговорами.

Власне, українсько-трансільванські зв'язки мали вже доволі значне підґрунтя. Активне міжурядове листування, з означенням дружніх відносин, відбувалося ще з 1654 р. Українсько-трансільванські контакти активізувалися з літа 1655 р., коли означилися плани Москви та Варшави розпочати мирні переговори, проти чого виступав Б. Хмельницький [4]. А вже 17 вересня 1656 р. в трансільванському місті Дюлафехерварі було підписано договір про дружбу між Військом Запорозьким і Трансільванією [5]. А за тиждень (25 вересня) до Хмельницького зі Стокгольма було направлено посольство Якоба Тернешельда та Готарда Веллінга, метою якого була розробка умов майбутнього шведсько-українського договору. Слід відзначити, що Швеція, на ряду з Трансільванією, Українським Гетьманатом розглядалася в якості альтернативи Москві. Тому, коли саме окреслилися негативні для України перспективи можливих польсько-московських переговорів, в Чигирині активізували політику в бік Стокгольма [6]. Останній передбачав визнання Швецією незалежності Української держави: посли мали «переконати козаків скласти цілком вільну державу, ні від кого не залежну, проте таку, що знаходиться під протекцією королівської величності (Карла X Густава – В. К.)». Договір про протекцію передбачав також активну участь українського війська у всіх воєнних кампаніях Швеції, будь то проти Москви, чи Польщі. Посли зосередилися і на тому, щоб розірвати московсько-український союз. Зокрема, акцентували увагу на неправомірних діях з боку Москви стосовно Швеції, коли цар «...без жодних підстав на те напав на володіння його королівської величності і за відсутності короля став воювати їх варварськи і у вищій степені тиранічно». При цьому зазначалося, що дії Москви цілком суперечать інтересам Війська Запорозького. Зверталася увага на неправомірне включення до царських титулів українських земель (Волині, Поділля), «територій, які ніколи не належали до Великого князівства Московського», чим висловлює свої претензії на ці землі [7].

Українсько-трансільванська угода, укладена ще у вересні 1656 р., де-факто зробила Військо Запорозьке учасником шведсько-трансільванської антипольської коаліції, утвореної 16 грудня 1656 р. в угорському місті Радноті. Як зазначав Л. Кубаля, «...уклавши союз з Ракочі, виношував план захопити цілу Русь Червону аж по Віслу, де споконвічно віра руська існувала та мова руська утримувалася» [8]. Відтак, 10 січня 1657 р. Хмельницький видав універсал, яким повідомляв про направлення козацького корпусу на з'єднання з військами семигородського князя та оголошувалося, що українськими військами не буде чинитися жодної кривди тим, хто визнає юрисдикцію Війська Запорозького [9]. Невдовзі війська під командуванням наказного гетьмана А. Ждановича вирушили з Чигирина до Білої Церкви, а звідти – в район Перемишля на з'єднання з силами Ракочі [10].

Висновки. Аналіз військово-політичної ситуації, що склалася в ЦСЄ в період осені 1656 – весни 1657 р., пов'язаної з укладенням Віленської угоди та утворенням Раднотської антипольської коаліції доводить, що ці події були тісно пов'язані. Фактично Віленська угода стала однією з важливих причин вступу козацької України до Раднотської антипольської коаліції. Це продемонструвало кардинальну незгоду Богдана Хмельницького з курсом Московії та фактично призвело до розриву московсько-українського союзу, утвореного у 1654 р. Адже Військо Запорозьке всупереч інтересів Москви розпочало військові дії проти її союзника в союзі з одним із головних московських супротивників – Швецією.

Список використаних джерел:

1. Бростовский П. К. Дневник дороги на Комиссию в Вильну 1656 года, с самого акта Комиссии наскоро списаного. *Сборник Муханова*. 2-е изд. Санкт-Петербург, 1866. С. 540; Полное собрание законов Российской империи, повелением государя императора Николая Павловича составленное (собр. I. С 1649 по 12 декабря 1825 года, т. 1). Санкт-Петербург: Тип. II Отдѣления Собственной Его Императорского Величества Канцелярии. 1830. С. 406-410.
2. Акты, относящиеся къ истории Южной и Западной Россіи, собранные и изданные археографическою комиссією (далі – АЮЗР). Санкт-Петербург: Тип. П. А. Кулиша, 1861. Т. 3. С. 555-556.
3. Там само. С. 553.
4. Газін В. Москва, Варшава та Чигирин в умовах становлення віленсько-раднотської політичної конфігурації (друга половина 50-х рр. XVII ст.) *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: історичні науки*. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2021. Т. 33: До 70-річчя від дня народження професора Олександра Завальнюка. С. 93
5. АЮЗР. Т. 3. С. 546-547.
6. Газін В. Москва, Варшава та Чигирин... С. 93.
7. Там само.
8. Kubala L. Wojna brandenburska I najazd Rakoczego w roku 1656 i 1657. *Szkieł historycznych*. (V). Lwów: H. Altenberg, G. Seueart, E. Wende i SP., 1917. S. 185.
9. Газін В. Москва, Варшава та Чигирин... С. 94.
10. Липинський В. Україна на переломі 1657–1659. Замітки до історії українського державного будівництва в XVII-ім столітті. Філадельфія: Східно-Європейський дослідний інститут ім. В. К. Липинського, 1991. С. 211.

Отримано: 21.11.2024

Олег КСЕНЧУК,

здобувач вищої освіти третього рівня 3 року навчання спеціальності 032 Історія та археологія

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-4477-6433>

АРХІВНІ ДЖЕРЕЛА ПРО ШЕФСЬКУ РОБОТУ ВИКЛАДАЧІВ ТА СТУДЕНТІВ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ МЕДИЧНИХ ЗВО У ПІСЛЯВОЄННІ РОКИ

У статті на основі архівних джерел показано шефську роботу медичних вишів західноукраїнського регіону. Автор зазначає, що медичні виші проводили організаційно-обстежувальну, лікувально-профілактичну роботу, підвищували рівень знань у старшого і середнього медичного персоналу районних та сільських лікарень регіону. Проводилася шефська робота і в містах, зокрема на місцевих підприємствах і виборчих дільницях.

Ключові слова: інститут, кафедра, шефство, колгосп, лікарня.

Актуальність теми. Важливою складовою життя медичних закладів вищої освіти виступала громадська діяльність, в основі якої були ідеологічні настанови партії. Вона була надзвичайно багатогранною і поділялася на внутрішню і ту, що виконувалася за межами закладів освіти. Зокрема, викладачів і студентів залучали до шефства у селах і містах. Власне, на вивчення цієї проблеми і буде спрямована наша стаття.

Мета публікації – основні архівних джерел показано шефську роботу викладачів та студентів західноукраїнських медичних закладів вищої освіти у післявоєнні роки, показати її позитивні і негативні аспекти.

Виклад основного матеріалу. Для керівництва шефською роботою створювалися відповідні організації. Так, у 1946-1947 н.р. у Чернівецькому медінституті для керівництва цією роботою було створено комісію, яку очолював доцент Новиков [1, арк. 54].

Переважно шефська робота концентрувалася у сільській місцевості. Щороку збільшувалася її інтенсивність. Якщо у 1946 р. чернівецькі викладачі здійснили 32 виїзди у села, то у 1947 р. їх було вже 112, обходів відбулося відповідно 21 і 53, консультацій – 112 і 930, операцій – 16 і 20, лекцій – 13 і 49 і т.д. [1, арк. 54].

Шефська робота включала такі елементи: організаційно-обстежувальний, лікувально-профілактичний, підвищення рівня знань у старшого і середнього медичного персоналу лікарень Чернівецької області. Щодо першого елементу, то, наприклад, у 1947 р. кафедри Чернівецького медінституту працювали у контексті вивчення крайової патології. Зокрема, викладач кафедри загальної хірургії Рибалкін написав і захистив дисертацію про економічний зоб. Кафедра дерматології брала участь в обстеженні захворювань шкірно-венеричними хворобами у двох районах області. Деякі кафедри не задовольнялися проведенням лише організаційної роботи на місцях. Так, кафедра акушерства створила колгоспні пологові будинки у трьох районах області, що стало першим кроком поширення акушерської допомоги у районах. Водночас, значна частина кафедр задовольнилися одноразовим обстеженням лікарень і лікарських пунктів і повторне обстеження було проведено лише відповідно до спеціального розпорядження Міністерства охорони здоров'я, яке надійшло дирекції інституту. Щодо лікарсько-профілактичної роботи, то вона була недостатньою. Шефи обмежувалися епізодичними виїздами, не здійснювали постійного впливу і не впроваджували нової методики лікування у підшефних районах. Щодо третього аспекту, то, наприклад, кафедра факультетської хірургії провела на своїй базі перепідготовку одного хірурга з підшефного району. Те ж саме кафедра акушерства, яка навчала трьох осіб на базі пологового будинку №1. Кафедри венерології і акушерства та гінекології проводили декадниги зі своєї спеціальності [2, арк. 101-104].

До шефської роботи у районах області залучали всі клінічні кафедри, а також ряд теоретичних кафедр і, звісно, кафедру марксизму-ленінізму, на яку покладалася відповідальність забезпечити ідеологічне «забарвлення» шефства [1, арк. 54]. Так, у 1946-1947 н.р. науково-педагогічні працівники упродовж року систематично виїжджали в райони Чернівецьчини, де надавали кваліфіковану медичну допомогу, допомагали організувати лікарні і сільські лікарські дільниці, читали лекції з підвищення кваліфікації лікарського і середнього медичного персоналу, а також проводили лекції і бесіди на суспільно-політичні теми. Читали лекції також задля підвищення кваліфікації лікарського і середнього медичного персоналу. Особливо слід відмітити значну роботу проведену у Вижницькому районі кафедрою загальної хірургії, у Сторожинецькому районі колективом кафедри госпітальної терапії. Плідно працював завідувач кафедри факультетської хірургії доцент Цетрицький з організації хірургічної і онкологічної допомоги населенню Чернівецькій області [1, арк. 54]. У 1947-1948 н.р. особливо слід відзначити гарну роботу в Іжницькому і Сторожинецькому районах, а також у найбільш віддаленому районі, розташованому у Карпатах, Путилівському районі.

У цій роботі брали участь кафедри загальної хірургії, госпітальної терапії, госпітальної хірургії і факультетської терапії. В порядку шефства і надання допомоги обласному управлінню охорони здоров'я проводилася робота з виявлення і диспансеризації туберкульозних хворих, з вивчення ступеню ураження і поширення епідемічним зобом [3, арк. 61]. У 1948 р. за завданням профільного міністерства кафедра факультетської хірургії провела атестацію хірургів у Чернівецькій і Тернопільській областях, а також перевірила стан об'єднання лікарень і поліклінік у ряді районів Чернівецької, Дрогобицької і Рівненської областей [4, арк. 14].

Брали шефство і над окремими колгоспами. Так, на початку 1947-1948 н.р. на засіданні партбюро і вченої ради Чернівецький медінститут прийняв шефство над щойно організованим колгоспом в одному із районів Чернівецької області. У цей колгосп систематично направлялися представники закладу, які допомагали правлінню колгоспу в організації його, а також проводили політико-виховну і лікувально-профілактичну роботу. Сюди виїжджала бригада на чолі з директором інституту, до складу якої входили також секретар партбюро, представник студентських організацій, лікар-спеціаліст з хірургії. З цією бригадою виїжджав і музичний колектив, який провів концерт після лекції про міжнародне становище. Під час збиральної кампанії медінститут надсилав у колгосп медпрацівника [3, арк. 62]. У 1950-1951 н.р. у підшефному колгоспі ім. Сталіна професорсько-викладацький склад проводив лекції на науково-медичні, релігійні і загальноосвітні теми, надавав допомогу в організації дитячих ясел, а також медичну допомогу в колгоспній лікарні [5, арк. 56].

Для роботи у селі залучали і здобувачів освіти. Для студентів, які від'їжджали на зимові чи літні канікули в сільську місцевість складали методичні розробки і проводили консультації х «актуальних» громадсько-політичних питань [6, арк. 15]. Так, у 1950-1951 н.р. студентів Чернівецького медінституту залучили до роботи у підшефному колгоспі ім. Сталіна у Сторожинецькому районі. Вони проводили, насамперед, культурне шефство. Інститутські студентські організації у колгоспі організували спортивні організації, допомагали і організували випуск стінгазет, давали концерти силами гуртків студентської художньої самодіяльності і проводили інші заходи, що сприяли «культурному і політичному росту колгоспної молоді» [5, арк. 55]. Здобувачі освіти допомагали і під час збору врожаю. Так, у 1951-1952 н.р. учні Сторожинецької школи медсестер допомогли зібрати у підшефному колгоспі картоплю на площі 5 га, пшеницю – 7 га, кукурудзу – 4 га [7, арк. 10].

Проводилася шефська робота і в містах. Наприклад, у 1949 р. Чернівецький медінститут шефствував над міською швейною фабрикою №2 [8, арк. 2]. Заклад обслуговував і колишню виборчу дільницю, яка охоплювала три вулиці: Червоноармійську, Панаса Мирного, 30 березня (загалом 69 будинків). Для проведення масової політичної роботи серед міського населення комітет комсомолу виділив 68 студентів. Агітатори проводили роботу у закріплених за ними будинках один раз на тиждень. Проведено бесіди на такі теми: «Міжнародне значення нот уряду СРСР уряду Югославії», «Рабська праця у капіталістичних країнах», «Біографія Сталіна», «Про міжнародне положення», «Судовий процес в Угорщині» та інші. Загалом агітаторами організовано 350 бесід. При дільниці створили школу з ліквідації неграмотності. Для цієї мети виділено 20 студентів. Школа працювала з листопада 1949 року. Комітет комсомолу інституту виділив міському комсомолу для роботи з керівниками політгуртків 8 комсомольців. Комсомолка Спокійна працювала в артілі «Текстильник», Шляхтер – у Поліграфкомбінаті, Коган – артілі «Стахановець», Шнайман в артілі «Воля», Топасков в артілі «Трикотажник», Супер – в швейнотрикотажному технікуму, Нудельман у пе-

дагогічній школі, Теодор у медичному технікумі. Їхню роботу контролював комітет комсомолу інституту [8, арк. 14-15].

Водночас, не всі студенти із ентузіазмом ставилися до громадсько-політичної роботи поза межами рідних ЗВО. Так, зі Станіславського медінституту повідомляли, що студенти шостого курсу Чов'як, Вашкурак, Хіміч, Яцожинський у 1950-1951 н.р. проявляли пасивне відношення до громадсько-політичної роботи. Вони відмовлялися «виконати свій патріотичний обов'язок і виїхати туди, куди їх посилає Батьківщина... Але таких студентів були одиниці, основна маса студентів являла собою політично зрілих, кваліфікованих, відданих справі партії Леніна-Сталіна спеціалістів, радянських лікарів, які успішно будуть служити Батьківщині, оберігаючи здоров'я наших чудових радянських людей» [9, арк. 58].

Висновки. Аналіз наявних архівних документів показує, що шефська робота медичних вишів була важливою складовою їхнього життя. Вони проводили організаційно-обстежувальну, лікувально-профілактичну роботу, підвищували рівень знань у старшого і середнього медичного персоналу районних та сільських лікарень регіону. Крім того, проводили і пропагандистську і політико-виховну роботу. Залучали, до роботи і студентів, які проводили у селах культурно-масові вечори, концерти, вистави та вечори художньої самодіяльності тощо. Здобувачі освіти допомагали і під час збору врожаю. Проводилася шефська робота і в містах, зокрема на місцевих підприємствах і виборчих дільницях. Водночас, не всі студенти із ентузіазмом ставилися до громадсько-політичної роботи поза межами рідних ЗВО.

Список використаних джерел:

1. Державний архів (Держархів) Чернівецької обл. Ф. Р. 938. Оп. 5. Спр. 14.
2. Держархів Чернівецької обл. Ф. Р. 938. Оп. 5. Спр. 21.
3. Держархів Чернівецької обл. Ф. Р. 938. Оп. 5. Спр. 94.
4. Держархів Чернівецької обл. Ф. Р. 938. Оп. 5. Спр. 108.
5. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України). Ф. Р. 342. Оп. 15. Спр. 404.
6. ЦДАВО України. Ф. Р. 342. Оп. 15. Спр. 430.
7. Держархів Чернівецької обл. Ф. Р. 1963. Оп. 1. Спр. 20.
8. Держархів Чернівецької обл. Ф. Р. 938. Оп. 5. Спр. 127.
9. ЦДАВО України. Ф. Р. 342. Оп. 15. Спр. 406.

Отримано: 20.11.2024

Юрій ЛУБКО,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання
спеціальності 032 Історія та археологія

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-2542-839X>

РАДЯНСЬКА РЕЛІГІЙНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ 1921–1939 рр. КРІЗЬ ПРИЗМУ УКРАЇНСЬКИХ ІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті досліджено трансформацію підходів до вивчення релігійної політики радянської влади в Україні у 1921–1939 роках, яка відбулася в українській історіографії після розпаду СРСР. Охарактеризовано відмову науковців від марксистської методології та за-початкування збалансованої оцінки ролі релігії та державного контролю та визначено основні напрями досліджень у цій сфері.

Ключові слова: радянська влада, релігійна політика, історіографія.

Актуальність теми. Вивчення релігійної політики радянської влади в Україні у 1921–1939 роках має значення для розуміння її впливу на суспільне й духовне життя. Дослідження цього періоду розкриває особливості взаємодії між державою та церквою, що дозволяє прос-тежити вплив радянської ідеології на релігійні інституції та процеси секуляризації. Пере-осмислення радянського підходу до релігії, проведене в пострадянський час, допомагає поз-бутися застарілих стереотипів, сформованих на основі марксистсько-ленінської методології. Це не лише збагачує наукові дослідження, а й сприяє формуванню об'єктивного погляду на історію, впливає на сучасні міжконфесійні відносини й допомагає осмислити підґрунтя ни-нішніх релігійних взаємовідносин.

Мета публікації – дослідити радянську релігійну політику в Україні 1921–1939 рр. крізь призму українських історичних досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення історії церкви та окремих конфе-сій завжди привертало увагу науковців, проте за радянського режиму дослідники не могли глибоко й об'єктивно розглядати цю тему. Марксистська методологія трактувала релігію як засіб контролю над масами, що має зникнути з розвитком суспільства. Із середини 1980-х, із початком перебудови, змінюється ставлення до церкви, активізується релігійне життя, зніма-ються обмеження на створення релігійних організацій. Це спричиняє зростання релігійних громад, друк релігійних видань, а також утворення монастирів, місій і недільних шкіл.

У кінці 1980-х дослідники приділили значну увагу міжконфесійним відносинам, що вимагало ретроспективного аналізу взаємин 1920-х років. Це питання набуло суспільного і наукового резонансу, стимулюючи перегляд історичних державно-церковних стосунків. Зростання досліджень було зумовлене національним і релігійним відродженням та розпадом радянської ідеологічної системи. Пожвавлення церковного життя в пострадянських країнах також посилило інтерес до історії, зокрема до Української автокефальної православної церк-ви (УАПЦ), що сприяло новим підходам у вивченні державно-церковних відносин.

Збільшення кількості наукових праць з історії української православної церкви зумо-вило потребу в систематизації та аналізі цих досліджень. А. Киридон першою здійснила комплексний огляд сучасної української історіографії, що висвітлює державно-церковні від-носини ХХ століття в Україні. У її роботі висвітлено еволюцію досліджень релігійного жит-

тя, методологічні підходи та ключові дебати серед науковців, що дало загальну картину розвитку цього напрямку [1, с. 710-715].

В інших працях А. Киридон зробила значний внесок у вивчення відносин між державою та церквою, що характеризувався глибоким аналізом архівних матеріалів, багатством тем і широким використанням малодоступних або раніше засекречених документів. Вона детально розглядає репресивну політику радянської влади щодо релігійних об'єднань, зокрема націоналізацію церковної власності, створення антирелігійних органів та роль правоохоронних структур у боротьбі з церквою. Окрім того, А. Киридон розкриває причини виникнення «обновленського» руху в Україні та його вплив на внутрішні конфлікти в православній церкві, послаблюючи її позиції в умовах державного тиску [2, 3, 4].

Поглиблений аналіз порушеної проблеми провів також О. Ігнатуша, який приділив особливу увагу релігійній політиці радянської влади 1920–1930-х років. Його дослідження акцентує на репресіях проти духовенства, соціально-політичних аспектах взаємодії держави та релігійних громад, а також на ролі церкви в умовах більшовицької модернізації. О. Ігнатуша висвітлює специфіку міжконфесійних відносин та вплив національних і культурних факторів на українське релігійне середовище, надаючи цінний внесок у розуміння складного процесу формування і консолідації української церкви в цей період [5, с. 44-50].

Вагомий внесок у дослідження державно-церковних відносин у 1920–1930-ті роки здійснив В. Пашенко, детально вивчаючи націоналізацію церковної власності, конфіскацію майна та боротьбу держави з православною церквою [6, 7]. Він аналізує репресії, руйнацію храмів і вплив на духовенство, висвітлюючи складну динаміку відносин, що суттєво позначилися на культурному житті України. Його праці стали цінним джерелом для майбутніх досліджень. Пашенко також заснував наукову школу, яку продовжують його учні.

Також слід відмітити науковий здобуток В. Силантьєва, який у своїй монографії 1998 року детально аналізує стратегію більшовиків щодо витіснення Православної церкви з радянського суспільства, зокрема через масштабні процеси націоналізації та конфіскації церковної власності [8]. Автор підкреслює, як ці економічні заходи суттєво підірвали матеріальну основу церкви, що сприяло її маргіналізації та зменшенню впливу на соціально-політичне життя. Окрім цього, він акцентує увагу на розколі Православної церкви через «обновленський» рух, який активно підтримувався радянською владою як інструмент для створення лояльної до режиму церковної структури. Ця праця стала важливим внеском у розуміння складних відносин між державою та церквою в радянській Україні та дала нове бачення процесів, що мали довгострокові наслідки для розвитку релігійного життя в країні.

У статті згадано лише основні постаті української історіографії цієї теми, оскільки охопити всіх науковців у межах публікації неможливо. Однак сучасні дослідники розвивають свої гіпотези та наукові концепції на основі ідей, закладених у 90-х роках ХХ століття, а зазначені вчені стали засновниками наукових шкіл, які продовжують їхні учні в області церковної історії.

Висновки. Підсумовуючи основні аспекти дослідження радянської релігійної політики в Україні (1921–1939) та її відображення в історіографії незалежної України, можна стверджувати, що перехід до нової наукової парадигми в пострадянський період дозволив історикам відмовитись від марксистської методології. Це сприяло більш об'єктивному вивченню подій, хоча в 90-х роках існувала тенденція до односторонньої оцінки радянської політики та ре-

лігійної діяльності, часто з ігноруванням національних прагнень українців. Сучасні дослідження зосереджуються на конкретних аспектах і наслідках репресій.

Список використаних джерел:

1. Киридон А. М. Православна церква в Україні ХХ ст.: сучасна вітчизняна історіографія проблеми. *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: історичні науки*. Кам'янець-Подільський: ОПОМ, 2001. Т. 7 (9). С. 710-715.
2. Киридон А. М. Державно-церковні відносини в радянській Україні (1917 – 1930-ті роки): дис. ... д-ра іст. наук. Київ, 2006. 531 с.
3. Киридон А. М. Втілення радянської моделі державно-церковних відносин в Україні. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2005. Вип. 13. С. 274-294.
4. Киридон А. М. Час випробувань: держава, церква і суспільство в радянській Україні 1917-1930-х років. Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. 384 с.
5. Ігнатуша О. М. Державно-церковні взаємини в Україні 20-30-х рр. ХХ ст. у світлі сучасної історіографії. *Південний архів: збірник наукових праць*. Херсон: Вид-во ХДПУ, 2002. Вип. 7: Історичні науки. С. 44-50.
6. Пащенко В. О. Держава і православ'я в Україні: 20-30-ті роки ХХ ст. Київ: Видавництво «Полтава», 1993. 188 с.
7. Пащенко В. О. Свобода совісті в Україні: міфи і факти 20–30-х рр. Київ: Б. в., 1994. 249 с.
8. Силантьев В. И. Большевики и Православная церковь на Украине в 20-е годы. Харьков: ХГПУ, 1998. 232 с.

Отримано: 24.11.2024

Олександр МАЛИСНИК,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання
спеціальності 052 Політологія

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-8734-4902>

ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Тема політичної системи України в період російсько-української війни є фундаментальною для розуміння трансформацій, що відбуваються в державі під впливом зовнішньої агресії. Війна суттєво впливає на функціонування основних інститутів влади, потребує оперативної адаптації політичних структур та стратегічних рішень. В умовах військового конфлікту особливу роль відіграє мобілізація ресурсів, реформування правоохоронних та силових структур, а також зміни в зовнішній політиці України, спрямовані на забезпечення національної безпеки та міжнародної підтримки.

Ключові слова: політична система, трансформація, безпека, геополітика, мілітаризація.

Актуальність дослідження політичної системи України в період російсько-української війни є надзвичайно високою, оскільки війна суттєво впливає на всі аспекти функціонування держави. Зокрема, військовий конфлікт змінює внутрішньополітичні процеси, визначає нові пріоритети в зовнішній політиці, а також зумовлює потребу в адаптації та реформуванні державних інститутів для ефективної відповіді на загрози.

Мета дослідження полягає в аналізі трансформацій, які відбуваються у політичних інститутах та механізмах державного управління в стані повномасштабної війни.

В сучасних умовах формування об'єктивних уявлень про глобальний контекст політичних наслідків російсько-української війни, є завданням із багатьма невідомими. Варто погодитися з тими людьми, на думку яких відчуття безпрецедентності фундаментальних глобальних змін у світі стало домінантою сучасних уявлень щодо дезінтеграції глобальної структури влади.

Сьогодні контроль над геополітичним простором є диверсифікований і не може бути забезпечений прямим воєнним контролем. Загострення політичних контрастів та причини, що породжують збройні конфлікти не гарантує країнам безпеку в умовах дезінтеграції глобальної структури влади. Водночас світовий порядок відображає тенденції необхідності вирішення проблем, які лежать у площині пошуку шляхів підвищення ефективності глобальної міждержавної стратегічної взаємодії при забезпеченні глобальної та національної безпеки з урахуванням балансу інтересів силових центрів глобальної влади.

На думку групи дослідників (В.П. Горбулін, О.С. Власюк, С.В. Кононенко), українсько-російське протистояння – результат владно-силової реструктуризації пострадянського простору, яка з різною інтенсивністю триває з часів розпаду Радянського Союзу. На їх думку, падіння будь-якої імперії (як континентальної, так і колоніальної) призводить до розбалансування владно-силових відносин на відповідних теренах, що неминує викликає низку конфліктних ситуацій, якими більшою чи меншою мірою уражено всі постімперські простори [3, с. 72].

Основною ціллю Росії є руйнація України як незалежної держави, знищення її військової та цивільної інфраструктури, а також розчленування її території шляхом анексії окремих районів та створення псевдодержавних маріонеткових утворень. Відповідно, для України головною метою є нейтралізація зовнішніх загроз існуванню держави та нації, відновлення повного державного суверенітету та територіальної цілісності у міжнародно визнаних кордонах 1991 року.

Російсько-українська війна змусила політичну систему України швидко адаптуватися до нових реалій, зокрема через зміни в законодавстві, введення воєнного стану та централізацію влади. Важливу роль у цей період відіграла виконавча влада, особливо в контексті управління мобілізацією ресурсів і забезпечення національної безпеки. Сучасний стан зовнішньої політики Російської Федерації характеризується намагання утримати геополітичний контроль за ситуацією в межах пострадянського простору, що суперечить євроінтеграційному курсу України та низки інших держав цього простору [2].

В умовах війни значно посилилася роль президентської влади, що дозволило оперативно реагувати на загрози та координувати зусилля щодо оборони країни. Однак парламент залишався важливим елементом політичної системи, забезпечуючи законодавчу підтримку ініціатив уряду та здійснюючи контроль за використанням державних ресурсів.

Криза довіри до парламенту є суміжною із кризою ключового суб'єкта політичного простору України – партійної системи. Вже до війни в Україні спостерігалася криза партій. Соціологічні опитування фіксували низький рівень довіри громадян до партій, як до політичного інституту загалом. Все це супроводжувалося падінням популярності фактично всіх політичних партій і, у першу чергу – тих, що представлені у парламенті.

Війна спонукала до поляризації політичного простору, що може призвести у перспективі до того, що в Україні з'являться дві основні групи партій, або умовно дві «партії» – «військових» та «цивільних».

Важливим чинником трансформації України періоду війни стала фактична деолігархізація суспільних відносин, що створила широкий спектр потенційних можливостей для змін як у політичному, так і у медійному просторі.

Виходячи з цього, можна дійти **висновку**, що політична система України в період російсько-української війни продемонструвала високу здатність до адаптації та мобілізації. Проте після закінчення війни політичний устрій нашої держави буде потребувати подальшої стабілізації та оновлення. Важливими векторами залишається збереження демократичних стандартів, підвищення ефективності державних інститутів і розвиток громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Війна на Донбасі: реалії і перспективи врегулювання. 2019. URL: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Donbas.pdf
2. Збройний конфлікт в Україні у термінах геополітики / В.П. Горбулін, О.С. Власюк, Е.М. Лібанова, О.М. Ляшенко. *Суспільно-політичні процеси*. 2016. Вип. 3. С. 61–86.
3. Російсько-українська війна в термінах теорії реалізму / В.П. Горбулін, О.С. Власюк, С.В. Кононенко. *Суспільно-політичні процеси*. 2016. Вип. 2. С. 70–96.

Отримано: 23.11.2024

Тарас МЕЛЬНИК,

*здобувач вищої освіти третього рівня 3 року навчання
спеціальності 032 Історія та археологія*

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-2260-1018>

ПОЛІТИКО-ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ЦЕРКВИ АДВЕНТИСТІВ СЬОМОГО ДНЯ В УРСР У 1920-1930-х РОКАХ

У статті автор проаналізував політико-правове становище Церкви Адвентистів Сьомого Дня в УРСР в 1920-30-х роках. Подано стислу характеристику правового становища конфесії в умовах становлення більшовицького тоталітарного режиму .

Ключові слова: історія, адвентисти сьомого дня, тоталітарний режим, релігійна політика, УРСР.

В процесі становлення більшовицького режиму на українських землях на початку 1920-х рр., відбувався процес формування державно-церковних відносин який можна охарактеризувати, спочатку декларованою лояльністю влади щодо існуючих конфесій , проте з посиленням антирелігійної пропаганди та утвердженням авторитарного режиму, спостерігається тенденція до обмеження прав та свобод усіх релігійних об'єднань в тому числі адвентистів.

Адвентисти Сьомого Дня (далі АСД) як одна з протестантських конфесій, з приходом радянської влади мала вже близько сорокалітню історію на українських землях [2]. Отримавши певну легітимізацію та свободу для своєї діяльності після революції 1905-1907-го та 1917 років, представники як адвентистського керівництва так і прихожани помісних громад, мали сподівання на пом'якшення суспільно-політичного клімату та розширення своїх прав. І якщо на початку існування радянської влади, більшовики принаймні декларувала свободу

зібрань та об'єднань то впродовж 1920-х років вони декілька разів змінювали направленість своєї політики у ставленні до релігійності загалом[3].

Варто зауважити що з одного боку протестантів(в тому числі АСД) влаштовувало вирівнювання в статусі з найбільш поширеною православною церквою, проте, як виявилось з часом, така позиція була потрібна лише з метою уніфікувати релігійну політику радянської влади, яка по суті своїй була налаштована вороже щодо всіх існуючих конфесій. І хоча на початку приходу до влади більшовиків, вони «намагалися загравати з протестантами» [6], то це відбувалося на противагу Російській православної церкві, яка одразу виступила з критикою комуністичного режиму. В свою чергу, серед протестантів, принаймні офіційно, було визнання нової влади і сподівання на мирне співіснування та набуття громадянських прав.

І дійсно, на цій хвилі був навіть прийнятий «Декрет про звільнення від військової повинності по релігійним переконанням» від 4 січня 1919 року. Згідно декрету, віруючий пацифіст, по рішенню суду, звільнявся від загальної військової служби, яка замінювалася на альтернативну. Проте як зазначають дослідники, на практиці, ця норма ігнорувалася місцевими органами влади, які не брали до уваги розпорядження центрального управління, що призводило в тому числі і до розстрілів, небажаючих брати зброю [6].

У своїх спогадах про початок радянського панування, учасники адвентистського руху в той період, згадують що принаймні те декларативне визнання їх прав в державних законах, хоча і ставило ряд обмежень(заборона вільно пересуватись залізницею, що обмежувало проповідників відвідувати свої громади, заборона видавати будь яку літературу релігійного характеру тощо), проте з часом, а саме після 1922 року [3], все ж таки було надано їм можливість активізувати свою діяльність, зокрема адвентисти почали видавати журнали «Голос істини», «Блага звістка» та посібники з вивчення Біблії.

Адвентисти вважають, що покращення економічного стану в межах країни в умовах НЕПу позитивно відбилосся і на діяльності церкви АСД. З цього часу відбувається можливість проведення всесоюзних та регіональних з'їздів. Вони проходили як в Києві так і в регіональних центрах об'єднань, таких як Вінниця, Харків, Одеса. Так як Церква АСД мала централізовану структуру та була організаційно об'єднана в межах всього Радянського Союзу, то відповідно вищим адміністративним рівнем були зустрічі на рівні керівників республіканських об'єднань, які проходили в Москві. Зокрема такий з'їзд відбувся там з 16 по 23 серпня 1924 року [2]. Українська делегація на ньому була найчисельнішою. Загалом, в оцінках адвентистських істориків, цей з'їзд був досить неоднозначним, оскільки в його деклараціях було ряд положень які неоднозначно сприймалися адвентистами та в подальшому спричинили ряд труднощів у внутрішньо-церковних взаємовідносинах, в тому числі появу окремих опозиційних рухів. Пов'язано це було перш за все з питаннями зростаючої взаємодії з державними органами влади, зокрема і в ставленні до воєнної служби та залученості членів АСД до роботи в суботу. Документ під назвою «Ставлення до державної влади в СРСР» не був схвалений всіма делегатами, оскільки підривав фундаментальні позиції адвентистів щодо неучасті у військовій службі. В оцінці адвентистських істориків цей з'їзд та його остаточна декларація була нав'язана владою, оскільки керівники церкви отримували погрози що неприйняття державної позиції спричинить ліквідацію церковної всесоюзної, а відтак і республіканської структури [2].

Проте, якими б лякаючими не були рішення вищевказаного з'їзду, все ж у внутрішньо церковному житті спостерігається певна активізація діяльності та зосередження на дозволе-

них видах діяльності, зокрема місіонерської. Загалом спостерігається тенденція до поступового обмеження владою прав віруючих та спробами впливати на ситуацію в середині об'єднання адвентистів. А після з'їзду 1928 року діяльність церкви АСД була офіційно заборонена, і за висловом історика церкви В. Джулая «держава почала наступ на церкву, вимагаючи безроздільного виконання її вимог».

Починаючи з 1930-х років за висловами істориків «починається масовий атеїстичний експеримент, який передбачав повну ліквідацію релігійної мережі та формування суспільства атеїстичного типу» [6, 175]. Держава вимагала щоб церковна організація щораз більше підпорядковувалась її вимогам в тому числі щодо структури конфесійної мережі. Зокрема Церква АСД була зобов'язана офіційно значитися в документах як ВРАСД – а саме Всесоюзна Рада Адвентистів Сьомого Дня. Єдиний і останній з'їзд пленуму ВРАСД був дозволений владою 26-29 грудня 1931 року. В його роботі взяли участь 29 основних керівників Церкви АСД, що представляли всі регіони СРСР [3]. Третя частина цих церковних лідерів були з України. Даючи дозвіл на цей з'їзд влада переслідувала декілька цілей.

Зокрема, влада вимагала щоб делегати з'їзду самі прийняли рішення про ліквідацію церковної організації. Громади і групи мали зберігати повну самостійність та узгоджувати свою діяльність з місцевою владою. Влада в місцевих громадах мала переходити до так званої «двадцятки», яка по суті мала бути адміністративним комітетом громади і запрошувати священнослужителя на контрактній основі. Таким чином встановлювався своєрідний чисьельний бар'єр і в разі недостатньої кількості членів помісних громад вони не мали права на реєстрацію. Варто відзначити що майже третина громад АСД в УРСР не перевищувала чисельності 20 осіб [1]. З цієї причини багато громад було ліквідовано, оскільки вони самостійно не мали можливості укласти контракти з священнослужителями. Варто зазначити що до цього принцип призначення пастора в громаду та оплата його діяльності здійснювалась на пропорційній основі, коли не місцева громада його утримувала а цим займалося Всесоюзне об'єднання адвентистів.

Грубо втручаючись у внутрішньо конфесійні справи органи НКВД намагались розділити церковну організацію з середини, виявивши її актив та працюючи над його ліквідацією. Відтак на кінець 1930-х рр. майже всі проповідники АСД в УРСР, були або відправлені для відбуття покарання в табори або розстріляні[5].

Отже, можна зробити висновок що політика радянської влади в 1920-1930-х рр. щодо віруючих адвентистів була спрямована на поступову ліквідацію церковної організації загалом так і встановлення умов за яких помісні громади не могли повноцінно функціонувати та здійснювати свою діяльність. Сталінський режим за допомогою різноманітних каральних заходів загалом досягнув своєї мети до кінця 1930-х рр., відтак церковна організація АСД, офіційно, практично повністю була ліквідована і отримала можливість відновлення лише після Другої світової війни.

Список використаних джерел:

1. Жукалюк Н.А. Вспоминайте наставников ваших (история Церкви Адвентистов седьмого дня в личностях). Київ: Джерело життя, 1999. 672с.
2. Жукалюк Н. Любашенко В. История Церкви Адвентистов седьмого дня в Украине. Київ: Джерело життя, 2003, 320 с.

3. Історія релігії в Україні України. В 10 т. / за рад. П. Яроцького. Київ-Дрогобич: Коло, 2007. Т. 6 (п'ятидесятники, адвентисти, свідки Єгови). 632 с.
4. Парасей А.Ф., Жукалюк Н.А. "Бедная, бросаема бурєю..." – Исторические очерки к 110-летнему юбилею Церкви адвентистов седьмого дня в Украине: Київ: Джерело життя, 1997. 340 с.
5. Юнак Д. О. Прочие от семени её... История Церкви Адвентистов Седьмого Дня в Украине. Тула. 2014. 508 с.
6. Хайнц Д., Опарин А., Юнак Д., Пешелис А. Души под жертвенником: Книга Памяти Церкви Адвентистов Седьмого Дня, посвященная жертвам религиозных репрессий во времена царской России и Советского Союза. 1886-1986. Харьков: Факт, 2010. 376 с.

Отримано: 21.11.2024

Олександр ОЛІЙНИК,

*здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання
спеціальності 032 Історія та археологія*

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-8810-2075>

НАСЕЛЕННЯ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ ТА МОБІЛІЗАЦІЯ ДО ЛАВ ГАЛИЦЬКОГО ВІЙСЬКА У СПОГАДАХ М. ОСТРОВЕРХИ

У статті, проводиться дослідження питання ставлення населення Правобережної України до мобілізації у лави галицького війська в спогадах М. Островерхи.

Ключові слова: галицьке військо, мобілізація, спогади, населення Правобережної України, М. Островерха, Українська галицька армія.

Актуальність теми. Кожна армія, в умовах збройного протистояння з ворогом потребує поповнення своїх лав. Одним із елементів цього є мобілізації місцевого населення. Це явище було притаманне і для галицького війська, котре в липні 1919 – травні 1920 років спільно з армією УНР виборювало незалежність України.

Мета публікації полягає у спробі, на основі спогадів М. Островерхи, внести ясність у розумінні ставлення населення Правобережної України до мобілізаційних кампаній, що проводилися галицьким військом під час свого перебування в регіоні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Воєнно-політичні події середини липня 1919 року дали надію на успішне виборювання української державності. У цей час на допомогу армії УНР прибуло з-за Збруча галицьке військо. Об'єднання двох українських армій створювало можливості для нанесення поразки Червоній армії, звільнення від російського більшовизму хоча б, для початку, Правобережної України.

Стрімкий липнево-серпневий наступ на Київ – Одесу, Київська катастрофа 31 серпня, вересневий відступ, оголошення війни Збройним силам Півдня Росії, осінні оборонні бої з денікінцями стали ключовими подіями для збройної боротьби за українську державність в липні – листопаді 1919 року. Весь цей час обидві українські армії несли втрати в живій силі, і звичайно поставало питання їх поповнення за рахунок мобілізації населення Правобережної України [1].

Якщо армія УНР практично почувалася в регіоні як в дома, то з галицьким військом було значно складніше. Йому було значно важче поповнювати ряди своїх підрозділів і з'єднань. Адже для галичан терени Правобережжя були маловідомими. Місцеве населення, попри те, що не вбачало в них ворогів та ставилося здебільшого доброзичливо, все ж таки вбачало в них, хоч і українців, але чужинців. Тому поповнювати ряди галицького стрілецтва було доволі складно.

Вітчизняні історики, та представники української діаспори, досліджуючи означені події, намагалися з'ясувати питання поповнення галицького війська під час їхньої боротьби з ворогами України на Правобережжі. Вони констатували факт мобілізації, кількість мобілізованих тощо [1-3; 5]. Водночас поза їх увагою залишилося питання ставлення населення Правобережної України до цього явища, що безумовно мало вплив на його ефективність. У цьому контексті важливе значення набуває звернення уваги на спадок, який нам залишили у своїх спогадах сучасники тих подій, зокрема, колишні офіцери та солдати галицького війська.

Одним із учасників тих подій був М. Островерха, хорунжий галицького війська. У 1966 році він опублікував свої мемуари «Блиски і темряви 1918 – 1919 – 1920» [4]. У них він описав свій бойовий шлях в лавах УГА та звернув увагу на те, як поставилося населення Правобережної України до лав цього збройного формування.

Після прибуття з-за Збруча на Правобережну Україну 10-а бригада М. Островерхи отримала можливість кількадевного перепочинку [4, с. 88-93]. Після цього вона вирушила далі на схід. На Вінниччині в селі Ведмеже Вушко галичани скликали селянське віче, на якому зверталися до селян з різноманітними промовами. Успіх був значним. Тут вперше, без оголошення мобілізації галицький підрозділ отримав поповнення з молоді цього села, озброєної обрізами гвинтівок, яке присєднавшись до галичан вирушило з ними на Вінницю [4, с. 93]. Як бачимо, якісна пропаганда дала надзвичайно позитивний ефект. Цьому ймовірно посприяло загальне піднесення, пов'язане із ліквідацією у цьому населеному пункті влади більшовиків. На жаль, після здобуття Вінниці селяни-повстанці повернулися по-домам [4, с. 93]. Тут щоправда не зрозуміло, чи стосувалося це тих, хто приєднався до галичан.

У Сквирі, де галичани стали на тимчасовий постій, М. Островерха, під час дискусії на політичні теми, поцікавився в місцевої молоді, інтелігенції: «Чому ж ви молоді інтелігенти, не є в Українській Армії? Чому не голоситесь ось тепер до цієї армії?». Однак виразної, чіткої відповіді так і не отримав. Було зрозуміло, що вони не налаштовані йти поповнювати українське військо. Лише один сказав не певно, що треба буде піти в армію. Це було сказано таким тоном, що було зрозуміло чого від нього чекати [4, с. 100].

У вересні 1919 року мобілізаційний відділ 10-ї бригади спробував поповнити лави підрозділу. Однак результати були жалюгідними. Як писав М. Островерха: Наш селянин не розумів своєї України, а може і не хотів її розуміти. Інтелігент же – поготів» [4, с. 126-127].

У грудні цього ж року поручник Ф. Свистун отримав наказ взяти з собою двох хорунжих та чотирьох стрільців і в одному з сіл південніше Вінниці провести набір до війська. Набір удався. Поповнення було значним. Наступного ранку всі вони мали бути доправлені до 10-ї бригади. Ф. Свистун та його два товариші розійшлися по квартирам на ніч. Як зазначав М. Островерха ця акція попри початковий успіх закінчилася повним провалом. На думку автора мемуарів, серед мобілізованих попрацював більшовицький агент. Вночі новобранці пішли по місцях квартирування галицьких мобілізаторів. Двох хорунжих було вбито. Чотирьох стрільців нападники відпустили, і вони розбіглися. Ф. Свистун зумів врятуватися. Він почав відстрілюватися. Спроби налякати нападників тим, що незабаром підійде підмога, не

допомогли. Після останнього пострілу він кинув наган супротивникам, і поки вони заметушилися щоб знайти зброю, так як це було надранок, Ф. Свистун скориставшись темрявою вискочивши з хати зумів втекти [4, с. 128-130].

Висновки. Таким чином, спогади М. Островерхи є цінним джерелом для розуміння ставлення населення Правобережної України до мобілізацій, що здійснювалися галицьким військом під час свого перебування в регіоні. Вони свідчать про недостатню свідомість місцевих мешканців, їх малу активність та більшовицьку агітацію, котра ставала на заваді, навіть тоді, коли були бажаючі поповнити лави УГА.

Список використаних джерел:

1. Завальнюк О., Олійник С. Українська Галицька армія на Поділлі (липень 1919–травень 1920 рр.). Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2013. 292 с.
2. Лякович Р. Мобілізації до збройних формувань українських державних утворень та їх роль у посиленні боротьби за національні інтереси (кінець 1918 – кінець 1920 рр.): Доктор філософії: спец. 032 – Гуманітарні науки. Історія та археологія. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський, 2021. 508 с.
3. Олійник С. Галицьке військо і визвольні змагання на території Правобережної України (липень 1919 – травень 1920 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2004. 220 с.
4. Островерха М. Блиски і темряви. 1918 – 1919 – 1920. Нью-Йорк: [б.в.], 1966. 208 с.
5. Шанковський Л. Українська Галицька армія: Воєнно-історична студія. Вінніпег, 1974. 396 с

Отримано: 19.11.2024

Ілля ОСАДЧИЙ,

*здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання
спеціальності 032 Історія та археологія*

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-2597-4457>

ВЧИТЕЛІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ТА СЕЛЯНСТВО В РОКИ РЕВОЛЮЦІЇ 1905-1907 рр. У ПРАЦЯХ АМЕРИКАНСЬКОГО ДОСЛІДНИКА СКОТТА ДЖ. СЕРЕГНІ

У статті охарактеризовані праці американського дослідника Скотта Дж. Серегні, присвячені вчителю Російської імперії наприкінці XIX – на початку XX ст. і їх взаємовідносинам з селянством. На основі аналізу широкого комплексу джерел (матеріалів преси, архівів, мемуарів та ін.) він приходить до висновків, що і самодержавство і земства зі своєю дворянською більшістю не змогли залучити педагогів в якості ефективних посередників між привілейованими прошарками суспільства та народними масами.

Ключові слова: вчителі, селянство, влада, земство, Союз вчителів, Товариство взаємодопомоги вчителів.

Актуальність теми. Історія громадсько-політичних організацій Російської імперії належить до малодосліджених аспектів зарубіжної історіографії. Більшу увагу англомовні дос-

лідники приділяють чорносотенним організаціям, натомість ліволіберальні об'єднання залишаються переважно поза їхньою увагою. До таких організацій відносимо професійно-політичні союзи, а також гендерні та національні об'єднання, які входили до Союзу Союзів та подібні організації, головною вимогою яких було скликання Установчих Зборів та загальна демократизація держави.

Мета публікації – на основі монографії та публікацій американського історика Скотта Дж. Серегні простежити його погляд на становище вчительства наприкінці XIX – на початку XX ст. в Російській імперії та на Наддніпрянщині.

Виклад основного матеріалу дослідження. Науковий доробок Скотта Дж. Серегні відомий вітчизняним науковцям, проте він потребує подальшого вивчення. Найбільшу роль Скотт Дж. Серегні в своїх дослідженнях приділяв педагогічній інтелігенції Російської імперії [1, р. 221-238; 2, р. 567-590].

В монографії «Російські вчителі і селянська революція. Політика освіти в 1905 р.» дослідник вивчив передумови розгортання руху сільських вчителів напередодні революції 1905-1907 рр., а також історію їх об'єднань в ці роки. При підготовці своєї роботи він спирався на велику джерельну базу, ним були використані видання Союзу вчителів, архівні матеріали, регіональна та центральна преса, спогади безпосередніх учасників руху тощо [3, р. 9-213]. Монографія Скотта Дж. Серегні, яка побачила світ 1989 р. отримала велику кількість відгуків у інших англійських дослідників, які, здебільшого, високо оцінили результати його досліджень [4; 5; 6; 7; 8; 9; 10].

В своїй монографії американській дослідник охарактеризував загальні умови та причини розвитку вчительської професії в Російській імперії. Народні вчителі Російської імперії займали прикордонне становище у відносинах суспільства та держави, виступаючи своєрідним посередником у цих відносинах. Крім того, початкова освіта визначала напрям подальшого розвитку імперії [3, р. 207].

До головних причин руху народних вчителів американський вчений відніс їх суспільну ізоляцію (особливо від освічених представників суспільства та інших вчителів), культурну депривацію (обмежений доступ до необхідної літератури), низький правовий статус (підлеглий статус у шкільній адміністрації та сільському середовищі) та матеріальну незахищеність (бідність). Причиною такого становища Серегні називає те, що держава, враховуючи процеси індустріалізації, які відбувалися в країні, взяла на себе обмежені зобов'язання щодо початкової школи, але не могла виділити навіть на це адекватних коштів [3, р. 207-208].

З іншого боку уряд був зацікавлений, щоб в селянському середовищі зберігалися традиційні цінності селянського монархізму, шанобливості та релігійності. Саме тому в школі та вчителях як агентах модернізації населення влада вбачала загрозу. Педагогів управління вважали посередниками між опозиційними групами та селянством. Саме тому підходи адміністрації до представників педагогічної інтелігенції завжди мали обмежувальний, а, подекуди, і репресивний характер [3, р. 208]. Особливо ставлення до сільських вчителів погіршилося після аграрних заворушень 1902 р. в Харківській та Полтавській губерніях [3, р. 84, 105].

В деяких же подібних товариствах влада свідомо прагнула збільшити представництво консервативних діячів (вчителів середніх шкіл та педагогічних чиновників), як це мало місце, зокрема, в Одесі [3, р. 60] та Катеринославі. Такі діячі, за твердженням Серегні, чинили опір намаганням активної меншості членів товариств взаємодопомоги вийти за межі їх дія-

льності [3, р. 62]. Дж. С. Серегні зазначає, що Союз вчителів Катеринославської губернії був одним з найкраще організованих, найрадикальнішим і, можливо, саме тому зазнав найбільш жорстоких репресій в країні. Серегні підкреслює, що антипатія до місцевої влади, яка в недалекому минулому гальмувала зростання корпоративної активності вчителів, ніде більше в імперії не була так яскраво виражена, як на Катеринославщині [3, р. 189].

Дослідник пояснює високу активність педагогів Катеринославської губернії інтенсивністю перебігу революції в губернії, впливом на вчительський рух педагогів, які працювали на Катериненській залізниці і були більш політично свідомими, ніж сільські вчителі [3, р. 132]. Скотт Дж. Серегні відзначає велику роль земств напередодні революції 1905-1907 рр. у стимулюванні професійної діяльності вчителів, сприянні зростанню їхньої корпоративної свідомості та політизації вчительського руху. Це стало можливим завдяки ліберальним земцям, які вбачали в вчителях знаряддя земської культурної політики та політичних активістів, які стали їм у нагоді у революційні дні 1905 року. При цьому, на думку американського вченого, стосунки між педагогами та демократично налаштованими земцями мали симбіотичний (взаємовигідний) характер. До 1905 р. вони разом переймалися прогресом в освітній сфері, однак вже 1905 р. вимоги простих вчителів щодо перетворень в країні виявилися більш радикальними. Земці здебільшого стояли на праволіберальних позиціях, натомість вчителі займали більш лівий політичний спектр. Як наслідок, у 1905 р. вчителі сформували власну організацію – Всеросійський союз вчителів та діячів народної освіти, який [3, р. 209-210], окрім професійних та політичних вимог [3, р. 115] прагнув залучити до визвольного руху народ. Вчителі відчували як тиск зверху, з боку окремих радикальних земців, так і тиск знизу, зі сторони селян, що спонукав їх бути більш активними політично.

Селяни мали велику зацікавленість щодо революційних подій, російсько-японської війни, нових законодавчих норм (Указу 18 лютого 1905 р., Маніфесту 17 жовтня 1905 р.), що змусило народних вчителів активніше долучитися до подій на селі, хоча вони мали внаслідок цього ряд проблем з адміністрацією. Зокрема, парадоксальність становища народних вчителів Скотт Дж. Серегні демонструє, цитуючи сільського вчителя з Катеринославщини: «Дійсно, мені важко уявити вчителя, який не мовчить: як тільки він стане людиною з незалежними переконаннями, він перестане бути вчителем» [3, р. 112].

Багато вчителів на хвилі революційних подій підтримало народні реформи радикальної земельної реформи за умови, якщо вони мали бути втілені за допомогою організованих та ненасильницьких форм боротьби, що проявилось в діяльності Всеросійського селянського союзу (ВСС), який демонстрував існування альтернативи насильницьким стихійним бунтам без явних політичних завдань [3, р. 165-170]. Якщо на початку революції селяни сприймали вчителів як чужинців, то впродовж 1905 р. завдяки участі в політичному житті села вони отримали владні повноваження в місцевій громаді, або трансформувалися у народних ораторів (що проявилось в діяльності ВСС та виборах до Державної Думи) [3, р. 173]. Крім того, вчителі Полтавщини прагнули паралізувати стихійні вибухи та переконати селян в дієвості легальних засобів боротьби [3, р. 183].

Як вказує американський вчений, реакція була особливо жорстокою до діячів Вчительського та Селянського союзів. Він, поміж інших, наводить приклад Чернігівщини, Херсонщини [3, р. 177], Катеринославщини [3, р. 183], Харківщині (особливо в Сумському повіті) [3, р. 184]. Унікальністю Катеринославської губернії, за спостереженнями Скотта Дж. Серегні було те, що в той час як у інших місцевостях вчителів звільняли, заарештовува-

ли та часто засилали за підозрою у «політичній неблагонадійності», «антиурядовій діяльності» та «підбурюванні до аграрних безладів», вона стала місцем великого судового процесу над вчителями та іншими агітаторами Селянського союзу. Після революції 1905-1907 рр. народних вчителів залякали та, як пише дослідник «вигнали назад в класи та змусили відмовитися від скромного авторитету». Зрештою, і самодержавство і земства зі своєю дворянською більшістю не змогли залучити вчителів (та інші подібні соціальні групи) в якості ефективних посередників між привілейованими прошарками суспільства та народними масами [3, р. 212-213].

Висновки. Таким чином, в роботах американського дослідника історії Скотта Дж. Серегні охарактеризовано участь педагогічної інтелігенції у суспільно-політичному житті Російської імперії к. XIX – п. XX ст. Він приходить до висновків, що і самодержавство і земства зі своєю дворянською більшістю не змогли залучити педагогів в якості ефективних посередників між привілейованими прошарками суспільства та народними масами. Велику увагу він при цьому приділяє увагу подіям в Наддніпрянській Україні. Катеринославських вчителів він називає найбільш суспільно-активними в ході революції 1905-1907 рр.

Список використаних джерел:

1. Seregny S. J. Revolutionary Strategies in the Russian Countryside: Rural Teachers and the Socialist Revolutionary Party on the Eve of 1905. *Russian Review*. 1985. № 44(3). P. 221-238.
2. Seregny S. J. Teachers and Rural Cooperatives: The Politics of Education and Professional Identities in Russia, 1908-17. *Russian Review*. 1996. № 55(4). P. 567-590.
3. Scott J. Seregny. Russian Teachers and Peasant Revolution: The Politics of Education in 1905. Bloomington: Indiana University Press, 1989. 300 p.
4. Eklof B. Scott J. Seregny. Russian Teachers and Peasant Revolution: The Politics of Education in 1905. Bloomington: Indiana University Press, 1989. 300 pp. *Russian History*. 1990. № 17(1). P. 93–95.
5. Emmons T. Seregny, S. J. Russian Teachers and Peasant Revolution: The Politics of Education in 1905. *Russian Review*. 1990. № 49(3). P. 345-346.
6. Engelstein L. Seregny, S. J. Russian Teachers and Peasant Revolution: The Politics of Education in 1905. *The American Historical Review*. 1990. № 95(5). P. 1589.
7. Hutchinson J. Russian Teachers and Peasant Revolution. The Politics of Education in 1905. (Indiana-Michigan series in Russian and East European studies) by Scott J. Seregny. *Canadian Slavonic Papers / Revue Canadienne des Slavistes*. 1990. Vol. 32. No. 1. P. 79-80.
8. Reichman H. Scott J. Seregny. Russian Teachers and Peasant Revolution: The Politics of Education in 1905. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 1989. x, 292 pp. *Canadian-American Slavic Studies*. 1990. № 24(4). P. 469–471.
9. Tomiak J. J. Russian Teachers and Peasant Revolution. The Politics of Education in 1905 by Scott J. Seregny. *The Slavonic and East European Review*. 1990. Vol. 68. No. 4. P. 768-769
10. Ruane C. Russian Teachers and Peasant Revolution: The Politics of Education in 1905. By Scott J. Seregny. Indiana-Michigan Series in Russian and East European Studies. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 1989. x, 292 pp. Map. Illustrations. \$27.50, cloth. *Slavic Review*. 1991. № 50(03), P. 704–705.

Отримано: 19.11.2024

Ілля ПІГОВИЧ,

здобувач вищої освіти третього рівня 1 року навчання

спеціальності 032 Історія та археологія

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-6980-8868>

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОФІЦІЙНИХ ВЕБ-САЙТІВ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ УКРАЇНИ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ ПЕРІОДУ ГОРБАЧОВСЬКОЇ «ПЕРЕБУДОВИ»

У статті, на основі аналізу контенту офіційних веб-сайтів медичних закладів вищої освіти України, здійснено спробу виявлення рівня відображення їхнього розвитку в період горбачовської «перебудови». Відзначено, що лише окремі заклади надають ширший огляд власної історії цього періоду, тоді як більшість веб-сайтів обмежуються лише фрагментарними згадками, що включають зміну керівників або окремі структурні зміни.

Ключові слова: медінститут, становлення, розвиток, перебудова, веб-сайт.

Актуальність теми. Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю вивчення історії медичних закладів вищої освіти в Україні, що особливо важливо в умовах сучасних викликів. Оскільки офіційні веб-сайти університетів стають основними джерелами інформації для абітурієнтів, науковців та широкої аудиторії, їх зміст і структура мають величезне значення. Презентація історії на цих ресурсах відображає не лише традиції та досягнення закладів, а й вплив епохи на їхній розвиток. Тому дослідження цієї теми сприяє глибшому розумінню медичної освіти в Україні, а також актуалізує питання про значення комунікаційних технологій в освіті.

Мета публікації. Метою публікації є аналіз представлення історичного минулого медичних ЗВО України на їхніх офіційних веб-сайтах. Дослідження передбачає вивчення контенту, структури і акцентів, що робляться на історичному розвитку закладів, зокрема в контексті періоду перебудови, а також виявлення недоліків та можливостей для вдосконалення представлення цієї інформації. Це дозволить не лише зібрати та систематизувати дані про історію медзакладів, але й запропонувати рекомендації щодо покращення їхньої комунікації з аудиторією через інтернет-ресурси.

Виклад основного матеріалу дослідження. У період горбачовської «перебудови» медичні заклади України переживали значні зміни, проте інформація про ці події на їхніх офіційних веб-сайтах залишає бажати кращого.

На сайті Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова зазначено, що в 1990 р. тут було створено науково-дослідний центр, але відсутні дані про конкретні досягнення і вплив цього центру на освітній процес. У свою чергу, під час перебудови заклад активно залучав іноземних студентів, однак деталі про їхню підготовку і адаптацію в Україні не висвітлені [2].

Дніпровський державний медичний університет, який в той час мав назву Дніпропетровського медичного інституту (ректор Л. В. Новицька-Усенко), активно розвивав міжнародне співробітництво. Наприклад, в період перебудови заклад отримав можливість залучати іноземних студентів, відкривши факультет для їх підготовки. Однак, хоча ця інформація є значущою, на сайті немає детального аналізу результатів цього процесу [3].

У Донецькому національному медичному університеті в цей час було особливу увагу приділено розвитку наукових досліджень. Відкриття нових лабораторій і кафедр, таких як кафедра медичної генетики, стало знаковим моментом для інституції, проте детальна інформація про конкретні наукові досягнення цього періоду на сайті не наводиться [5].

Луганський державний медичний університет у період перебудови активно впроваджував нові кафедри, що відображено на його офіційному сайті. У 1989-1990 рр. було створено кафедри медичної фізики з обчислювальною технікою, клінічної імунології, алергології та генетики, а також поліклінічної терапії. Це свідчить про спроби закладу розширити спектр навчальних дисциплін і зміцнити наукову діяльність. У цей же час була організована спеціалізована вчена рада із захисту кандидатських дисертацій, що демонструє підвищену увагу до підготовки науково-педагогічних кадрів [8].

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, у другій половині 1980-х рр. функціонує як Львівський медичний інститут, також зазнав змін. Зокрема, в 1991 р. в новозбудованому фармацевтичному корпусі університету було створено Навчально-виробничу аптеку, яка мала право виготовляти ін'єкційні лікарські засоби. Це було важливе нововведення, яке сприяло покращенню практичних навичок студентів, проте цей період висвітлено недостатньо, і деталі про інші науково-освітні досягнення на сайті не наводяться [9].

Активний розвиток відбувався і в Полтавському медичному стоматологічному інституті. Під керівництвом ректорів В. О. Дельви і М. С. Скрипнікова у 1980-ті рр. акцент робився на реконструкції будівель та зміцненні матеріально-технічної бази. Це сприяло поліпшенню науково-дослідної діяльності та виховного процесу, що свідчить про значний внесок у модернізацію закладу в цей період [12].

Тернопільський медичний інститут, який у період перебудови очолював ректор І. С. Сміян, продовжував активний розвиток і впровадження нових освітніх програм. Одним із ключових напрямків була підготовка лікарів, але розвиток закладу не обмежувався лише медичною освітою. Інститут розширював свою інфраструктуру і навчальні можливості, додаючи нові факультети, хоча сам підхід до висвітлення історії на офіційному сайті подається у вигляді окремих тематичних блоків, що ускладнює комплексний аналіз періоду [13].

На сайтах Буковинського державного медичного університету [1], Запорізького державного медико-фармацевтичного університету [5], Кримського державного медичного університету ім. С. І. Георгієвського [7], Національного медичного університету імені О. О. Богомольця [10], Одеського національного медичного університету [11], Харківського національного медичного університету [14] період перебудови висвітлено поверхово і фрагментарно. На сайті Івано-Франківського національного медичного університету сторінка історії закладу відсутня взагалі [4].

Висновки. Таким чином, аналіз офіційних веб-сайтів медичних закладів України свідчить про те, що важливі зміни, які відбувалися під час перебудови, часто представлені фрагментарно або недостатньо. Багато закладів зосереджують увагу на подіях, що стосуються керівництва або адміністративних змін, при цьому не висвітлюючи важливих структурних змін, нововведень у навчальному процесі та наукових досягнень. Це ускладнює всебічний аналіз змін, які відбувалися в той час, а також їх впливу на розвиток медичної освіти та підготовку медичних кадрів.

Список використаних джерел:

1. Буковинський державний медичний університет: Історія університету. URL: <https://www.bsmu.edu.ua/zagalni-vidomosti/pro-universitet/istoriya-universitetu> (дата звернення 22.10.2024 р.).
2. Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова: історія університету. URL: <https://www.vnmu.edu.ua/istoriya-universitetu> (дата звернення 22.10.2024 р.).
3. Дніпровський державний медичний університет: Історія. URL: <https://dmu.edu.ua/ua/about/istoriya> (дата звернення 22.10.2024 р.).
4. Івано-Франківський національний медичний університет. URL: <https://www.ifnmu.edu.ua> (дата звернення 22.10.2024 р.).
5. Історія Донецького національного медичного університету. URL: <https://dnmu.edu.ua/en/istoriya-dnmu> (дата звернення 22.10.2024 р.).
6. Запорізький державний медико-фармацевтичний університет: Університет сьогодні. URL: https://mphu.edu.ua/sp_120.html (дата звернення 22.10.2024 р.).
7. Кримський державний медичний університет імені С. І. Георгієвського. URL: <https://csmu-edu.com.ua/page/show/docid/6046> (дата звернення 22.10.2024 р.).
8. Літопис ДЗ «Луганський державний медичний університет». URL: <https://lsmu.edu.ua/home/history> (дата звернення 22.10.2024 р.).
9. Львівський національний медичний університет: Історія університету. URL: <https://new.meduniv.lviv.ua/istoriya-universytetu> (дата звернення 22.10.2024 р.).
10. Національний медичний університет імені О. О. Богомольця: Про університет. URL: <https://nmuofficial.com/pro-universitytet> (дата звернення 22.10.2024 р.).
11. Одеський національний медичний університет: Історія університету. URL: <https://onmedu.edu.ua/zagalna-informacija/istorija-universitetu> (дата звернення 22.10.2024 р.).
12. Полтавський державний медичний університет: Історія університету. URL: <https://www.pdmu.edu.ua/history> (дата звернення 22.10.2024 р.).
13. Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського: 60 років звершень та здобутків. URL: <https://www.tdmu.edu.ua/home/about/portrait-of-tnmu/60-rokiv-zvershen-ta-zdobutkiv-2> (дата звернення 22.10.2024 р.).
14. Харківський національний медичний університет: Історія університету. URL: <https://knmu.edu.ua/golovna/pro-nas/istoriya-universitytetu-2> (дата звернення 22.10.2024 р.).

Отримано: 21.11.2024

Лариса ПІДГІРНА,
здобувачка вищої освіти третього рівня 4 року навчання
спеціальності 032 Історія та археологія
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0197-8011>

УТВЕРДЖЕННЯ АВТОРИТЕТУ ВСЕЛЕНЬСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ ТА АВТОКЕФАЛІЯ ПРАВОСЛАВНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (1929-1935 рр.)

У статті розповідається про намагання Вселенського Патріархату міжвоєнного періоду утвердити та поширити свою юрисдикцію на тогочасний православний світ; його протистояння із так званим “ісконним руським православ’ям”, духовенство котрого, з огляду на залежність від імперських амбіцій радянської влади, вже тоді піддавало сумніву незаперечний авторитет Вселенського Патріарха; а також коротко окреслює спроби українських екзильних спецслужб, зокрема очільника нелегальної резидентури “Стамбульської платформи” В. Мурського, здійснені протягом 1929-1935 рр., отримати автокефалію (Томос) для Православної української церкви.

Ключові слова: Фотій II, Володимир Мурський, Стамбульська платформа, українська політична еміграція, Вселенський Патріархат, Державний Центр УНР в екзилі, Православна церква України

Актуальність теми. Окреслена у статті проблематика не перестає бути актуальною у контексті Новітньої історії України, адже попри отримання ПЦУ Томосу протистояння між РПЦ та Православною Церквою України продовжується, а путінський режим через контрольоване ним російське православне духовенство і сьогодні так само намагається дискредитувати авторитет і правомочність Вселенського Патріархату, висловлюючи сумніви у легітимності його дій та у обґрунтованості автокефалії, наданій ПЦУ.

Мета публікації – дослідити маловідому сторінку історії діяльності Вселенського Патріархату у міжвоєнний період та звернути увагу на історичну тяглість подій стосовно надання автокефалії Православній церкві України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перша половина ХХ сторіччя для Вселенського Патріархату стала часом непростих випробувань через неприйнятні за своїм змістом реформи нової турецької влади Ататюрка а також гострі суперечки та відкриті конфлікти із помісною православною церквою імперської Росії. У подальшому непрості взаємини Фанару із Московським Патріархатом неабияк підігрівалися радянською владою, і були направлені на обмеження юрисдикції Вселенського Патріархату на теренах СРСР та унеможливлення отримання автокефалії православних церков, поневолених радянською Росією народів православного віросповідання, зокрема української бездержавної нації. Або ж тих, на які вона збиралася поширити свою експансію [11, арк.44-48].

Тим часом намагання представників української політичної еміграції здобути автокефалію, як один із головних аспектів продовження боротьби за власну помісну церкву, а значить, й за українську державність, міг водночас засвідчити повновладність та легітимність релігійної інституції Вселенського Патріархату а отже, на думку авторки, був взаємовигідним актом волевиявлення для обох сторін. У міжвоєнний період завдання вирішити питання автокефалії ПЦУ покладалося на представника українських екзильних спецслужб В. Мурсь-

кого [7], який у 1929 році прибуває до Туреччини для гуртування місцевої української громади та налагодження повноцінної та різнобічної діяльності нелегальної резидентури ДЦ УНР в екзилі, “Стамбульської платформи” [2, арк. 354]. З агентурних донесень архіву ГДА СЗРУ стає відомо, що з першого дня прибуття В. Мурського до Стамбулу він потрапляє під спостереження агентури радянської розвідки, яка спромоглася впровадити свою агентуру в найближче оточення В. Мурського [8]. Власне, для сучасного дослідника розсекречені архівні документи – агентурні донесення М. Забелло – агента “Надія” є важливими пазлами для відтворення та розуміння цілісної картини протистояння українських та радянських спецслужб міжвоєнного періоду а також для взаємин ДЦ УНР в екзилі із Вселенським Патріархатом та власне, самої діяльності Фанару [4, арк. 52-57]. Зрозуміло, що радянську розвідку у Стамбулі вельми турбувала проукраїнська діяльність В. Мурського, а також його зусилля, направлені на вирішення релігійних питань на підрадянській території, де релігійні спільноти і духовенство перебували під контролем тоталітарного радянського режиму [6]. Так, починаючи із 1918 році одним із перших, важливих напрямків діяльності більшовицької влади на чолі з В. Леніним стало штучне розхитування релігійних основ православної спільноти, духовенство котрої і без того перебувало в імперській парадигмі а також штучне поглиблення розколу поміж “обновленцями” та “консерваторами”. Більшовицька влада начебто підтримала “обновленців” (розкольників) – більш демократичний за рух православного віросповідання, який краще вписувався у контекст ідеології радянської влади Та скориставшись хитким становищем представників останнього агентства ОДПУ зуміла спровокувати розкол поміж самими “обновленцями” на певні протидорчі групи, дерегуючи усіма в інтересах радянської влади [11, арк. 37].

Варто зазначити, що такі гібридні методи втілювалися за одним зразком, фактично без змін, у всіх релігійних спільнотах, незалежно від віросповідання [10]. Однак християнські конфесії, й у першу чергу, православ’я, відігравали у політичних амбіціях радянської влади особливу роль. Стримане реагування Вселенського Патріархату на ці болючі і недопустимі в єдиному релігійному середовищі протистояння не могли залишатися такими довго, тож Фанар під жорстким тиском кемалістської політики, котра до 1930 року заgravала із офіційною Москвою, починає підтримувати “обновленців”, якими до часу опікувалася радянська влада, визнаючи їх легітимність. Однак, відстоюючи власні, патріарші інтереси та шукаючи способи а також ситуативного союзника в лиці радянців, аби пом’якшити тиск кемалістської влади Туреччини, попередники Вселенського Патріарха Фотія II вступили у затяжний конфлікт із “канонічною” Російською Православною церквою. Її духовенство, окрім інших спірних питань, не могло погодитися на визнання автокефалії, наданої Фанаром православним помісним церквам поневолених, як свого часу Російською імперією так і радянською Росією народів православного віросповідання. Не могла на це погодитися і радянська влада. Тож Вселенський Патріархат так і не знайшов у її лиці підтримку, втративши водночас і духовне союзництво РПЦ [11, арк. 17].

Тим часом, у Турецькій республіці, через нові державні реформи уряду Ататюрка та неофіційну політику пан-Туранства саме існування Вселенського Патріархату опинилося під цілком реальною загрозою [3, арк. 112-114]. Так, посилюючи контроль за діяльністю Фанару, ще у 1925 році уряд Туреччини устами прем’єр-міністра заявив, що Патріарше питання – це внутрішнє питання Турецької держави”. З грудня 1934 року парламент Туреччини (Велике національне зібрання) заборонив духовенству всіх конфесій, крім їх духовного керівництва, носити релігійне облачення де б то не було окрім безпосередніх місць вшанування їхньо-

го культу. В червні 1934 року закон увійшов в силу і для православного духовенства, чим викликав спротив новообраного Вселенського Патріарха, Фотія II.

Того ж року, влітку, турецька влада прийняла рішення перетворити храм Святої Софії з мечеті у музей а 5 червня уряд Турецької республіки представив Великому національному зібранню на затвердження закон про релігійну власність, котрий усі конфесії, у тому числі й Вселенський Патріархат робив залежними від нової Турецької влади а їх очільників відповідальними перед державою. Для контролю у царині культури та релігії відповідно створювалася Служба релігійної власності. При цьому майно немусульманських організацій передавалося в управління виборних комітетів. Купляти чи продавати релігійну власність можна було лише за погодження зі Службою. Таким чином, обрані у 1928 році приходські комітети з мовчазної згоди турецької влади зберігали реальний контроль над церковною власністю аж до кінця 1949 року [11, арк. 61]. Аби послабити тиск турецького уряду та продемонструвати свою правомочність, у відповідь, Вселенський Патріархат почав шукати підтримки в усіх нетурецьких та світських сил Близькосхідного регіону а також провадити політику поширення своєї юрисдикції за кордон, на терени мешкання православної діаспори, надаючи право автокефалії православним помісним церквам, як от фінській та естонській (що, звісно, не могло не викликати обурення РПЦ та радянської влади.) [11, арк. 61].

Тож не дивно, що українська політична еміграція, керована ДЦ УНР в екзилі, побачивши у такому перебігу подій вікно можливостей, так само вирішила скористатися цим шансом і поновити свій запит на отримання автокефалії Православною церквою України, поданий ще 1 січня 1919 року, Головним Отаманом УНР, С. Петлюрою [11, арк. 17-18]. Слід нагадати, що тій події передувало рішуче видворення Директорією впливових ієрархів РПЦ за межі УНР. С. Петлюрою, із відповідною місією до Стамбулу було командировано комісара Міністерства віросповідання УНР, О. Потоцького. Його візит до Вселенського Патріарха вельми обурило представників РПЦ у вигнанні, котрі в той час знаходилися на Фанарі. Звернення українського державця та можливість отримання ПЦУ автокефалії вороже зустріло не лише російське духовенство але й більшовицька влада, прекрасно усвідомлюючи, що автокефалія не тільки позначить духовну єдність української нації але й остаточно відокремлення її з-під московського впливу – як релігійного так і політичного [11, арк. 17]. Отож, повторні претензії вже екзильного українського уряду та української політичної еміграції на духовне, релігійне самовизначення у міжвоєнний період означали відкритий демарш ДЦ УНР в екзилі; фактично, дії представників української бездержавної нації, спрямовані про підірив міжнародного іміджу радянської влади та відчутне розхитування її внутрішніх та зовнішніх позицій. Попередньою підготовкою та організацією візиту до Стамбулу представника ДЦ УНР в екзилі В. Прокоповича та його зустрічі із Вселенським Патріархом, Фотієм II, у зв'язку із можливим отриманням автокефалії Православною церквою України, у 1929 році займався саме В. Мурський [9, арк. 351-362]. Його ж авторству належать тексти офіційних документів звернення ДЦ УНР в екзилі до Вселенського Патріарха Фотія II та налагодження усіх необхідних попередніх контактів [1, арк. 22].

Завдяки дослідженому архівному масиву можемо цілком обґрунтовано констатувати, що діяльність В. Мурського вельми драгувала та у певному сенсі підіривала амбітні плани радянської розвідки та власне, радянського представництва у Стамбулі. Що ж до очільника Вселенського Патріархату, то для Фотія II поновлення ДЦ УНР в екзилі запиту на отримання Томосу для ПЦУ так само видавалося гарним шансом зміцнити авторитет Фанару, про-

демонструвати свою правомочність а тому можливість позитивного вирішення питання виглядала цілком прийнятною. У цьому контексті відбулися попередні підготовчі дії а далі послідувала зустріч В. Прокоповича та В. Мурського із Вселенським Патріархом, Фотієм II [1, арк. 22].

Здавалося, отримання ПЦУ Томосу – справа найближчого часу. Цьому сприяли і теплі, дружні взаємини очільника “Стамбульської платформи” із Фанаром, цілком позитивні результати візиту В. Прокоповича та прихильність Фотія II до української емігрантської громади Стамбулу [1, арк. 22].

Однак, 19 липня 1935 року передчасно від раптово проявленої невиліковної онкологічної хвороби у віці 47 років помирає В. Мурський [5, арк. 20].

Через кілька місяців по його смерті, 29 грудня того ж таки 1935 року, у віці 61 року, від серцевого нападу передчасно помирає і Вселенський Патріарх Фотій II. Процедура обрання нового Вселенського Патріарха буквально наступного ранку після смерті Фотія II береться під контроль особисто шефом поліції Стамбулу [11, арк. 44-46]. Передчасна смерть В. Мурського та Фотія II, а далі, у 1939 році початок Другої Світової війни фактично призвели до того, що можливість здобуття Томос для ПЦУ зникає з порядку денного у Фанару. Так само і ДЦ УНР в екзилі більше не направляв до Стамбулу представника, який міг би провадити роботу, рівноцінну діяльності В. Мурського. Для України отримання автокефалії відкладається на довгі роки, аж до проголошення Української Державності та довгоочікуваного отримання автокефалії у січні 2019 р.

Висновки. Формат даного дослідження дозволяє авторці лише окреслити загальну картину діяльності Вселенського Патріархату у міжвоєнний період а також намагання та дії Фанару, направлені на збереження свого status quo у Туреччині та релігійного впливу на помісні православні церкви. Намагаючись балансувати між геополітичними та релігійними викликами, Фанар увесь час шукав оптимальний вихід із ситуації що склалася, проте характер дій залежав від окремо взятих особистостей, що у ті чи інші роки носили титул предстоятеля Вселенського Патріархату. Хоч у міжвоєнний період, в результаті політичного протистояння із урядом Ататюрка Вселенський Патріархат і був змушений втратити значну частину своєї пастви на турецьких теренах, проте спромігся не тільки зберегти але й значно збільшити свій вплив у Православному світі шляхом поширення влади на автономні православні церкви та єпархії, релігійні громади яких не бажали знаходитися під контролем РПЦ. Сучасні російські історики та богослови у кращих традиціях імперської пропаганди, нівелюючи історичні реалії, очікувано називають такі дії Фанару “неканонічною політикою підчинення”. Своєю риторикою, сформованою імперською політикою Росії, вони повсякчас небезуспішно намагаються провокувати чвари між представниками релігійних спільнот ПЦУ та РПЦ в Україні а також залучати останніх до відкритого збройного протистояння, підтримуючи російську окупацію, у тому числі й релігійну. Як і раніше, їх “наукова” та “богословська” риторика покликана підірвати духовний авторитет Вселенського Патріархату та продемонструвати нікчемність наданих ним автокефалій, у тому числі й Православній церкві України. Проте, в історичному контексті прагнення націй на самовизначення, у тому числі і релігійного, жертвна боротьба України із російськими загарбниками, як і автокефалія, надана Вселенським Патріархатом для ПЦУ у 2019 року є гідним прикладом для наслідування інших поневолених путінською Росією націй у боротьбі за свою незалежність.

Список використаних джерел:

1. Головний державний архів Служби зовнішньої розвідки України (далі – ГДА СЗРУ). ГДА СЗРУ, Ф. 1. Оп. 1. Спр. 12617. Т. 1.
2. ГДА СЗРУ, Ф. 1. Оп. 1. Спр. 12617. Т. 2.
3. ГДА СЗРУ, Ф. 1, Оп. 1. Спр. 12617, Т. 3.
4. ГДА СЗРУ, Ф. 1, Оп. 1, Спр. 12617, Т. 8.
5. ГДА СЗРУ, Ф. 1. Оп. 1, Спр. 12617, Т. 15.
6. Окіпнюк В., Козлов Д. Таємний фронт Володимира Мурського. URL: <http://surl.li/dnjwj> (дата звернення: 30.10.2022).
7. Підгірна Л. М. «Стамбульська платформа» УНР у 20-30-ті рр. ХХ ст.: Просопографічний портрет. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: історичні науки*. Кам'янець-Подільський, 2022. 251 с.
8. Вронська Т. В. Інформаційний інструментарій розколу української політичної еміграції у міжвоєнний період: незасвоєні уроки минулого. *Інформація і право*. 2018. 2 (25). URL: <http://surl.li/iftaiu> (дата звернення 04.01.2023).
9. Музичко О. Володимир Мурський: полум'яний вчитель з обличчям філософа. *Чорноморська хвиля Української революції: провідники національного руху в Одесі у 1917–1920 рр.* / Вінцовський Т.С., Музичко О.Є., Хмарський В.М. та ін.; відп. ред. Хмарський В.М.: монографія. Одеса: ТЕС, 2011. 584 с.
10. Терентьев А.А. Буддистська церква у 1917-1942 рр. URL: <http://um.co.ua/4/4-18/4-180981.html> (дата звернення: 10.11.2024).
11. Шкаровский М.В. Константинопольский патриархат и Русская Православная Церковь в первой половине ХХ века. Москва: Индирик, 2014. 232 с.

Отримано: 22.11.2024

Сергій ПРИХОДЬКО,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання
спеціальності 032 Історія та археологія

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-9302-4683>

РІЗНОВЕКТОРНІСТЬ ПОЗИЦІЇ ПОЛЬСЬКОЇ ШЛЯХТИ ПІД ЧАС АНЕКСІЇ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ РОСІЙСЬКОЮ ІМПЕРІЄЮ

У статті висвітлено окремі аспекти політики Російської імперії в Правобережній Україні наприкінці XVIII століття, що зумовили опір польської шляхти імперській адміністрації, або співпрацю з нею.

Ключові слова: Правобережна Україна, імперська адміністрація, польська шляхта, опір, колаборація.

Актуальність теми. В українській і зарубіжній історіографії, зокрема польській, є чимало праць, які відрізняються різними поглядами на проблему політичного вибору польської шляхти Правобережної України після її окупації росіянами наприкінці XVIII століття. Наголос як на непримиренній позиції шляхти по відношенню до імперської влади, так і її вимушеній лояльності, роблять у своїх дослідженнях М. Бармак [1;2], Д. Бовуа [3], В. Бро-

славський [4], Н. Громакова [7], С. Лисенко та Є. Чернецький [8], А. Філінюк [12;13], Н. Щербак [14], Я. Чубатий [15]. Однак чинників, що впливали на вибір польської шляхти щодо колаборації з російською владою чи спротиву їй, дуже багато, що робить цю тему актуальною у сучасній історичній науці.

Метою публікації є визначення суспільних обставин та умов, в яких опинилася польська шляхта Правобережної України після анексії регіону Російською імперією та її позиції щодо визнання або опору російській імперській владі.

Виклад основного матеріалу дослідження. У 1793 р. за другим поділом Польщі більша частина Правобережної України потрапила під владу Російської імперії. В регіоні одразу розпочалося насадження російських порядків, насамперед адміністративного устрою та управлінських структур. Увесь суспільний розвиток великого українського регіону тепер став залежати від політики імперського уряду. А його бачення розвитку національної політики в українських землях ілюструє нам лист Катерини II до князя В'яземського: “Мала Росія, ... – це провінція...треба..., щоб вони (місцеве населення) помосковились і перестали дивитися (на нас), як вовк у лісі” [9, с. 31].

Глобальною метою національної політики імперського уряду у Правобережжі була якнайшвидша її інкорпорація до складу імперії. В урядових колах імперії було розуміння того, що для досягнення цієї мети потрібно враховувати і навіть підтримувати певні місцеві особливості.

Першою з них було те що Правобережжя було доволі щільно заселено. У регіоні площею в 170 тис. км² наприкінці XVIII століття мешкало 3,4 млн осіб [11, с. 172], що становить близько 20 осіб на 1 км². Другу особливість формувала доволі значна кількість поміщиків з числа польської шляхти. У Правобережжі їх число складало 135 000, що становило третину від загальної кількості представників привілейованого стану імперії [6, с.18-19]. Це, в свою чергу, формувало третю особливість, на яку не могли не зважати росіяни. Поляки в Правобережжі хоч і були національною меншиною кількісно, але мали свою виразну політичну ідентичність, що примножувалося концентрацією в краї привілейованого стану – шляхетства. Статистика ревізії 1795 року вказує, що у Правобережній Україні проживало 135 332 особи з числа шляхти [8, с. 17]. І мова йде тільки про представників чоловічої статі.

Крім того, в середовищі польської шляхти Правобережжя сприймалося як давні польські землі, як власна Батьківщина [13, с. 44]. Це змушувало імперські власті шукати компроміс із, домінуючим у краї, прошарком польської шляхти. Бо навіть попри те що у перші роки становлення російської влади більшість шляхти перебувала до неї в опозиції, вона все одно залишалася опорою кріпосництва та самодержавства.

Тому одразу після акту анексії Правобережжя шляхті було запропоновано присягнути на вірність російській цариці Катерині II. Однак значна її частина це проігнорувала, оскільки все ще сподівалося на відновлення Речі Посполитої та повернення краю до її складу. Склалась непроста ситуація в якій імперський уряд, з одного боку мав би продемонструвати свою тверду волю, а з іншого – не міг жорстко тиснути на польську шляхту з огляду на складну міжнародну обстановку що складалася на той час у Європі [9, с. 32].

За таких обставин Російський уряд у стосунках з польською шляхтою обирає варіант її кооптації до власного дворянства. З цією метою у березні 1793 року на польську шляхту Правобережної України було поширено “Жалувану грамоту дворянству” [5] від 21 квітня 1785 р. Цей документ захищав майнові та розширював соціальні права дворянства.

Однак подібне загравання російського уряду з польською шляхтою не дало очікуваних результатів. Навесні 1794 року у Польщі спалахнуло антиросійське повстання, очолюване якраз представником з числа дрібної польської шляхти – Т. Костюшко. Попри його підтримку у Правобережній Україні частиною шляхти та католицького духовенства, повстання зазнало поразки.

Російський царизм спробував скористатися з цього і, з одного боку послабити тут політичний, економічний вплив польської шляхти, католицької церкви, а з другого – посилити в краї позиції російського дворянства, православної церкви.

Після цього Російський уряд взявся активно посилювати свої позиції в регіоні. Указом від 19 квітня 1794 року було підтверджене право володіння маєтностями для тих, хто присягнув у вірності Російській імперії [10]. Фактично це був недвозначний натяк для польської шляхти на можливість втрати своїх земель у разі відмови прийняти підданство Російської імперії.

Конфіскація маєтків та їх передача у руки російського дворянства мали дієвий вплив на польську шляхту. І ті зі шляхтичів які раніше не наважувалися офіційно визнати свою лояльність до нової адміністрації краю отримали дуже переконливу мотивацію на користь співпраці із нею.

Висновки. Отже на момент входження Правобережної України до складу Російської імперії політична еліта краю була представлена польською шляхтою щойно знищеної Речі Посполитої. Втрата власної державності зумовила опозиційні настрої шляхетства до російської влади що укорінювалася в регіоні. Навіть попри загравання влади зі шляхтою, остання все ж спробувала відстояти власну державність та піднялася на збройну боротьбу проти росіян. У відповідь російська влада вдалася до репресивних заходів змушуючи шляхту іти на співпрацю з імперською адміністрацією. Найбільш дієвим із них виявилася конфіскація майна учасників повстання, і недвозначний натяк імперського уряду на майбутні розправи з тими хто виявлятиме непокору російському уряду. Тому частина шляхти, прагнучи зберегти власне майно та соціальний статус, стала на шлях колаборації з російською імперською адміністрацією.

Список використаних джерел:

1. Бармак М. В. Формування владних інституцій Російської імперії на Правобережній Україні (кінець XVIII – перша половина XIX ст.). Тернопіль: Видавництво Астон, 2007. 512 с.
2. Бармак М. В. Законодавче регулювання переходу шляхти Правобережної України у російське дворянство (кінець XVIII – перша половина XIX ст.). *Наукові записки ТДТУ ім. В. Гнатюка. Серія "Політологія і етнологія"*: зб. Київ, 2005. Вип. 28. С. 246-259.
3. Бовуа Д. Російська влада і польська шляхта в Україні. 1793-1830 рр.; пер. з фр. З. Борисюк. Львів: Кальварія, 2007. 296 с.
4. Брославський В. Становище польської шляхти на Правобережній Україні наприкінці XVIII ст. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / за заг. ред. проф. І. С. Зуляка.* Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. Вип. 1. С. 12-16.
5. Грамота на права, вольності та переваги благородного Російського Дворянства. 1785 Квітня 21 // *ПЗЗ Російської імперії.* Том XXII: 1784-1788. Санкт-Петербург, 1830. № 16.186.
6. Грицак Я. Й. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX-XX ст.: [навч. посібник для учнів гуманіст. гімназій, ліцеїв, студентів іст. фак. вузів, вчителів]. Київ: Генеза, 2000. 360 с.
7. Громакова Н.Ю. Суспільний рух польської шляхти на Правобережній Україні у контексті української історії: до постановки проблеми. *Грані.* 2000. № 3. С. 26-28.

8. Лисенко С., Чернецький Є. Правобережна шляхта (кінець XVIII – перша половина XIX ст.). Біла Церква: Видавництво ТОСК, 2002. 448 с.
9. Поліщук Ю. Шляхта Правобережної України як об'єкт етносоціальної політики російського царизму (кінець XVIII – середина XIX століття). *Збірник Київського Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. Серія "Політологія і етнологія"*. Київ: 2006. Вип. 29. С. 30-42.
10. Про право володіння маєтностями за привілеями всім тим, хто на вірність підданства присягу склав. 1794 Квітня 19. *ПЗЗ Російської імперії*. Том XXIII. 1789-1796. Санкт-Петербург, 1830. № 17.198.
11. Субтельний О. Україна. Історія. Київ: Либідь. 1991. 550 с.
12. Філінюк А. Г. Правобережна Україна наприкінці XVIII – на початку XIX століття: тенденції розвитку і соціальні трансформації. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. 728 с.
13. Філінюк А. Г. Російська колонізаційна політика на Правобережній Україні на рубежі XVIII – XIX століть. *Історія України. Маловідомі імена, події, факти: збірник статей*. Київ: Рідний край, 1996. Вип. 9. С. 43-56.
14. Щербак Н. О. Національне питання в політиці царизму на Правобережній Україні (кінець XVIII – початок XX століття): монографія. Київ: ПЦ «Ризографіка», 2005. 616 с.
15. Czubaty J. Zasada «dwóch sumień». Normy postępowania i granice kompromisu politycznego Polaków w sytuacjach wyboru (1795–1815). Warszawa: Wydawnictwo Neriton, 2005. 719 s.

Отримано: 21.11.2024

Андрій ПРОДАН,

здобувач вищої освіти третього рівня 3 року навчання
спеціальності 032 Історія та археологія

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-0077-2507>

ДІЯЛЬНІСТЬ ТАЄМНОЇ ПОЛІЦІЇ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У БОРОТБІ З КОНТРАБАНДОЮ ПОЛІТИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА ПОЧАТКУ XX ст.

У статті досліджується боротьба таємної поліції Російської імперії з контрабандою політичної літератури наприкінці XIX – на початку XX ст. Аналізуються методи та заходи, які застосовувалися для припинення ввезення революційних видань, зусилля влади щодо виявлення та протидії контрабанді, а також роль прикордонної служби та жандармерії у боротьбі з поширенням революційних ідей.

Ключові слова: політична контрабанда, кордон, нелегальна література, таємна поліція, Російська імперія.

Актуальність теми. Наприкінці XIX – на початку XX ст. під політичною контрабандою розумілася незаконна доставка нелегальної літератури у межі Російської імперії. У зв'язку з чим антиурядовими закордонними центрами були створені спеціальні організаційні структури, вироблені різноманітні способи та хитрощі, а також маршрути доставки революційних видань до центральних районів Романівської імперії.

Метою статті є дослідження методів і заходів, які застосовувала таємна поліція Російської імперії для боротьби з контрабандою політичної літератури на початку XX ст. Аналі-

зуються способи доставки нелегальних видань, зусилля влади щодо їх виявлення та протидії, а також роль прикордонної служби і жандармерії у припиненні поширення революційних ідей через заборонену літературу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діяльність політичних партій постійно перебувала в полі зору таємної поліції. З метою належної підготовки жандармів для боротьби з політичним рухом стали видаватися праці з історії революційних партій. У 1914 р. вийшла узагальнююча праця жандармського чиновника О. Спірідовича, у якій окреслив роботу РСДРП [8]. Автор проаналізував діяльність цієї партії від процесу зародження до 1914 р. Для вищеназваного дослідження характерним було подання загальних відомостей про виникнення, ідейні та програмні засади політичної партії, основні напрямки її діяльності. Цінними для написання роботи виявилися ті сторінки спогадів, на яких автор детально та зі знанням справи охарактеризував партійно-політичну ситуацію в регіоні, діяльність підлеглих йому установ, що боролися з революціонерами [7].

А. Ріш та О. Гермайзе певною мірою торкнулися питань протистояння між членами Українського соціал-демократичного союзу (Спілки), Революційної української партії (РУП) та службовцями таємної поліції. Праці становлять певний інтерес як при дослідженні історії українських партій, так і при діяльності каральних органів [1; 5].

Сучасні праці істориків в загальних рисах розкрили протистояння між місцевими органами таємної поліції та революційними організаціями [4; 10; 11]. Таким чином, окремих праць, які б висвітлювали боротьбу таємної поліції Російської імперії проти українських партій на початку ХХ ст., нема.

Для ввезення заборонених видань з-за кордону до імперії використовувалися найрізноманітніші способи та хитрощі. Транспортування нелегальної літератури в межі Російської імперії здійснювалося як через митні установи, так і на сухопутних, річкових, морських ділянках кордону імперії. Одним з найбільш популярних видів транспортування нелегальної літератури став контрабандний спосіб її транспортування. На початку, коли ще не було постійних транспортних маршрутів, доставка літератури здійснювалася переважно у валізах. Цей спосіб пересилки нелегальних видань з-за кордону в межі імперії полягав у відправленні революційних матеріалів, захованих у спеціально підготовлених валізах з подвійними стінками [2; 3]. У 1890-х рр. валізи активно використовувалися всіма соціал-демократичними організаціями, зокрема «Союзом російських соціал-демократів», для яких вони стали головним способом доставки нелегальної літератури до Російської імперії. Від часу виходу першого номера «Іскри» (грудень 1900 р.) до лютого 1902 р. на територію імперії було доставлено близько 60 таких валіз. Однак цей спосіб мав один суттєвий недолік: кількість літератури, що транспортувалася, була незначною. У середньому через кордон Російської імперії щомісяця переправляли до п'яти валіз, кожна з яких містила від 100 до 150 примірників «Іскри» [6, с. 240].

Варто зазначити, що цей спосіб транспортування закордонних видань був викритий співробітниками поліції. Так, у циркулярі № 2799 від 18 серпня 1901 р. начальникам жандармських прикордонних пунктів повідомлялося, що «революційно-соціалістична група «Свобода», яка сформувалася в Женеві, для доставки своїх друкованих видань на територію імперії замовила валізи приблизно однакового типу з такими розмірами: довжина – 60 сантиметрів, ширина – 36, висота – 25 сантиметрів. Всі вони оббиті сірою щільною тканиною,

оснащені по кутах шкіряними трикутниками, мають жовті шкіряні ремінці та ручки, прикрашені металевими цвяхами зі сталевими капелюшками, та закриваються звичайними внутрішніми сталевими замками. Прокламації та інші видання будуть втискуватися в каркас валіз» [6, с. 242].

Незалежно від цього, нелегальна література ввозилася до Росії також у шафах-холодильниках, призначених для домашнього використання. Нелегальні видання зазвичай розміщувалися в товстих стінках таких шаф: для цього віддирали внутрішню цинкову обшивку, видаляли торф, який використовувався для зменшення проникнення тепла, та заповнювали вільний простір нелегальною літературою. Повідомляючи про це, Департамент поліції Міністерства внутрішніх справ Російської імперії вимагав встановити контроль за перевезенням через кордон валіз та шаф із зазначеними ознаками [9].

У 1870–1880-х рр. затримання нелегальних видань працівниками прикордонної варти в основному були випадковими і траплялися нечасто. Більш масштабні партії нелегальної літератури вдавалося перехопити заздалегідь завдяки отриманій інформації про місце проходження контрабанди. Такі відомості купувалися за встановленою таксою від 2 до 3 рублів за кожну затриману партію (зазвичай вагою від 1 до 2 пудів). Здебільшого інформатори, які повідомляли про контрабанду, знали про характер видань. Тому при укладанні угоди на купівлю таких відомостей працівники прикордонної варти насамперед цікавилися вмістом партій, що підлягали переправленню [6, с. 251].

Цілеспрямоване й активне припинення політичної контрабанди працівниками варти на західних і південних кордонах імперії розпочалося наприкінці XIX – на початку XX ст. У 1901–1906 рр. працівниками прикордонної варти на західній і південній ділянках державного кордону Російської імперії було затримано 363 186 примірників, 40 пудів 33 фунти та 13 пачок нелегальної літератури. Проведено 537 затримань, здійснено 56 вилучень, а також затримано 714 осіб, які намагалися ввезти закордонні видання. Ці дані фактично в 6 разів перевищують кількість вилученої нелегальної літератури в 1895–1899 рр. Лише у 1905 р. було вилучено 153 704 примірники видань, що стало найвищим показником у діяльності Пограничної стражі. Примітно, що в 1904–1905 рр. основна частина закордонної літератури була затримана на кордоні з Австрією. Зокрема, у 1904 р. на кордоні з Пруссією вилучили 15 472 примірники, а в 1905 р. – 48 959 примірників. На кордоні з Австрією було вилучено 40 072 примірники в 1904 р., а у наступному році 104 745 примірників [6, с. 262].

Наведемо декілька успішних прикладів роботи прикордонної варти. На початку жовтня 1905 р. невідома дівчина, на залізничній станції «Проскурів» придбала квиток 2-го класу до станції «Москва». При собі дівчина мала 2 плетених корзини з білої лози загальною вагою 4 пуди 15 фунтів. Працівнику залізничної станції корзини здались підозрілими, непомітно переглянувши вміст корзин, він упевнився, що вони наповнені виданнями нелегальної літератури, про що відразу повідомив жандармському офіцерові. Останнім було прийнято рішення про затримання пасажирки та вилучення корзин із забороненою літературою [13].

7 березня 1905 р. командир прикордонної варти отримав інформацію, що з австрійського міста Тарноруди планується ввезення у м. Проскурів, із метою подальшого транспортування в м. Бердичів, політичної контрабанди. Ним було прийнято рішення відразу не затримувати контрабандистів, а продовжити слідкувати за їхніми подальшими діями. Наступного дня підвода з 4-ма обшитими полотном тюками прибула в м. Проскурів до будинку місцевого міщанина Шоеля Полтуна. Він самостійно заніс 2 тюки до себе у сарай та ще 2 на горище

будинку, саме під час цього відбулось затримання та вилучення 4 тюків нелегальної літератури [12]. При огляді вмісту, у них виявились протиурядові видання. Усі ці 4 тюки виявились загальною вагою 6 пудів 10 фунтів [2].

Висновки. Отже, боротьба з контрабандою політичної літератури в Російській імперії наприкінці XIX – на початку XX ст. була важливим елементом протидії революційним рухам. У цей період таємна поліція та прикордонна служба застосовували різноманітні методи для виявлення та припинення ввезення заборонених видань. Проте контрабандисти постійно адаптували свої методи, що вимагало від влади впровадження нових заходів для забезпечення безпеки держави.

Список використаних джерел:

1. Гермайзе О. Нариси з історії революційного руху на Україні. Т.1. Революційна Українська Партія (РУП). Київ: Книгоспілка, 1926. 390 с.
2. ДАХМО ф. 281. оп. 1. спр. 7872. арк. 6.
3. ДАХМО ф. 281. оп. 1. спр. 7897. арк. 3.
4. Лавров Ю. П. Виникнення і діяльність українських політичних партій. «Українське питання» в Російській імперії (кінець XIX – початок XX ст.): колективна наукова монографія в трьох частинах / відп. ред. В. Г. Сарбей. Київ: Інститут історії України, 1999. Ч. 2. С. 248–444.
5. Риш А. Очерки по истории украинской социал-демократической «Спилки». Харьков: Пролетарий, 1926. 141 с.
6. Русский Сборник: исследования по истории России. Том XIV. Москва: Издательский дом Модеста Колерова, 2013. 512 с.
7. Спиридович А. И. Записки жандарма. С предисловием и комментариями Пионтковского С. А. Харьков: Пролетарий, 1928. 205 с.
8. Спиридович А. И. Революционное движение. Выпуск 1-й. Российская социал-демократическая рабочая партия. Санкт-Петербург: Типография Штаба Отдельного Корпуса Жандармов Б. Вульфова ул., дом № 23, 1914. 250 с.
9. Техника большевистского подполья. Сборник статей и воспоминаний. Москва, 1924. Вып. 1. С. 243–245.
10. Ткач С., Решетченко Д. Партійно-політичне життя в Подільській губернії на початку XX століття: монографія: у 2 кн. / [за наук. ред. д-ра іст. наук О. М. Федькова]. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня “Рута”», 2020. 368 с.
11. Федьков О. М. Українська соціал-демократична спілка на початку XX ст.: у пошуках ідейно-політичної ідентичності: монографія. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2017. 600 с.
12. ЦДІА України в м. Києві, ф. 419, оп. 1, спр. 3909, арк. 4-4 об.
13. ЦДІА України в м. Києві, ф. 419, оп. 1, спр. 4025, арк. 1.

Отримано: 22.11.2024

Сергій СЕМЕНОВ,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання

спеціальності 032 Історія та археологія

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-1882-1488>

ДЕПОРТАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕМОГРАФІЧНОЇ ЗМІНИ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

У статті на основі звітів правозахисних та міжнародних організацій, а також електронних публікацій досліджується депортація як інструмент демографічної зміни на окупованих територіях.

Ключові слова: депортація, демографічна зміна, примусове переміщення, повномасштабне вторгнення, міжнародне право.

Актуальність теми. Депортація як інструмент демографічної зміни є явищем, яке має глибокі історичні корені та трагічні наслідки для постраждалих народів. В контексті окупованих РФ територій України з 2014 року ця практика набула особливого значення. Примусові переміщення населення, які здійснюються окупаційною владою, спрямовані на зміну етнічного та демографічного складу регіону, послаблення національної ідентичності та утвердження контролю над територією. Дослідження депортації як інструменту демографічної зміни є актуальним для розуміння сучасних викликів, які стоять перед Україною та міжнародною спільнотою.

Мета публікації – є глибоке дослідження та аналіз депортації як інструменту демографічної зміни на окупованих територіях України в період з 2014 по 2023 роки. Стаття прагне розкрити складність і багатогранність цього явища, висвітлюючи його історичні передумови, механізми реалізації та наслідки для населення і регіону в цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Депортація як засіб демографічної зміни не є новим явищем у світовій історії. У ХХ столітті численні режими використовували примусове переміщення населення для досягнення політичних та військових цілей. В історії України особливо трагічними були депортації кримських татар у 1944 році та операція "Захід" 1947 року, коли тисячі українців були примусово виселені з рідних земель [1].

Ці історичні прецеденти знаходять своє відображення і в сучасності. Після анексії Криму в 2014 році та початку збройного конфлікту на сході України, Російська Федерація почала здійснювати контроль над частиною української території. Ці події стали початком нової хвилі примусових переміщень населення. З повномасштабним вторгненням у лютому 2022 року масштаби депортацій значно зросли. За даними ООН, станом на серпень 2023 року понад 2,8 мільйона українців були переміщені до Росії, багато з них примусово [2].

Депортація використовується окупаційною владою як стратегічний інструмент для зміни етнічного та демографічного складу регіону. Усунення нелояльного або потенційно опозиційного населення з метою зменшення української присутності на окупованих територіях є одним із ключових мотивів таких дій [3]. Окрім того, розселення на цих землях громадян Росії або проросійськи налаштованих осіб сприяє зміцненню контролю окупаційної влади [4].

Методи здійснення депортацій включають використання фільтраційних таборів, де українців допитують, перевіряють документи, іноді застосовують фізичний та психологічний тиск [5]. Особливе занепокоєння викликають випадки примусового переміщення дітей. Ді-

тей розлучають з батьками або вивозять з дитячих установ, після чого передають на усиновлення в російські родини. Також створюються перешкоди для евакуації населення в бік України, змушуючи людей виїжджати до Росії [6].

Наслідки таких дій є багатограними та мають довгостроковий характер. Масове вивезення українців призводить до зниження чисельності українського етносу на окупованих територіях. Водночас відбувається русифікація регіону: нав'язування російської мови, освіти за російськими програмами, зміна культурного ландшафту [7]. Руйнування громад та сімейних стосунків, втрата соціального капіталу негативно впливають на соціальну структуру суспільства. Відтік працездатного населення спричиняє дефіцит кваліфікованих кадрів, що негативно позначається на економіці регіону [8].

Політичні наслідки депортацій також є суттєвими. Зміна демографічного складу населення створює ілюзію підтримки окупаційної влади та ускладнює процес реінтеграції територій під контроль України [9]. Це ставить під загрозу територіальну цілісність країни та підриває основи міжнародного права.

Примусове переміщення та депортація цивільного населення з окупованих територій є порушенням міжнародного гуманітарного права. Згідно зі статтею 49 IV Женевської конвенції, такі дії заборонені [10]. Римський статут Міжнародного кримінального суду кваліфікує депортацію та незаконне переміщення як воєнні злочини та злочини проти людяності [11]. Міжнародна спільнота неодноразово засуджувала дії Росії щодо депортації українських громадян. ООН та ЄС приймали резолюції та заяви, що закликають припинити такі практики [12; 13]. Міжнародний кримінальний суд розпочав розслідування фактів примусових переміщень та депортацій [14].

Депортація як інструмент демографічної зміни на окупованих територіях України є свідомою стратегією окупаційної влади, спрямованою на зміну етнічного та соціального складу регіону. Такі дії мають серйозні гуманітарні наслідки, порушують основоположні норми міжнародного права та становлять загрозу для регіональної безпеки. Важливо продовжувати документувати порушення, надавати всебічну допомогу постраждалим та домагатися притягнення винних до відповідальності. Це сприятиме не лише захисту прав депортованих осіб, але й відновленню справедливості та стабільності в регіоні.

Список використаних джерел:

1. Горбатюк, М. О. "Масові депортації населення Західної України в післявоєнний період". *Український історичний журнал*. 2018. №1. С. 23–37.
2. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. "Report on the human rights situation in Ukraine, August 2023". URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2023/23-12-12-OHCHR-37th-periodic-report-ukraine-UKR.pdf>
3. Звіт Human Rights Watch "Filtration" and the Crime of Forcibly Transferring Ukrainian Civilians to Russia (вересень 2022). URL: <https://www.hrw.org/report/2022/09/01/we-had-no-choice/filtration-and-crime-forcibly-transferring-ukrainian-civilians>
4. Fabian Burkhardt Russia's "Passportisation" of the Donbas (2020). URL: <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2020C41/>
5. Amnesty International. "Like a Prison Convoy: Russia's Unlawful Transfer and Abuse of Civilians in Ukraine During 'Filtration'" (2022). URL: <https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/6136/2022/en/>

6. Звіт про порушення та недотримання міжнародного гуманітарного права та права прав людини, військові злочини та злочини проти людяності, пов'язані з примусовим переміщенням та/або депортацією українських дітей до російської федерації. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/1/546560.pdf>
7. Звіт Human Rights Watch Україна: Примусова русифікація освіти на окупованих територіях (2024). URL: <https://www.hrw.org/uk/news/2024/06/20/ukraine-forced-russified-education-under-occupation>
8. Монографія «НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ: нариси про демографічний стан країни у перше тридцятиріччя незалежності» / І.О. Курило, С.Ю. Аксьонова, О.К. Гаврилюк, Т.О. Гнатюк, В.П. Думанська, О.П. Корнійчук, Б.О. Крімер, Н.М. Левчук, І.П. Майданік, О.В. Позняк, Н.О. Рингач, Л.І. Слюсар, П.Є. Шевчук (2023). URL: <https://idss.org.ua/arhiv/Naselennya.pdf>
9. Звіт про порушення та недотримання міжнародного гуманітарного права та права прав людини, військові злочини та злочини проти людяності, пов'язані з примусовим переміщенням та/або депортацією українських дітей до російської федерації. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/1/546560.pdf>
10. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
11. Римський статут міжнародного кримінального суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
12. United Nations General Assembly. "Resolution ES-11/1: Aggression against Ukraine" (2022). URL: <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law-oxio/e720.013.1/law-oxio-e720>
13. Council of the European Union. "Council Decision concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine" (2022).
14. International Criminal Court. "Statement of ICC Prosecutor Karim A.A. Khan QC on the Situation in Ukraine" (2022). URL: <https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-karim-aa-khan-qc-situation-ukraine-additional-referrals-japan-and?lang=Ukrainian>

Отримано: 21.11.2024

Ігор СІКОРА,

*здобувач вищої освіти третього рівня 3 року навчання
спеціальності 052 Політологія*

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-0295-5275>

ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ НА ДЕМОКРАТИЧНІ ПРИНЦИПИ ВИБОРІВ

У статті проаналізовано зміст поняття “міжнародний виборчий стандарт”, способи його впровадження та оцінено ступінь впливу таких стандартів на виборчу систему України.

Ключові слова: демократія, вибори, міжнародні виборчі стандарти, виборчі принципи, виборче законодавство.

Актуальність теми. Актуальність дослідження впливу міжнародних виборчих стандартів на внутрішні виборчі принципи зумовлена посиленням глобальних викликів демократії та трансформацією виборчих процесів у цифрову епоху. Сучасні демократичні процеси характеризуються зростаючою роллю міжнародних стандартів у формуванні національних виборчих практик, що зумовлює необхідність всебічного дослідження джерел міжнародних стандартів та механізмів імплементації до національних виборчих систем.

Мета публікації. Дане дослідження має на меті визначити зміст поняття “міжнародний виборчий стандарт” та оцінити ступінь впливу таких стандартів на національні виборчі системи, в тому числі, України.

Виклад основного матеріалу. Серед науковців для позначення виборчих стандартів використовуються терміни «стандарти виборів», «стандарти в галузі вільних виборів» «стандарти демократичних виборів», «стандарти у сфері забезпечення виборчих прав громадян», «стандарти та гарантування виборчих прав і свобод громадян», «стандарти виборчого процесу». Проте, найбільш релевантним є термін «міжнародні виборчі стандарти», оскільки він дозволяє охопити суб'єктивні виборчі права, виборчий процес і конкретні виборчі процедури [1, с. 104-105]. Слід розуміти, що таке різноманіття визначень зумовлене як способом, так і місцем закріплення стандарту.

Так, за своїм походження виборчі стандарти можуть бути *зобов'язаннями*, і виражатися як положення угоди або як принципи. До прикладу, виборчі стандарти, встановлені у ч. 3 ст. 21 Загальної декларації прав людини – проголошують: «Воля народу повинна бути основою влади уряду; ця воля повинна виявлятися у *періодичних і справжніх* виборах, які повинні проводитись при *загальному і рівному виборчому праві шляхом таємного голосування* або ж через інші рівнозначні форми, *що забезпечують свободу голосування*» [2]. Дані положення є, по суті, є принципами виборчого права, що характерно для зобов'язальних міжнародно-правових документів. Аналогічно виборчі стандарти встановлені Міжнародним пактом про громадянські і політичні права 1966 р. та навіть у рішеннях Європейського суду з прав людини.

Міжнародні виборчі стандарти еволюціонували від простого закріплення в договорах до детального тлумачення їх змісту. Глобалізація та європейська інтеграція посилили увагу до єдиного розуміння демократичних цінностей та принципів виборчого права. Через "акти м'якого права" міжнародні організації (Відділ виборчої допомоги ООН, Рада Європи, Офіс ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини) та спеціалізовані органи (Венеціанська комісія, БДПЛ) суттєво вплинули на національні виборчі системи. А. Лейпгарт з цього приводу зазначає: “Вплив міжнародних організацій і норм на демократичний розвиток у нових демократіях є беззаперечним, оскільки вони часто слугують як приклад для наслідування, так і джерело фінансової та технічної підтримки для виборчих реформ” [3, с. 274].

Інший видатний науковець А. Шедлер, який досліджував такий інструмент як міжнародні спостерігачі на виборах приходять до висновку: “Міжнародні спостерігачі за виборами часто стикаються з опором повному впровадженню їхніх рекомендацій в умовах виборчого авторитаризму, проте їхня роль залишається важливою для стимулювання реформ, навіть якщо прогрес є повільним або заблокованим місцевими політичними елітами” [4, с. 10].

Вибори 2014 року в Україні проходили в умовах політичної нестабільності після Євромайдану та анексії Криму. ОБСЄ, визнаючи відповідність результатів волевиявленню громадян, виявила недоліки: недосконалу правову базу, обмежений доступ опозиції до медіа, слабкий контроль за фінансуванням кампаній, непрозорий підрахунок голосів та неефективну систему оскарження. Організація рекомендувала реформувати законодавство, гарантувати медійну рівність та посилити незалежність виборчих органів. [5, с. 7-23].

Згідно зі звітами міжнародних організацій за результатами виборів в Україні 2019 і 2020 років, було відзначено кілька важливих недоліків, які потребували покращення. Основними проблемами залишилися нерівний доступ до медіа, що контролювалися економічними інтересами, та обмеженість правових механізмів для врегулювання виборчих спорів. Не-

доліки у виборчому законодавстві, зокрема в нагляді за фінансуванням кампаній, також залишалися невирішеними, що впливало на прозорість процесу [6; 7; 8, с. 2-10].

Як наслідок, після виборів 2014 року Україна реформувала законодавство про фінансування політичних партій, запровадивши звітність та обмеження приватних внесків. Виборчий кодекс 2020 року вдосконалив процедури реєстрації, підрахунку голосів та вирішення спорів, забезпечив рівний доступ до медіа. Оновлена ЦВК отримала розширені повноваження, також було врегульовано проведення виборів під час COVID-19. Місії ОБСЄ відзначали проблеми з непрозорим медіавласністю, використанням адмінресурсу, підкупом виборців, неефективним контролем за фінансуванням партій та виборчих кампаній, а також недостатнім регулюванням онлайн-агітації. Хоча не всі рекомендації ОБСЄ були впроваджені, реформи значно посилили прозорість виборчої системи [6; 7; 8, с. 11].

Висновки. Термін “міжнародні виборчі стандарти” охоплює суб’єктивні виборчі права, виборчий процес і конкретні виборчі процедури. Такі стандарти закріплюються в міжнародних договорах або актах міжнародних організацій. Взаємодія між міжнародними стандартами виборів та внутрішніми виборчими системами є динамічним і багатограним процесом. Міжнародні стандарти надають нормативні орієнтири, які сприяють демократичним принципам, але їхнє фактичне впровадження залежить від політичної волі, інституційної спроможності та регіональних особливостей.

Список використаних джерел:

1. Ключковський Ю.Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія. Київ: Ваїте, 2018. 908 с.
2. Загальна декларація прав людини. *Голос України*. 10.12.2009, № 236. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 08.11.2024).
3. Lijphart, A. (1999). *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers. URL: <https://www.perlego.com/book/1089116/patterns-of-democracy-pdf> (дата звернення: 08.11.2024).
4. Schedler, A. (2006). The Logic of Electoral Authoritarianism. In A. Schedler (Ed.), *Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition* (pp. 1-25). Boulder, USA: Lynne Rienner Publishers. DOI: <https://doi.org/10.1515/9781685857479> (дата звернення: 07.11.2024).
5. ОБСЄ/БДПІЛ. (2014). Остаточний звіт Місії зі спостереження за виборами в Україні. Позачергові вибори народних депутатів України 26 жовтня 2014 року. Варшава. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/8/b/133441.pdf> (дата звернення: 08.11.2024).
6. OSCE/ODIHR. Fundamental freedoms respected in competitive Ukraine election, though campaign lacked genuine discussion of issues, international observers say: statement of preliminary findings and conclusions. Warsaw: OSCE/ODIHR, 2019. URL: <https://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/417833> (дата звернення: 10.11.2024).
7. OSCE/ODIHR. Ukraine's early parliamentary elections marked by overall respect for fundamental freedoms, international observers say: statement of preliminary findings and conclusions. Warsaw: OSCE/ODIHR, 2019. URL: <https://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/444706> (дата звернення: 10.11.2024).
8. OSCE/ODIHR. Local elections in Ukraine were particularly important following recent territorial reform: statement of preliminary findings and conclusions. Warsaw: OSCE/ODIHR, 2020. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/6/a/466656.pdf> (дата звернення: 10.11.2024).

Отримано: 25.11.2024

Максим СЛЬОЗКІН,

здобувач вищої освіти третього рівня 3 року навчання
спеціальності 032 Історія та археологія

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2642-1642>

ПОЛЬСЬКА ЕТНОМЕНШИНА ПРАВОБЕРЕЖЖЯ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІТИЦІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

У публікації аналізується дискримінаційне законодавство, що впроваджувалося у контексті національної політики імперії Романових на території Правобережної України у період кінця ХІХ – початку ХХ століття.

Ключові слова: національна політика, міжнаціональні відносини, поляки, Правобережна Україна, етноменшини, Російська імперія.

Актуальність теми. На рубежі ХІХ–ХХ ст. національна політика імперського уряду відображала прагнення держави взяти під контроль населення усієї Наддніпрянської України. Польська людність Правобережних губерній була найактивнішим у націотворчому контексті елементом суспільних відносин. Тому, для реалізації задумів у впроваджуваних владою рішеннях часто застосовували дискримінаційне законодавство, що стосувалося заборони польської мови, освіти, економічних, культурних та релігійних обмежень.

Необхідно також врахувати, що аналіз імперської політики важливий для глибшого розуміння сучасної політики колишньої імперії та слугує прикладом того, як нав'язування культурної, мовної, суспільної уніфікації може дестабілізувати політичну ситуацію в регіоні.

Мета публікації полягає в тому, щоб на основі архівних джерел та праць істориків вивчити законодавчу складову національної політики імперії Романових відносно польської етнічної меншини на території Наддніпрянської України.

Виклад основного матеріалу дослідження: Дискримінаційна політика, впроваджувана російським урядом відносно поляків упродовж ХІХ ст. суттєво посилила позиції росіян відносно місцевих польських поміщиків. Проте, повністю нейтралізувати вплив поляків на соціально-економічну ситуацію в Правобережжі все ж не вдалося. Підтвердженням цієї тези є те, що співвідношення польського та російського землеволодіння дорівнювало 48,3% до 49,8%. На Волині ситуація складалася подібним чином. Це свідчило лиш про одне – польська шляхта все ще залишалася впливовою спільнотою у Правобережних губерніях [5, арк. 5–6 зв.].

Місцева влада розуміла, що насамперед, для зменшення польського впливу на Правобережжі, насамперед варто зменшити польський вплив у економічній сфері. Найбільш дієвим важелем тут було б обмеження польського землеволодіння. Як наслідок, 27 грудня 1884 р. з'явився Закон «Про встановлення правил відносно придбання у власність та оренди земельного майна, що розташовувалося за межею міст та містечок». Продовженням цього обмеження став закон від 1891 р., який мав назву «Про заборону особам польського походження пожиттєвого володіння земельним майном» [11, с. 46–47].

Цим законодавчим актом підтверджувалася попередня заборона полякам на територіях Київської, Подільської та Волинської губерніях на пожиттєве володіння земельним майном у сільській місцевості [4, с. 41].

Відчутним серед антипольських законодавчих актів кін. ХІХ ст. стало затверджені 9 червня 1886 р. «затверджене положення про поземельний устрій сільських чиншовиків у

губерніях західних та білоруських» [12, с. 183–184]. В 2-й главі цього положення йшлося про припинення вотчино-чиншового володіння. Уряд визначив, що впродовж 3-х років земельні відносини в цьому контексті мають бути врегульовані шляхом викупу власником чиншових прав, або ж – чиншовики мають набути право власності на свої наділи. Допускалася також оренда цієї землі [4, с. 275–283].

Проте, не зважаючи на спробу урядом врегулювати земельні відносини, зробити це до кінця фактично не вдалося. Губернатори звітували про недоведеність цього процесу до завершення [12, с. 185].

27 січня 1901 р. Комітет Міністрів видав положення «Про обмеження належного селянам католицького віросповідання права придбання земельної власності в 9-ти Західних губерніях». Цими правилами губернським та крайовим керівництвам надавалося право при видачі селянам-католикам свідоцтв на придбання земельних наділів визначати граничні розміри ділянок [4, с. 45].

Керівництво генерал-губернаторства пильно слідкувало за діяльністю поляків. Найшкідливішою діяльністю польської меншини краю вважали «католицьке просвітництво», яке іменували «релігійною пропагандою» чи «полонізацією краю». Генерал-губернатор Ф. Трепов у 1911 р. звітував про зловживання католицьким священством нормами Акту 17 квітня 1905 р. Керівник краю зазначав, що «задекларована в документах віротерпимість» має впроваджуватися «з увагою до таких зловживань» [6, арк. 2].

Діяльність католицького духовенства на Правобережній Україні вважалася місцевими губернаторами «ворожою для уряду». Їх дії називали «ключовими у пропаганді полонізму» у Київській, Подільській та Волинській губерніях [11, с. 51].

«Недружніми» вважались дії католицьких ксьондзів, котрі не видавали шлюбних свідоцтв православним підданам [9, арк. 1]. Креативним рішенням було введення «місцевих наріч» у богослужбові практики. Це нововведення вважалася чиновниками необхідним у справі «розрізнення» католицизму від полонізму, щоб припинити пропаганду останнього. В 1905 р. Подільський губернатор О. Ейлер у листі до Київського, Подільського та Волинського генерал-губернатора писав, що впровадження української («малоросійської») мови «в усіх без виключення римо-католицьких приходах» було б «дуже бажаним» [9, арк. 1].

Але, тим не менш, у ході подій революції 1905 р. уряд був вимушений хоча б номінально переглянути обмеження щодо поляків. Так, 17 квітня 1905 р. було опубліковано Положення Комітету Міністрів «Про зміцнення засад віротерпимості». Цим документом католикам дозволили вільно проповідувати власне віровчення, виконувати обрядову та освітньо-виховну функції католицької церкви [4, с. 258–261].

Але, ситуація із польським шкільництвом потребувала контролю. Зі слів керівника краю, польські школи, влаштовані у магнатських маєтках є осередками католицької пропаганди в Правобережному краю. «Небезпека таких шкіл полягає в тому, що саме в них застосовуються усі заходи за-для того, щоб вселити в учнів польські національні ідеї» [8, арк. 2 зв.]. Траплялося, що такі звинувачення не були безпідставними. 5-го березня 1905 р. в м. Умані польська молодь, що навчається в Уманській чоловічій гімназії висувала вимоги про викладання польської мови. У зв'язку з цим навчання в місцевих гімназіях тимчасово припинилось [9, арк. 1–1 зв.].

Імператор Микола II робив спроби законодавчої протидії поляків юдеям. 11 квітня 1906 р. було прийнято закон «Про надання особам польського походження права прид-

бання земельного майна в тих місцях Західного краю, де таке право надано юдеям» [11, с. 52].

Урядовці вважали успішним введений у минулому ХІХ ст., законодавчий акт про заборону функціонування католицьких монастирів. Керівництво департаменту духовних справ іноземних віросповідань вважало, що станом на кін. 1904 р. римо-католицькі монастирі втратили належне їм значення, як «центрів політичної пропаганди» та уже не мали можливості негативно впливати на місцеве населення [10, арк. 1–1 зв.].

Місцева влада з пересторогою ставилася до послаблення антипольського законодавства. Урядовці на місцях виступали за продовження дискримінації поляків за їх віросповіданням. Подільський губернатор у листі до Київського, Подільського та Волинського генерал-губернатора називав католицькі монастирі «політично шкідливими», а віце-губернатор Волині зазначав на вкрай негативному проповідництві послідовників ордену єзуїтів, до якого зі слів керівника належить більшість католицького духовенства [10, арк. 5–7].

Висновки. Таким чином, аналіз національної політики стосовно польської етноменшини, що проживала на території Правобережної України демонструє те, що імперські намагання знищити польську ідентичність не лише не увінчалися успіхом, а й зміцнювали самоусвідомлення поляками власної окремішності. Обмеження культурних та освітніх свобод, русифікація, спроба встановити контроль за католицькою церквою в краї викликала протидію, котра у подальшому відобразилася у політичній діяльності зокрема, депутатів від Волинської губернії, формування «польського кола», ще дужчої агітації за відновлення Речі Посполитої «включно з її східними кресами».

Список використаних джерел:

1. Бовуа Д. Битва за землю в Україні. 1863–1914. Поляки в соціо-етнічних конфліктах. Київ, 1998.
2. Гаухман М. Російська національна політика на Правобережній Україні (1905–1914): чотири національні проекти в одному політичному просторі. *Дриновський збірник*. 1. (4). URL: <https://periodicals.karazin.ua/drinov/article/view/778>
3. Мацузато К. Польский фактор в Правобережной Украине с ХІХ по начало ХХ века. *Ab Imperio*. 2000. № 1. С. 81–99.
4. Полное собрание законов Российской империи. Собрание 3-е. Санкт-Петербург: Тип. II отделения собственной Е.И.В. канцелярии, 1867. Т. 25 (1905).
5. Центральний державний історичний архів України у м. Києві. Ф. 442. Оп. 641. Спр. 732.
6. Центральний державний історичний архів України у м. Києві. Ф. 442. Оп. 855. Спр. 31.
7. Центральний державний історичний архів України у м. Києві. Ф. 442. Оп. 641. Спр. 732.
8. Центральний державний історичний архів України у м. Києві. Ф. 442. Оп. 855. Спр. 118.
9. Центральний державний історичний архів України у м. Києві. Ф. 442. Оп. 844. Спр. 206.
10. Щербак Н.О., Щербак М.Г. Національна політика царизму на Правобережній Україні (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.). Київ, 1997.
11. Щербак Н.О. Національне питання в політиці царизму у Правобережній Україні (кінець ХVІІІ – початок ХХ століття). Київ, 2005.
12. Щербак Н.О. Асиміляційна політика царизму на Правобережній Україні (друга половина ХІХ століття). *Етнічна історія народів Європи*. 2001. Вип. 10. С. 55–58.

Отримано: 18.11.2024

Ірина СОЛОДКОВСЬКА,

здобувачка вищої освіти третього рівня 4 року навчання

спеціальності 032 Історія та археологія

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-4382-7980>

ЕТАПИ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ ВІЙНИ 1918-1919 рр. ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ВІДНОСИНИ МІЖ ДЕРЖАВАМИ

У розвідці розглядаються етапи українсько-польська війна 1918-1919 років в контексті впливу на міждержавні відносини між Українською державою та Польщею на кожному з умовних етапів війни. Проаналізовано хід військових дій та висвітлено ставлення обох сторін один до одної. Розглянуто спроби переговорів, владнання конфліктів та відновлення відносин між Україною та Польщею у вищезгаданий період.

Ключові слова: українсько-польська війна, українсько-польські відносини, Галичина, Україна, Польща, міждержавні відносини.

Актуальність теми. Сьогодні Україна досі знаходиться на етапі активної розбудови власної державності. Цей процес ґрунтується на зв'язках із іншими державами та їх інституціями. Зокрема це стосується саме відносин між Українською та Польською державами, історія яких тісно переплелася протягом багатьох століть спільно пережитих подій. В цьому контексті надзвичайно актуальною є розробка проблематики відносин між державами на різних етапах польсько-української війни 1918–1919 рр. Зважаючи на це, варто детальніше зупинитися на розгляді кожного етапу війни та проаналізувати спроби кожної із держав щодо припинення польсько-українського військового конфлікту в зазначений період. Адже досвід минулого неоціненно важливий для України в сучасних реаліях російсько-української війни та міждержавних відносин з Польщею, як країною що підтримує нашу державу в протистоянні з агресором.

Мета публікації – на основі попереднього доробку українських та польських науковців, архівних матеріалів, тогочасної періодики та спогадів сучасників тих подій всебічно висвітлити українсько-польську війну 1918-1919 років в контексті впливу на її на міждержавні відносини між Українською державою та Польщею на кожному з умовних етапів війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. В україно-польських відносинах негативну роль зіграв Брестський мирний договір 1918 р. Договір з Україною став іскрою, яка розпалала в Польщі невдоволення політикою Німеччини. За цим договором Центральні держави признавали за Україною не тільки Волинь, але і частину Холмщини. Одночасно з договором була підписана таємна декларація, яка передбачала об'єднання східної частини Галиції з переважання українського населення і Буковину в один Коронний край в складі Австро-Угорщини [19, с. 357]. Текст договору намагалися зберегти в таємниці, але це не вдалося, про нього зразу ж всі дізналися і його зміст викликав різкі протести у поляків.

19 жовтня 1918 р. була проголошена Українська держава і її президентом було обрано Є. Петрушевича. Українці випередили Польську Ліквідаційну Комісію і влада в Східній Галичині перейшла до рук УНР. Удосвіта, 1 листопада 1918 р., Львів повністю контролювали повсталі українці, а на міській ратуші замаяв синьо-жовтий прапор [12, с. 20]. Так два нових утворення на розвалинах Австро-Угорської держави офіційно заявили претензії на сумісні землі, що скоро призвело до україно-польського конфлікту.

Одразу ж 1 листопада у Львові почалися сутички, які переросли у україно-польську війну. Новостворена держава ЗУНР спромоглася перебрати владу у Львові у свої руки. «Цілий переворот відбувся зовсім спокійно і без проливу крові – явище в історії революційних актів дуже рідке» [10, с. 77]. В ході вуличних боїв також можна помітити намагання ворогуючих сторін дотримуватися так званого «лицарського» етикету. Як запевняє Якубський в першому томі «Obrona Lwowa» після бою за радіотелеграфну станцію у Козельниках українці з військовими почестями поховали загиблих польських вояків, що її обороняли. Хоча підтвердження цього факту не зафіксоване в інших джерелах, але цю інформацію не спростували й самі поляки [33, s. 91].

Розглядаючи польсько-українську боротьбу у Львові, можна стверджувати, що тут поєднувалися як елементи дружніх взаємин, так і підступу. Бувало, що запеклі бої переривалися численними перемир'ями під час яких ворогуючі сторони увіковічували себе на спільних фотографіях. Траплялися випадки коли офіцери ворогуючих армій влаштовували «товариські зустрічі» після яких відправляли одні одних на свої позиції перед початком боїв, а тих котрі не могли до них дійти через надмір вжитого алкоголю просто відносили [26, s. 296].

Після укладення 16 листопада двохденного перемир'я українські старшини запросили польських офіцерів до себе у казарми Фердинанда на товариську зустріч. Під час забави під впливом чималої кількості випитого алкоголю вороги настільки розчулилися, що навіть заговорили про примирення і братерство й обіцяли більше між собою не воювати. Однак вдоєвіта наступного дня взаємні обіцянки були забуті: знову розгорівся бій [25, s. 176]. Незважаючи на укладене 18 листопада перемир'я, поляки його порушили, зробивши спробу підірвати казарми Фердинанда. Українці звинувачували їх у порушенні домовленості, погіршувало взаємини між двома народами.

Під час українсько-польських переговорів обидві сторони брали на себе зобов'язання утримуватися від обстрілу окремих об'єктів міста бо усвідомлювали, що від військового конфлікту не має страждати цивільне населення. Командир польських бойових груп у Львові – капітан Ч. Мончинський, розробляючи концепцію боротьби з українськими військами, вважав, що у її основу має бути покладена система редутив, котра не може складатися із житлових будинків [28, s. 60]. У разі обстрілу патрулів винні підлягали покаранню, а противник мав бути про це повідомлений [29, s. 217–218]. Польська сторона зобов'язувалася забезпечувати два шпиталі переповнені хворими і пораненими польськими й українськими вояками і тими, що залишились від австрійських часів [28, s. 186].

Проте наведені факти не можуть створювати ілюзії, що війна на вулицях Львова була оповита романтичною примиренною ідилією. Є й чимало фактів котрі доводять її жорстокий характер, із застосуванням підступних й навіть неприйнятих правил ведення бойових дій. При цьому звинувачення були взаємними. На сторінках газети «Діло» неодноразово з'являлися звинувачення до польської сторони у різноманітних порушеннях звичаїв «цивілізованої війни»: «Поляки не гребують нічим, аби захопити Львів у свої руки вдаючись до того, що перевдягаються у цивільний одяг і нападають на поодиноких українських вояків, стріляють з вікон, убивають беззбройних людей лише за те, що у них на одязі синьо-жовті прапорці або шнурочки» [2]. У статті «З ким ми воюємо» повідомлялось, що під час укладеного перемир'я поляки неодноразово під прикриттям санітарних стеж відсиляли й бойові патрулі аби ті несподівано захоплювали українців [4].

Поруч із проявами куртуазної лицарської поведінки між воюючими сторонами траплялися й випадки знущання над людською гідністю. Наприклад на Замарстинові офіцери-українці наказували полоненим польським воякам нюхати землю, запитуючи їх чия вона. Якщо відповідали «польська» то били, а якщо «українська» то питали для чого за неї б'єтесь» [29, s. 80]. З іншого боку поляки також вдавалися до тортур над українцями. Українське командування 7 листопада отримало дані про те, що захоплених українців без огляду на їх вину вбивають і мучать [20]. Можливо звіт згушував фарби проте свідчив, що застосування поляками фізичних тортур щодо українців таки мало місце. Не були винятками і відверті теракти з польського боку не лише над українськими патрулями але й цивільними особами. Газета «Діло» повідомляла, що на вул. Вірменській 7 листопада з вікон стріляли у редактора «Українського слова» Степана Чернецького та дружину Філарета Коллеси з її своєю. Обидві жінки отримали поранення [3].

Незважаючи на вдале захоплення влади, становище українських військ погіршувалося. Після тритижневих боїв, 22 листопада 1918 року, українське військо було змушене покинути Львів [9, с. 20].

Поляки зранку 22 листопада самі здивувалися що українці покинули свої позиції. «Згідно з наказом Г. Стефаніва всі сили мали зосередитися на лінії Курович, що за 30 км від столиці. Але, зігнорували наказ, з ініціативи коменданта УСС О. Букшованого, яку підтримав полковник Д. Вітовський, у приміському Миклашеві відбулася нарада старшин, яка вирішила розпочати облогу столиці, усвідомлюючи перспективу дальшого розвитку бойових дій українсько-польської війни. Відтак більшість підрозділів зайняли бойову лінію Підбірці-Лисиничі-Винники-Чишки. Утворюється підльвівський фронт, який Галицька армія тримала майже до кінця війни [12, с. 98]. Так, поразкою ЗУНР та її захисників закінчився перший етап цієї війни.

Втрата Львова відіграла дуже суттєву роль. Це підірвало авторитет молодого української держави на міжнародній арені і підняло авторитет Другої Речі Посполитої. Здобуття Львова багато в чому визначило стратегію подальшої війни і перебіг дев'ятимісячної польсько-української війни. Переемогою свого війська у Львові Польща підняла власний престиж перед Антантою, яка безпосередньо зробила ставку на сильнішого: протягом польсько-української війни не просто надала допомогу полякам, а практично забезпечила їм перемогу. Оволодівши Львовом і стратегічним вузлом – Перемишлем, Польща отримала вигідний плацдарм для розгортання бойових дій у Східній Галичині, і це визначило її успіх.

На думку Адама Прухніка це була «велика війна із усім своїм складним апаратом у менших масштабах» [32, s. 35]. Інший безпосередній учасник війни Чеслав Мончинський також визнавав, що «війна у Львові була страшно кривава через цілий час її тривання. Її можна порівняти із світовою війною. Львівські жертви були більші адже це була специфічна війна втиснута на невеликій території [29, s. 105].

Уже під час боїв у Львові було зрозуміло, що Антанта має на меті втрутитися в польсько-український конфлікт, а її симпатії вже тоді були на боці Польщі. Уряди Великої Британії, особливо Франції, активно підтримували панівні кола відродженої Другої Речі Посполитої, бо й самі проявляли неабияку економічну зацікавленість західноукраїнськими землями [11, с. 58].

Після втрати Львова відбувається досить велика за розмірами мобілізація. Генеральний штаб Війська Польського був стурбований цим: «Українці захопили владу у свої руки. Військова і гарнізонна служби сформовані по всій Галичині. Спільне населення йде до війська...

Але бракує офіцерів, амуніції, застаріла зброя» [12, с. 217]. ЗУНР готувала плани по визволенні Львова, Начальна Команда розраховувала на моральну й фізичну допомогу Києва [15, с. 396]. План передбачав що поляки скерують свої частини з інших фронтів на Львів і таким чином можна бути ліквідувати найбільшу групу поляків на території Східної Галичини. Практично ніхто не сумнівався що цей наступ поверне Львів. Вони глибоко помилялися [16, с. 43].

Новим етапом війни стали бої за Львів, що почалися 27 грудня 1918 року. Уже через декілька днів ситуація на фронті стабілізувалася і активна фаза боїв завершилася 2 січня 1919 року. Наступ українського війська був призупинений, поляки досить швидко перекинули свіжі сили з інших фронтів, так 2,5-тисячна група з Оброшина вступила у Львів і надала допомогу залозі генерала Ю. Лесневського. Відтак 2 січня 1919 р. наступальну операцію на Львів було згорнуто [12, с. 240].

3 січня 1919 р. в Станіславі УНРада затвердила текст «Передвступного договору» і прийняла ухвалу «Про злуку Західно-Української Народної Республіки з Українською Народною Республікою» [1]. У відповідь Директорія видала Універсал УНР про Злуку із ЗУНР. Урочисте проголошення Акту Злуки відбулося 22 січня 1919 р. на багатолюдному віче на Софіївському майдані в Києві. Це стало важливим моральним фактором спільного відстоювання української справи, але західноукраїнське населення побоювалось, що порозуміння УНР з Варшавою може принести в жертву Галичину. Водночас воно вкрай було занепокоєне соціалістичним гаслами деяких керівників УНР, їх готовністю до федеративного союзу з Росією.

Другий наступ на Львів розгорнувся на початку січня 1919 року. Крім військових помилок, на поразку вплинула і політична ситуація, адже 18 січня мала відбутися Паризька мирна конференція і щоб підвищити свій авторитет, Є. Петрушевич вимагав чим швидше повернути Львів, хоча військо потребувало більше часу для організації. Командування Галицької армії, на жаль, не зробило належних висновків з невдачі першої атаки на Львів. Поляки хоч числом в ньому і слабші, могли під захистом мурованих будівель міста з успіхом оборонятися. Зайняти Львів можна було тільки стратегічним маневром, здобувши шлях Перемисьль-Львів, через яких поляки постійно відсиляли підкріплення [6, с. 493].

Двобій Галичини з Польщею переріс у далеко нерівну за силами її війну з Антантою. Втрати, яких зазнала УНР з боку Червоної армії, потягнули за собою і поразку Галицької армії на польському фронті. Невдовзі після Акту Злуки воєнні дії були відновлені, почався новий наступ Галицької армії, відомий під назвою «Вовчухівська операція», в ході якої українці закріпилися на вигідних позиціях неподалік села Вовчухів, установивши контроль над залізницею на відтинку Городок – Судова Вишня і перервавши зв'язок полякам із Львовом. За таких умов останні, заручившись підтримкою країн Антанти, добивалися нового перемир'я. Союзницька місія французького генерала Ю. Бартелемі зажадала від української сторони припинення воєнних дій і початку перемовин про встановлення демаркаційної лінії. За пропозицією місії, українські війська мали відійти за лінію по річці Буг до Кам'янки Струмилової, далі до Бібрки і Миколаєва, тобто за так звану «лінію Бартелемі» [14, с.81]. Польщі відходила третина території Галичини, включаючи Львів і дрогобицько-бориславський нафтовий басейн. Однак керівництво ЗУНР розглядало запропоновані умови принизливими і відхилило план Бартелемі [18, с. 37].

На початку січня 1919 р., на думку сучасного польського дослідника Яна Пісулінського, керівництво Антанти розпочало здійснювати реальні дії щодо припинення польсько-українського військового протистояння у Східній Галичині [31, с. 114]. Варто зауважити, що, прибувши

на початку січня 1919 р. до Варшави, Г. Вейд провів переговори з Ю. Пілсудським, І. Падеревським і начальником Генштабу С. Шептицьким (рідним братом митрополита Андрія Шептицького). Г. Вейд обіцяв полякам поставки воєнних матеріалів із Великої Британії, але наполегливо радив їм порозумітися з чехами (з якими поляки вели збройні сутички за Сілезію) і з українцями у Східній Галичині, пропонуючи у цих останніх переговорах своє посередництво. Він навіть пропонував увести у Східну Галичину антантівські війська, зокрема у Дрогобицько-Бориславський нафтовий басейн, припинити бої, встановивши демаркаційну лінію по р. Буг – Куровичі – Ходорів – Стрий – р. Дністер [27, с. 175].

19 січня 1919 р. голова британської місії під час переговорів між представниками ЗОУНР і Польщі виступив із заявою, у якій прямо заявив: «Антанта вимагає, щоб військова демаркаційна лінія була прийнята по р. Буг, через Куровичі, Ходорів, Стрий, а нафтові райони передаються англо-американській комісії» [5, с. 403]. Ця заява засвідчує справжню мету місії у Східній Галичині. Установлення демаркаційної лінії було розраховане не на припинення воєнних дій чи примирення, а на загострення взаємин між польським і українським народами, оскільки ця лінія розділяла західноукраїнську землю на дві частини. Перемовини між поляками та українцями, ініційовані Г. Вейдом, зупинила поява в Східній Галичині наприкінці січня 1919 р. скерованої Антантою місії, яка прибула сюди із Салонік через Угорщину, під керівництвом французького генерала Ж. Бартелемі з інформаційною метою, щоб на місці розглянути перебіг та перспективи польсько-української війни [22, с. 3]. Генерал Ж. Бартелемі виклав пропозиції щодо припинення бойових дій. Він заявив, що держави Антанти бажають порозуміння між супротивниками, для чого необхідно припинити війну й установити тимчасову демаркаційну лінію. Згідно з нею, українському війську пропонували відійти на схід за лінію, що проходила вздовж р. Буг, західних кордонів Львівського, Перемиського, Бібрського повітів, далі – вздовж р. Стрий. У такий спосіб до Польщі відходили Львів, Дрогобицько-Бориславський нафтовий район та велика частина Східної Галичини [12, с. 265]. Як справедливо визначав М. Лозинський, це було «одностороннім диктатом, який комісія на основі порозуміння з поляками рішила накинути українцям» [14, с. 81].

На початку лютого 1919 року Українська Галицька армія завершує реорганізацію і укомплектування свого війська, довівши чисельність до 60 тисяч чоловік. Загальне положення в другій половині лютого було для українців дуже корисне, бо більшість польських військ була у Львові. Розробляється новий план за яким основний удар повинен бути спрямований на залізничну колію Перемишль–Львів [7, с. 20]. Війна розпочала фазу боротьби українських і польських військ за ініціативу та першість на фронті.

Почалася операція 17 лютого 1919 р. тяжкими, але досить успішними для українців, боями. Вдалося перервати рух поїздів на деяких ділянках. Події, які розгорталися сильно занепокоїли Варшаву, яка звернулася за допомогою до Антанти. З 24 лютого фронт стабілізувався, а наступного дня обидві сторони припинили бойові дії у зв'язку з перемир'ям, що його нав'язало Галицькій армії Антанта. Як і при Листопадових боях час працював не на українців, полякам вдалося підтягнути підкріплення і зміцнити свої позиції. 28 лютого 1919 року делегація ЗУНР відкинула ганебні умови перемир'я. Стосунки українського уряду з Польщею ще більше погіршилися.

5 березня галицьке військо відновило активні дії вздовж усього фронту. Ввечері у центрі подій опинився Львів. Артилерія почала обстрілювати польські позиції на околицях міста, раптом вибухи пролунали у південній його частині. З'ясувалося, що українці підірвали

великі склади боєприпасів в районі Головного вокзалу. Паніка охопила населення і гарнізон міста. Отаман Шухевич згадував, що тієї ночі його розвідники принесли вісті про страшну паніку у Львові. Пориваючись використати сприятливу мить для атаки міста, отаман звернувся до командира корпусу. Але М. Тарнавський заборонив йому та іншим командирам ризикувати. І даремно. Пізніше польські військові історики зауважили, що тоді галичани могли повернути свою столицю [21, с. 146]. Але сталося так, що другий етап наступальної операції розпочався з оборонних боїв. Уранці 7 березня після досить сильної артилерійської підготовки польське військо перейшло у наступ. Загалом наступні бої були успішними.

У червні 1919 р. на Галицькому фронті перебувала чергова коаліційна місія у складі французького полковника Де Ренті, англійського майора Кінга й американського капітана Форстера. Її головною метою був огляд ситуації на польсько-українському та польсько-більшовицькому фронті в Галичині. Місію Антанти супроводжував польський генерал Роберт Ламезан як представник Верховного командування війська польського [23]. 11 червня 1919 р., об 11.00, дана місія прибула до окупованого поляками Станиславова. На зустрічі біля міської ратуші Де Ренті виголосив промову, в якій віддав честь польському війську та вільній Польщі, а також вислухав скарги на українську владу. Опісля члени місії Антанти мали урочистий обід у ресторані «Уніон», а вже о 18.00 після бенкету покинули місто – очевидно, у зв'язку зі швидким наближенням УГА в ході Чортківської офензиви [24]. Таким чином, відчайдушні спроби вищого керівництва ПМК примирити ворогуючі сторони за допомогою різноманітних миротворчих місій не мали бажаних результатів, польсько-українська війна продовжувалася з усіма її трагічними наслідками. Обидві сторони протиборства на дипломатичному рівні невпинно звинувачували одна одну в недотриманні тих чи інших домовленостей, пропонувані делегатами Антанти, що, своєю чергою, не давало можливості очільникам Антанти залагодити військовий конфлікт у Східній Галичині мирним шляхом [11, с. 61]

Найгероїчнішою спробою Галицької армії захистити свою Республіку стала Чортківська операція (офензива), розпочата несподівано для поляків 7 червня 1919 року. В її ході було розгромлено дивізію під командуванням В. Сікорського, взято Бучач, Монастирська, Зборів, Бережани, Підгайці, Тернопіль. З'явився реальний шанс звільнити всі землі Галичини і оволодіти Львовом. Поляки втратили 156 вояків, 1743 чол. було поранено, 222 чол. взято в полон [8, с. 137]. І тільки зовнішні чинники та брак матеріально-технічного забезпечення врятували супротивника від воєнної поразки. Початковому успіху сприяли чисто об'єктивні причини, – польське військо опинилося в несприятливих умовах, адже армія було розтягнута по широкому фронті.

Успішні дії на УГА на фронті і визволення таких міст як Тернопіль і Бережани сильно занепокоїли польське командування. Ю. Пілсудський у зв'язку з цими подіями прибув до Львова. А 24 червня у супроводі групи генералів прибув до прифронтового Ходорова.

Хоча Галицька армія далі виявляла активність, все ж її становище з дня на день погіршувалося. В кілька разів розтягнувся фронт наступу, і це призвело до порідіння бойових порядків [9, с. 382). Також катастрофічно не вистачало набойів і саме в таких умовах поляки починають контрнаступ. 28 червня Ю. Пілсудський прибув до командного пункту на Лисій Горі щоб стежити за початком загального контрнаступу. В остаточному підсумку супротивник відновив становище на початок офензиви УГА. Керівництво ЗУНР і командування Галицької армії після переговорів з Головним Отаманом С. Петлюрою було змушене ухвалити рішення покинути Батьківщину. Спираючись на перевагу у військовій силі та техніці, поляки зуміли зупинити наступ

УГА, перехопити ініціативу і вже 15 липня відбити Тернопіль, вийти до берегів Збруча. 16-17 липня частини УГА перейшли Збруч й опинилися на території УНР.

Чортківська офензива була останньою відчайдушною спробою Галицької армії визволити окуповані землі і врятувати незалежність ЗУНР. Вона засвідчила перед світом незламну волю українського народу обороняти свою Батьківщину. Невдалий фінал операції насамперед визначили ті обставини, які зумовили й загальну поразку Галицької армії у війні. Внаслідок міжнародної ізоляції, у травні-червні повністю припинилося надходження людей, зброї і боєприпасів з Австрії та Чехословаччини. Війна увійшла у завершальну фазу, події якої ставали вирішальними як для українських військових, так і для польських.

Якраз на дипломатичних аспектах польсько-українського протистояння варто зупинитися окремо, оскільки українська сторона намагалася протягом всього періоду конфлікту мирно розв'язати спірні проблеми, уникнути кровопролиття, шукати міжнародної підтримки своїх домагань на самовизначення і створення національної держави. Натомість лідери Польщі спрямовували її зовнішню політику на боротьбу за визнання країнами Антанти та США права на володіння Галичиною і Західною Волиню. Обидві сторони, інформуючи західні держави про події в цьому регіоні, зверталися за допомогою, звинувачуючи одна одну в агресії та насиллі. Польська ліквідаційна комісія в радіограмі до урядів країн Антанти кваліфікувала Першолистопадове повстання 1918 р. як спробу «українських банд за допомогою австрійських та пруських військ захопити східні землі Польщі і місто Львів». У меморандумі Польського національного Комітету уряду США від 18 листопада 1918 р. засуджувалася «окупація Львова та Перемишля українськими військами», говорилося про «махінації Німеччини, спрямовані проти об'єднання Галичини з Польщею» [18, с. 123].

Відсутність взаємоузгодженої позиції в українському питанні засвідчила Паризька мирна конференція (1919-1920 рр.). Спотворюючи відомості про етнічний склад населення і характер подій в Галичині, глава польської делегації Р. Дмовський намагався переконати учасників форуму в недоцільності визнання державності ЗУНР, трактував її територію як польську [17, с. 10]. Створена конференцією спеціальна Комісія з польських питань пішла назустріч полякам і висловилася за військовий тиск на українську сторону з метою укладання перемир'я і визнання приналежності Львова до Польщі.

25 червня 1919 р. Рада міністрів закордонних справ країн Антанти визнала за Польщею право на тимчасову передачу Галичини під польське управління з метою захисту цивільного населення від більшовиків за умов надання їй автономії.

Ризький договір 1921 року, укладений між Польщею і трьома радянським республіками – РСФРР, УСРР та БСРР – не поклав кінець українсько-польській конфронтації, оскільки за його умовами західноукраїнські землі по р. Збруч і Дністер залишались за Польщею. Він став для неї юридичним приводом добиватися міжнародного визнання прав на Східну Галичину і Західну Волинь.

Варто взяти до уваги й те, що українсько-польське співжиття у місті Львові налічувало кілька століть й бодай на початках пом'якшуюче впливало на перебіг збройного конфлікту, що вибухнув фактично між сусідами чи навіть родинами. Незважаючи на те, що кількісно поляки більш як удвічі переважали українців у Львові і постійно підкреслювали «польськість» міста, водночас усвідомлювали, що воно є лише анклавом посеред «руського моря» [30, с. 64]. Законірно, що й українці негативно сприймали факт, що місто, котре стоїть на їхній землі не є українським, що й було одним із факторів впливу на польсько-українську збройну конфронтацію.

Таким чином, польсько-українська конфронтація 1918-1919 рр. мала всі ознаки війни. Вона була зумовлена процесом національного самовизначення і творення самостійних держав обох народів, у епіцентрі якої опинився конфлікт навколо державної приналежності території Східної Галичини і Західної Волині. Поляки і українці, відновивши свої держави, не зуміли порозумітися щодо територіальних претензій, вдалися до силового їх розв'язання, що й призвело до польсько-української війни між Польською державою та ЗУНР, до великих людських, моральних і матеріальних втрат з обох сторін та погіршенням міждержавних стосунків. Спираючись на допомогу західних країн, використавши чинник воєнної агресії більшовицької Росії проти УНР, Польща окупувала західноукраїнські землі, скористалася умовами Ризького договору і добилася рішення Ради послів держав Антанти про приєднання Східної Галичини і Західної Волині, тим самим остаточно зіпсувавши і так хиткі стосунки з Українською державою.

Висновки. Польсько-українська війна 1918-1919 рр. залишила глибокий шрам у свідомості українців, особливо тих земель, які традиційно вважалися українськими (Холмщина, Підляшшя, Волинь, Східна Галичина, Лемківщина), але не зламала їх волі в боротьбі за визволення краю і входження до складу самостійної соборної України. Однак, як засвідчив історичний досвід, воєнна перемога Польщі не мала перспективи, вона ще більше віддалила польське суспільство від розуміння прав і прагнень українського народу до самовизначення і створення національної держави, посилила шовіністичні настрої частини поляків і викликала адекватний протест українців.

Як справедливо зазначив В. Литвин, українсько-польські взаємини, переобтяжені негативним протистоянням у попередні історичні епохи, в новій політичній і міжнародній ситуації мають бути очищені від нашарувань минулого [13, с. 28.], оскільки Польщі та Україні відводиться ключова роль в утвердженні нової архітектури сучасної Європи і на зміну синдрому упередженості та неприязні приходять взаємна повага й співробітництво.

Список використаних джерел:

1. Вісник державних законів і розпорядків Західної Облaсті Української Народної Республіки. Вип. I. 1919, 31 січня. с. 1.
2. Діло. 1918. Ч. 253. 6 лист, с. 3.
3. Діло. 1918. Ч. 254. 7 лист., с. 3.
4. Діло. 1918. Ч. 260. 13 лист., с. 3–4.
5. Західно-Українська Народна Республіка. 1918 – 1923. Історія / кер. авт. кол й відп. ред. О. Карпенко. Івано-Франківськ: Сівестрія, 2001. 628 с.
6. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.) / І. Крип'якевич, Б. Гнатевич, З. Стефанів та ін.; упоряд. Б. З. Якимович. 4-те вид., змін. і допов. Львів: Світ, 1992. VIII, 702 с.
7. Карпинець І. Історія 8-ї Самбірської бригади. *Літопис Червоної калини*. 1933. Ч. 4. С. 20.
8. Красівський О. Я. Галичина в першій чверті ХХ ст.: Проблеми польсько-українських відносин. Львів: Вид-во ЛФУАДУ, 2000. 416 с.
9. Крезуб А. Нарис історії українсько-польської війни 1918-1919 рр. Нью-Йорк: Око, 1966. 179 с.
10. Кузьма О. Листопадові дні 1918 р. Нью-Йорк: Червона калина, 1960. 450 с.
11. Лизень Є. Вплив миротворчих місій Антанти на перебіг польсько-української війни (листопад-червень 1918-1919 рр.). *Літопис Волині*, 2021. Вип. 22 (Березень). С. 57-61.
12. Литвин М. Українсько-Польська війна 1918-1919 рр. Львів: Інститут українознавства НАНУ, 1998. 488 с.
13. Литвин В. ХХ століття в українсько-польських відносинах. *Історіографічні дослідження в Україні*: зб. наук. праць. 2003. Вип. 13. У 2 ч. Ч 1: Україна – Польща: Історія і сучасність. С. 14-76.

14. Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920. Відень, 1922. 236 с.
15. Омелянович-Павленко М. Останні місяці 1918 року. *Розбудова нації*. 1938. Ч. 10-11. С. 396-397.
16. Паліїв Д. Жмут спогадів. *Календар Червоної Калини*. 1935. С. 43-44.
17. Ріпецький С. Українсько-польський процес 1918-1923 рр. перед світовим трибуналом. Чикаго – Нью-Йорк, 1963. 38 с.
18. Стахів М. Західня Україна. Нарис історії державного будівництва та збройної і політичної оборони 1918-1923 рр. Т. 4. Укр. робітн. союз, Нац.-освіт. б-ка. Скрантон, 1959. 192 с.
19. Тимовський М., Кеневич Я., Хольцер Е. Історія Польщі / пер. з польської. Москва: Весь світ, 2004. (Національна історія). 544 с.
20. ЦДАВО України. Ф. 2188. Оп. 4. Спр. 14. Прикази и распоряжения по гарнизону г. Львова, арк. 2.
21. Шучевич С. Спомини з Української Галицької Армії (1918-1920). Ч.2. С. 146-147.
22. Chwila. 1919. 26 stycznia. Rok I. Nr. 14. s. 3.
23. Gazeta Lwowska. 1919. 11 czerwca Rok 109. Nr. 133. s. 3.
24. Gazeta Lwowska. 1919. 14 czerwca Rok 109. Nr. 136. s. 5.
25. Gella J. Ruski miesiąc 1/XI–22/XI 1918. Pustrowany opis walk listopadowych we Lwowie. Lwow, 1919. 234 s.
26. Kania L. Ochrona porządku prawnego i bezpieczeństwa publicznego podczas obrony Lwowa (listopad 1918 – marzec 1919). *Prace Instytutu Prawa i Administracji PWSZ w Sulechowie*. S. 293-307.
27. Klimecki M. Polsko–ukraińska wojna o Lwów i Galicję Wschodnią 1918–1919. Warszawa, 2000. 291 s.
28. Мączyński C. Boje lwowskie (1–24 listopada 1918 roku). Т. 1. Warszawa, 1921., 338 s.
29. Мączyński C. Boje lwowskie (1–24 listopada 1918 roku). Т. 2. Warszawa, 1921., 279 s.
30. Orłowich M. Przewodnik po Lwowie. Lwów, 1926., 228 s.
31. Pisuliński J. Nie tylko Petlura. Kwestia ukraińska w polskiej polityce zagranicznej w latach 1918–1923. Toruń: Wydawnictwo naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2013. 480 s.
32. Pruchnik A. Obrona Lwowa od 1 do 22 listopada 1918 roku. Zamość, 1919. 52 s.
33. Szumowski K. Obrona stacji radiotelegraficznej w Kozielnikach 3 listopada 1918. *Źródła do dziejów walk o Lwów i województwa Południowo-wschodnie 1918 – 1920*. Seria II. Lwów, 1936. S. 89-95.

Отримано: 18.11.2024

Юрій СТОРОЖЕНКО,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання
спеціальності 032 Історія та археологія

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-2565-6211>

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО УЧИТЕЛЬСЬКОГО ІНСТИТУТУ У ПЕРШІ РОКИ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ: НА МАТЕРІАЛАХ ДЕРЖАРХІВУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті на основі архівних матеріалів Держархіву Хмельницької області автор зазначає, що організація освітнього процесу в Кам'янець-Подільському учительському інституті значною мірою залежала від його матеріально-технічного забезпечення. Не дивлячись на труднощі, навчальна робота в інституті проводилась майже з дотриманням навчальних планів. Вдавалось з часом збільшувати кількість студентів та зменшувати їх відтік.

Ключові слова: інститут, кафедра, студенти, факультет, навчальний план.

Актуальність теми. Успіхи у розвитку школи, зокрема радянської, у великій мірі залежали від вчителя – центральної фігури освітнього і виховного процесу. Серед усіх професій важко знайти ще одну, яка б мала такий вплив на формування особи, як професія вчителя. Не випадково крилатою стала фраза видатного німецького дипломата й державця О. Бісмарка: «Війни виграють не генерали, війни виграють шкільні вчителі». Невідомо, чи знали її радянські ідеологи, але саме вчителі мали нести і вкорінювати в маси учнівства, міські і сільські громади наріжні ідеї тогочасного радянського суспільства. Тож цілком закономірно, що державні і партійні органи прагнули піднести роль вчителя, центральної фігури навчального і виховного процесу, в житті суспільства, поліпшити його підготовку.

Мета публікації. На основі архівних матеріалів показати організацію освітнього процесу в Кам'янець-Подільському учительському інституті з моменту відновлення його діяльності і до 1948 р.

Виклад основного матеріалу дослідження. У 1944-1945 н.р. інститут мав 7 кафедр: марксизму-ленінізму, мов, літератури, історії, фізики і математики, педагогіки та військова кафедра.

На початок навчального року в інституті налічувалося 222 студенти, а на кінець навчального року їх залишилось 178. Таким чином, відтік студентів за навчальний рік склав 44 чоловіки. Основними причинами відрахування студентів були неможливість інституту забезпечити їх гуртожитками через відсутність у місті відповідних вільних приміщень, недостатня забезпеченість від інституту паливом та гасом для освітлення через відсутність в інституті можливостей забезпечити всіх студентів, відсутність в інституті власної їдальні.

Розклад занять, його стабільність та якість обумовлювалися упродовж навчального року тими конкретними умовами, в яких протікала навчальна робота інституту. До таких умов слід віднести, по-перше, те, що кафедра марксизму-ленінізму була укомплектована та розпочала роботу з кінця листопада 1944 р., тобто через два місяці після початку навчання в інституті; по-друге, тривала хвороба фахівця з психології не дала можливості закласти цю дисципліну в розклад першого семестру; по-третє, важка хвороба завідувача кафедри викладача педагогіки обмежила можливості в плануванні зазначеної дисципліни і змусила покласти проведення навчальної роботи на іншого викладача, якому, крім того частково було доручено й читання лекцій з психології. Разом з тим, відхилення від графіку занять упродовж другого семестру вирівнялось і до кінця навчального року з деяких дисциплін було навіть перевиконання навчальних планів. Незважаючи на недовиконання планів по деяким дисциплінам на деяких факультетах, літня екзаменаційна сесія студентами інституту була складена успішно [1, арк. 1-4].

У 1945-1946 н.р. кількість та склад кафедр залишився така ж, як і в минулому. На початку навчального року в інституті налічувалось 303 студенти. На кінець навчального року в інституті залишився 291 студент [2, арк. 15-17]. Отже, як вбачається в порівнянні з минулим навчальним роком, з однієї сторони зросла кількість студентів інституту, з іншої сторони – скоротився відтік студентів.

Причини відтоку студентів залишились тими самими, що й у минулому навчальному році. Інституту вдалось організувати для студентів гуртожиток по вулиці Ворошилівській в приміщенні неповної середньої школи № 3, але як площа приміщення, так і забезпечення його меблями та інвентарем не могли задовольнити усіх наявних потреб студентів у примі-

щенні. Через це значна частина студентів змушена була жити по кутках, які отримували з організованою допомогою інституту. В міру можливості інститут забезпечував ці кутки паливом та гасом для освітлення, але ця допомога не могла повністю задовольнити всі потреби студентів, через що створювались труднощі, через які студенти не могли нормально працювати. Не маючи відповідної бази і засобів, інститут не міг повністю розв'язати проблеми з харчуванням. За інститутську їдальню слугувала міська їдальня по вулиці Ленінградській, однак її пропускна спроможність не дозволяла обслуговувати всю кількість студентів інституту. Окрім того, четверо студентів відрахувались із інституту в зв'язку з переїздом їх родин до інших міст.

Навчальний рік в інституті розпочався із запізненням: на другому курсі з 17 вересня, а на першому курсі – з 01 жовтня. Зазначене в певній мірі ускладнило планування розкладу занять і змусило дещо форсувати подання годин з орієнтацією на зимову сесію. З початку другого семестру відбувся перехід на нові навчальні плани, що ускладнило планування годин з окремих дисциплін. Від встановленого графіку навчання примушували відійти хвороба і смерть викладача психології, тривала хвороба завідувача кафедри історії, складання кандидатського мінімуму викладачем Толстим.

В результаті виконання навчальних планів склалось таким чином. В групах другого курсу українського відділу мовно-літературного факультету недовиконання склало 41 годину, а в групі російського відділу – 56 годин. На першому курсі того ж факультету в групі українського відділу недовиконання склало 10 годин, а в групі російського відділу – 63 години. На другому курсі історичного факультету недовиконання склало 7 годин, а на першому курсі – 11 годин. На фізико-математичному факультеті на другому курсі недовиконання склало 2 години, а на першому курсі – 34 години. Недовиконані частини курсів з історії російської мови та сучасної російської мови вирішено включити до відповідних робочих планів на наступний навчальний рік [2, арк. 17-19].

Висновки. Таким чином, організація освітнього процесу в інституті значною мірою залежала від його матеріально-технічного забезпечення. Не дивлячись на труднощі, навчальна робота в інституті проводилась майже з дотриманням навчальних планів. Вдавалось з часом збільшувати кількість студентів та зменшувати їх відтік.

Список використаних джерел:

1. Державний архів Хмельницької області. Ф. Р. 3202. Оп. 2. Спр. 76.
2. Державний архів Хмельницької області. Ф. Р. 3202. Оп. 2. Спр. 91.

Отримано: 18.11.2024

Віктор ХУДНЯК,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання
спеціальності 032 Історія та археологія

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-4956-7801>

ВНЕСОК В'ЯЧЕСЛАВА МАГАСЯ У ВИВЧЕННЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ В 1905-1917 РР.

У статті проаналізовано наукові здобутки сучасного українського історика В'ячеслава Магася у дослідженні діяльності суспільно-політичних організацій Наддніпрянської України у 1905-1917 рр.

Ключові слова: громадсько-політична організація, Наддніпрянська Україна, громадські об'єднання, В. Магась, монографія.

Актуальність теми. У сучасній Україні інститути суспільно-політичних, громадянських, галузевих організацій та багатьох інших суб'єктів самоорганізації громадян є надзвичайно розвинутими та важливими інструментами еволюції нашої держави. Сучасний шлях становлення та розбудови дається нам сьогодні дуже нелегко, але сам процес державотворення нероздільно поєднаний з паралельним процесом розбудови громадянських інституцій, які є не лише формально незалежними від державної чи місцевої влади, але й безпосередньо відіграють важливу роль в контролі за її діяльністю, та часто є головними каталізаторами та ідентифікаторами ефективності державних інституцій.

Саме тому дослідження суспільно-політичного життя в Україні на початку ХХ ст. є надзвичайно актуальною темою. Адже саме в цей історичний період, поряд з загальноєвропейськими тенденціями, в Україні зміг сформуватись державницький/національний дискурс.

Мета публікації – на основі аналізу наукових робіт В. Магася, розкрити його внесок у вивчення суспільно-політичного життя Наддніпрянської України у 1905-1917 рр.

Виклад основного матеріалу дослідження. В. Магась є автором низки наукових публікацій присвячених діяльності суспільно-політичних організацій на території Наддніпрянської України у 1905-1917 рр., кожна з яких вирізняється своєю специфікою обраного предмету дослідження.

Зокрема, надзвичайно актуальною є стаття В. Магася «Діяльність націоналістичної молоді у культурницьких і суспільно-політичних організаціях Харкова у 1914-1917 роках» [1], яка побачила світ в 2016 р.

Стаття присвячена суспільно-політичній активності харківської націоналістичної учнівської та студентської молоді у роки Першої світової війни. Автор встановив, що означена категорія молоді не мала власної постійно діючої організації, однак брала активну участь у діяльності культурницьких організацій, а також стояла у витоків таємної молодіжної суспільно-політичної організації Юнацька спілка. Окремо в статті виділяється діяльність Українського національного кола, яке було ядром формування українського дискурсу в молодіжному середовищі міста Харків того часу.

Неймовірно оптимістичними, як для періоду часу який досліджується автором, натомість дуже потрібними для формування національної програми в одному з найбільших міст України, є розкриті В. Магасем цілі лідерів Українського національного кола – А. Ковалівського та В. Алексеєнка: «Запропонований Ковалівським і Алексеєнком проект містив про-

граму-максимум, котра виходила з неможливості створення самостійної української держави на сучасному для авторів етапі, оскільки «справи світового значення обернулися нещасливо для українства» [1, с. 29]. У ній містилися вимоги: національно-територіальної автономії для України, створення державних вищих і середніх навчальних закладів з українською мовою викладання, надання статусу єдиної державної для української мови на території України та для українців, що живуть поза її межами, права писати та друкувати українською мовою, свободи переселення та еміграції тощо [1, с. 29].

Інша стаття В'ячеслава Магася про діяльність суспільно-політичних організацій в Наддніпрянській Україні на початку ХХ ст. вийшла друком в 2018 р. і мала назву: «Всеросійський залізничний союз та влада в Наддніпрянській Україні в 1905–1908 рр.: трансформація взаємин» [2, с. 20].

Автор з'ясував обставини самоорганізації залізничників і трансформацію характеру діяльності Всеросійського залізничного союзу. Науковець встановив, що організація мала професійно-політичний характер, оскільки у своїй програмі поєднувала вимоги економічного і правового становища залізничників із домаганнями політичних свобод та скликання Установчих зборів. У роки російської революції 1905–1907 рр. союз відіграв помітну роль, особливо у період загального політичного страйку, ставши однією з ключових сил, котра змусила імператора підписати Маніфест 17 жовтня 1905 р. [2, с. 30] Після невдачі грудневого збройного повстання влада почала закривати осередки союзу та переслідувати його діячів. У 1906–1908 рр. організація діяла конспіративно, зазнаючи постійних переслідувань та дедалі більше підпадаючи під вплив революційних партій. [2, с. 44] В. Магась дійшов висновку, що загалом у 1905–1908 рр. об'єднані у союз широкі маси залізничників втягувалися в боротьбу за політичні та професійні права. Найбільшими залізничними вузлами в українських губерніях, де діяли осередки залізничного союзу були Київ, Харків, Катеринослав.

У 2020 р. побачила світ монографія В. Магася «Бути справжнім громадянином...»: суспільно-політичні організації в Наддніпрянській Україні у 1905-1917 рр.» [3]. Вказана монографія є системною науковою роботою, в якій проаналізовано комплекс тематичних джерел, простежено еволюцію державно-правової системи та передумови самоорганізації населення, діяльність об'єднань інтелігенції, гендерних, національних, юнацько-молодіжних, селянських, робітничих, лоялістських та інших організацій, а також їх взаємини з владою. Розроблено класифікацію громадсько-політичних об'єднань та періодизацію їхньої діяльності.

Монографія В. Магася вражає масштабністю, адже ґрунтується на широкій джерельній базі, яку він охарактеризував у вступній частині роботи. Кількість опрацьованих автором джерел, без перебільшення, є значною. Так, науковцем було опрацьовано більше 600 документів 15 архівів України та Росії. Залучено також опубліковані документи і матеріали, зокрема, законодавчого та нормативного характеру, особового походження, періодику та публіцистику. Автор проаналізував доробок науковців з досліджуваної тематики та поділив історіографію проблеми на: дореволюційну, радянську, сучасну вітчизняну і зарубіжну [3, с. 37].

В. Магась встановив, що на тлі державних процесів спроби демократизації державного управління (чи принаймні її імітації з боку царату) у надрах імперської держави проходило й формування громадянського суспільства [3, с. 77]. Однією з його ознак була поява значної кількості добровільних об'єднань, що є чіткою ознакою формування громадянської ідентичності різних категорій суспільства: інтелігенції, робітників, селянства, військових, студентів тощо. Можливість утворення таких організацій обумовлювалася царським Маніфестом

17 жовтня 1905 р., котрий задекларував свободу об'єднань громадян, а механізм їхнього функціонування конкретизувався указом «Про тимчасові правила про товариства та союзи».

Значну увагу в своїй роботі, В. Магась присвятив діяльності Всеросійського селянського союзу (ВСС), який у 1905-1906 рр., за твердженням автора, діяв переважно в межах існуючого законодавства та функціонував відкрито. У той час відносини з владою еволюціонували від подання петицій про свої потреби до тактики бойкоту представників влади на місцях та заміни виборних осіб селянського самоврядування. Автор довів, що на межі 1905-1906 рр. влада розгорнула репресії проти ВСС. У 1906-1908 рр. ВСС та його організації перейшли до конспіративної діяльності та поступово радикалізувалися. Особливого впливу на осередки організації в цей період набували представники революційних партій. Зрештою продовження переслідувань із боку влади та завершення революції 1905-1907 рр. спричинили занепад організацій ВСС в Україні [3, с. 276].

В. Магась, в аналізованій науковій роботі, приходять до аргументованого висновку, що в процесі взаємодії влади та суспільства відбувалися базові процеси модернізації: професіоналізація, виникнення нових соціальних груп і становлення громадянського суспільства. Автор погоджується із думкою О. Міллера про те, що влада не скористалася всіма можливостями для налагодження діалогу з громадськістю; водночас і сама громадськість не завжди використовувала всі наявні можливості для продовження легальної діяльності [3, с. 406]. Водночас, В. Магась розвиває вищевказане твердження, наповнюючи його додатковими фактами, пропонуючи, в окремих випадках, нове прочитання раніше введених до наукового обігу документів. Зокрема автор простежив, що громадське життя в окремих регіонах імперії, зокрема, і в українських губерніях, проходило під впливом тенденцій, що поширювалися на місця із центру країни. Натомість часто ініціатива на місцях ставала каталізатором процесів загальноімперського масштабу, зокрема й у створенні громадсько-політичних об'єднань. Дуже влучно, щоб проаналізувати ці взаємовпливи, науковець вдається до співставлення подій власне у Наддніпрянській Україні із тими, що мали місце в інших регіонах Російської імперії де формувалися громадські організації.

Отже, внесок В'ячеслава Магася у дослідження суспільно-політичного життя Наддніпрянської України у 1905-1917 рр. є надзвичайно важливим та багатограним. В своїх наукових роботах автор дослідив та системно розкрив різні аспекти діяльності суспільно-політичних організацій в Наддніпрянській Україні у 1905-1917 рр.: організаційні основи, кадрове наповнення, джерела фінансування, специфіку діяльності, вплив цих організацій на суспільно-політичне життя держави загалом.

Список використаних джерел:

1. Магась В. О. Діяльність націоналістичної молоді у культурницьких і суспільно-політичних організаціях Харкова у 1914-1917 роках. *Емінак*. Науковий щоквартальник. 2016. № 2 (2). Т. 7. С. 28-33.
2. Магась В. О. Всеросійський залізничний союз та влада в Наддніпрянській Україні в 1905-1908 рр.: трансформація взаємин. *Український історичний журнал*. 2018. Вип. 4. С. 20-45.
3. Магась В. О. «Бути справжнім громадянином...»: суспільно-політичні організації в Наддніпрянській Україні у 1905-1917 рр.: монографія. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута». 2020. 568 с.

Отримано: 20.11.2024

Василь ЧАБАНОВ,

кандидат філософських наук,

доцент кафедри політології та філософії

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1579-4010>

Сергій ТАНАСКОВ,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання

спеціальності 052 Політологія

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-8913-5378>

КЛЮЧОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЛЕГІТИМНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ В ВОЄННОМУ КОНТЕКСТІ

У дослідженні виявлені та проаналізовані ключові детермінанти легітимності державної влади (економічні, політичні, психологічні тощо). З'ясовано динаміку їхньої значущості за воєнних умов.

Ключові слова: легітимність, детермінанта, державна влада, війна, довіра, населення.

Актуальність теми. Легітимність державної влади як вияв довіри громадян до управлінської політики є вагомим показником демократичності суспільства та його інститутів. В умовах війни питання легітимності особливо актуальне, адже демократичні цінності можуть зазнавати утисків. Осягнення легітимності неможливе без виявлення її детермінант.

Саме тому **мета дослідження** полягає в ідентифікації ключових детермінант легітимності державної влади та особливостей їх сприйняття населенням у воєнному контексті.

Виклад основного матеріалу дослідження. У 1945 році К. Мерріам стверджував, що зовнішня безпека, внутрішній порядок, загальний добробут, свобода та справедливість були головними цілями, які емпірично привели держави до більшої легітимності [5]. У післявоєнний період соціологічні дослідження політики додали до цього переліку соціальну довіру, громадянське суспільство, конгруентність ставлення тощо. Нарешті, революція раціонального вибору додала гіпотези про економічне зростання та особисте фінансове задоволення. Значна частина наукової літератури стверджує, що певні соціальні та економічні умови змушують людей ставитися до своєї держави як до більш легітимної.

З усіх факторів рівень доходу залишається найміцнішим. Зростання доходу призводить до змін в економічній, соціальній і політичній сферах, що породжує легітимність. Зокрема, вищий дохід означає вищий рівень добробуту в таких сферах, як охорона здоров'я, освіта та споживання. Рівень освіти особливо важливий, оскільки він є як благом добробуту, так і засобом для покращення суджень щодо легітимності. І навпаки, «відносна депривація» у добробуті, яка відображається в показниках бідності та нерівності, є тим, що знижує легітимність і викликає повстання [6].

Соціально-психологічні чинники також широко досліджувалися як джерела легітимності. Дослідження політичної психології показали, що почуття особистої самоповаги чи задоволеності життям може бути хорошим провісником політичних оцінок – те, що Р. Лейн назвав «ефектом ореолу» [4]. Більш «грошова» версія задоволеності життям – це середній рівень особистої фінансової задоволеності. Згідно з версією теорії раціонального вибору, лю-

ди вірять, що держави є легітимними, тим більше, чим більше вони вважають себе процвітаючими.

У 1990-х роках у науковій літературі стверджувалося, що вищий рівень соціальної довіри або соціального капіталу пов'язаний із більшою легітимністю, забезпечуючи соціальну співпрацю, громадянську участь, співпереживання співгромадянам і норми взаємності [3].

Окремий блок наукової літератури присвячений конкретним політичним установкам та їхній потенційній ролі в легітимації. Зазначається, що легітимність залежить від індивідуальних установок щодо політичних інтересів та ефективності. Чим більше люди залучені до політики, тим більша ймовірність, що вони вважатимуть державу легітимною. М. Везефорд виявив, що політичні інтереси і почуття громадянського обов'язку людей у США сильно впливають на їхню готовність брати участь у системі, що було близьким предиктором оцінки легітимності [7].

Для інших вчених найбільш важливими є політичні установки, які підтримують певний режим при владі. Г. Екштайн називав це «конгруентною» теорією легітимності, яка виросла з досліджень політичної культури [2]. Удосконалена версія стверджує, що демократичні чи антиавторитарні погляди сприяють легітимності незалежно від характеру режиму, в якому вони знаходяться. Песимістичний погляд стверджує, що вони є лише відображенням соціальної поваги, спричиненої ідеологічною гегемонією, яка є ключовою причиною легітимності.

Суто географічні та демографічні чинники також розглядалися важливими причинами відхилень у легітимності. Вважається, що більші державні утворення схильні до меншої легітимності через добре відому проблему чисельності населення [1]. Інший аргумент стверджує, що етнічна однорідність посилює легітимність, полегшуючи державі втілення певних етнічних цінностей.

Серед інших політичних чинників різні учені виділяють, зокрема, політичну стабільність, контроль корупції, верховенство закону, децентралізацію, демократичні права тощо.

Нарешті, в останні роки нові дослідницькі напрямки привернули увагу до глобальної політичної діяльності кожної держави. Стверджується, що легітимність держав все більше залежить від того, наскільки добре вони виконують свої зобов'язання перед рештою світу. Серед цих зобов'язань найбільшими можуть стати зовнішня економічна допомога та екологічне врядування.

Значущість цих чинників в умовах війни не менш суттєва, ніж за часів миру, однак, їх пріоритетність та актуальність трохи зміщуються за рахунок превалювання базових потреб населення. Уряд країни, яка веде боротьбу за виживання нації, народу, наділений певним кредитом довіри, адже бореться за найголовніше – життя громадян. Щоправда, з часом цей «кредит» через перманентну складність обставин (проблеми працевлаштування, зростання податкового тягаря, ріст цін, комунальні проблеми тощо) поступово втрачає свою вагу. Психологічна втома населення може призвести до розчарування і зневіри. Тому завдання державців постійно підтримувати моральний стан та мотивацію громадян.

Висновки. Аналіз детермінант легітимності державної влади дозволив виявити кілька ключових груп відповідних чинників: економічні, психологічні, політичні тощо. Серед них саме економічні, пов'язані з добробутом населення, мають більшу значущість. Увага населення до цих детермінант за умов війни спочатку зменшується, а з часом зростає.

Список використаних джерел:

1. Diamond Larry. *Developing Democracy: Toward Consolidation*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press. 1999.
2. Eckstein H. *Support for Regimes: Theories and Tests*. Princeton, NJ: Center for International Studies, Princeton University. 1979.
3. Fukuyama F. *Trust*. New York: Basic Books. 1995.
4. Lane R. *Political Ideology: Why the American Common Man Believes What He Does*. New York: Free Press of Glencoe. 1962.
5. Merriam Ch. *Systematic Politics*. Chicago, IL: University of Chicago Press. 1945.
6. Solimano A. *Social Inequality: Values, Growth, and the State*. Ann Arbor: University of Michigan Press. 1998.
7. Weatherford M. *Measuring Political Legitimacy*. *American Political Science Review*, 1992. 86(1). P. 149–66.

Отримано: 20.11.2024

Роман ЧАПАЄВ,

*здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання
спеціальності 032 Історія та археологія*

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-0672-1291>

ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС У СЕРЕДНІХ ШКОЛАХ ЗАСЛАВЩИНИ НА ПОЧАТКУ 40-х РОКІВ ХХ ст.: ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГАЗЕТИ «ЗА СОЦІАЛІСТИЧНЕ СЕЛО»

У статті на основі архівних матеріалів розповідається про навчальну діяльність в середній школі, зокрема про вплив на навчальний процес комсомольських організацій. Автор розкриває систему шкільної освіти у сільській місцевості на Правобережній Україні на прикладі Заславського району Кам'янець-Подільської області.

Ключові слова: школа, освіта, учні, вчитель, комсомол, учнівський комітет, шкільна бібліотека, стінгазета.

Актуальність теми. Наприкінці 1920-х – на початку 1940-х років ХХ століття шкільна освіта в СРСР, включаючи сільські школи, була тісно пов'язана з політикою правлячої партії. Цей період характеризувався поступовим впровадженням ідеологічних принципів комунізму в освітній процес та активною участю партійних осередків у шкільному житті. Отже на прикладі шкільної освіти у селі можна відслідковувати окремі аспекти ідеологічного впливу держави та правлячої партії на формування особистості, а також заходи, спрямовані на ліквідацію неписьменності.

Мета публікації. На основі статей та заміток щоденної газети Заславського райкому КП(б)У і РВК «За соціалістичне село» показати освітній процес у середніх школах на прикладі шкіл Заславського району Кам'янець-Подільської області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розробляючи основи радянської ідеології як інструменту впливу на свідомість, велика увага приділялася виховному та освітньому процесу у середніх школах.

Через систему освіти впроваджувалося виховання дітей шляхом прищеплення їм соціалістичної дисципліни. Незважаючи на серйозні виклики, такі як колективізація, репресії та бідність, держава намагалася підтримувати освітній процес навіть у найвіддаленіших регіонах, зокрема у сільській місцевості. Ось як описуються деякі питання роботи в школах в газеті «За соціалістичне село»: «В боротьбі за побудову нового, комуністичного суспільства велике значення має виховання дітей свідомої соціалістичної дисципліни, любові до праці, елементів організованості, відданості справі партії Леніна-Сталіна. Основний шлях виховання – це виховання через навчання, освіту, правильну організацію навчальної роботи в школі, насичення її елементами виховання».

У замітці наводяться конкретні приклади роботи вчителів. Зазначається, що вчителі Попович (Заславська СШ №1), Романюк (НСШ №4 м. Заслава), Степанець (НСШ с. Більово) та ін., які досконало володіли дисциплінами, що викладали, досконало володіли методикою навчання, правильно поєднували навчання з вихованням, діти на уроках були дисциплінованими, сумлінно виконували домашні завдання. Водночас, зверталася увага і на випадки незадовільної роботи окремих представників вчительського загалу («у вчителів, які нудно, нецікаво викладають, маємо неухильність, порушення труддисципліни, невиконання завдань»). Зверталася увага на вчителя природознавства Щуровецької НСШ Е. Оржехівську, яка йшла на уроки без поурочного плану, без підготовки, і, як наслідок, учні не засвоювали матеріал, неухильно слухали вчителя, порушували дисципліну. Зазначалося, що велика роль у вихованні свідомої дисципліни дітей відіграв авторитет учителя, а вчитель, який приходив на урок непідготовлений, сам нищив свій авторитет. Наприклад, у Телиженецькій НСШ вчитель історії А. Маркевич прийшов на урок без плану, без конспекту, унаочнення і почав без ніякого зв'язку розповідати учням про родовий період, виникнення первісного суспільства, ери і «зробив такий самбур, що учні слухали, слухали і нічого не розуміли».

У замітці наголошувалося, що необхідно не забувати про роль особистого прикладу. Для того, щоби прищеплювати дітям любов до праці, дисциплінованість, треба, насамперед, поставити ці вимоги до себе. Любити дітей, знати їх особливості – обов'язок кожного вчителя. З цим важко не погодитися. У Сошенській НСШ вчитель мови Онищенко неправильно пояснював учням відмінювання іменника «трактор». У місцевому відмінку писав «на трактору» і на зауваження учнів не виправив помилку.

Значна увага у школах приділялося вихованню свідомої трудової дисципліни. Так, у школах сіл Тишевичі, Припутні і в ряді інших, де педколективи зуміли створити відповідні правила і дотримувалися їх, факти недисциплінованості не мали місця. Водночас, у школах сіл Михля і Мислятин, де не зуміли встановити певні правила, дисципліна, як і вся робота школи, були поганими.

Як правило дописи в газетах закінчувалися компартійним ідеологічним постулатом про відданість «справі партії»: «Ще одним фактором в боротьбі за виховання свідомої дисципліни є соціалістичне змагання, виховання соціалістичного ставлення до праці. Треба довести до свідомості учнів суть і значення соціалістичної праці, так як це показує марксизм лєнінізм. Запорукою успіхів у вихованні свідомої дисципліни в учнів є єдність в цій роботі вчительського персоналу, шкільних організацій, батьків. Дітей доби соціалізму ми повинні виховувати так, як вчить нас великий вождь народів товариш Сталін» [1].

Значна увага приділялася не лише безпосередньому навчанню, а й вихованню дітей, з огляду на що до викладачів доводилися жорсткі вимоги щодо посилення не лише успішнос-

ті, а й дисципліни серед дітей, здійснення ідеологічного виховання. Для цього, з-поміж іншого інструментарію, активно використовувалася діяльність комсомольських організацій. Проводився безперервний моніторинг стану освітньо-виховного процесу в школах, результати вивчення обговорювалися на партійних зібраннях відповідного рівня. В одному із номерів газети зазначалося таке: «Х Пленум ЦК ВЛКСМ відмітив, що під керівництвом більшовицької партії та уряду за останні роки школи добились значних успіхів. Але разом з тим в роботі шкіл є багато хиб. Є випадки зневажливого ставлення до учителя, невстигаємість учнів, другорічництво. Основною причиною недоліків в роботі школи є те, що комсомол не звертав повсякденної уваги на свою ділянку роботи в школі. Керівні комсомольські працівники недооцінювали роботу школи, вважали роботу школи як щось другорядне. Х-й Пленум ЦК ВЛКСМ зобов'язав всі КСМ організації по-більшовицькому взятись за ліквідацію всіх недоліків в роботі шкіл. В нашому районі також має місце ряд хиб в роботі шкіл. Більчинська школа має всього 79 процентів успішності, погане відвідування. Погані справи і в Мислятинській школі. Школа в антисанітарійному стані, відвідування становить 77 процентів, низький процент успішності і ін. Є випадки поганого ставлення до учителя окремих комсомольців, як наприклад до тов. Харчука (с. Чижівка). Комсомольські та піонерські організації ніяких заходів не вжили ще щодо поліпшення роботи цих шкіл» [2].

Запорукою успіхів у вихованні свідомої дисципліни в учнів, на думку ідеологів з партійних організацій, що здійснювали контроль за освітнім процесом, була єдність в цій роботі вчительського персоналу, шкільних організацій, батьків.

Основною формою взаємодії учителів та батьків у освітньо-виховному процесі, обміну між ними інформацією, були батьківські збори. Часопис так описує ці заходи: «Цими днями в Михнівському клубі відбулися батьківські збори разом з учнями. Директор школи тов. Марценюк зробив доповідь про роботу школи в першому півріччі, про успішність в навчанні. На зборах батьки задавали запитання про роботу школи, висловлювались. В своїх виступах вони зобов'язались всемірно допомогти в роботі школи тримати тісний зв'язок з педколективом, допомагати школі виховувати дітей в комуністичному дусі» [3].

Іншою формою організації освітньо-виховного процесу у школі був учнівський комітет, на який, зокрема, покладалися організація фотогалереї відмінників, налагодження роботи гуртків учнівської самодіяльності, допомога відсталим учням, «організація учнівського колективу в боротьбі за успішне навчання». Контроль за роботою та виконанням покладених завдань та допомогу у роботі здійснювали комсомольські організації та загальні збори учнів [4].

Оскільки школи були не у кожному селі, існувала проблема з добиранням учнів. В зимовий період багато учнів не могли долати велику відстань до інших шкіл, внаслідок чого пропускали заняття, що загалом негативно відображалось на їхній успішності. Питання із транспортним сполученням керівники шкіл намагалися вирішити у такому разі шляхом звернення до голів колгоспів [5].

Задля поширення серед учнів необхідної цензурованої інформації використовувалися стінгазети. Стінгазети містили рубрики, що висвітлювали «оборонну роботу школи», «наслідки соціалістичного змагання», підготовку до іспитів, роботу гуртків тощо. Редколегії стінгазет організовували навколо себе актив стінкорів, вчителів [6].

Прищеплювали пошану учнів до шкільної бібліотеки. Майже всі учні школи були читачами. Проте, на жаль, книжковий фонд бібліотеки у типовій сільській школі був настільки

малий, що не задовольняв й половини потреб читачів, фонд бібліотеки майже не поповнювався навіть незважаючи на асигнування певних грошових коштів [7].

Висновки. У цей період навчальна робота в сільських школах була складовою частиною загальної радянської ідеологічної системи, а партійні осередки виконували ключову роль у контролі та формуванні освітнього процесу. Існувала низка проблем, пов'язана із низьким фінансуванням, а відтак – із неналежним матеріальним забезпеченням. Водночас, базові освітні заходи виконувались як шляхом, власне, навчання, так і проведенням позакласних заходів. Освітньо-виховний процес відбувався за взаємодії школи та батьків.

Список використаних джерел:

1. Інспектор РВНО Сущевський. Деякі питання виховної роботи в школах. *За Соціалістичне село*. Заслав, 1940. №9 (2027).
2. Участь комсомолу в роботі школи. *За Соціалістичне село*. 1940. № 12 (2030).
3. Кирилюк. Батьківські збори. *За Соціалістичне село*. 1940. № 8 (2026).
4. Михнівський. Шкільне життя. Обрано учнівський комітет. *За Соціалістичне село*. 1940. №37 (2055).
5. Гришук. Організувати підвозку дітей в школу. *За Соціалістичне село*. 1940. №24 (2042).
6. Шевцов І. Роль стінних газет в школі. *За Соціалістичне село*. 1940. №63 (2079).
7. Василенко Ю., Степанюк С. Не поповнюється бібліотека. *За Соціалістичне село*. 1940. №70 (2086).

Отримано: 21.11.2024

Юрій ЧЕРЕЛЮК,

*здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання
спеціальності 052 Політологія*

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-9212-145X>

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ РЕЛІГІЇ

У статті здійснюється теоретичний аналіз ключових дефініцій, що використовуються при дослідженні релігії як соціокультурного феномену.

Ключові слова: релігія, віра, Бог, культ, обряд, вища сила.

Актуальність теоретичного аналізу основних дефініцій дослідження релігії полягає в тому, що релігія є складним та багатовимірним соціокультурним феноменом, який впливає на різні аспекти людського життя, включаючи моральні, етичні, культурні та політичні процеси. Сучасні наукові дослідження релігії потребують чіткого визначення ключового поняття терміну «релігія». Відсутність однозначних і науково обґрунтованих визначень може призвести до неточності у трактуванні релігійних феноменів, що ускладнює їхнє глибоке розуміння. Окрім того, аналіз дефініцій дозволяє зіставляти різні підходи до вивчення релігії та сприяє розвитку більш систематизованих досліджень, що є необхідним в умовах глобалізованого світу, де релігійні та культурні контексти взаємопов'язані.

Метою дослідження виступають підходи до трактування поняття «релігія», як соціокультурного феномену.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науковій літературі прийнято виокремлювати три основні підходи до трактування поняття «релігія». У відповідності до першого підходу, релігія виступає в якості певної форми ставлення людини до Бога, божественного і священного, сакрального, трансцендентного і Абсолюту, обрядів, поклоніння та культів. Лактацій, трактує релігію, як взаємозв'язком між людиною і Богом через призму благочестя. У свою чергу, у релігійно-філософському словнику поняття «релігія» визначається, як «зв'язок з Вищим, зі Святим, відкритість і довіра до Нього, готовність прийняти як керівне начало свого життя те, що виходить від Вищого і відкривається людині при зустрічах із ним» [5, с. 45].

Процес переходу людського ставлення до священних явищ через поклоніння до практичного здійснення обрядів забезпечує відображення узагальнених уявлень про релігію та напрямки пошуку її сутності через культ, само відтворювані дії, породжуючи міфологічні та теологічні системи. Такий підхід до трактування релігії як віри в Бога знаходить свої витoki в християнській культурі, відтворюючи вузьке значення та не враховуючи багатоманітність усіх релігійних явищ. Зокрема, поза увагою залишається римський політеїзм, який спочатку використовувався для позначення релігії, або буддизм, в межах якого основа людського буття не ототожнюється з Богом.

У відповідності до другого підходу, релігія розглядається як один із людських феноменів, в межах якого вона перебуває у тісному взаємозв'язку із людськими особливостями, віруваннями, здатністю до пізнання, індивідуальними переживаннями тощо.

Деякі науковці зазначають, що релігія є результатом праці та функціональним призначенням індивіда. Так, К. Юнг розглядав релігію в якості специфічної установки людського розуму, форми уважного вивчення і спостереження за окремими факторами у динаміці, якими є потойбічні сили, демони, духи, божества, ідеї, закони, ідеали та інші найменування, присвоєні людиною подібним явищам, виявленим нею у власному світі, та сприйнятих як могутніх і небезпечних. В даному випадку категорія «релігія» використовується на позначення особливої установки свідомості, що змінюється під впливом життєвого досвіду [8, с. 134-135].

З погляду З. Фрейда, релігію варто розглядати в ролі нав'язливого загальнолюдського неврозу, сутність якого простежується в існуванні едіптового комплексу та амбівалентному відношенню до батька [2, с. 193].

У відповідності до третього підходу, релігія виступає в якості специфічної субстанції, системи дій та поглядів, діяльним самовідтворюваним феноменом, у межах якого простежується виникнення специфічних характеристик соціуму та окремих індивідів. Зокрема, Е. Фромм розглядав релігію як одну із систем дій та поглядів, які є обов'язковими для окремої групи людей, внаслідок чого вони отримують можливість для орієнтації та віднайдення об'єкта поклоніння [3, с. 12].

Питання інтерпретації релігії активно досліджуються й у вітчизняній літературі. Зокрема, у відповідності до позиції авторів Українського релігієзнавчого словника, релігія є духовним феноменом, в якому знаходить своє вираження віри людини в існуванні надприродних сил, які є джерелом буття усього живого, та виступає в ролі способу спілкування і входження до вищого світу [6, с. 279]. З точки зору українських релігієзнавців, однією з ключових ознак релігії є значне душевне переживання, тобто віра, що супроводжується відкриттям надприродного і божественного Начала, джерела всього живого, не доступного для розуму. Релігія є винятковим практично-духовним явищем та формою відношення людини до навколишнього світу, орієнтації в ньому та самореалізації шляхом приєднання до священного [1, с. 520].

Як зазначається А. Колодним, специфіка релігії полягає у можливості відображення не лише зовнішніх природних чи суспільних сил, але й внутрішній стан людини, який пов'язаний із самовизначенням у світі, станом усвідомлення людиною своєї сутності. Будь-яка релігійна система характеризується через призму віри в трансцендентне, з огляду на що специфіка релігії полягає не в її когнітивних характеристиках, а способах позалогічного усвідомлення індивідом своєї приналежності до процесів, що відбуваються на рівні Всесвіту, піддаючись впливу вищих сил [4, с. 6–7].

У зв'язку із вищевикладеним можливо зробити **висновок**, що ключовими напрямками дослідження релігії виступають інструменти функціонування релігійних вірувань у різноманітних соціальних середовищах та групах віруючих. Релігія за своєю сутністю є достатньо багатограним явищем, виступаючи в якості соціального та особистісного феномена, оскільки формується, розвивається та функціонує в межах конкретного соціуму, сприймається на індивідуальному рівні та аналізується через призму людської свідомості.

Список використаних джерел:

1. Академічне релігієзнавство: підручник / за ред. А. Колодного. Київ: Світ знань, 2008. 862 с.
2. Вінцукевич П. Релігія та психоаналіз. *Волинський Благовісник*. № 2. 2014. С. 187-206.
3. Габріелян А. А. Етика Еріха Фромма: релігієзнавчий аналіз: автореф. 09.00.11 – релігієзнавство. Київ: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. 2021. 22 с.
4. Колодний А. Феномен релігії. Київ: Світ знань, 1999. 52 с.
5. Пивоварова Н. П. Проблема інтерпретації та операціоналізації термінів «релігія», «віра», «релігійність»: огляд наукових підходів. *Український соціум*. № 1 (48), 2014. С. 44-55.
6. Релігієзнавчий словник / за ред. А. Колодного і Б. Лобовика. Київ: Четверта хвиля, 1996. 392 с.
7. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. 2-е вид., перероб. і доп. Київ: Голов. ред. УРЕ, 1986. 800 с.
8. Юнг К. Г. Архетип і символ. Київ: Центр учбової літератури. 2024. 436 с.

Отримано: 19.11.2024

Андрій ШВЕЦЬ,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання
спеціальності 052 Політологія

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-7137-2954>

СОЦІАЛЬНІ МЕДІА ЯК ПЛАТФОРМА ДЛЯ ПРОТЕСТНОГО РУХУ В УКРАЇНІ

У статті аналізується розвиток протестних рухів в сучасній Україні. Наведено приклади застосування соціальних медіа у якості платформ для організації та координації протестів. Проаналізовано вплив соціальних медіа на мобілізацію громадськості в періоди політичної нестабільності.

Ключові слова: протест, соціальні медіа, платформа, активісти, хештеги.

Актуальність теми. У світлі суспільно-політичних подій соціальні медіа відіграють важливу роль у мобілізації та поширенні інформації серед громадян. В умовах інформацій-

них війн та цензури, вони дозволяють обходити традиційні засоби масової інформації, що часто контролюються державою чи корпораціями.

Соціальні мережі, як зазначає С. Яковлев, перетворились на основний канал комунікації для громадських активістів та протестних рухів у всьому світі. Вони становлять цілі екосистеми, де відбувається взаємодія на принципах рівності, що створює конкуренцію традиційним медіа та політичним інституціям, які ієрархічно побудовані [5, с. 125]. В. Беннетт та О. Седерберг також відзначали, що явище, відоме як цифрова демократія, відображає нову реальність, де соціальні платформи, такі як Facebook чи Twitter, служать інструментом для мобілізації, поширення інформації та організації акцій протесту [6, р. 11].

Мета публікації полягає у аналізі ролі соціальних медіа в організації та координації протестних рухів в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні соціальні медіа перетворились на головний інструмент політичної комунікації, громадянської активності та організації протестних рухів. Саме правом на протест, гарантованим Конституцією України [3], скористалися активісти, вийшовши на Майдан Незалежності 21-го листопада 2013 року. Протести розпочалися у відповідь на відмову тодішнього уряду підписувати Угоду про асоціацію з Європейським Союзом та рішення щодо «покращення відносин» з росією [2].

Євромайдан став першим випадком для України, коли соціальні мережі, зокрема Facebook і Twitter, відіграли ключову роль у координації протестів, організації активістів і приверненні міжнародної уваги. Наприклад, через Facebook-сторінку «ЄвроМайдан», яка була головним засобом комунікації протестуючих і налічувала 150 тисяч активних користувачів, відбувалася швидка передача інформації та координація дій [5, с. 124]. 27 січня 2014 року, хештег #digital-maidan посів перше місце в світових трендах Twitter, за яким користувачі ділилися новинами про протестні події [4]. Миттєве поширення кадрів з побиття мирних протестувальників на Майдані, що потрапили в соціальні медіа та міжнародні новини, швидко мобілізували нові групи протестувальників і перетворили протест на рух на захист демократії в Україні [8, р. 13]. У результаті, Євромайдан призвів до втечі В. Януковича, зміни влади та початку реформ.

З початком війни в 2014 році значна частина громадських активістів спрямували свій протестний потенціал на волонтерський рух. Соціальні медіа використовувалися для координації допомоги армії, збору коштів для фронту та підтримки постраждалих, найвідомішими серед яких стали: «Повернись живим», «Save Lives Together» «StopFake», «Razom for Ukraine» та багато інших.

В період з 2016 по 2019 роки відбувались антикорупційні протести, а антикорупційна боротьба стала центральною проблемою української політики. Антикорупційні активісти широко використовували Facebook, відеоплатформи та медійні кампанії, зокрема: Bihus.info, «Центр протидії корупції», «Схеми: корупція в деталях», платформа Prozorro тощо, прагнучи привернути максимальну увагу суспільства до порушень. Так, завдяки публікаціям на різноманітних платформах, активістам вдалося забезпечити широке охоплення аудиторії та вплинути на прийняття рішень щодо корупційних справ. Так, наприклад, у 2017 році активісти Bihus.Info викрили схему, за якою компанія під назвою OptimumSpetsdetal продавала деталі для військової техніки за завищеними цінами. Це розслідування спричинило обурення в суспільстві та призвело до відкриття кількох кримінальних проваджень проти посадовців оборонної сфери [7].

У 2017 році відбулося блокування російських платформ «ВКонтакте» та «Однокласники» на території України, в результаті якого українські користувачі масово перейшли на такі платформи як Facebook, Instagram та Telegram. Таке блокування значно обмежило негативний вплив пропаганди на українців, проте, агресор й не думав припиняти впливати на свідомість наших громадян, шукаючи альтернативні шляхи та можливості [1, с. 20].

2019 рік позначився новими протестами, але вже проти політики капітуляції. Вони були викликані підписанням президентом В. Зеленським «формули Штайнмаса» щодо врегулювання конфлікту на Донбасі, що спричинило значне занепокоєння частини суспільства можливою капітуляцією. Організатори «Віче» за допомогою Facebook і Twitter організували масштабні протестні акції в 33-х містах, найпотужніша серед яких відбулася в Києві, де зібралось близько 10 тисяч протестувальників [9].

Сучасні протестні ініціативи, спричинені повномасштабним вторгненням росії, з новою силою розгорнулися у 2022 році. З цього часу соціальні медіа почали використовуватися для інформування громадян про ситуацію на фронті, проведення акцій на підтримку українських військових та організації протестів проти російської агресії в різних країнах світу. Водночас відбувається мобілізація українців і міжнародної спільноти для акцій солідарності та тиску на уряди інших країн для посилення підтримки України. Активно використовуються хештеги у соціальних медіа, зокрема #StandWithUkraine, #ArmUkraineNow, #SaveMariupol, #FreeAzovstal.

Війна в Україні та пов'язані з нею соціально-політичні виклики ще більше посилюють значущість соціальних медіа, особливо щодо волонтерських ініціатив та координації дій громадськості, зокрема й протестних проявів. Платформи стали місцем для організації протестів, обміну інформацією та координації дій активістів. Зокрема, Facebook та Twitter були широко використані для мобілізації громадян та поширення інформації щодо подій в режимі реального часу. З початком повномасштабної війни соціальні мережі (Twitter, Facebook і Instagram) значним чином сприяють громадській активності, мобілізації підтримки Збройних Сил України, внутрішньо-переміщених осіб та біженців.

Висновки. Отже, протестні рухи в Україні еволюціонували від вуличних акцій до комплексних соціальних ініціатив, які все частіше використовують соціальні медіа для координації дій, мобілізації учасників та інформування суспільства. Соціальні медіа стали невід'ємною частиною протестної активності, забезпечуючи швидкий доступ до інформації та можливість організувати акції практично в реальному часі. Соціальні медіа у суспільно-політичному процесі стали ключовим інструментом впливу на інститути державної влади, громадську думку та настрої громадян.

Список використаних джерел:

1. Германова Ю. Д. Соціальні мережі як основний інструмент на озброєнні країни-агресора в інформаційній війні проти України. *Молодіжний соціологічний форум НТУ «ХПІ»*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів і аспірантів 17 травня 2024 р. Харків: НТУ «ХПІ», 2024. С. 18-21. URL: https://web.kpi.kharkov.ua/sp/wp-content/uploads/sites/95/2024/05/Zbirka-tez_-Molodizhniy-forum_kaf.SiPU-2024.pdf#page=16
2. Головка В. В. Революція гідності 2013-2014. Енциклопедія історії України: додатковий том. Кн. 1: А-Я / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2021. 773 с. URL: <http://surl.li/krddrn>

3. Право на мирні зібрання. Конституційний суд України. Офіційний вебсайт. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/437-pravo-na-myrni-zibrannya>
4. Хештег #digitalmaidan вийшов на перше місце у світових трендах. *Кореспондент.net*. 27.01.2014. URL: <https://ua.korrespondent.net/business/web/3297752-kheshteh-digitalmaidan-vvishov-na-pershe-mistse-u-svitovykh-trendakh>
5. Яковлев С. Ю. Соціальні мережі як інструмент мобілізації протестних рухів в Україні. *Регіональні студії*. 2022. № 30. С. 122-126. URL: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/30/21.pdf>
6. Bennett W. L., Segerberg A. The logic of connective action: digital media and the personalization of contentious politics. *Information, Communication & Society*. 2012. Volume 15. P. 739-768. URL: https://www.researchgate.net/publication/287393379_The_logic_of_connective_action_Digital_media_and_the_personalization_of_contentious_politics
7. Corruption in Ukroboronprom: Journalists claim anti-corruption watchdog, prosecutors involved. *УНІАН*. 11.03.2019. URL: <https://www.unian.info/society/10475706-corruption-in-ukroboronprom-journalists-claim-anti-corruption-watchdog-prosecutors-involved.html>
8. Onuch O., Sasse G. The Maidan in Movement: diversity and the cycles of protest. *Europe-Asia Studies*. 2016. Volume 68. P. 556-587. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09668136.2016.1159665>
9. Protests against «Steinmeier's formula» gather largest crowd since Euromaidan. *Euromaidan Press*. 06.09.2019. URL: <https://euromaidanpress.com/2019/10/06/protests-against-steinmeiers-formula-gather-largest-crowd-since-euromaidan/>

Отримано: 21.11.2024

Олександр ШОЛК,

здобувач вищої освіти третього рівня 4 року навчання
спеціальності 032 Історія та археологія

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0830-4538>

ЄВРЕЙСЬКІ ФОРМУВАННЯ СКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЇ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ (1918-1919 рр.)

У статті на основі архівних джерел та спогадів вояків УГА досліджено тему створення та бойового шляху єврейських підрозділів у складі Галицької армії (1918-1919 рр.). Автор зазначає, що загальна чисельність євреїв у складі УГА було небагато, а окремих підрозділів всього кілька, проте вони зіграли значну роль у бойових діях.

Ключові слова: єврейська міліція, Жидівський курінь, УГА, ЗУНР, підрозділ.

Актуальність теми. Після Листопадового чину, командування новоствореної УГА стало перед проблемою відсутності достатньої кількості рекрутів, особливо серед кваліфікованих кадрів і старшин. Результатом цього стало залучення іноземців та представників нацменшин, а іноді і їх примусова мобілізація. Значну роль у розбудові УГА і бойовому шляху армії відіграли євреї, котрі жили пліч-о-пліч із українцями століттями і також вважали Галичину своєю землею, а тому багато євреїв-ветеранів Великої війни підтримали Визвольні змагання українців і створили кілька власних загонів.

Мета публікації – на основі архівних джерел і спогадів вояків УГА проаналізувати процес становлення і бойовий шлях єврейських підрозділів у складі Галицької армії.

Виклад основного матеріалу. На момент створення Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) на території Галичини євреї складали близько 9-10% від усього населення. Після розпаду Австро-Угорщини, євреї опинились у вкрай загрозливому становищі, оскільки відтепер перебували у складі національних держав, котрі зазвичай ставились до єврейського населення в найкращому разі нейтрально, але зазвичай євреї зазнавали дискримінації і погромів.

Під час Листопадового чину, євреї дотримувались нейтралітету, що було цілком в інтересах українців. Історик Я. Тинченко вважає, що українці попередили євреїв про переворот у Львові та інших галицьких містах, тому подекуди місцеві єврейські загони виступали на боці українців [7, с. 97]. Аби якось захистити власну громаду, євреї почали створювати загони єврейської («жидівської») міліції – аналог єврейської самооборони у Російській імперії. Одразу після зайняття Львову українцями, місто було розділене на окремі зони, в єврейських кварталах за безпеку відповідала жидівська міліція. Було видано розпорядження, що бійці УГА не могли заходити в єврейські квартали без дозволу єврейської влади [3, арк. 5].

Формально, єврейська міліція діяла самостійно, але фактично знаходилась у залежності від уряду ЗУНР. Український уряд видавав євреям зброю та уніформу із цісарських запасів, затверджував знаки розрізнення. Під час вуличних боїв у листопаді 1918 р. у Львові євреї переважно дотримувались нейтралітету. Їх нейтралітет був визнаний обома сторонами (українцями і поляками), але в деяких випадках єврейська міліція воювала на боці українців. Також єврейські санітари лікували поранених із обох боків [8, s. 122]. 22 листопада УГА була вимушена відступити зі Львову, разом із галичанами відступили й деякі загони єврейської міліції, багато галицьких євреїв вступило до УГА [1, с. 55-56].

В інших галицьких містах євреї часто несли гарнізонну службу, оскільки галицьким українцям не вистачало для цього солдат. Точно відомо, що у Бродях і Коломиї місцеві гарнізони складались виключно із євреїв [5, с. 125-126]. Єврейська міліція підтримувала порядок, не допускала грабежів і насилля. Де-юре єврейські загони діяли незалежно, але де-факто підкорялись українському командуванню. Проте у Коломиї, наприклад, єврейська міліція відмовилась присягати на вірність ЗУНР, ймовірно побоюючись помсти з-боку поляків [5, с. 126]. Був також проєкт створення «жидівського куреню» у Станіславові, де вже існувала єврейська міліція, але уряд ЗУНР цей проєкт не затвердив.

Найвідомішим підрозділом безумовно є Жидівський пробоевий (штурмовий) курінь, створений у Тернополі. Ініціатором його створення був офіцер УГА, єврей С. Ляйнберг, котрий у червні 1919 р. під час Чортківської офензиви запропонував командуванню галичан утворити окремих єврейський підрозділ із місцевої єврейської міліції [4, с. 116-117]. До складу куреню увійшла Тернопільська єврейська міліція, а також єврейські вояки і старшини УГА, ветерани Великої війни, що служили у австрійському війську та єврейська міліція із інших містечок. Штатна чисельність загону складала 1200 солдат і старшин. Організаційно, курінь підпорядковувався I-му армійському корпусу УГА [3, арк. 120]. Але як свідчать джерела, реальна чисельність Жидівського куреня ніколи не перевищувала 500 бійців [4, с. 20].

Жидівський пробоевий курінь завжди перебував на лінії фронту. Зокрема, грав ключову роль у подіях Чортківської офензиви, прикриваючи відступ галичан в районі Скалату і перехід через Збруч. На Поділлі, загін брав активну участь у звільненні Дунаївців і Чанькова від більшовиків, а пізніше зіграв значну роль під час Київської наступальної операції [4, с. 21-22]. Саме Жидівський курінь став першою українською частиною, що пробилась до Києва, на ст. Святошино. Курінь поніс значні втрати, тому після відступу від Києва перебував у районі

Бердичева, де енергійний С. Ляйнберг зміг залучити понад 600 рекрутів [7, с. 125]. Але епідемія тифу призвела до значних втрат, захворіло близько 2/3 усіх бійців куреню і він втратив боєздатність. Після переходу УГА на бік денікінців, курінь був розформований, а його бійці або повернулись додому, а інші (як сам Ляйнберг) продовжили служити в армії УНР.

Окрім Жидівського куреню, існувало іще декілька єврейських підрозділів у складі УГА. Одним із найвідоміших є Кінно-кулеметна сотня у складі 4-ї Золочівської бригади УГА. Ініціатором її створення був старшина С. Роттенберг, що раніше служив у царській армії [2]. До складу сотні увійшли єврейські бійці із УГА і австрійського війська, та міліціонери. Але в ній також служили й українці. Цей підрозділ брав участь у Чортківській офензиві, а після відступу УГА за Збруч воювала із більшовиками на Волині. У вересні 1919 р. С. Роттенберг був важко поранений під Коростенем, і ймовірно згодом помер. А сотня була ліквідована після переходу УГА на бік «білих» [7, с. 109].

Окремі єврейські підрозділи були у складі Гуцульського куреню 12-ї бригади УГА та у складі 11-ї бригади. Зокрема, у Гуцульському курені була створена окрема Єврейська сотня, де служило близько 80 бійців-євреїв. Бійці підрозділу відзначились у боях під Ротагином під час відступу УГА за Збруч, втративши 8 бійців [6, с. 101-104]. На Поділлі, за наказом командування, Єврейська сотня була ліквідована, а її бійці демобілізовані. У складі 11-ї бригади також був утворений єврейських загін. Але як стає зрозуміло із джерел, це був збірний загін із євреїв різних підрозділів, як правило тилових частин (телефоністи, санітари, водії, посильні. На думку Я. Тинченка, це були примусово мобілізовані до УГА, котрих через нестачу бійців відправили у бойову частину. Але цей загін не мав жодної мотивації воювати, тому його солдати просто розбіглись [7, с. 131].

Висновки. Євреїв у складі УГА було відносно небагато, але вони все ж зіграли значну роль у бойових діях на території Галичини і Наддніпрянщини. Джерела свідчать, що до українців євреї ставились прихильніше, ніж до поляків і часто ставали на бік перших. Найвідомішими єврейськими підрозділами були Жидівський пробоевий курінь I-го армійського корпусу УГА і Кінно-кулеметна сотня 4-ї Золочівської бригади. Єврейські підрозділи були малочисельними, та все ж показали свою ефективність і боєздатність, брали участь у боях проти поляків, «червоних» і «білих» армій.

Список використаних джерел:

1. Гауден Г. Львів: кінець ілюзії. Оповідь про листопадовий погром 1918 року. Львів: Човен, 2020. 528 с.
2. Михайлів В. Сальцо Розенберг. *Український Скиталець*, 1922. Ч. 12. С. 6-7.
3. Накази Начальної команди Галицької армії. ЦДАВО. Ф. 2188. Оп 1. Спр. 1. 241 арк.
4. Нахман Г. Передісторія і історія жидівського побоевого куріня I корпусу УГА». *Український скиталець*. 1921. Ч. 4. С. 17–21; Ч. 5. С. 17–23.
5. Стецишин О. Ландскнехти Галицької армії. Львів: Часопис, 2012. 480 с.
6. Сулетицький С. 1-ий Побоевий Гуцульський Курінь. *Українська Галицька Армія: у 40-річчя її участі у визвольних змаганнях*. Вінніпег: Видавництво Д. Микитюка, 1960. Т. 2. С. 99–110.
7. Тинченко Я. Під зіркою Давида. Єврейські національні формування в Україні в 1917-1920 роках: науково-популярне видання, 2014. Київ: Темпора, 168 с.
8. Imiłowska-Duma A. Stosunki polsko-żydowskie we Lwowie w latach 1918–1919 (wybrane zagadnienia). *Pomiędzy. Polonistyczno-Ukrainoznawcze Studia Naukowe*. 2017. № 3. С. 117-134.

Отримано: 18.11.2024

Володимир ЯЩИШИН

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання

спеціальності 032 Історія та археологія

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-6599-0854>

ВНЕСОК Х. ЛЕБІДЬ-ЮРЧИКА У ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ (1917-1918 рр.)

У статті висвітлено особистий внесок Х. Лебідь-Юрчика у бюджетне забезпечення державотворчого процесу в Україні 1917-1918 років, зокрема щодо аналізу фактичних державних прибутків і трат, порядку укладання бюджету, його структури, обсягу і джерел покриття дефіциту, становища державної скарбниці.

Ключові слова: Х. Лебідь-Юрчик, бюджет, державотворення, Українська народна республіка.

Актуальність теми. Одним із видатних вчених, економістів, державотворців доби Української революції 1917-1921 рр. був Харитон Лебідь-Юрчик, який доклав немало зусиль до формування бюджетної системи УНР. Питання створення бюджетно-податкової політики молодій українській державі вивчали вітчизняні вчені, зокрема П. Гай-Нижник [1, 2], В. Небрат [3], А. Середя [4], Т. Молодченко [5], авторський колектив [6]. Водночас вивчення внеску Х. Лебідь-Юрчика у формування бюджетної системи України висвітлено у сучасній науці лише фрагментарно і потребує подальших розвідок.

Мета публікації – визначити особистий вклад Харитона Лебідь-Юрчика в теорію та практику бюджетотворення УНР.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державний бюджет країни виступає основним інструментом реалізації функцій державного управління, ефективної діяльності уряду. Фактично бюджет держави спрямований на: перерозподіл національного доходу, стимулювання економічного розвитку, регулювання економіки, соціальне забезпечення, контроль державних інституцій, фінансування держави та її витрат. Жодна держава не зможе існувати без витрат, а значить і без бюджету.

Тому після проголошення Українською Центральною Радою 7 листопада 1917 р. утворення Української Народної Республіки уряд відразу почав роботу над формуванням власного бюджету на 1918 р. Така важлива робота потребувала законодавчого підґрунтя і тому вже в грудні 1917 р. було прийнято п'ять проектів законів, які заклали юридичні підвалини формування бюджетно-податкової та грошової системи Української Народної Республіки. Це, зокрема закони: «Про Державні кошти України», «Про Головну скарбницю», «Про Державний банк України», «Про Скасування Дворянського та Селянського банків», «Про Цукрову монополію» [7].

А в січні 1918 р. УНР створює власну Державну скарбницю, директором якої був призначений Х. М. Лебідь-Юрчик. На той час Харитон Михайлович мав значний досвід роботи у казенній службі. Він працював спочатку в Подільській казенній палаті рахунковим чиновником, від 1(14) серпня 1902 р. помічником бухгалтера, а згодом й старшим помічником бухгалтера, бухгалтером, від 1910 р. податковим інспектором Ямпільського повіту Подільської губернії; у 1911 р. отримав чин губернського секретаря. Маючи досвід податкової служби,

аналітичний розум та здібності Харитон Михайлович, очоливши Державну скарбницю, відразу приступив до укладання сміт державного бюджету.

Фактично самостійна Українська Держава увійшла в 1918 р. без прорахованого і запланованого бюджету. На розгляд Центральної Ради виконуючим обов'язки міністра фінансів В. Мазуренком та директором департаменту Державної скарбниці Х. Лебідь-Юрчиком було подано законопроект «Про порядок державних видатків у 1918 році, поки не буде складений і ухвалений державний бюджет», проте цей документ так і не набув чинності [8]. Пізніше, перебуваючи в еміграції та працюючи в Українському науковому інституті, Х. Лебідь-Юрчик досліджував питання історії створення першого бюджету України. Вчений-фінансист видав монографію, присвячену проблематиці бюджетного забезпечення державотворчого процесу, в якій, зокрема, висвітлені труднощі бюджетотворення молоді держави [9].

Два розділи монографії присвячені аналізу формування і виконання першого бюджету України: «Бюджетова справа Української Держави в 1918 році» та «Пояснення найважливіших позицій бюджету Української Держави на 1918 рік» [9]. Харитон Михайлович відзначив основні причини чому Українська Держава не мала затвердженого державного бюджету на 1918 р.: «1) Зруйнована залізнична комунікація й анархічна демобілізація, що продовжувалась ще в січні (1918 р.) стояли на перешкоді до зносин з губерніяльними і повітовими інституціями, які мали достарчити потрібний бюджетовий матеріал і 2) брак в окремих міністерствах фахівців у бюджетових справах, які мали б досвід і рутину в складанні кошторису» [1, с. 105].

Найбільш повний коментар державного бюджету Української держави 1918 року подає пояснювальна записка Х. Лебідь-Юрчика [10], в якій здійснено аналіз спроб розробити план прибутків і витрат УНР на 1918 р., а також досліджено виконання бюджету за весь фінансовий рік, охоплюючи як період Центральної Ради, так і Директорії.

Автор ще у вступній частині документу відзначив, що «представлений проект Бюджету в більшій своїй частині має характер виконавчої сміти, або відчиту по державним прибуткам і видаткам на 1918 рік» [10, с. 71].

Отже констатує, що в 1918 році Українська держава функціонувала без ухваленого плану доходів і видатків бюджету, Харитон Михайлович проаналізував фактичні державні прибутки і трати, порядок укладання бюджету, його структуру та її зміни, величину дефіциту і джерела його покриття, становище державної скарбниці.

Суттєво, що Х. Лебідь-Юрчик здійснив аналіз дефіциту бюджету, який становив 2,1 млрд. крб., що склало майже 40% річних витрат (їх сума склала 5,3 млрд. крб.) та джерел його покриття – випуску білетів Державної скарбниці і кредитів.

Описуючи порядок складання бюджету, автор відзначав низьку виконавчу дисципліну і непрофесіоналізм виконавців державних відомств щодо розробки сміт, які «не відповідали звичайним мовам складання бюджету», їх зміст «мало відповідав дійсності як відносно прибутків, так і видатків», а також значні та постійні зміни в кошторисах [10, с. 73].

Аналізуючи становище Державної скарбниці, Лебідь-Юрчик попри відсутність повної інформації, описує за наявними джерелами структуру коштовностей 8-ми українських губерній та визначає які саме елементи варто до неї додати. В умовах нестачі первинної інформації та звітності Харитон Михайлович вміло оперує окремими смітами, повідомленнями Фінансової Палати, складаючи із окремих відомостей відносно цілісну картину. Він зазначає, що «бюджет, котрий складався б завчасно при теперішніх надзвичайних умовах мало б відповідав його виконанню» [10, с. 74].

Проведений Х. Лебідь-Юрчиком у пояснювальній записці аналіз видатків бюджету показав, що основними джерелами покриття витрат крім прибутків були кредити і тому «не можна передбачати збільшення видатків, орім хіба в зовсім виключних випадках». Бюджетна комісія намагалась збалансувати бюджет, автор прогнозував не дуже значні зміни фактичного дефіциту бюджету на кінець року.

Висновки. Така ґрунтовна аналітична робота Х. Лебідь-Юрчика дала змогу сформува-ти узагальнення щодо особливостей реалізації бюджетного процесу в умовах нестабільності, провести оцінку процесу бюджетотворення і складу державних прибутків та витрат, виявити вузькі місця і недоліки у порядку складання бюджету, його інформаційного забезпечення, виконавчої дисципліни. Водночас аналітика Х. Лебідь-Юрчика уможливила формування бази для проведення більш ефективної роботи щодо завчасного формування та ухвалення бюджету Української Держави на 1919 рік.

Список використаних джерел:

1. Гай- Нижник П. Податкова політика Центральної Ради, урядів УНР, Української Держави, УСРР (1917-1930 рр.). Київ: Цифра-друк, 2006. 303 с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2020_154_15
2. Гай-Нижник П. П. Перший державний бюджет у новітній історії України. *Фінанси України*. 2008. № 6. С. 111–118.
3. Небрат В. В. Політика УНР у галузі грошового обігу та фінансів (до 100-річчя Української революції 1917–1921 рр.). *Історія народного господарства та економічної думки України*. 2017. Вип. 50. С. 9-27. URL: <http://inas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0000844744>
4. Серета А. М. Становлення та розвиток фінансової системи за доби Центральної Ради. *Вісник Запорізького національного університету*. 2009. № 2. С. 21-27.
5. Молодченко Т. Формування бюджетної системи України: історичний аспект. *Актуальні проблеми державного управління*. 2010. № 2. С. 113-118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2010_2_16
6. Економічна історія України: Історико-економічне дослідження: в 2 т. / [ред. рада: В. М. Литвин (голова), Г. В. Боряк, В. М. Геєць та ін.; відп. ред. В. А. Смолій; авт. кол.: Т. А. Балабушевич, В. Д. Баран, В. К. Баран та ін.]. НАН України. Інститут історії України. Київ: Ніка-Центр, 2011. Т. 2. 608 с.
7. Юрченко В. М. Правові засади податкової політики національних державних утворень на території України у роки визвольних змагань 1917–1921 рр. *Вісник національного університету внутрішніх справ*. 2004. Вип. 26. С. 169–176.
8. ЦДАВОВ України. Ф. 1115. Оп.1. Спр. 6. Арк. 8.
9. Лебідь-Юрчик Х. Бюджетове право. Львів, 1927. 301 с.
10. Кавунник В. Л. Пояснювальна записка Харитона Лебеда-Юрчика до бюджету УНР за 1918 рік (з архіву державної канцелярії УНР). *Гілея: збірник наукових праць*. 2020. Вип. 153 (2). С. 70-74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2020_154_15

Отримано: 21.11.2024

Дар'я БАНОВСЬКА,

здобувачка вищої освіти третього рівня 3 року навчання
спеціальності 035 Філологія

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-0786-3307>

ФУНКЦІОНУВАННЯ МІТОЛОГЕМИ БОГ У РОМАНІ ЄВГЕНА ПОЛОЖІЯ «ІЛОВАЙСЬК»

У роботі потлумачено мітологему Бог та проаналізовано її функціонування в мовній системі роману Євгена Положія «Іловайськ».

Ключові слова: архетипні одиниці, Бог, мітологема, символ, фразеологізм.

У контексті проблем сучасної світової лінгвістики чільне місце посідають студії, пов'язані з індивідуально-авторською й народною вербалізацією архетипних констант.

В українському мовознавстві відомі дослідження особливостей національної рецепції та репродукції в текстах підсвідомих одиниць А. Вежбицької, В. Войтовича, В. Жайворонка, О. Колесника, В. Кононенка, М. Костомарова, І. Нечуя-Левицького, В. Німчука, І. Огієнка, О. Селіванової, М. Скаб та інших.

В епоху боротьби за незалежність української держави питання історичної, культурної, національної, етнічної та духовної ідентифікації індивіда набуває особливого значення, що зумовлює **актуальність** вивчення вербальних експлікаторів ментального коду.

Серед культурно-маркованих одиниць глибокою архетипністю вирізняються мітологемами. Оскільки, як зазначають І. Огієнко [3] та М. Скаб [6], більшість мітологем побутували в українській мові ще за дописемних часів, а з прийняттям християнства лише розширили семантику та перейшли з сакральної сфери в повсякденний вжиток.

Як у язичництві, так і в монотеїстичних релігіях центральною мітологемою виступає – *Бог/бог*. Походження мітологема є суперечливим, висувають версії про перські [2, с.43], давньоіндійські або іранські [7, с.219] витоки. У В. Жайворонка в синонімічні зв'язки з лексемою *Бог/бог* вступають одиниці *Всевишній, Вседержитель, Всемогущий, Бог-Отець, Отець Небесний* [2, с.43] у значенні – «божество долі, щастя, блага, багатства і т. ін.; протиставляється небогу, знедоленості» [2, с.43, 1, с.33]. У християнській парадигмі синонімічний ряд трансформується в *Творець, Господь, Владика Неба (Небесний), Цар Небесний* у значенні – єдиний бог – творець [2, с.43].

Апеляція в мовленні до мітологема *Бог* має давні корені й актуальна досі, особливо в кризових ситуаціях (наприклад, у мілітарних текстах).

Мета нашої розвідки – тлумачення, аналіз та визначення особливостей функціонування мітологема *Бог* у романі Євгена Положія «Іловайськ».

Виклад основного матеріалу дослідження. Мітологема *Бог* має давнє походження, тому словотвірне гніздо з цим коренем досить розгалужене в українській мові, про що свідчать сучасні тексти. Наприклад, Євген Положий мітологу *Бог/бог* у романі «Іловайськ» уживає 23 рази; похідні лексеми – 58 разів. Серед похідних лексем фіксуємо 2 загальні назви: *убогість, богадільня*; 6 онімів: *Богданівці, Богдан, Богородиця, Матір Божя, Син Божий*; 4 прикметники: *богообразна, убогий, божевільний, Божий, збожеволілий* та дієслово – *обожнювати*.

Мітологу *Бог/бог* автор також використовує як складник сталих сполук:

1. **Заради бога** – «уживається при наполегливому проханні здійснювати, робити і т. ін. що-небудь» [7, с.41]: *Заради бога, це ж добровільний внесок, хто скільки дасть* [4, с.87]; *Заради бога, обережніше!* [4, с.80].

2. **Дякувати богу** – подякувати [7, с.42]: *Артист завжди готовий прийти на допомогу, і сам часто вголос дякує Богові* [4, с.23].

3. **Боже проведіння** (пор. проведіння – «дія надприродної істоти» [5]): *Грег, – це ж справжнє Боже проведіння – пощастило* [4, с.17];

4. **Слава богу** – «уживається для вираження задоволення, заспокоєння, морального полегшення у зв'язку з чим-небудь» [7, с.82]: *«Двохсотих» сепарів – сорок два, в нацгвардії – двоє, у нас, слава богу, немає ...* [4, с.64]; *Вийшли – і слава Богу, відпочивайте, радійте життю, – убік, нібито й не на їхню адресу, зло бурмотів потертий життям майор* [4, с.272];

5. **Нехай бог береже** – «уживається для вираження доброзичливого побажання кому-небудь» [7, с.39]: *Пощастило твоїй матері, нехай тебе Бог береже...* [4, с.345]; Окрім узальної форми побажання, фіксуємо ствердну конструкцію: *Вона не боялася обстрілів, працювати на очах у ворога – і Бог її беріг* [4, с.35];

6. **Бог знає** – «ніхто не знає, невідомо» [7, с.36]: *Бог знає що йому довелося пережити* [4, с.50]; *Хитрість спрацювала, ніхто з місцевих мешканців не відреагував на групу озброєних людей, прийнявши їх або за росіян, або за сепаратистів, або бог знає, за кого* [4, с.212]; *... вони прикривали вогнем і своєю бронєю бійців, що відступали до села, бог знає, скільки життів вони врятували* [4, с.221]; *Це звучало так безглуздо, так дико, наче він вибачався за те, що три хвилини тому вбив бог знає скільки їхніх товаришів, а тепер от хоче виправити таку прикрість ...* [4, с.204].

7. **З Богом** – «уживається як форма побажання успіху, удачі, позитивних наслідків у роботі, в якій-небудь справі і т. п.» [7, с.42]: *З Богом! – побажала господарка* [4, с.112]; Порівняймо з іронічно-забарвленою формою: *Тому повертайтесь з Богом, інакше я вас із агеесу всіх тут завалю!* [4, с.336].

8. **Бог із нею** – «уживається для вираження згоди, примирення, прощення; хай буде так» [7, с.37]: *«Бог із нею, з камерою, зате буде, що показати, коли відпустять!»* [4, с.158].

9. **Поближче до бога** (іронічне, у значенні вище): *... відправляючи їх «поближче до Бога», як він висловлювався – на шосту полицю* [4, с.177-178].

10. **Дасть Бог** – «уживається для вираження сподівання на успішне завершення чогось» [7, с.39]: *Дасть Бог – прорвемося* [4, с.265]; *... зникнуть безпілотники його товариші встигнуть вискочити з-під мінометного обстрілу, а, дасть Бог, і з усього «котла» ...* [4, с.279].

11. **Не дай Бог-** «уживається для вираження небажання чогось, застереження від чого-небудь» [7, с.40]: *Якщо, не дай бог, щось трапиться, то ...* [4, с.238].

12. **Христом Богом прошу** – «благати» [7, с.42]: *Заради мене, заради матері, Христом Богом прошу, поверни мені сина!* [4, с.354];

13. **Молитися Богу** – «дуже просити кого-небудь про щось» [7, с.502]: *Молилися Богу крихти від спаленої російськими «градами» і розчавленої танками 51-ї бригади* [4, с.149].

Висновки. Отже, мітологема *Бог/бог* є однією з архетипних одиниць в системі української ментальності, що підтверджує активне використання лексеми і як окремої одиниці, і в складі сталих сполук у сучасних художніх текстах, зокрема романі Євгена Полодія «Іловайськ».

Список використаних джерел:

1. Войтович В. Українська міфологія. Київ: Либідь, 2002. 664 с.
2. Жайворонюк В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник. Київ: Довіра, 2006. 703 с.
3. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу: іст.-реліг. моногр. Київ: АТ «Обереги», 1992. 424 с.
4. Положій Є. Іловайськ. Харків: Фоліо, 2015. 377 с.
5. Проведіння. *Словник української мови в 11 томах*. Київ, 1977. Т. 8 / ред. О. Винник: Природа-Ряхтливий. С. 131.
6. Скаб М. В. Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери: монографія. Чернівці: Рута, 2008. 560 с.
7. Фразеологічний словник української мови / уклад.: В. М. Білоноженко та ін. Київ: Наукова думка, 1993. 984 с.

Отримано: 19.11.2024

Юліана БЕЛІНСЬКА,

здобувачка вищої освіти третього рівня 3 року навчання спеціальності 035 Філологія

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7012-6237>

КОНЦЕПТИ ДУХОВНОЇ СФЕРИ: ТВОРЧІ ВІЗІЇ В. ЯВОРІВСЬКОГО

У розвідці розглянуто особливості функціонування концептів духовної сфери «віра», «любов» і «щастя» в прозових творах В. Яворівського. Концепти є унікальною художньою інтерпретацією світогляду письменника, що формується на перетині його особистого досвіду, творчих пошуків, соціального та культурного контекстів.

Ключові слова: В. Яворівський, концепт, концептосфера, концепт «віра», концепт «любов», концепт «щастя».

Актуальність теми. Осмислення прозової спадщини В. Яворівського крізь квінтесенцію концептів, які є ключовими для його творчості, вважаємо доцільним та актуальним. Адже таке дослідження сприятиме розкриттю не тільки індивідуальної манери письменника, а й дасть змогу визначити його особистий внесок у продукування культурного та літературного контексту доби, сформуванню новий погляд на його творчий доробок. У концептосфері творчості В. Яворівського простежуємо функціонування концептів духовної сфери: віра,

любов, щастя та ін. Уважаємо їх виокремлення та дешифрування актуальним для аналізу творчої спадщини митця, усвідомлення особливостей його художнього світу.

Мета публікації. Пропоноване дослідження присвячене окресленню основних складових концептів духовної сфери, вивченню особливостей їх функціонування у прозовому доробку В. Яворівського.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепти духовної сфери у творчості митця відображають глибокі роздуми про те, що формує духовну сутність людини й нації. Письменник досліджує моральні принципи, віру, любов і щастя як невід'ємні складові духовного життя, які впливають на вибір, боротьбу і відродження нації. Творчість прозаїка нагадує про те, що саме в духовній сфері народ віднаходить сили для подолання труднощів і визначення свого майбутнього.

Віра – одна із фундаментальних автентичних здатностей особистості, яка виступає засобом пізнання світу, впливає на життя людей. Саме вона є внутрішнім імпульсом, джерелом енергії та натхнення, «важливою духовною екзистенційною цінністю, що надає особі стимул рухатися далі, рушійною силою людини, цінністю, без якої існування втрачає будь-який сенс» [5, с. 255-256]. Йдеться не тільки про віру у вищі сили, а й віру людини у себе, власні сили, надії, мрії, сподівання, віру у свій народ, майбутнє та ін. Дослідник Є. Климків наголошує, що віра «належить до групи вічних, абсолютних цінностей, поряд із такими цінностями, як надія, любов, доброта, свобода, правда, справедливість. Віра є основним концептом у багатьох релігіях світу» [1, с. 125]. В. Кононенко вказує, що українська художня література «звертається до поняття віри, коли прагне довести: людина живе тим, що надіється, тим, що бачить своє майбутнє кращим, аніж воно є. І в цьому сенс людського життя» [2, с. 102]. Дослідник акцентує увагу на кореляції концепту «віра» з іншими концептами, такими як: «істина», «добро», «мрія», «надія», «кохання / любов» [3, с. 22]. За твердженням П. Мацьківа, віра «становить феномен духовного життя людини і культури загалом» [4, с. 8].

У творчій спадщині В. Яворівського концепт «віра» має такі конотації: віра – духовний стрижень (наснага, енергія); віра – релігія, набожність; віра – істина, віра – відпущення гріхів [8]. **Важливим видається наголосити на ще одному проявленні концепту «віра» – вірі в національні ідеали**, такі як: незалежність, свобода і гідність, надія на краще майбутнє. Саме національні ідеали є провідною духовною силою збудження, організації й цілеспрямованого зусиль народу на утвердження державної незалежності, а віра в майбутнє відображає національний характер, який завжди шукає світла навіть у найтемніші часи.

Концепт у літературознавчому фокусі репрезентує індивідуально-авторську духовну культуру, одним із важливих компонентів якої є любов. У концептосфері В. Яворівського видається можливим виділити такі експлікатори концепту «любов»: любов до батьківщини, народу, рідного краю; любов – кохання, натхнення; любов – відданість і жертвність; любов – витіснення самотності [7]. Концепт «любов» у творчості письменника займає важливе місце, оскільки репрезентує різні аспекти цього почуття, такі як особиста, родинна, національна любов, а також любов до рідної землі й культури. В. Яворівський часто розкриває любов як рушійну силу, що спонукає героїв до дій, визначає їхні моральні цінності та впливає на їхній життєвий вибір.

Концепт «щастя» у творчості письменника є складним і багатоплановим, адже переплітається з такими поняттями, як свобода, моральний обов'язок і боротьба за справедливість.

Щастя у його творах – це не лише особистий досвід, а й національне прагнення, яке пов'язане з історичними викликами та пошуками сенсу життя. В. Яворівський показує, що щастя є досяжним тоді, коли людина залишається вірною своїм ідеалам і не боїться долати труднощі заради великої мети.

У творах митця щастя не обмежується матеріальними благами або зовнішнім комфортом, а часто асоціюється з внутрішньою гармонією, моральним задоволенням, здатністю жити в згоді із собою та своїми цінностями. Для героїв В. Яворівського справжнє щастя часто полягає в досягненні морального задоволення від усвідомлення свого коріння, вдячності за можливість бути частиною цього народу. Це підкреслює значення зв'язку з рідною землею і прийняттям свого походження як частини життєвого щастя. Відтак, концепт «щастя» є наскрізним у творчості письменника, оскільки це відчуття для героїв його творів полягає у національному самоусвідомленні, «сродній» праці [6], вірі, вдячності за можливість бути частиною цього світу. У творах митця особисте щастя героїв нерідко переплітається з долею народу: людина знаходить щастя в служінні великій справі, боротьбі за свободу та незалежність Батьківщини, відстоювання національної ідентичності та прав.

Висновки. До концептів духовної сфери творчої спадщини В. Яворівського уналежнюємо концепти «віра», «любов» і «щастя». Концепт «віра» у творчості письменника є багатовимірним явищем, яке репрезентує не лише релігійну віру, але й віру в ідеали, націю, свободу та справедливість. Цей концепт представлено як основу духовної сили і життєвих переконань, що допомагають героям долати труднощі, відстоювати свої права і вірити в краще майбутнє. Віра є тим стрижнем, який формує моральну стійкість героїв і визначає їхній вибір у критичні моменти. Концепт «любов» репрезентує різні аспекти цього почуття: від особистого та романтичного до національного і духовного. У творах В. Яворівського цей концепт оприявлено як джерело сили і натхнення, невід'ємну частину самосвідомості та боротьби за збереження національної ідентичності. Концепт «щастя» у творчому доробку прозаїка охоплює особисті, духовні, національні і моральні виміри, але, даючи відчуття насолоди та гармонії, водночас вимагає від героїв великої стійкості, моральної сили і здатності долати труднощі. Перспективи дослідження вбачаємо у виділенні й аналізі особливостей інтерпретації інших концептів у творчому доробку В. Яворівського.

Список використаних джерел:

1. Климків Є. М. Фразеологічна реалізація концепту «віра» в біблійних текстах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2012. Вип. 24. С. 125-128.
2. Кононенко В. Концепти українського дискурсу: монографія. Київ-Івано-Франківськ: Плай, 2004. 248 с.
3. Кононенко В. Концептосфера в етнолінгвістичному аспекті. *Лінгвістичні студії*. 2010. Вип. 21. С. 22-25.
4. Мацьків П. Розуміння віри в біблійному тексті: лінвокультурологічний аспект. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2016. Вип. 772: Романо-слов'янський дискурс. С. 8-12.
5. Черненко О. І. Концепт віра як ціннісний постулат ідіостилію В. С. Бойка. *Записки з українського мовознавства*. 2021. Вип. 28. С. 255-265.
6. Яворівський В. Автопортрет з уяви. Київ: Брайт Стар Паблішинг, 2018. 296 с.
7. Яворівський В. Іван Окаянний. Найстрашніші дні гетьмана Івана Мазепи. Київ: Брайт Букс, 2020. 288 с.

8. Яворівський В. У мене вечеряв Ісус. Княгиня Ольга – велика грішниця, яка стала святою. Київ: Брайт Букс, 2019. 344 с.

Отримано: 21.11.2024

Андрій ВІНОГРАДОВ,

*здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання
спеціальності 035 Філологія*

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-9208-6546>

ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ В РОМАНІ ТОНІ МОРРІСОН «ДЖАЗ»

У публікації розкрито особливості постановки проблеми національно-культурної ідентифікації в романі Тоні Моррісон «Джаз». Продемонстровано шляхи художньо-естетичної експлікації даної проблеми.

Ключові слова: національно-культурна ідентифікація, афро-американська ідентичність, роман, літературний джаз.

Актуальність теми розвідки визначається необхідністю вивчення особливостей афро-американської національно-культурної ідентичності, що є центральною проблемою всієї творчості Тоні Моррісон, особливо яскраво виразняючись у романі «Джаз».

Мета дослідження полягає у виявленні поетикальних аспектів утілення проблеми національно-культурної ідентифікації в романі Тоні Моррісон «Джаз».

Виклад основного матеріалу. Творчість видатної американської письменниці, Нобелівської лавреатки Тоні Моррісон насамперед відзначається гострою постановкою проблем автор-американської національно-культурної ідентичності. Абсолютна більшість персонажів романів Моррісон представляє саме такий зріз американського суспільства, і роман «Джаз» у цьому відношенні є дуже показовим. Герої письменниці почасти несуть у собі надзвичайно важкий спадок рабства, – життєвий досвід, який надто складно виразити усталеними, конвенційними художніми засобами, що є характерними для європейської («білої») літературної традиції.

Тоні Моррісон глибоко усвідомлювала необхідність «іншої» літературної мови для вираження трагічного досвіду раси, до якої вона належала і бажала зробити загальнолюдським надбанням. Для характеристики афро-американської культури і властивої їй літературної традиції письменниця часто використовувала поняття «замовчувана» (silenced), протиставляючи їй домінуючу європоцентристську культуру, що характеризується «монологічністю» (monologicistic) [3, p. 375].

Мовою, яка здатна подолати стадію «замовчуваності» й водночас стати виразником глибинної афро-американської національно-культурної ідентичності, у творчості Т. Моррісон стає літературний джаз. Своїми книгами, які письменниця називає «жестом джазу», вона прагне зберегти справжню сутність культури джазу, надзвичайно важливої для її нації, а також перенести джазові мотиви в літературну традицію, зробивши у такий спосіб джаз виражальним засобом, адаптованим для переказу історії афро-американського народу.

У романі «Джаз» Тоні Моррісон розповідає трагічну історію однієї чорношкірої дівчини на ім'я Доркас і переключає її у поліфонічний наратив індивідуального та колективного досвіду. Ця історія розгортається за допомогою використання специфічної інтермедіальної (вербальної + музикальної) мови, що уможливорює створення неповторної атмосфери Нью-Йорка перших десятиліть ХХ ст., просякнутої джазом і тим життєвим досвідом, який привезли чорношкірі переселенці з американського Півдня.

У структурі роману втілено найважливіші принципи «літературного джазу». Роман складається з ретроспективних наративів кількох розповідачів, що формує особливу джазову поліфонічність і руйнує ієрархічність традиційної розповіді. Використовуючи принцип наративної децентралізації та деієрархізації, авторка наче не просто «розповідає» історію, а імпровізує її, сплітаючи з життям Гарлема та його мешканців, минулого героїв і тих ниток, які пов'язують їх понівечені долі з драмами сьогодення. Кожен герой має у романі свій голос і солює свою партію, і тільки поєднуючи всі голоси в один оркестр (або джаз-бенд), читач може створити для себе адекватну картину того, що відбувається на вулицях Гарлема.

Вплив такого багатоголосого наративу зі складною ритмікою на підготовленого читача рівносильний впливу музичної джазової композиції. Ба більше, сама розповідь включає в себе вибір найбільш адекватних засобів для передачі всієї майже невимовної палітри життя і водночас вигадливо імітує ці засоби. Порівн.: «The pieces of Cholly's life could become coherent only in the head of a musician. Only those who talk their talk through the gold of curved metal, or the touch of black-and-white rectangles and taut skins and strings echoing from wooden corridors, could give true form to his life. Only they would know how to connect the heart of a red watermelon to the asafetida bag to the muscadine to the flashlight on the behind to the fists of money to the lemonade in a Mason jar to a man called Blue and come up with what all of that meant in joy, in pain, in anger, in love, and give it its final and pervading ache of freedom. Only a musician would sense, know without even knowing that he knew, that Cholly was free. Dangerously free» [2, p. 159].

У тексті послідовно реалізується принцип деієрархізації, відмови від домінантного голосу та домінантної фокалізації, а саме такий принцип лежить в основі джазової поліфонії. Наприклад, типова для джазової музики модель «питання-відповідь» зв'язує лакуни, утворені фрагментарними частинами тексту, голосами оповідачів, розривами в часі й просторі. «But where is she?» – запитує Джо, блукаючи містом у пошуках Доркас. «There she is», – відповідає голос розповідача, відкриваючи наступний розділ [2, p. 184, 185]. Лакуни у розповіді тісно пов'язані із внутрішньою порожнечою та втратами героїв. Наприклад, символічною в романі є неспроможність Вайолет мати дітей. Як слушно відзначає Н. Висоцька, героїня, яка була позбавлена материнської турботи, не може мати дітей, і це знаходить вираз не лише у її самопозиціонуванні в ролі матері по відношенню до інших персонажів, але й у тому, що вона «втішається лялькою, яку ховає під ліжком, думаючи про дітей, яких втратила» [1, с. 202].

Порожнечі, наративні лакуни (narration gaps) визначають і часопросторову, і власне текстуральну структуру твору; вони створюють ефект недовомовленості, змушують читача самому заповнювати пробіли і таким чином долучатися до поліфонічного джазового наративу.

У романі часто обігрується метафора джазової платівки для опису певного способу життя персонажів, своєрідного коловороту, в який вони потрапляють і змушені рухатися по заданій та обмеженій траєкторії. Потрапляючи на певну «доріжку» (track) життя, людині вже складно вирватися, і вона продовжує крутитися у вирі життя і власних переживань: «Do what you please in the City, it is there to back and frame you no matter what you do. And what goes on its

blocks and side streets is anything the strong can think of and the weak will admire...» [2, p. 9]. Показово, що ця метафора виникає вже на самому початку роману, тим самим закладаючи стійку модель світосприйняття. Особливо наочним прикладом у цьому відношенні є доля Джо, для якого мотив доріжок (tracks) і слідів (traces) буквалізується, адже вихований як мисливець він залишається мисливцем і в місті. Однак він надто жорстоко прив'язаний до своїх «доріжок» і «слідів», що виявляються сильнішими від його волі і душевних спроможностей: «In this world the best thing, the only thing, is to find the trail and stick to it...» [2, p. 130].

Висновки. Таким чином, у романі «Джаз» Тоні Моррісон створила винятково органічну форму для вираження національно-культурної ідентифікації афро-американців. «Джазовий стиль» передає всю складність, а опосередковано й трагічність життєвого досвіду представників «чорної» раси, які поколіннями жили у стані зовнішньої несвободи, а в умовах «вільного» життя почасти продовжують перебувати під тиском своїх комплексів і внутрішніх залежностей.

Список використаних джерел:

1. Висоцька Н. О. Єдність множинного. Американська література кінця XX – початку XXI століть у контексті культурного плюралізму: монографія. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2010. 456 с.
2. Morrison T. Jazz. New York: Plume (Penguin Books USA), 1993. 230 p.
3. Morrison T. Unspeakable Things Unspoken: The Afro-American Presence in American Literature. *Within the Circle. An Anthology of African American Literary Criticism from the Harlem Renaissance to the Present* / Ed. Angelyn Mitchell. Duke University Press, 1994. P. 368-400.

Отримано: 19.11.2024

Яна ЖУРЕНКО,

здобувачка вищої освіти третього рівня 4 року навчання
спеціальності 035 Філологія

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4511-1199>

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В ХУДОЖНІХ І ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

У статті продемонстровано, як гендерні стереотипи впливають на формування суспільних норм і цінностей, а, також, які можливості для їх деконструкції існують у текстах.

Ключові слова: гендерні стереотипи, художні тексти, публіцистичні тексти, наративи, соціальні ролі.

Актуальність теми. Гендерні стереотипи є важливим аспектом соціального життя, яке відображається в художній літературі та публіцистичних текстах. Вони формують наше сприйняття світу, впливають на соціальні взаємодії та політичні рішення, тому й потребують детального вивчення, зокрема особливостей функціонування в різних текстах та жанрах.

Гендерні стереотипи були предметом дослідження для українських вчених-мовознавців (О. Горошко, Т. Космеда, Т. Кравець, Я. Пузиренко, Л. Саліонович, Т. Семашко, Т. Сукаленко, О. Тараненко, О. Чуєшкова та ін.).

Мета публікації – виявлення та аналіз гендерних стереотипів у художніх та публіцистичних текстах, їх порівняння та оцінка впливу на суспільну свідомість.

Виклад основного матеріалу дослідження. За визначенням «Словника Європейського інституту з гендерної рівності», гендерні стереотипи – це «упередження, що приписують жінкам і чоловікам, характеристики та ролі, що визначаються й обмежуються їхнім гендером» [6, с. 51], а гендерна стереотипізація – «практика присвоєння окремих жінці чи чоловіку конкретних ознак, характеристик чи ролей виключно на основі його/її приналежності до соціальної групи жінок чи чоловіків» [6, с. 38].

Основні теорії гендеру, такі як фемінізм, конструктивізм і соціологічні теорії, допомагають зрозуміти, як ці стереотипи формуються і підтримуються. Для феміністичного напрямку, тобто коли література стає предметом феміністичного прочитання, властиво таке тлумачення: «1) література, з акцентом на те, як вона написана авторами-чоловіками (чоловічі фантазії про жіночі ролі, в яких втілені глибинні психологічні структури); 2) література, написана письменницями, котра < ... > показує “відмінність погляду, відмінність стандарту”; на решті: 3) спосіб читання художньої літератури жінками» [5, с. 31-32]. Результатом у такому випадку є «аргументовано зруйновані численні міфи про становище жінки в українській літературі, а відповідно – суспільності» [5, с. 32]; з позиції фемінізму стає можливим «... розконсервувати патріархальні структури мислення і народницькі ідеали. Породжений романтизмом народницький ідеал, а саме ідеал літератури, котра служила б визволенню і просвіті народу, консервує старі або розвиває нові патріархальні ідеали, субординацію, сексизм, нерівноправність» [5, с. 34]. Конструктивістський підхід дозволяє критично аналізувати, як саме у творах формуються і транслюються гендерні стереотипи. Наприклад, з позиції конструктивізму можна переглядати класичні образи «героя» і «героїні», розглядаючи їх як результат соціальних норм і очікувань того часу. З позиції соціологічних теорій ГС (гендерні стереотипи) є результатом соціалізації та культурного конструювання, а не фіксованими біологічними категоріями. ГС змінюються під впливом соціальних, економічних і культурних трансформацій. Література, як важливий інструмент, відображає і транслює ці стереотипи та одночасно критично осмислює їх. Через художнє зображення гендерних ролей, літературні твори можуть як закріплювати, так і оскаржувати властиві суспільству соціальні норми. Теорії гендеру вказують на те, що гендер не є статичним поняттям, а змінюється під впливом соціальних, культурних та економічних чинників. Застосування гендерного підходу в мовознавстві робить можливим переосмислення української культури.

Для дослідження нами використано контент-аналіз та порівняльний аналіз текстів різноманітних жанрів: художні твори, статті, есе та блоги, які дозволили отримати широкую картину ГС у сучасному культурному контексті.

У текстах художньої літератури «зосереджені суспільні і культурні ідеали, стереотипи, міфи, національні надії хоча б тому, що література в Україні завжди була і залишається не тільки літературою, а ще й метафоричним виразом політики» [5, с. 31]. У цьому контексті спостерігаємо, як образи чоловіків та жінок часто підпадають під традиційні стереотипи. Жінки зображуються як емоційні, залежні і турботливі, тоді як чоловіки представлені як раціональні, сильні та незалежні. Роль наративу також важлива: автори використовують певні тропи і архетипи, які зміцнюють ці стереотипи. Досліджуючи сучасну художню літературу, ми натрапляємо на авторське намагання порушення цих стереотипів, що створює складні та неординарні образи персонажів.

Публіцистичні тексти також відіграють важливу роль у формуванні гендерних уявлень. Зокрема, ми спостерігаємо, як новини та статті висвітлюють гендерні питання через призму стереотипів, часто зосереджуючи увагу на традиційних ролях, активно підтримуючи той чи той стереотип. Жінки в медіа нерідко представлені як жертви або об'єкти, тоді як чоловіки частіше постають у ролі героїв або лідерів: «Меган зовсім не щаслива, – сказав інсайдер. – Вона панікує через те, що Гаррі повертається до свого старого життя. Для неї набагато краще, щоб чоловік був поряд, щоб вона могла міцно та безпечно тримати його у своєму кутку...» [3]; «“І, мабуть, він мене й не любив. Він просто піддався загальній атмосфері. Для мене це було дуже тяжко. Я пішла до психотерапевта, і вона мене витягла з дна фактично”, – розповіла артистка» [4]; «“Платон” за освітою мирний філософ, однак уже тривалий час захищає Україну зі зброєю в руках. Нині він згадує, як потрапив до війська, чим відрізняються бої під Покровськом від боїв біля Бахмута [...]. Чоловік родом із Києва, за освітою філософ. За його словами, ця наука допомагає йому в армії: мислення стає ширшим, завдяки чому вдається враховувати велику кількість чинників та ухвалювати швидкі рішення» [1]. Це свідчить про те, що соціальні та культурні контексти впливають на подачу інформації.

Авторка бестселеру «Феміністки не носять рожевого та інші вигадки» Скалетт Кертіс закликає: «Причина дискримінації, від якої ми страждаємо, незмінна – наша стать, проте прояви й наслідки дискримінації бувають дуже різні й часто залежать від того, де ти живеш. Навіть якщо жіночі голоси розповідають про дискримінацію, з якою ти особисто не стикалася, вони стануть для тебе джерелом надії чи люті, що перетвориться на енергію. Skorистайся нею!» [2, с. 239].

Порівняльний аналіз показав, що художні та публіцистичні тексти мають як спільні, так і відмінні риси у зображенні гендеру. Обидва жанри можуть підсилювати традиційні стереотипи, проте художні тексти мають більший потенціал для їх підривання через творчість та експерименти з формою. Важливо зазначити, що вплив жанрових особливостей може суттєво змінювати сприйняття гендерних ролей.

Висновки. Свідома інтерпретація ГС у художніх і публіцистичних текстах є ключовою для розвитку критичного мислення в суспільстві. Автори та медіа повинні прагнути до відповідального висвітлення гендерних тем, щоб спільно сприяти зменшенню негативних стереотипів і формуванню більш рівноправного суспільства. Майбутні дослідження можуть зосередитися на впливові нових медіа на формування гендерних стереотипів та на вивченні гендерних уявлень у контексті різних культур.

Список використаних джерел:

1. Браславський Д. Філософ зі зброєю в руках. *Урядовий кур'єр*. 2024. 9 лист. URL: <http://surl.li/ehuxti>
2. Кертіс С. Феміністки не носять рожевого та інші вигадки. Львів: Видавництво Старого Лева, 2019. 360 с.
3. Микитюк В. Діана була б сильно засмучена: у Меган Маркл паніка через останні кроки принца Гаррі. *Факти*. 2024. 9 лист. URL: <http://surl.li/awsvwo>
4. Мозговий І. «Психотерапевт витягла мене з дна»: Злата Огневич відверто розповіла про тяжкий розрив стосунків із переможцем «Холостячки». *Факти*. 2024. 9 лист. URL: <http://surl.li/abruvw>
5. Павличко С. Фемінізм / передм. Віри Агеєвої. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. 322 с.

- б. Словник Європейського інституту з гендерної рівності / пер. М. Бабак, О. Давліканової, М. Дмитрієвої, М. Козир, Л. Компанцевої, К. Левченко, М. Скорик, О. Суислової. Київ: «Вістка», 2021. 170 с.

Отримано: 19.11.2024

Аліна КОЗЯРУК,

здобувачка вищої освіти третього рівня 4 року навчання

спеціальності 035 Філологія

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3327-9410>

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ ЯК ОЗНАКА АВТОРСЬКОГО СТИЛЮ

У статті розглядаємо особливості авторського стилю та використання в ньому прецедентних феноменів..

Ключові слова: інтертекстуальність, прецедентні феномени, авторський стиль, паратекстуальність, мовна особистість.

Актуальність теми. Провідна роль митця у розвитку й удосконаленні національної мовної культури полягає у використанні (апробації) нових, не опанованих літературною мовою засобів виразності, у розширенні виражальних можливостей художнього слова, а також у виробленні своєрідної творчої манери висловлювання. Кожен митець є представником певної нації. Отже, він, з одного боку, є носієм специфічних психічних етноментальних особливостей і культурних цінностей, з іншого, – індивідом із неповторним творчим світобаченням і автором поетичної (художньої) моделі світу. Авторське світосприйняття передбачає й використання фонових знань, які отримав автор та читач із різних джерел та які демонструють його ментальний світогляд. Існують різні способи впливу на сприйняття інформації читачем. Досить затребуваним є використання прецедентних феноменів автором тексту.

Мета публікації – дослідження впливу фонових знань, які відомі представникам національно-лінгво-культурної спільноти та їх вербалізації в текстах сучасних письменників і поетів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтертекстуальність – характерна риса сучасного дискурсу. У багатьох працях концепти інтертекстуального аналізу застосовуються для виявлення текстотвірної стратегії того чи того автора, визначення його авторського стилю через цитування чи пояснення застосуванні ідей/цитат тощо іншого автора. Однак теоретичних розробок із цієї проблематики не так уже й багато, що й змушує прояснювати дефініцію таких дискусійних понять, як інтертекст, інтертекстуальність, паратекстуальність, паратекст, транстекстуальність, інтердискурсивність, інтерсеміотичність та багатьох інших.

Наприклад, згадування певних історичних постатей, відомих на думку автора читачеві.

Ери тасують, мов карти, боги, заховавшись в мармур.

Пил поправляючи пилом, панує музейна зона.

*Гадають німі експонати: „Життя перейшло надарма?” –
тепер прикликаючи в свідки Овідія, з дому Назона.*

Також можливі вживання цитат/трансформованих цитат із біблійного тексту:

*У часі минуцім, що поруч лежить, дівчатко крізь дощик біжить і біжить
Між світлом і брудом – **воздасться йому по вірі...**
А світ – він завжди на вигляд – фе: миттєвий погляд із шиби кафе,
Усмішка модельки у галіфе, і мороз, що по шкірі.*

Аналіз мовного матеріалу свідчить, що в сучасній комунікації досить часто натрапляємо на апеляцію до прецедентних феноменів: прецедентного тексту, імені, висловлення, ситуації.

Більшість дослідників відзначають креативний потенціал використання ПФ в дискурсі мовної особистості. ПФ являються складними знаками, виникають внаслідок інтертекстуальності та краще впливають на читача.

Висновки. Таким чином, модифіковані автором ПФ можуть проникати на архетипний рівень свідомості людини та дещо змінювати її.

Список використаних джерел:

1. Зарівна Теодозія. Поезії. URL: http://bukvoid.com.ua/library/teodoziya_zarivna/virshi/

Отримано: 19.11.2024

Вадим КОЗЯРУК,

*здобувач вищої освіти третього рівня 3 року навчання
спеціальності 035 Філологія*

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-8249-0475>

ДІАЛЕКТНІ ВКРАПЛЕННЯ В РОМАНІ С. ПУШИКА «СТРАЖ-ГОРА»

Стаття присвячена аналізу використання діалектної лексики в романі С. Пушика, оскільки для лінгвостилістики мови стрижневим є визначення естетико-стилістичної вартості авторського вислову в проєкції на структуру національної мови, особливості функціонування загальнономовних і стильових норм.

Ключові слова: діалектизми, мовна стилізація, локальні підсистеми, соціальний тип.

Актуальність теми. Сучасна українська мова становить спільне надбання української нації, вона єдина на всій території її поширення, з єдиними для всіх її носіїв загальними нормами. Проте є в складі лексики такі слова, активне користування якими обмежується певним середовищем, зумовленим спільністю території проживання, спільністю занять та інших інтересів носіїв мови, поза яким вони або зовсім невідомі, або принаймні активно не функціонують. Відносна ізоляція окремих груп носіїв української, як і будь-якої іншої мовної спільності спричиняється, таким чином, до існування в її межах, поряд із загальною системою лексики національної мови, також локальних і соціальних підсистем з обмеженим функціонуванням. Мова персонажів роману С. Пушика «Страж-гора» є одним із блискучих засобів передавання головної ідеї твору.

Мета публікації – описати, що мовна стилізація з вкрапленням діалектизмів у прозі С. Пушика – це свідоме переймання мовних ознак певного стилю, жанру, характерних для відповідної історичної пори. Мета стилізації в «Страж-горі» – відтворити в художньому тексті часовий і локальний колорит, дати відчутти соціальний тип зображуваного середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стилізація виконує характеристичну функцію, створює соціальний тип персонажа (суржикові елементи, сленг, просторічна лексика, діалектизми, введення іншомовних слів, вульгаризми).

Залежно від того, в якому відношенні територіальні діалекти стоять до загальнонародного словника, їх звичайно поділяють на три основні групи: лексичні, етнографічні та семантичні [2].

Критерієм для виділення лексичних діалектизмів є семантична спільність діалектної лексики в межах означуваних понять із словами загальнонародної мови і відмінність від них у матеріальній оболонці. Лексичні діалектизми – це своєрідні дублети загальнонародних слів. Найпомітніше лексичні діалектизми представлені в системі повнозначних частин мови – іменників, прикметників, дієслів і прислівників, які в своєму розвитку зазнають постійних кількісних і якісних змін. За складом дещо відрізняється від загальнонародної мови і певна частина вживаних у місцевих говорах вигуківих та звуконаслідуваних слів; спостерігаються діалектні відмінності і в системі та функціонуванні службових слів.

Наприклад: «Засватали, вийшли в церкві заповіді, вже **рихтуються** до весілля, пора людей запрошувати» [1, с. 16], « – Та **йшли-смо**, таздо, по кожухи, та й **отаке закарало** нас у дорозі» [1, с. 17], «*Наш дід умів руками рибу ловити, казав: «Іду на **мацаки**». Я не раз стояла на березі й дивилася, як він **мацає** попід каміння, попід корчі в печерах й викидає на берег рибу, як дрюччя»* [1, с. 26].

Висновки. Уживання речень зі вкрапленням діалектних слів або виразів у мові персонажів залежить і від ситуації мовлення, емоційного стану головних героїв, а також від ступеня мовної культури. Отже, в тексті романів С. Пушика діалектна лексика відіграє особливо важливу роль: вона не лише характеризує мову персонажів, певне явище в житті героїв з точки зору автора, а й створює певну емоційно-експресивну характеристику всього твору. Діапазон емоцій дуже широкий: починаючи від піднесеності, урочистості, поетичності аж до виразних негативних емоцій презирства, іронії, осуду, зневаги.

Список використаних джерел:

1. Пушик С. Страж-гора. Київ: Етнос, 2004. 640 с.
2. Сучасна українська літературна мова: підручник / за ред. А. П. Грищенка. Київ: Вища школа, 1997. 493 с.

Отримано: 19.11.2024

Олександр КУЧЕРЯВИЙ,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання
спеціальності 035 Філологія

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-4738-9121>

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКСПРЕСИВНИХ СИНТАКСИЧНИХ ЗАСОБІВ В ІНДИВІДУАЛЬНОМУ СТИЛІ УЛАСА САМЧУКА

Стаття присвячена синтаксичним конструкціям експресивного типу на матеріалі мови художніх творів. Об'єктом дослідження стали синтаксичні конструкції експресивного типу в творах Уласа Самчука, в єдності з планом змісту, як засобів вираження авторських інтенцій і потреб тексту.

Ключові слова: антропоцентрична орієнтація, мовна особистість, експресивна мотивованість, відокремлені означення.

Актуальність теми зумовлена необхідністю сприяти науковому дослідженню синтаксису художніх творів як важливого складника художнього мовлення. У сучасних дослідженнях антропоцентричної орієнтації, направленої на визначення шляхів та процесів реалізації чинника суб'єкта мовлення, встановлення загальних рис та індивідуальних проявів комунікативних авторських інтенцій, мовної особистості автора є одним із пріоритетних напрямів.

Мета публікації – представити частину систематизованої картини синтаксичних конструкцій експресивного спрямування в художніх творах У. Самчука на основі взаємозв'язку трьох аспектів: структурно-граматичного, семантичного і функційного, акцентувати увагу на дослідженні комунікативно-прагматичної значущості, експресивної мотивованості синтаксичних засобів в семантичному полі емотивності, реалізації авторських інтенцій, вираженні мовної особистості автора художнього тексту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Художня своєрідність мовленнєвої організації літературного твору Уласа Самчука знаходить свій вияв у специфічному підборі та вплетенні у мовну канву відокремлених одиничних прикметників та прикметникових зворотів, що майстерно вводяться в текст твору й увиразнюють емоційно-сміслову та комунікативну спрямованість його мови. Письменник збагачує текст відокремленими означеннями, створює цілі описи, в яких виразність досягає високого рівня. Автор використовує відокремлені означення, наприклад, для художнього опису природи: *Але, як це не дивно, таборуючи на цьому сонячному, ситому, спокійному піддашшю, з краєвидом взгір'я, сполосованого рядами виноградної лози, Іван почав і почав щось мовби шукати себе самого в тому загальному хаосі безглуздя* [3, с. 91]; для змалювання зовнішнього вигляду персонажів, характеристики внутрішнього світу, внутрішніх якостей і переживань людини: *Марія, підтикана і боса, з дитиною на руках показує свої покої* [1, с. 88]; *А в тому також Віра – молода жінка, не конче буденного крою, кинута на поспас стихіям* [3, с. 131]; *Відслужив свою службу і повернувся додому, живий і здоровий, матрос Корній Перепутька* [1, с. 69].

Насичення тексту відокремленими означеннями створює цілі описи, в яких виразність досягає високого рівня. Одиничні прикметники та прикметникові звороти здебільшого характеризують зовнішній вигляд людини (обличчя, очі, фігуру, ріст, одяг) або форму, розмір чи інші ознаки предметів. Часто вони супроводжуються прийменниково-відмінковими форма-

ми, що виступають у такій же функції [3, с. 357]: *Він, рижий, з маленькими гострими очима, упиром впивався в її соковите дівоцтво і висмоктував з нього перші найсолодші соки* [1, с. 60]; *Навіть домашні, за винятком Емми, були знесподівлені* [2, с. 44]

Висновки. Таким чином, проаналізовані компоненти синтаксичних конструкціях можливі як вираження відношення автора до відтворюваного: прагматичного аспекту висловлення і семантико-експресивної інтерпретації об'єкту мовлення.

Список використаних джерел:

1. Самчук У. Марія. Київ: Смолоскип, 2018. 224 с.
2. Самчук У. Ост. Трилогія. Харків: Фоліо, 2023. Ч. 3: Втеча від себе. На твердій землі. 762 с.
3. Слинько І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання: навч. посібник. Київ: Вища шк., 1994. 670 с.

Отримано: 20.11.2024

Леся ПРОКОПВ,

здобувачка вищої освіти третього рівня 4 року навчання
спеціальності 035 Філологія

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7055-9956>

ШКАЛА ГРАДУЮВАННЯ ТА РОЗМІЩЕННЯ НА НІЙ ЛЕКСЕМ З КОНТРАРНИМ ЗНАЧЕННЯМ

У статті репрезентовано лексеми з контрарним значенням та продемонстровано їх можливе розташування на шкалі градації.

Ключові слова: шкала градації, контрарні лексеми, лексикалізація, категорія оцінки, парадигматичні відношення.

Актуальність теми. Шкала градування та розміщення на ній лексем з контрарним значенням під впливом дії активних лексико-семантичних процесів в сучасній українській мові зазнає, насамперед, кількісних змін, що виявилось у зростанні чисельності лексем, при відборі та аналізі яких слід враховувати увесь комплекс явищ, різних за природою (нове значення, слово, сполучення слів), шляхами появи (запозичення мовних одиниць з інших мов, перехід із вужчих стильових сфер, актуалізація застарілих слів, словотворення на основі наявних у даній мові морфем, переосмислення слова та лексикалізація словосполучення), новизною, функціями (синонімічні неологізми).

Мета публікації – лексико-граматичні дескриптивні значення сфери градації і засоби їх вираження та їх відношення до норми – нульової градації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Невизначеність меж між ознаками спричиняє роздуми щодо використання того чи того засобу. Мовне вираження певних межових ситуацій здійснюється через наповнення речення закритим рядом словоформ, між якими встановлюються парадигматичні відношення, – так званим парадигматичним рядом. Діалектичний зв'язок між кількістю та якістю – загальноновизнана реальність. Якість – не самостійна

категорія: її основне призначення – поєднання з предметністю. Рух ознаки в українській мові реалізується ступенями порівняння, іменниками та прикметниками, категорією оцінки тощо. Усі ці форми в тексті Галини Тарасюк подибуємо достатньо широко. Напр.: "*Рівні тільки дурні. яким не вистачає розуму вирватися з рівних уперед. А мудрі – кожен сам по собі вищий і ще вищий. Зрівнює – бідність. Багатство – вивщує. Робить недосяжним для плебсу... ось для таких..., запрограмованих природою на роль рабів, прислуги, черні! Та ти йому хоч сто демократій дай, тисячу свобод, посади за один стіл із самим... президентом Америки, а воно – раб рабом*". Будуємо кілька градаційних шкал за семантикою лексем:

1. Бідність (-) – проміжок між багатством і бідністю (0) – багатство (+).
2. Дурень (-) – нормальний (0) – мудрий (+).

Вибір форми мовленнєвого втілення градаційної категорії, пов'язаної з категорією кількості, здійснюється автором комунікативного акту, відчиняється певним психологічним закономірностям, загальним для людської мови.

Градація відіграє значну роль у процесах концептуалізації та категоризації, бо є засобом знань про міру, ступінь та інтенсивність різних феноменів. Дослідження комунікативно-функціонального аспекту градації сприяє впорядкуванню знань про навколишній світ та забезпечує можливість осмислення механізмів породження і сприйняття текстів.

Висновки. Отже, градація – категорія, яка поєднує статику (семантичну контрастність) і динаміку (функціональну-стилістичну контрастність). Таким чином лексико-семантична група має власне градаційне значення, яке супроводжується модальними співзначеннями: вираженням незначного зрушення щодо нуля (нульового виміру, точки на шкалі градації).

Список використаних джерел:

1. Тарасюк Г.Т. Жіночі романи: проза. Бровари: вид-во ПП "МН ТРК "Відродження", 2006. 288 с.

Отримано: 18.11.2024

Любов РАСЕВИЧ,

кандидат філологічних наук, старший викладач

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9540-9041>

РОМАН Е. ЄЛІНЕК «ПІАНІСТКА»: ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТИКИ ТА ДЕЯКІ КОНТЕКСТИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕЦЕПЦІЇ

У статті окреслено особливості поетики роману Е. Єлінек «Піаністка», які увиразнюють спектр порушених авторкою проблем, працюючи на користь конструювання епатажної гармонійності тексту навіть попри простежувану колажність нарації.

Ключові слова: постмодернізм, українське літературознавство, нобелівські лавреати, австрійська література, літературні проєкції.

Актуальність теми. В Україні роман «Піаністка» нобелівської лавреатки 2004 року, представниці сучасної австрійської літератури Ельфріде Єлінек з'явився в друкованому виданні лише 2014 року завдяки перекладу Н. Сняданко – тобто за понад 20 років після оригінальної публікації німецькою мовою 1983 року. Ці кількадесятилітні запізнення демонструють,

наскільки український книжковий ринок усе ще відстає від своєчасного реагування на світові літературні події, феномени. Пошук літературознавчих праць українською мовою за творчістю Е. Єлінек у наукометричних базах показує лише обмежену кількість статей. Утім, творча манера Е. Єлінек варта значно більшої уваги, особливо на тлі аналізу української жіночої прози в постколоніальному ключі: Е. Єлінек на протигагу українським сучасним авторкам демонструє альтернативний ракурс репрезентантки травматичного досвіду постімперії, ставлячи актуальні жіночі питання, питання моралі, ідеологічних штампів, особистісних проблем і національних стереотипів у країні, яка раніше була однією з найбільших імперій Європи.

Мета публікації – окреслити загальні риси поетики роману Е. Єлінек «Піаністка», прослідуючи, як поетикальні особливості впливають на розкриття порушених авторкою тем.

Виклад основного матеріалу дослідження. Г. Гонетгер досліджує унікальний підхід Е. Єлінек до її рідної мови, яка конденсує як тягар історичної провини, так і виклик видатної, хоча й страждальної літературної спадщини. Крім того, об'єктом вивчення є також перформативна сила мови, передусім, однак, драматичної творчості, а не прозової. Утім, багато з поміченого застосовне й до романного жанру Е. Єлінек: «...її сюжети не розгортаються в дії та діалозі, а радше закладені в самій граматиці» [3, с. 13]. Для Єлінек, спадкоємиці фрагментованих залишків габсбурзької культури, назавжди забрудненої Голокостом, уламки мови створили «собаку, яка мала захистити, але натомість нападає на неї» [3, с. 15]. Ця метафора, «мова-собака», використана самою Е. Єлінек у нобелівській лекції: *«І ця собака, мова, яка має захистити мене <...> хоче мене вкусити <...>, мій єдиний захисник обертається проти мене; ...мова, яка в русі, у розмові видавалася надійним притулком, обертається проти мене. <...> Що ж це за камуфляж, який існує для того, щоб зробити людину не помітною, а ще більш помітною»* [4]. У цій самій лекції йдеться у про те, що *«письменник <...> говорить двозначно»* [4], і це відображає основну ідею постструктуралізму Ж. Лакана, згідно з якою індивідів не можна назвати справжніми [6, с. 154].

Е. Єлінек у текстах грає з поєднанням високих і низьких літературних елементів, синтезом попкультури та тривіальної культури, висвітлює історії «маленьких» людей – антигероїв (контраголоси), їхні щоденні бажання, хіть та сексуальні збочення. Відомо, що в Австрії її творчість намагалися представити як відображення кітчу й антипод культури. На передвиборчих плакатах під час кампанії у Відні 1996 року був напис *«Ви за Єлінек... чи за мистецтво і культуру?»* [2, с. 1595]. Нобелівська премія 2004 р. частково відповіла на цю роблену опозиційність творчості Е. Єлінек та шаблонного високого мистецтва. Формулювання причини присвоєння премії саме Е. Єлінек таке: *«за її музичний потік голосів і контрголосів у романах і п'єсах, які з надзвичайним мовним завзяттям розкривають абсурдність кліше суспільства та їх підкорювальну силу.* Відзначено чинник мови текстів.

Аналізуючи музичну поліфонію в тексті Е. Єлінек, Б. Ширмахер наголошує на власній здатності мови бути *«одночасною багатоголосістю»* [5, с. 85]. Роман «Піаністка» викриває ідеалізацію та інструменталізацію західної художньої музики, покладаючись на структурні засоби перформативності в літературному дискурсі. Перформативність літературної мови сприймається у світотворчому аспекті письма як самореферентний перформативний акт, який конститує уявний світ. У романах австрійської авторки кожне слово, речення, абзац є двоголосним або навіть гетероголосним – внутрішньо діалогічним, поліфонічним, висловлюючи одночасно кілька інтенцій чи точок зору [5, с. 86].

Особливостями поетики роману Е. Єлінек «Піаністка» доцільно назвати:

- 1) *символічність та метафорику*, які транслюють конфліктні психічні стани героїв; традиційно піаніно та музику в романі трактують символами як свободи (особистості, реалізації, фінансової незалежності, порятунку від тиранії матері), так і неволі, оскільки вся свобода, що надається Еріці музикою, руйнується, контролюється чи експропріюється матір'ю (тлумачення наскрізь оксиморонне – подібно до контрарного тлумачення концепту мови самою Е. Єлінек, як то повище подано);
- 2) *використання прийомів психологічного реалізму* з властивою увагою до внутрішньої характеристики героїв, коли глибинне дослідження духового, емоційного та ментального життя Е. Єлінек, її матері, В. Клеммера не тільки пояснює поведінку персонажів, але й слугує каталізатором сюжету. Наскрізьні мотиви насильства та підпорядкування в тексті роману відображають психологічну травмованість усіх героїв, передовсім – Еріки Когут, яка перебуває в епіцентрі травматичних синергій: матері, Вальтера, самої себе, австрійського суспільства з його штампами та амбіціями втраченої величі;
- 3) *естетизація гротеску та провокативність* увиразнюють бунтівний дух роману, сприяючи загостреності переживання відчаю Еріки:
 - увага до побутових порівнянь або сухих наукових аналогій, які скрадають кітчеву емоційність: «Річ, ще більш зайву, ніж крапля майонезу на канапці з рибою» [1, с. 4]; «Мати дбайливо накидає на плечі доньки власноруч сплетений синій ангоровий светр, щоб не дай Боже не застигла рідина в суглобах і щоб підвищився опір до тертя» [1, с. 95];
 - використання лексем, традиційно наділених позитивною емоційністю, негативно й іронічно, як-от дитина, мати, вчитель: «Дитина намагається дати відповідь на невисловлене запитання, але їй не вірять, бо вона часто бреше» [1, с. 4] (Еріці-дитині «незабаром виповниться сорок» [1, с. 3!]);
- 4) *критика підпорядкувальної ролі жінки в суспільстві*, але й *ненадійність маскулінних моделей та небезпека провальних гендерних концепцій*: лінія матері-деспотки, безвольного батька, фронтірної Еріки – кожен із героїв або виконує неналежно гендерні ролі (батько, у якому немає ні сили, ні авторитету; мати, у якої немає жіночності), або перевищує соціальні ролі (мати, яка поводить себе з Ерікою, як досі з дитиною й навіть спить в одному ліжку з нею; Еріка, яка хоче й не хоче сепаруватись у сорок);
- 5) *фрагментарність стилю письма, експериментальність синтаксису та лексичного матеріалу*: стиль нарації в романі часто нагадує репортаж із футбольного поля, де коментатор засів у свідомому й невідомому, підсвідомому Еріки Когут й абстраговано, без співчуття та розуміння, транслює все помічене. Репортажний стиль передано використанням дієслів теперішнього часу, коротких і однотипних синтаксичних конструкцій, які здебільшого починаються структурою «підмет + простий дієслівний присудок у теперішньому часі». Наприклад, усього на одній рандомній сторінці роману помітно високу концентрацію такого прийому: «Клеммер лякається самого себе, він задоволено порохує у теплій купелі власних думок і слів. Раптом він кидається до рояля і дуже собі подобається у цей момент. У помітно пришвидшеному темпі він грає <...>. Він хоче цим продемонструвати <...>. Еріка Когут тішиться <...>» [1, с. 162]. Навіть історію батька Еріки передано в теперішньому часі: «Батько, очі якого поволі сліпнуть і якого ве-

дуть по під руки, прямує до свого майбутнього дому після того, як він щойно вирвався із дому попереднього. На нього вже чекає затишна кімнатка» [1, с. 129].

Висновки. У статті узагальнено окреслено принципові особливості поетики роману Е. Єлінек «Піаністка». Кожна з виокремлених тез потребує глибшого дослідження та осмислення, що планується зробити в подальших публікаціях. Тексти Е. Єлінек важливі для українського літературного простору тим, що репрезентують світовідчуття авторки постімперської країни, критикованої М. Кундерою в есеї «Трагедія Центральної Європи», у якій залишилось багато давніх амбіцій на тлі спопелілої величі, багато суспільних кліше. Окрім того, у романі порушено вкрай важливі питання гендеру, виховання, моделей сімейних цінностей, які мають загальнолюдський резонанс, вражають гостротою й відвертістю постановлення.

Список використаних джерел:

1. Єлінек Е. Піаністка: роман. Харків: Фоліо, 2014. 382 с.
2. Bašić M. Analysis of the gender roles and poetics of the body in novel "the piano teacher" of Nobel elf ride Jelinek. *KNOWLEDGE-International Journal*. 2017. Vol. 17(4). P. 1595–1600.
3. Honegger G. Staging memory: The drama inside the language of Elfriede Jelinek. *Studies in 20th & 21st Century Literature*. 2007. Vol. 31(1). P. 13.
4. Jelinek E. Nobel Lecture. 2014. URL: <https://www.nobelprize.org/prizes/literature/2004/jelinek/lecture/> (дата звернення: 10.11.2024)
5. Schirmacher B. Musical performance and textual performativity in Elfriede Jelinek's the piano teacher. *Danish Musicology Online*. 2016. P. 85–99.
6. Stalin J.L., Baus G.S. Correlation of Lacanian Theory and Narrative techniques in Elfriede Jelinek's The Piano Teacher. *The journal of Indian art history congress*. 2019-2020. Vol. 25. No. 7. P. 153–156.

Отримано: 21.11.2024

Анастасія СИМАНОВА,

кандидат наук із соціальних комунікацій, старший викладач

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4235-7238>

СУЧАСНІ НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕНЬ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ (ОГЛЯД ТЕМАТИЧНИХ СЕКЦІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ ЕСРЕА-2024)

У статті розглядаються актуальні напрямки досліджень соціальних комунікацій, що здійснюються вченими Європейської асоціації досліджень та освіти з комунікацій. На основі тематичного аналізу відібрано роботи, які становлять інтерес для наукової, освітньої та виробничої сфер діяльності, акцентовано на найбільш важливих перспективах використання результатів відібраних робіт.

Ключові слова: соціальні комунікації, актуальні дослідження, європейська наука.

Актуальність теми. Повномасштабне вторгнення Росії до України в 2022 році ознаменував остаточний розрив української галузі соціальних комунікацій із російською наукою, відтак – нагальну необхідність переорієнтування на європейський науковий простір. Завдяки розвитку програм міжнародної співпраці на рівні університетів, грантам, які почали виділя-

тись країнами ЄС для українських науковців для участі в європейських програмах академічної мобільності, тісній співпраці з українськими науковцями, що є афілійованими з європейськими університетами, відбувається стрімке включення української галузі соціальних комунікацій до європейських наукових кіл.

Мета – аналіз секційних напрямків та окремих абстрактів наукових робіт, що були представлені на конференції Європейської асоціації досліджень та освіти з комунікацій (ECREA) у Люблянському університеті 2024 року з погляду їхньої наукової цінності для подальших досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Європейська асоціація досліджень та освіти з комунікацій (ECREA) – це наукове товариство вчених, яке займається розвитком комунікаційних досліджень у галузі комунікацій та вищої освіти в Європі. Серед членів асоціації – дослідники та викладачі журналістики й медіакommунікацій, медіадослідники, представники медіаосвіти. Європейська професійна спільнота вчених налічує понад 2700 членів, юридичний офіс ECREA знаходиться в Брюсселі, Бельгія. В Україні інституційним членом ECREA є Могиланська школа журналістики (з 2023 р.), Державний торговельно-економічний університет (з 2023 р.). Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка представлений в ECREA індивідуальними членами: доцентом кафедри журналістики, кандидатом наук із соціальних комунікацій Почапською О.І., старшим викладачем кафедри журналістики, кандидатом наук із соціальних комунікацій Сімашовою А.І. (з 2023 року). Загальна конференція Асоціації проводиться раз на два роки, щороку це право виборює інший вищий навчальний заклад країн Європи шляхом конкурсного відбору.

Темою конференції ECREA 2024 року було обрано «Комунікаційний та соціальний (без)лад» як рефлексія на реальність, в якій соціально-політичні, економічні і природні кризи накладаються на стрімкий розвиток технологій, що часто викликає неоднозначні реакції, з одного боку, вбачаючи у технологіях основну причину цього безладу, або ж навпаки, називаючи технології провісниками майбутнього ладу [2, с. 8]. Дослідники соціальних комунікацій ставляться до цього ажіотажу з позиції, що актуальна зміна технологій є далеко не першою в історії людства, і щоразу розвиток технологій супроводжувався схожими рефлексіями як з боку окремих індивідів, так і суспільства загалом, але щоразу вдавалось знаходити рівновагу між можливостями та необхідністю контролю, в результаті чого розвиток технологій призводив до більшої соціальної справедливості.

Наукові дослідження в ECREA ведуться за 25 тематичними секціями, кожна з яких розвиває окрему галузь комунікаційних досліджень, 4 тимчасовими робочими групи, які зосереджуються на нових або недостатньо представлених галузях медіа та комунікаційних досліджень, і 3 постійними мережами, що представляють конкретні соціально-демографічні категорії вчених.

Тематичні секції є майданчиками для спеціалізованих досліджень у сфері медіа та соціальних комунікацій. Серед них є такі вже усталені як дослідження аудиторії та рецепції, історія та філософія комунікацій, телебачення і радіомовлення, медіаіндустрія, політичні комунікації, законодавчі аспекти функціонування сфери комунікацій, стратегічні та організаційні комунікації, кризові комунікації тощо.

Серед тем, які підіймались у секції досліджень аудиторії, є особливості сучасного медіаландшафту, зокрема, виникнення т.зв. «інформаційних пустель» внаслідок припинення

роботи локальних медіа. Щодо споживання новин, актуальним напрямком є феномен інформування через соціальні мережі. Викликає занепокоєння дослідників і нерівність користувачів – вікова, соціальна, освітня – щодо технологій і зокрема ефектів застосування штучного інтелекту в новинах, зокрема, сприйняття дідфейків.

Дослідження секції «Комунікація та демократія» згуртовані, з одного боку, навколо феномену дезінформації і медіаграмотності як способу протистояти їй, з другого боку, підкреслюють сучасну радикалізацію медіадискурсу в країнах Європи та поляризацію аудиторій. Іншою актуальною темою є громадянська журналістика та її слабкі місця, зокрема, використання для псевдожурналістської політичної комунікації [3]. Мова медій також присутня у цих дослідженнях, зокрема, мова ненависті, расизм, феномен «тролінгу» у соцмережах.

Варто зазначити, що журналістика у цьому переліку є окремою тематичною секцією. Розглядаються як актуальні виклики журналістської професії в цілому так і окремих категорій журналістів, зокрема, військових кореспондентів, які працюють в Україні в умовах російсько-української війни [8], а також різноманітні аспекти роботи журналістських редакцій: факт-чекінг і його ліміти [12], робота в ньюзрумі, стосунки журналістів з політичною владою, робота суспільних мовників. Досліджуються журналістські стандарти, зокрема, у контексті висвітлення конфліктів, і довіра до медій загалом. Окремою темою є застосування ШІ у виробництві новин, зокрема, питання довіри, якості та ставлення аудиторії до ШІ-контенту, зокрема, дідфейків [9-11]. Окремо досліджуються бізнес-моделі, зокрема, моделі платного доступу «paywall», альтернативні медіа та платформи соціальних мереж як нові медіа [5], дата-журналістика у журналістських розслідуваннях [4].

У переліку спостерігаємо відокремлення від секції телевізійних досліджень окремих секцій кінознавства та візуальних культур, що цілком відображає сучасний стан розвитку електронних візуальних медіа. Цифрова комунікація як одна сфер, що розвивається наразі найбільш швидко, виокремлена у дві окремих секції: як дослідження цифрової культури та комунікацій, так і дослідження цифрових ігор.

Традиційними є зосередження досліджень соціальних комунікацій щодо вразливих аудиторій, насамперед, дитячої та молодіжної, а також мігрантів та діаспори, а також чутливих тем – зокрема, питань гендеру та сексуальності. Дослідження щодо підлітків констатують життя напоказ у соцмережах як символ епохи, а також, що вільний час підлітків досяг сатурації віртуальним життям та соціальними мережами [1; 6]. Разом з чималим занепокоєнням щодо впливу гаджетів та соціальних мереж на звички і здоров'я дітей, підлітків, спілкування в сім'ях, дослідники відзначають і позитивні надбання, наприклад, розвиток цифрового активізму, в якому підлітки можуть проявити себе як, наприклад, екологічні активісти [7].

Тимчасові тематичні секції – це ті напрямки соціальних комунікацій, які перебувають у процесі свого становлення. Це такі як дослідження аудиторій старшого віку, комунікація спорту, медіаграмотність та комунікаційні компетенції, етика емоцій та страждань у медіа.

Менш звичними для українських дослідників є такі секції як «Комунікації про здоров'я», «Медіа, міста та простір», «Наукова комунікація та комунікація про довкілля», і тому ці аспекти комунікацій заслуговують більшої уваги. Зокрема, наукова журналістика і її можливе використання у політичних цілях, висвітлення кліматичних змін як актуальної, а не лише наукової інформації тощо.

Висновки. Огляд наукових робіт, здійснений у статті, дозволив окреслити актуальний стан та проблеми функціонування сфери досліджень соціальних комунікацій у європейській науці. Проведений аналіз абстрактів дав змогу виокремити низку перспективних напрямків і тематик, і може бути взятий за орієнтир для відбору наступних об'єктів наукових розвідок для українських дослідників.

Список використаних джерел:

1. Castro T. The signs of times: playing life on TikTok? *ECREA 2024 – Electronic Book of Abstracts*. Prague: Czech-in s.r.o., 2024. P. 56.
2. ECREA 2024 – Conference Booklet. The 10th European Communication Conference, 24–27 September 2024, Ljubljana, Slovenia. Prague: Czech-in s.r.o., 2024. 208 p.
3. Grönegräs M., De Cleen B. “Don’t hate the media, be the media!”: An analysis of pseudo-journalistic political communication. *ECREA 2024 – Electronic Book of Abstracts*. Prague: Czech-in s.r.o., 2024. P. 138.
4. Grut S. Novel Epistemic Systems in Journalism: Merging Bellingcat and Military intelligence practices for coverage of visual imagery from Ukraine and Gaza. *ECREA 2024 – Electronic Book of Abstracts*. Prague: Czech-in s.r.o., 2024. P. 558.
5. Hendrickx J., Mayer A.-T. Journalism on TikTok: A paradigm shift in news values? *ECREA 2024 – Electronic Book of Abstracts*. Prague: Czech-in s.r.o., 2024. P. 527.
6. Lüders M. Media-saturated teen lives: No space or time for non-media moments (and being bored)? *ECREA 2024 – Electronic Book of Abstracts*. Prague: Czech-in s.r.o., 2024. P. 26.
7. Neag A., Nainová V. “We often say we lost our childhood, but activism gave us a lot more than it took away” – The lived experience of young climate activists in the digital world. *ECREA 2024 – Electronic Book of Abstracts*. Prague: Czech-in s.r.o., 2024. P. 71-72.
8. Raippalinna L.-M., Mononen S. Reordering disrupted realities – Coping at work of war correspondents and photographers in the Russia-Ukraine war 2014–2024. *ECREA 2024 – Electronic Book of Abstracts*. Prague: Czech-in s.r.o., 2024. P. 504.
9. Reiter G., Hess A., Adolf M. Patterns of (Dis-)Trust in human and AI-generated journalism. Changes and continuities of the perception of bias among young Austrians users. *ECREA 2024 – Electronic Book of Abstracts*. Prague: Czech-in s.r.o., 2024. P. 516.
10. Seibert D., Raemy P. What is a deepfake? Comparing a conceptual typology and journalists’ perceptions of deepfakes and their implications for journalistic practice. *ECREA 2024 – Electronic Book of Abstracts*. Prague: Czech-in s.r.o., 2024. P. 517-518.
11. Vogler D., Eisenegger M. How audiences evaluate the effects of generative AI on news quality. *ECREA 2024 – Electronic Book of Abstracts*. Prague: Czech-in s.r.o., 2024. P. 514-515.
12. Zecchinon P., Standaert O. The war in Ukraine through the prism of visual disinformation and the limits of specialized fact-checking. A case-study at Le Monde. *ECREA 2024 – Electronic Book of Abstracts*. Prague: Czech-in s.r.o., 2024. P. 544.

Отримано: 15.11.2024

Дмитро СТОРОЖУК,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання

спеціальності 035 Філологія

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-2021-9777>

КОГЕЗІЯ ТЕКСТУ ТВОРІВ М. ДОЧИНЦЯ

Стаття присвячена теорії символів. Найважливішою категорією, що об'єднує культуру, релігію та мову і є найбільш глибокою формою пізнання світу, є категорія символу. Символ представляє собою багатогранну і емну, продуктивну та концентровану форму вираження культурних цінностей і смислів, це найбільш значимий з усіх культурних інструментів реалізації її духовних можливостей.

Ключові слова: мовна картина світу, лінгвокультурологія, символ, мислення.

Актуальність теми. Питання інтерлінгвального та національного в мовних картинах світу залишається одним із центральних у лінгвокультурології. Лінгвокультурологічні дослідження активно проводяться такими вченими, як А. Вежбицька, Р.М. Кісінг, В. Кононенко, J. Bartmiński, S. Niebrzegowska, R. Grzegorzczkova, A. Mikołajchuk, Z. Muszyński тощо. Польські лінгвісти надають перевагу терміну етнолінгвістика. Інколи лінгвокультурологію визначають як науку, що вивчає взаємовідношення мови й культури, а лінгвоетнологію (етнолінгвістику), як таку, що орієнтується на розгляд мови, духовної культури народу, народного менталітету й народної творчості.

Мета публікації – проаналізувати тексти творів Мирослава Дочинця з погляду стильової характеристики, з'ясувати доцільність і прийоми засобів використання в художньому тексті, показати функції в різних мовленнєвих ситуаціях та символіку назв романів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Моделювання концептів, здійснюване в межах однієї мови, не може слугувати підставою для висновків про національно-культурну специфічність концепту (символу на вербальному рівні). Проте навіть застосовуючи контрастивний метод, необхідно перевіряти одержані результати за допомогою інших методик.

Принцип поєднання лінгвістичних парадигм дає змогу побачити досліджуваний об'єкт у різному світлі й використати інформацію, яку надають підходи від слова (фразеологічної одиниці) як одиниці вербального рівня до концепту як одиниці концептуального рівня і від концепту до слова (фразеологічної одиниці).

Вивчення символічних образів було в центрі уваги дослідників різних часів і народів, що витлумачували їх із різних позицій, за різними методологічними засадами, знаходячи водночас у явищі символізації все нові грані й особливості. У своїх конкретних спостереженнях над символами вчені здавна зверталися до язичницької міфотворчості, поглядів на світотворення, природні явища тощо. Великий вплив на становлення й розвиток учення про символи мала християнська ідеологія із властивим їй комплексом символічних уявлень і образів.

Напр., автор описує віру головного героя, якого було засуджено на роботи на уранових шахтах.

«Доки я мав сили, я співав. З монахам я приохотився до співу. Яка се полегкість легням, яка розкіш душі, котра говорить з небесами! Я співав, і мене се кріпило. А вартовий клав на дверях крейдяні хрестики. То означало, що мене за порушення позбавляли денного крайця і кварти окропу. Та я все одно співав, і пара з рота клубилися в промерзлій норі.

Далі, коли голос вичахав, я молився. Спочатку пошепки, відтак подумки. Молитва гріє. І – жодної думки, жодного руху, щоб не тратити енергію! Думки теж забирають тепло й енергію, а молитви її дають» [1, с. 211].

Мирослав Дочинець описує символічність України як батьківщини для політичних в'язнів, яких тодішній уряд заслав на Колиму:

«...розважливі люди у вишиванках під тюремним сукном. Україна була для них релігією, яка допомагала вижити».

«Україна – благодатна земля, – захоплено говорив поет із красивими сумними очима. – Кожен українець народжений для щастя» [2, с. 214].

Отож, символізм закладений в самих витоках виникнення слів-символів, у близькості основних ознак, які передає назва символу і які властиві відповідному предмету. Звідси впливає ідея закономірного розвитку символічного значення із втратою співвідношення між значеннями коренів слів пояснюваних і тих, що пояснюють, поглиблюється і зв'язок між ними. У способах вираження символу простежується тенденція до втрати зображувальності, поетичної функції мови.

Символ, отож, є засобом не лише дзеркального відображення речі, а й більш глибокого пізнання її сутності. Символіка – це і пам'ять народу, який був під величезним тиском. Порівняймо спогади людини, яка пройшла колимські табори:

«На лебедино-білий колимський сніг висіло кілька десятків живих. Хтось спересердя плюнув на баржу – і залізо лунко дзенькнуло. Такі тут лютилися морози. Ми гадали, що пекло позаду, а воно лише починалося...

В людей відвалювалися обморожені носи, чорніли пальці на руках і ногах. Я ж свої ноги і руки обв'язав вовняними клаптями від реверенди. Монахи з того світу помагали мені.

(«Воскресає» духом той, хто раніше вмирає для тіла)» [2, с. 210].

Висновки. Теорія символів вимагає свого дальшого опрацювання, і, в першу чергу, щодо виявлення їх національних рис; залучення матеріалу конкретних мов сприятиме встановленню зв'язків національної символіки із мисленневою діяльністю, народним світобаченням, принципів її формування, психологічних, соціальних і інших чинників, що визначають її функціонування, зокрема в художніх текстах, усній народній творчості, публіцистиці тощо.

Список використаних джерел:

1. Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачево, 2013. 280 с.

Отримано: 19.11.2024

Павло ТРЕМБОВЕЦЬКИЙ,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання

спеціальності 035 Філологія

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-6712-9770>

«ІСТОРІЯ ДОРΟΣЛІШАННЯ» В РОМАНІ МАЙКЛА ОНДАТЖЕ «ВОЄННЕ СВІТЛО»

У статті охарактеризовано основні жанрові й поетико-стильові особливості роману сучасного англо-канадського письменника Майкла Ондатже «Світло війни».

Ключові слова: жанр, роман, «історія дорослішання», поетика.

Актуальність теми розвідки зумовлюється потребою з'ясування особливостей жанрових і поетико-стильових стратегій у романі сучасного англо-канадського письменника М. Ондатже «Світло війни», який досі не був предметом академічного студіювання.

Мета дослідження полягає у висвітленні художніх особливостей «історії дорослішання» в романі М. Ондатже «Світло війни», яка для головного персонажа протікає на тлі важливих соціально-історичних подій новітньої доби і визначається складними перипетіями стосунків із представниками різних прошарків англійської суспільства другої половини ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Роман М. Ондатже «Світло війни» («Warlight» [3]) був опублікований 2018 року й отримав чимало позитивних відгуків критиків, літературознавців і письменників. Зокрема, відома письменниця, літературна оглядачка видання «The New York Times» Пенелопа Лайвлі назвала роман «складним і захоплюючим», а насиченість деталями оживляє час і місце подій [2].

Зав'язка романного сюжету приходить на події у Лондоні в останні місяці 1945-го року, коли 14-літнього Натаніеля і його старшу на два роки сестру Рейчел батьки, від'їжджаючи у ділову поїздку до Сінгапуру, залишають під опікою доволі підозрілої особи на ім'я Бражник (в оригіналі Moth, що можна перекласти і як Метелик). Потім у будинку з'являється ціла група утаємничених осіб, серед яких особливо виділяється Метальник. На думку Натаніеля, ці люди ведуть кримінальний спосіб життя, але водночас цікавий і насичений різними пригодами. Так, підлітків залучають до нелегального ввозу до Лондона через Темзу собак породи грейгаунд, використовуючи їх на перегонах для підтасування результатів, потім вони потаємними каналами переправляють європейський фарфор на англійський «чорний» ринок. Згодом Натаніель починає працювати в готелі «Критеріон» ліфтером і посудомийником, де знайомиться з людьми різних професій і життєвих інтересів, а також із дівчиною Агнес, яка стає його першим коханням. Все це суттєво впливає на світосприйняття головного героя-наратора й розуміння ним стосунків між людьми. Найбільш важливим чинником дорослішання Натаніеля стає намагання розгадати таємницю своїх батьків, які насправді не полетіли до Сінгапуру, а, як значно пізніше дізнаються брат і сестра, виконували секретні місії в Лондоні і Європі як представники англійських спецслужб.

Основні події роману розгортаються в Лондоні та його околицях наприкінці Другої світової війни й у повоєнні роки в графстві Саффолк, де жила матір Натаніеля після завершення своєї кар'єри у розвідці. Після смерті Роуз Вільямс Натаніелеві пропонують роботу в Міністерстві закордонних справ, і він намагається віднайти там сліди професійної діяльності

матері й розкрити її «таємниці». З фрагментарних записів у різних документах він дізнається про співпрацю Роуз Вільямс і Марша Фелона. Зіставляючи скупі деталі з документів з інформацією, отриманою від матері за той короткий час, коли вони жили разом у Саффо-лівському будинку, Натаніель здогадується, що її стосунки з Фелоном не обмежувалися чисто професійною діяльністю. Натаніель також дізнається, що вони разом працювали з партизанами в Югославії й усвідомлює, що саме донька однієї із жертв партизанської війни згодом вистежує та вбиває матір.

Роман структурується на дві частини, які суттєво відрізняються в наративному і поетико-стильовому відношенні. Перша частина (6 розділів) є суто ретроспективною розповіддю-спогадами, які лише вряди-годи перебиваються вставками з невизначеного «теперішнього», коли наратор фіксує моменти події розповідання фразами на кшталт «тоді я не знав», «це стало для мене зрозумілим лише згодом» та ін.

Натомість друга частина (14 розділів) представляє собою більшою мірою фантазування наратора, коли він або реконструює окремі епізоди життя своєї матері з фрагментарних розповідей про неї людей, які її знали, або уявляє собі, як могли складатися ті чи ті події в минулому. Інколи уява Натаніеля ніби фіксує миттєвості колишніх подій, як-от: «Я уявляю Метальника в його вічно чорному, вічно мокрому та холодному світі...» [1, с. 248]. «Фантазії» наратора провокуються певними асоціаціями і часто виникають із окремих «піщинок» буття: «Мені ніхто нічого не сказав, але я, так само, як моя сестра з її театральним досвідом та Олівія Лоуренс, умів відтворити історію з єдиної піщинки чи клаптика правди. Коли я думаю про це тепер, то бачу, що піщинки траплялися мені на очі повсякчас...» [1, с. 256]. Інколи фантазування героя перетворюється на розгорнуті сюжети, як у випадку, коли він, не маючи достовірних відомостей про стосунки матері із Маршем Фелоном, малює їх у своїй свідомості так, ніби вони відбувалися насправді. Реконструкції стосунків Роуз Вільямс і її опікуна й коханця, який займав дуже високу посаду в британській розвідувальній службі і був вкрай утаємниченим, присвячено декілька розділів роману: «Хлопець на даху», «Полювання на качок», «Ніч бомбардувальників», «Трепет». У цих розділах Я-розповідач прагне перетворитися на всевідного наратора, який може проникати у будь-які куточки внутрішнього світу своїх героїв (порівн.: «він думає про те, щоб запропонувати роботу найрозумнішій жінці, яку він коли-небудь знав, якій він колись розповідав усе, що знав сам... Він хотів, щоб вона стала частиною його світу, хоч нічого не знав про її доросле життя...» [1, с. 199-200]). Однак навіть такі фікційні проникнення у психологічні сфери не можуть відкрити для наратора всіх таємниць і часто завершуються рефлексіями невизначеності: «Чи справді це Фелон її обрав, чи, може, Роуз цього сама завжди хотіла? Може, ми всі зрештою стаємо тими, ким мали бути з самого початку?» [1, с. 200].

Обидві частини роману, попри їхню відмінність у наративному і поетико-стильовому відношенні, разом формують «історію дорослішання» героя-наратора. У форматі специфічного літературного жанру така історія зазвичай має головним героєм підлітка і розгортається в хронологічно-лінійному сюжеті [4]. Однак у романі М. Ондатже «історія дорослішання» формується на переплетенні різних у часопросторовому відношенні планів.

Головна ідея роману сформульована у чіткій тезі наратора, яку він не просто декларує: «Минуле ... ніколи не лишається в минулому» [1, с. 172], але стверджує історією всього свого життя та життя найдорожчих для нього людей. Власне, рефлексії про те, як минуле впливає на майбутнє, формує і переплітає долі людей, і зумовлюють поетико-стильову специфіку

роману, в якому домінують емоційно сповідальна інтонація, як-от: «З яким почуттям я уявляю їх обох? Із заздрістю? Полегшенням? Відчуттям провини за те, що сам не знав, за що був відповідальним? Чи говорили вони про мене? Засуджували? Чи я був забороненою теєю, так само, як Олівія Лоуренс з її документальним фільмом і книжкою, яку Метальник не хотів купувати? Може, він відмовився від нас усіх...» [1, с. 256-257].

Висновки. Таким чином, особливості «історії дорослішання» головного героя (і наратора) роману М. Ондатже «Світло війни» визначаються жанровими і поетико-стильовими інтенціями автора. Наратив у романі формується на переплетенні жанрово-стильових стратегій «роману виховання», історії самопізнання, детективу, шпигунського квесту, морально-філософського роману.

Список використаних джерел:

1. Ондатже М. Світло війни / пер. з англ. А. Цвіри. Харків: Віват, 2020. 272 с.
2. Lively, Penelope. Wartime Acts, Postwar Retribution: A Mother's Risky Legacy. *The New York Times*, June 7, 2018.
3. Ondaatje M. Warlight. London: Random House, 2018. 290 p.
4. Coming-of-age story. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Coming-of-age_story

Отримано: 17.11.2024

Олеся ТРОФИМЮК,

*асистент кафедри історії української літератури
та компаративістики*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9572-1836>

РЕЦЕПЦІЯ ПОСТАТІ І ТВОРЧОСТІ ПАВЛА ТИЧИНИ В РАННІЙ ЩОДЕННИКОВІЙ ТВОРЧОСТІ ЛЕСЯ ТАНЮКА

У статті проаналізовано ранню щоденникову творчість Леся Танюка з погляду осмислення особливостей постатей письменників, зокрема Павла Тичини. У дослідженні виявлено, що Л. Танюк сприймає і зображує портрет Павла Тичини трагічно та неоднозначно.

Ключові слова: щоденник, Лесь Танюк, Павло Тичина.

У нефікційній прозі портретування є важливим художнім засобом із розгалуженою системою лексики, тропів, синтаксичних фігур. У художньо-документальному тексті автор зображує конкретну реальну історичну постать із відомою з різних джерел зовнішністю, рисами характеру, роллю в соціально-політичному чи культурному житті та прагне найточніше передати психологію, поведінку, мову й інші деталі, що дають цілісне уявлення про зовнішність і внутрішній світ реального героя.

Як зазначає А. Галич: «Автор художнього твору у відповідності з власним задумом малює індивідуальні й типові риси героя, у мемуарному чи біографічному ж – він намагається якнайточніше в портретному зображенні відтворити психологію, поведінку, особливості мови й інші деталі, щоб у читача з'явилося цілісне уявлення про зовнішній вигляд і внутрішній світ реальної історичної особистості» [1, с. 47].

Важливою особливістю щоденників Леся Танюка є рецепція постатей письменників, митців, громадських діячів. Окрім образу самого автора, подано розмаїту систему емоційно-оцінних суджень про його колег, які так чи інакше причетні до його життя і діяльності, викликають певні рефлексії та варті того, щоб бути записаними у щоденник.

Ранні щоденникові записи Л. Танюка детально розкривають період, пов'язаний із «хрущовською відлигою», зародженням шістдесятництва та нагінкою на діячів руху, у них багато записів присвячено представникам Клубу Творчої Молоді в Києві. Також не оминув увагою митець і класиків української радянської літератури – Максима Рильського, Андрія Малишка, Михайла Стельмаха, Павла Загребельного, Олесь Гончара, Павла Тичину, Олександра Корнійчука, Миколу Бажана, Юрія Смолича та ін.

Щоденникова творчість письменника стала предметом дослідження літературознавців лише на початку XXI ст. Проте, вона досі не вивчена, адже немає жодного ґрунтовного дослідження на цю тему, залишаються нез'ясованими проблеми осмислення особливостей рецепції постатей письменників в контексті подій кінця 1960-х років. У побіжних проєкціях вивчали щоденник К. Танчин, О. Стадніченко, С. Білокінь, О. Рарицький, О. Галич.

Актуальність теми нашого дослідження полягає в необхідності висвітлити особливості інтерпретації постаті й творчості Павла Тичини у ранніх щоденникових нотатках Леся Танюка.

Мета дослідження – проаналізувати ранні щоденники Леся Танюка з позиції вивчення особливостей рецепції постаті і творчості Павла Тичини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед важливих діячів українського літературного та мистецького життя, які проаналізовані у щоденнику Леся Танюка творчість і постать Павла Тичини заслуговує особливої позиції.

В ранніх щоденниках Лесь Танюк апелює до постаті Павла Тичини. Режисер мав творчий контакт та часто спілкувався із П. Тичиною, і на основі своїх вражень показав трагедію поета. Зі щоденникових нотаток Л. Танюка розуміємо, що автор двояко ставиться до постаті поета: з одного боку Лесь Танюк позитивно пише про його творчість і визнає художню майстерність поезій 20-30-х рр., а з іншого, бачить, що під тиском влади у 50-60-х рр. Тичина остаточно знищив свій талант і став «трубадуром»: *«Він, Тичина, почував так, що був нездатний поклонитися вічному й дурному ідолі середини, його поривало до крайнощів. Я б наголошував швидше на цьому. Його й викинуто було у світ на побиття камінням, зблиснув метеорит – і побили. А що вижив – то вже історія іншого чоловіка; поет залишився там, у «Сонячних кларнетах». Та й цей «інший» жив своєрідно. Принаймні коли я в нього був – ото коли він водив мене по кутках кімнати, бо вони підслуховують – мені стало очевидно, що він не свій серед своїх попри всі нагороди, чини й відзнаки. І ці вже наші роки, коли щось обломилось в системі, dokonують його остаточно. За Сталіна було все зрозуміло: пиши одне – думай інше, такий розклад сил. Тепер мусиш допомагати – тим же шістдесятникам, бо чудово розумієш, що вони виконують твою роботу, якої не дали зробити тобі; але ж всі друзі народу – поруч»* [4, Т. 8 с. 69]. Автор щоденника сприймає поета, як такого, хто знівельовав свій талант. Відносини між Танюком та Тичиною, який пережив сталінський терор, можна охарактеризувати як спробу діалогу – подекуди складного, але водночас толерантного.

Л. Танюк замислюється над значенням постаті П. Тичини, особливо над тим, які чинники поставили його на таке місце. Щоденникові нотатки про П. Тичину демонструють його глибоке розуміння не лише українського літературного процесу, а й суспільно-політичної

ситуації 1960-х років, що пояснює творчу діяльність письменника. Він говорить, що під владою соціалістичного реалізму, намагаючись збалансувати і перевтілитись П. Тичина падає і знищує сам себе. Попри це, для молодого покоління П Тичина мав величезний авторитет як поет, багато хто із шістдесятників був із ним особисто знайомий, і ніхто з них не сприймав ці стосунки як ворожі. Цікаву та суб'єктивну характеристику поета зробив Л. Танюк 18 грудня 1959 року після зустрічі з Павлом Григоровичем: *«Бачив у Спілці Павла Григоровича Тичину. Бачу втретє – і втретє він на внутрішньому нерві; якщо й спокійний якусь мить, розслаблений – то без жодного гумору. На обличчі в нього постійний вираз прихованої драми. Але здебільшого він нерв і рвучкість»* [4, Т.4 с. 279].

Рецепція постаті П. Тичини в суспільстві представлена автором в щоденниках у формах медитацій, розміркування, оцінки, характеристики, і є суголосною із іншими шістдесятниками. Зокрема, Михайлина Коцюбинська у розвідці «Корозія таланту (Болючі роздуми про поезію Павла Тичини)» наголошувала: *«Трагічна еволюція Тичини-поета – то не просто поодинокий прикрий випадок, а типологічно викінчене явище, класичний приклад внутрішньої корозії геніальної творчої індивідуальності. Такий еволюційний стереотип, до речі, можна простежити чи не в кожного із значних українських поетів – його сучасників, які зацілилися в роки сталінського терору (звичайно, в різних індивідуальних проявах і варіаціях), і в Сосюри, і в Рильського, і в Бажана»* [2, с. 281]. У своїй праці М. Коцюбинська аналогічно із Л. Танюком акцентує на складності та суперечності життєвого та творчого шляху П. Тичини.

А вже 1970-х роках Василь Стус написав працю, у якій на прикладі П. Тичини розглянув становище митця в тоталітарному суспільстві. У своєму дослідженні В. Стус розповідає про поета-генія, якого зламали суспільні умови, який не міг протистояти насиллю і *«був по-неволений до існуванням ...по той бік самого себе»*: *«Двадцять століття заправило від митця такого характеру, який здатен витримувати і понадлюдські перевантаження. Тичина такого характеру не мав. Він був занадто ніжний для цього, може, найжорстокішого віку. І тому помер живцем, десь за десятьма замками своєї прихованої надії, сподіваючись, що його жива смерть колись обернеться на живе безсмертя»* [3, с. 92]. В есеї «Феномен доби (сходження на Голгофу слави)» В. Стус говорить, що не варто очікувати від людини в такому психологічному стані якихось героїчних вчинків чи навіть протестів. Зрештою, це зрозумів і сам Лесь Танюк, який деякий час ставився до П. Тичини досить критично та однобоко. Варто зазначити, що згодом ця праця стала однією із підстав першого ув'язнення В. Стуса.

Поряд із примітками, що стосуються саме П. Тичини Л. Танюк переходить до характеристик епохи та особливо письменників, які були змушені до неї пристосуватися, зокрема М. Бажана та М. Рильського. Пізніше автор щоденника звертається до постаті Павла Тичини випадково, згадуючи його лише в рамках контексту: *«Без Бажана, Рильського, Тичини не було б шістдесятників; одні готували новий ґрунт так, як це робили Антоненко-Давидович або Євген Маланюк, як Шевельов-Шерех чи Іван Світличний; інші витворювали навколо себе ауру Мистецтва – як Василь Барка чи Богдан Бойчук, як Йосип Гірняк, Василь Стус чи Євген Сверстюк»* [4, Т. 8 с. 757]. І вже згодом категоричність оцінок Л. Танюкам творчості старшого поета з плином часу пом'якшилась, бо він дізнався умови в яких йому доводилося виживати й сам зазнав утисків наприкінці 60-х років і змушений був переїхати до Москви.

Висновки. Одним із центральних і важливих портретів, які описані у щоденнику Л. Танюка є портрет Павла Тичини. Аналізуючи життя і творчість П. Тичини Лесь Танюк засвідчує трагедію геніального митця, який сам себе знищив. Л. Танюк бачить, з одного боку, автора блис-

кучих «Сонячних кларнетів» (1918), а з іншого – людину, яка знівлювала свій талант та перетворилася у відданого співця комуністичної партії. Автор діаріуша крізь призму творчості і постаті П. Тичини показав трагедію усїєї української літератури ХХ столїття.

Список використаних джерел:

1. Галич А. Портрет у мемуарному та біографічному дискурсах: семантика, структура, модифікації. Старобільськ: Вид-во Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, 2017. 449 с.
2. Коцюбинська М. Мої обрії: в 2 т. Київ: Дух і Літера, 2004. Т. 1. 336 с.; Т. 2. 386 с.
3. Стус В. Феномен доби (сходження на Голгофу слави). Київ: Знання, 1993. 93 с.
4. Танюк Л. Твори: в 60 т. Щоденники 1959-1960 рр. Київ: Альтерпрес, 2003-2006. Т. 2-8.

Отримано: 22.11.2024

Андрій ФАРІОН,

*здобувач вищої освіти третього рівня 1 року навчання
спеціальності 035 Філологія*

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-5570-1234>

ТВОРЧЕ КРЕДО МО ЯНЯ

Розвідку присвячено пошуку змісту творчого кредо лауреата Нобелівської премії китайського письменника Мо Яня. Досліджено витоки та шляхи формування світоглядно-естетичної та стильової платформи письменника.

Ключові слова: кредо, творче кредо, світоглядно-естетична позиція письменника, стильові особливості художнього письма.

Актуальність теми. Творчість китайського письменника Мо Яня, лауреата Нобелівської премії 2012 року, привертає увагу сучасного читача й перебуває в полі зору літературної критики, видавництва та перекладачів-синологів країн Сходу, Заходу, Америки. Проте в Україні його книги не набули популярності з різних причин. Серед них – недостатня увага вітчизняного літературознавства й видавців до персони письменника. Тому очевидною є необхідність дослідження літературного спадку письменника, зокрема через вивчення особливостей його творчого кредо. Літературознавчий і видавничий інтерес до творчості Мо Яня популяризуватиме його творчість, розширить читацькі горизонти українців, сприятиме зближенню наших народів і літератур.

Мета публікації. Розглянути світоглядні й художньо-образні особливості творчого кредо Мо Яня.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термінознавство пояснює поняття «кредо» як систему фундаментальних установок, на які орієнтується людина в процесі життєдіяльності. Академічний тлумачний словник української мови, розшифровуючи поняття «кредо», визначає його як «основні погляди, переконання людини» [7].

Словники не дають однозначного тлумачення поняттю «творче кредо письменника». Проте цей термін зустрічається в літературознавстві й літературно-критичних статтях в контексті розгляду авторського стилю митця. Образно кажучи, творче кредо письменника – це

ті особливі духовні й художні маячки, що складають й увиразнюють його авторський стиль, виявляються в світогляді, переконаннях, принципах, в естетиці художнього письма.

Літературознавчі монографії, статті та рецензії з аналізом постмодерністської китайської прози, особливостями світоглядних позицій і творчої манери Мо Яня опублікували українські дослідники В. Голубничий, Н. Ісаєва, Н. Лендєл, М. Обихвіст, А. Печарський, О. Шинкаренко та інші [1; 2; 3; 4; 5; 8].

Для розуміння світоглядно-етичного, естетичного змісту творчого кредо Мо Яня необхідно звернутися до витоків його життя й творчості, до його романів і повістей, до змісту Нобелівської лекції під назвою «Я-оповідач». Світоглядно-етичні смисли письменника формувались протягом життя. Писати почав у кінці сімдесятих років ХХ століття. Слава прийшла в 1981, коли за сценарієм роману «Червоний гаолян» стараннями режисера Чжан Їмоу був створений однойменний фільм. Згодом з'явилися інші великі романи: «Втомлений від життя й смерті», «Великі груди, широкі сідниці», «Сандалова страта», «Смертельна втома», «Країна вина», «Жаба», новели й есе зі збірки «Говори, Мо Янь!» та інші.

Мо Янь у Нобелівській лекції детально розповідає про становлення себе як письменника: «...випробування мого довгого важкого життя дозволили мені глибше зрозуміти людську природу. Я знаю, що таке справжня мужність, а також розумію, що таке справжній жаль. Я знаю, що в кожному людському серці є непевна зона, де важко точно визначити добро й зло, і тут той величезний простір, у якому письменник розгортає свій талант. Тільки ті твори, які точно, яскраво описують цю наповнену протиріччями зону, обов'язково виходять за межі політики й мають видатні літературні якості» [6].

У виступі Мо Янь щиро зізнається, що Вільям Фолкнер і Гарсія Маркес на початковому етапі творчого шляху були джерелом його натхнення. Наслідуючи їх протягом двох років, він відходить від притаманного письменникам творчого стилю: «Вони – це дві палаючі печі, а я шматок льоду, якщо буду занадто близько до них, то можу випаруватися» [6].

Формування власного художнього стилю пояснює так: «Те, що я повинен був робити, насправді, дуже просто – це, по-своєму, розповідати свою історію. Мій спосіб – це знайомий мені спосіб оповідачів книг на ринку, це те, як розповідали історії мої бабуся й дідусь, старі в селі. Відверто кажучи, коли розповідаю, то я не думаю, хто може бути моїми слухачем. Можливо, мої слухачі це такі люди як моя мама, а може бути, мої слухачі це я сам, моя власна історія з самого початку – це мій особистий досвід... Я – людина, яка розповідає історії. За те, що розповідаю історії, я одержав Нобелівську премію з літератури» [6].

Висновки. Творчість Мо Яня невіддільна від традиційної китайської філософії і культури. Вона сформувалася під впливом народної усної оповіді й класичної китайської літератури, виявилась в особливому художньому стилі. Не повторюючи Габрієля Маркеса, Вільяма Фолкнера, письменник явив світові власну інтерпретацію естетики магічного й галюцинаторного реалізму, що поєднується з народними казками, історією та сучасністю. Він талановито використав у художньому письмі наративні повороти. Зумів не розчинитись в глобальному літературному світі, постійно відчуваючи нерозривний зв'язок з національно-культурними й духовними традиціями свого народу. В цьому й полягають, на нашу думку, світоглядні й художньо-образні особливості творчого кредо Мо Яня.

Список використаних джерел:

1. Голубничий В. Новітня китайська література. *Вперед*. 1955. №9 (58). С. 4. URL: <https://vpered.wordpress.com/2013/10/31/holubnichy-literature-in-china/>

2. Ісаєва Н. С. Особливості моделювання художньої дійсності у прозі Мо Яня 1980-х років. *Світова література на перехресті культур і цивілізацій*. Сімферополь: Бізнес-інформ, 2012. Вип. 7, ч. I. С. 73–81.
3. Лендшел Н. В. Наративна специфіка китайської постмодерністської прози. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*. 2016. Вип. 3. С. 35- 37. URL: <https://litp.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/225>
4. Обихвіст М. С. Метафора у сучасному китайському романі (на матеріалі роману Мо Яня «Великі груди, широкі сідниці»). *Каразінські читання: людина. Мова. Комунікація: тези доповідей XV наук. конф. з міжнар. участю* (Харків, 5 лютого 2016 р.). Харків: Видавництво Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, 2016. С. 132–133.
5. Печарський А. Иван Франко і Мо Янь (莫言): Екзистенційні пошуки літературного діалогу. *Українське літературознавство*. 2014. Вип. 78. С. 201–208. URL: http://institutes.lnu.edu.ua/franko/wp-content/uploads/sites/7/ukrliteraturoznavstvo/78_2014/22_A_PECHARSKYY.pdf
6. Промова лауреата Нобелівської премії в галузі літератури за 2012 рік Мо Яня на церемонії вручення (Я оповідач). *Українська літературна газета*. 2013. № 2 (86). С. 20.
7. Словник української мови: [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. Київ: Наук. думка, 1970-1980. Т. 4: І-М / ред. тому: А. А. Бурячок, П. П. Даценко. 1973. 840 с. URL: <https://sum.in.ua/s/kredo>
8. Шинкаренко О. Бірманський гнучкий ніж Мо Яня. *Літакцент*. 2012. URL: <https://litakcent.online/2012/10/19/birmanskyj-hnuchkyj-nizh-mo-janja/>

Отримано: 19.11.2024

Роман ЧОРНИЙ,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання
спеціальності 035 Філологія

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-9793-3362>

КІНЕМАТОГРАФІЧНИЙ ІНТЕРТЕКСТ У РОМАНІ САЛМАНА РУШДІ «ЗОЛОТИЙ ДІМ»

У статті аналізується кінематографічний інтертекст та використання кінематографічних прийомів у романі Салмана Рушді «Золотий дім», які підсилюють наративну структуру твору та розкривають теми ідентичності й влади. Завдяки візуальним ефектам, монтажу сцен та відсиланням до культових фільмів, Рушді створює динамічну, багатопланову історію, що глибше відображає внутрішній світ персонажів.

Ключові слова: інтертекстуальність, роман, Салман Рушді, кінематографічний прийом, наратив.

Актуальність теми. Інтертекстуальність є однією з ключових рис сучасної літератури, яка набула великого значення в умовах глобалізації та постмодерністських підходів до творення тексту. У контексті сучасного культурного середовища, насиченого різноманітними смисловими потоками, інтертекстуальність виступає як інструмент для розширення смислових меж твору та встановлення діалогу між різними формами мистецтва, історіями та ідеями.

Цей прийом дозволяє не лише інтерпретувати нові сенси, але й встановлювати культурні та історичні зв'язки, які резонують із сучасними читачами. Твори Салмана Рушді долучають читача до світового культурного контексту, адже автор вільно оперує літературними, і не тільки, здобутками людства, у цьому йому допомагає саме інтертекстуальність, у різних її проявах. У теорії інтертекстуальності й у практиці аналізу різних художніх текстів, закорінених на міжтекстових стратегіях письма, вже стало аксіоматичним, що для багатьох сучасних письменників претекстовим джерелом може бути не лише художній твір, але й кіномистецтво.

Мета статті. Дослідити інтертекстуальні взаємозв'язки між літературою та кінематографом у романі Салмана Рушді «Золотий дім», а також те, як кінематографічні прийоми та аллюзії впливають на стиль, тематику і структуру твору.

Виклад основного матеріалу. У творах С. Рушді ключову роль відіграють один-два магістральні інтертекстуальні наративи. Побудовування художнього каркасу за подібною стратегією бачимо і в романі «Земля під її ногами» (античний міф про Орфея та Еврідіку), і в романі «Клоун Шалімар» (шекспірівський сюжет про Ромео і Джульєтту), і в інших. У «Золотому домі» смисловими опорними пунктами виступають два інтертекстуальні наративи – античний (Нерон, Апулей, Діоніс, Петроній) та кінематографічний (кінодрама Френсіса Форда Копполи «Хрещений батько»).

У «Золотому домі» Рушді розповідає історію сім'ї з Мумбаї, яка ховається під новими іменами під таємничою завісою небезпеки в Нью-Йорку. Оповідач – молодий американець на ім'я Рене, вихований люблячими батьками-професорами на околицях садів Макдугал-Салліван (MacDougal-SullivanGardens). Сім'я Голденів живе в іншому кінці садів, і ці нещодавні прибульці безмежно зачаровують Рене, сина Гейба і Дарсі. Голдени «переродилися», коли виїхали з Мумбаї до Америки, взявши собі римські прізвища. Можливо, ці імена були поганою ідеєю.

Рене завжди хотів бути кінорежисером, але його життя здавалося надто прозаїчним, доки він не вплатився у стримане, але досить трагічне життя цієї сім'ї, яка не має матері і, здавалося б, не має минулого. Перше враження було оманиливе, адже проживши певний час поряд з прибульцями – Рене загорівся ідеєю екранізувати трагічну історію сім'ї Голденів.

Цей роман є даниною поваги великим фільмам – європейським, голлівудським, болівудським. Дослідники [3] відзначали актуальність роману для сучасного американського суспільства, пов'язану з гостро поставленими в ньому проблемами расової та особистісної ідентичності.

Елементи кінематографічності твору можемо побачити чи не з перших сторінок твору. Роман Салмана Рушді «Золотий дім» частково написаний у стилі сценарію до фільму. Це одна з цікавих літературних технік, які використовує Рушді, щоб надати історії візуальної динаміки й сучасного відчуття, що резонує із кінематографічною культурою. Оповідач роману, Рене, бачить себе кінематографістом, тому сама структура оповіді часто відображає його сприйняття світу через кінематографічну призму. У тексті присутні частини, написані у формі сценарію, з позначенням сцен і діалогів, як це робиться у кіносценаріях. Рушді використовує опис кадрів, переходи між сценами та режисерські ремарки, щоб передати специфічні моменти оповіді: «Дощ переходить у зливу. Вода на лінзі камери. Перехід у біле тло» [2, с. 121]. Стиль сценарію дозволяє Рушді робити історію більш динамічною та візуальною, як кадри фільму, що змінюють один одного: «Вона змовницьки усміхається. Мені варто закінчити сцену в цьому місці наїздом камери на цю сфінксоподібну усмішку Мони Лізи» [2, с. 153]. Це створює

відчуття присутності та живої дії, що відповідає тематиці роману, де Нью-Йорк та сучасна культура є своєрідною «сценою» для драми героїв. Рене, як режисер, часто розглядає життя через об'єктив камери, і це знаходить відображення у структурі самого тексту. Життя персонажів стає схожим на фільм, де вони «грають ролі», а події виглядають постановками. Це підкреслює ідею про ілюзорність і перформативність сучасного існування. Цей підхід підкреслює постмодерністський стиль Рушді, де література переплітається з іншими видами мистецтва, а розповідь стає не просто текстом, а складним, багат шаровим наративом.

Фільм «Хрещений батько» режисера Френсіса Форда Копполи та роман Салмана Рушді мають низку паралелей, які виявляються як у загальних темах, так і в образах персонажів, що підсилює інтертекстуальний вимір твору Рушді. Однією з головних спільних тем є питання сім'ї, влади та моральної двозначності. Як у «Хрещеному батьку», так і в «Золотому домі», історія обертається навколо впливової родини, яка прагне зберегти свій статус і владу в складному суспільстві. Родина Голденів, як і родина Корлеоне [4], є заможною, але також оповитою таємницями та інтригами, що пов'язують їх з політичними, кримінальними та економічними елітами. Обидва твори досліджують питання влади, амбіцій, зрад і прихованих гріхів, що мають довготривалі наслідки для наступних поколінь. Образи головних героїв також мають подібності. Герой «Золотого дому» Нерон Голден, як і Віто Корлеоне з «Хрещеного батька», постає як патріарх, який прагне забезпечити спадок своєї родини та втримати контроль над своїм світом, незважаючи на зовнішні та внутрішні загрози. На одній з урочистостей, які були в золотих садах, Рене помітив групу людей, що нагадало йому трилогію Френсіса Копполи «...і зненацька я подумав: можливо, інтуїція повела мене в напрямку «Хрещеного батька» не лише через те, що я занадто багато дивився цю трилогію, можливо, у цьому справді щось було, бо ці люди скидалися на прошаків, що відвідали дона в знаменний для нього день, аби могли поцілувати його перстень» [2, с. 159]. Загалом Рене часто звертається до порівнянь з фільмом «Хрещений батько»: так він описує зміни у зовнішності Василіси, молодої дружини Нерона – «Василіса Голден тепер змінилася. Іноді, коли на її лице світло падало під певним кутом, вона нагадувала мені Даян Кітон у «Хрещеному батьку» з лицем, думками й серцем, замороженими щоденною необхідністю відмовлятися вірити в невідворотне. Але коли «Кей Адамс» виходила заміж за «Майкла Корлеоне», вона була переконана в його порядності. Василіса ж вийшла заміж, так би мовити, за персонажа самого Марлона Брандо, а отже, не мала жодних ілюзій щодо безжальності, аморальності й похмурих таємниць, які стають неминучими консієрє чоловіків при владі, і коли світло падало на її обличчя під іншим кутом, ставало зрозуміло, що вона таки не Даян Кітон» [2, с. 188-189].

Сини Нерона, подібно до синів Віто, стикаються з питаннями лояльності, ідентичності та власного місця в світі, що також породжує конфлікти між ними. Сюжетні лінії обох творів наповнені моральними дилемами, де немає однозначно правильних або неправильних рішень. Обидва твори також звертають увагу на питання зради та внутрішньої деградації, які супроводжують прагнення до влади та успіху. Окрім тем і персонажів, візуальний і культурний контекст «Хрещеного батька» знаходить своє відображення у стилістиці та атмосфері «Золотого дому».

Висновки. У романі Салмана Рушді «Золотий дім» кінематографічний інтертекст відіграє важливу роль, допомагаючи розкрити теми ідентичності, міграції та політичних трансформацій. Рушді майстерно вплітає культурні та кінематографічні посилання, що дозволяє

читачам краще зрозуміти складний світ героїв та атмосферу сучасного Нью-Йорка. Кінематографічні образи та відсилання до фільмів підсилюють художнє сприйняття роману, надаючи йому багатшаровості та роблячи його більш інтерактивним. Завдяки цим інтертекстуальним зв'язкам Рушді піднімає питання не лише особистого, але й колективного вибору, показуючи, як культурні символи формують нашу реальність і впливають на сприйняття сучасного світу.

Список використаних джерел:

1. Мазін Д. М. Поетика романів Салмана Рушді: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.01.04 «Література зарубіжних країн». Київ, 2003. 36 с.
2. Рушді С. Золотий дім. Львів: Видавництво Старого Лева, 2019. 496 с.
3. Batra Jagdish (2018). Salman Rushdie's the Golden House: classical worldview for postmodern times. *Humanities and Social Sciences Review*, 08(02), 501–510.
4. Sragow M. The Godfather and The Godfather Part II. *The A List: The National Society of Film Critics' 100 Essential Films*, 2002. URL: <https://www.loc.gov/static/programs/national-film-preservation-board/documents/godfather.pdf>

Отримано: 20.11.2024

Зореслава ШЕВЧУК,

кандидат філологічних наук, старший викладач

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9309-5517>

СИНОНІМИ ТА АНТОНІМИ ЯК ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ БОРИСА ОЛІЙНИКА

Стаття присвячена аналізу особливостей функціонування синонімів та антонімів у поетичному мовленні Бориса Олійника, що є однією з суттєвих ознак ідіостилю поета.

Ключові слова: антоніми, синоніми, семантичне відношення, поетичне мовлення.

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку мовознавства дослідження семантичного рівня мови належить до провідних лінгвістичних напрямів. Значну увагу вчені приділяють семантиці слів, тією чи іншою мірою близьких за значенням та протиставлених у мовній системі. Традиційно ця проблема розглядається як синонімічні та антонімічні відношення.

Дискусійністю ряду семасіологічних проблем та відсутністю спільних поглядів на лексичне значення слова зумовлений той факт, що в науці досі відсутнє єдине розуміння синонімів як певної лексичної категорії, але вже загальноновизнаним є те, що в синонімічних зв'язках перебувають лише такі слова, які означають одне поняття, тобто тотожні чи спільні за своїм значенням, а відрізняються семантичними чи стилістичними відтінками, іноді також – сферою поширення, активністю вживання, особливостями сполучування з іншими словами [5, с. 68].

Важливе місце в лексичній системі належить семантичному відношенню антонімії, яке виявляється у взаємозв'язках між словами на ґрунті протилежності значень. Учення про сутність цього явища особливо плідно (переважно в загальнотеоретичному плані) розвивається в

останні роки. Дослідження антонімів – різноаспектна проблема. Хоча антонімічні слова аналізували ще з античності, проте й досі немає їх єдиного визначення. Так, з огляду на аналіз мовознавчих праць, можна узагальнити критерії, за якими виокремлюють слова-антоніми: протилежність значень, належність до однієї частини мови, співвідносність позначуваних понять, тотожність лексичної сполучуваності, однакова емоційно-стильова забарвленість.

Питання синонімічних та антонімічних відношень в лінгвістичній науці, а також класифікації синонімів і антонімів було предметом дослідження багатьох мовознавців (С. Єрмоленко, В. Калашник, В. Ковальов, М. Кочерган, В. Русанівський, Л. Лисиченко, Л. Мацько, А. Мойсієнко, О. Нечитайло, М. Пилинський, М. Плющ, О. Пономарів, Л. Ставицька, Л. Шевченко та ін.). Борис Олійник, безперечно, один із найбільш вагомих поетів ХХ століття. Дивовижний чародій інтимної лірики, соціальної поезії і видатний майстер поеми – він створив свій неповторний світ максимально чистих, високих почуттів і глибокої філософії, чітко означений ритмічним контуром, самобутньою мелодикою і оригінальним словниковим ландшафтом.

Мета публікації – окреслити особливості функціонування синонімів та антонімів у поетичному мовленні Бориса Олійника.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поетичному мовленню Б. Олійника властива достатня концентрація синонімічних лексичних засобів. Поет використовує всі типи синонімів: ідеографічні, стилістичні та понятійно-стилістичні.

Семантична синонімія в поезіях Б. Олійника дає автору реальні можливості вибору правильного слова для вираження думки, сприяє посиленню відтінків значення того чи іншого слова, повного або часткового наголошення на повторенні його смислу:

*Одрікшись насолод, пустих і марних,
Суворий, мов етрусський кипарис,
Він увійшов, як дух, в каррарський мармур...
І з мармуру Давидом возродивсь [3, с. 143].*

Ідеографічні синоніми використовуються автором для урізноманітнення семантично односпрямованих одиниць, що в його творах використовуються перш за все для психологічної характеристики особи:

*Я пройду! Проповзу!! Я прорвуся
Крізь капкани охранок –
І під мури в'язниць,
Під дволику слейність церкв
Підкладу своє серце,
Зар'яджене ураганом [3, с. 30].*

Добір таких синонімів поет проводить з почуттям художнього смаку, орієнтуючись на їхню смислову відмінність:

*Ішов поет з проясненим чолом,
Беріг мислитель роздуми у вічу.
Несло свою засмагу віковічну
Некванне і розсудливе село [3, с. 56].*

Поет уміє відчутти слово в усіх його семантичних і стилістичних зв'язках, тому і з'являються серед ідеографічних синонімів, що позначають явища соціального та суспільного порядку, яскраві прикметникові синоніми:

*Маляр славетний, визнаний народом,
Узявся папу малювати.
Дива!
Хихикали: «Оце так **непідкупний!**»
Сюсюкали: «Оце так **неприсутній!**» [3, с. 64].*

Семантичні синоніми також виражають, головним чином, міру інтенсивності означуваної дії, відтворюють певні значеннєві особливості, які підсилюють художнє оформлення поетичного рядка:

*Аж раптом щось таке з'явилося...
Такого досі не було.
Воно у центрі **народилося**.
І ворушилось, і росло [3, с. 78].*

Задля посилення вияву ознаки поет використовує редупліковані синоніми:

*А про що,
А за чим **говорили-балакали**, потім тихо поплакали
Дві верби за селом? [3, с. 101].*

Найчисельнішим видом синонімів, представлених в поезії Б. Олійника, є контекстуальні. Для віршів поета з її емоційним напруженням, з багатоманітними асоціативними зв'язками синонімічне зближення слів і контекстуальна синонімія є одним із суттєвих виражальних засобів:

*Коли, нахабний і безкарний,
Повірить він у мій кінець
І для останнього удару
Зведе з правщицею свинець [3, с. 46].*

Антонімія в поетичному мовленні Бориса Олійника функціонує як художній засіб експресивного підсилення вираження почуття і думки. Антоніми, які використовує поет, відтворюють його темперамент, бо саме за допомогою них автор може звести і протиставити полярні почуття і настрої.

Контрарні антоніми в поезії Б. Олійника забезпечують контрастну характеристику образів, предметів, явищ:

*Він буде бить мене, як схоче:
І знизу, й справа, і згори
І нижче пояса. І очі
Схова продажній рефері [3, с. 45].

Боже, я марю?! Чи, може, ти мариш?
...Знаєш, а все це – не тільки **наше**.
Все це було вже **чиєсь** [3, с. 73].*

У віршах використання контравної антонімічної пари день-ніч простежуємо найчастіше:

*Засинають, хоч різні,
Зате щасливі, бо мають своє обличчя –
Однакове **вдень**, і **вночі**, і... навіть у смерті* [3, с. 82].

Антонімічні пари ніби виключають одна одну, а в наступному випадку протиставлення не так різко виражене і зіставлення протилежностей дозволяє авторові стисло і виразно сказати про всеохопність явища:

*Довічну мудрість зосереджено
У непохитний припис цей:
«Немає у житті середини:
Є тільки **фланги**, й тільки – **центр**»* [3, с. 76].

У поезії спостерігаємо використання однокореневих антонімічних пар, утворюваних за допомогою заперечної частки не-:

*Один передбачливо очі
Прикрив ще за крок від межі,
Ввійшовши клітиною ночі
Тихенько: чи **жив**, чи й **не жив**?* [3, с. 32].

Висновки. Висока частотність синонімічних та антонімічних відношень у мові поезії Б. Олійника, які надають можливість розкрити всю глибину й діалектичну єдність думок, є проявом могутнього світогляду і темпераменту поета.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
2. Ільницький М. На спокій права не дано. Поезія Бориса Олійника. Київ: Молодь, 1980. 112 с.
3. Олійник Б. І. Поезії / передм. В. Моренця. Київ: Дніпро, 1986. 343 с.
4. Полюга Л. М. Повний словник антонімів української мови. 4-те вид. Київ: Довіра, 2008. 510 с.
5. Сучасна українська літературна мова / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ: «Наукова думка», 1973. С. 60-100.
6. Сучасна українська літературна мова / за ред. А. П. Грищенка. Київ: «Вища школа», 1997. С. 156-171.

Отримано: 16.11.2024

Ігор БОЙКО,

здобувач вищої освіти третього рівня 1 року навчання
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-6164-4395>

ЗАГАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

У статті порушується проблема розвитку дослідницької компетентності майбутніх педагогів відповідно до сучасних стандартів вищої освіти. Означуються особливості цільової спрямованості процесу, а також визначаються проблеми розвитку дослідницької компетентності, які мають стати предметом системних досліджень і практичного вирішення в системі професійної підготовки майбутнього вчителя.

Ключові слова: компетентнісна освіта, дослідницькі вміння, дослідницька компетентність,

Актуальність проблеми дослідження зумовлена потребами розвитку системи компетентнісної освіти всіх рівнів, необхідністю підготовки майбутніх педагогів до освітнього процесу в школі, що провадиться на засадах компетентнісного підходу та реалізується через поєднання навчальної та дослідницької складових.

Як доводить Никорак Ярослав, «саме компетентнісний підхід в освіті дозволяє розглядати науково-дослідницьку компетентність як ключову складову професіоналізму вчителя» [2]. Саме такий підхід забезпечує синтез освітнього процесу й науково-дослідницької роботи як провідного принципу діяльності сучасної вищої освіти.

Означені процеси забезпечують перехід від інформаційно-повідомлювальної системи освіти до компетентнісної, яка передбачає не відтворення традиційних методик навчання, а максимально спрямована на врахування індивідуальних, особистісних особливостей учасників навчального процесу, а також особливостей ситуації, у якій він проходить.

Отож, значної актуальності набуває проблема інтеграції навчання та досліджень у процесі організації освітнього процесу, потреба розвитку дослідницьких умінь, у поєднанні – дослідницької компетентності, що базується на розвитку мислительних процесів, здатності аналізувати, систематизувати, узагальнювати, прогнозувати, забезпечують функціональну грамотність у зазначеному аспекті. Інноваційна діяльність майбутнього педагога пов'язана з необхідністю організовувати навчально-виховний процес відповідно до концептуальних позицій НУШ, з підготовкою до реалізації різних інноваційних, особистісно зорієнтованих технологій, що містять елементи дослідницької роботи, загалом базуються на дослідницькій основі (як-от програма «Я досліджую світ»).

Особливості професійної підготовки майбутнього педагога полягають у формуванні дослідницької компетентності, що визначають здатність фахівця розуміти суть інноваційних

процесів в сучасній освіті. Лише готовність до дослідницької діяльності майбутнього педагога дозволить будувати свою майбутню професійну діяльність на особистісно зорієнтованій основі, реалізувати індивідуальну освітню траєкторію.

Мета – окреслити особливості розвитку дослідницької компетентності майбутніх педагогів у процесі їх професійної підготовки за технологіями компетентнісної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблеми компетентнісного підходу в системі вищої та загальної середньої освіти порушуються у дослідженнях В. Андрущенка, Н. Бібік, В. Кременя, с. Ніколаєнко, О. Овчарук, Л. Романовської, О. Пометун, К. Савченко, С. Сисоєвої, О. Максименко, які вивчали сутність, зміст та технологічне забезпечення цієї системи освіти на теоретичному та практичному рівнях. Дослідницька компетентність трактується як складова компетентнісної освіти, умова її реалізації (О. Мерзликін, М. Золочевський, В. Вербицький, М. Головань, Я. Никорак, В. Яценко та ін.).

Дослідники визначають проблематику, пов'язану з розвитком дослідницької компетентності здобувачів освіти, як пріоритетну і вказують на перспективи її подальшого розвитку, адаптації до різних рівнів освіти, зокрема професійної за відповідними спеціалізаціями.

У результаті аналітичної роботи з літературними джерелами сформовано комплекс проблемам розвитку дослідницької компетентності, які визначено як найбільш актуальні, зокрема: недостатнього рівня ефективності системи професійної підготовки майбутнього педагога, зокрема формування його готовності до професійної діяльності в системі компетентнісної освіти (НУШ); розвитку професійних компетентностей, зокрема і дослідницьких, які задекларовані в нових освітніх стандартах як учнів, так і вчителів; необхідності побудови освітнього процесу на основі індивідуальної освітньої траєкторії (в школі і ЗВО), яка формується лише на основі досліджень стандартів освітнього процесу та індивідуальних можливостей кожного здобувача; потреби оволодіти дослідницькими методиками, що дозволяє самостійно проводити дослідження (на локальному рівні), використовувати їх результати задля підвищення ефективності освітнього процесу; недостатнього рівня готовності майбутніх вчителів до практичного використання дослідницьких технологій в навчальному процесі; потреби більш системного розроблення методики розвитку дослідницьких компетентностей у процесі професійної підготовки педагога.

За визначенням М. Головань, «Дослідницька компетентність – це цілісна, інтегративна якість особистості, що поєднує в собі знання, уміння, навички, досвід діяльності дослідника, ціннісні ставлення та особистісні якості і виявляється в готовності і здатності здійснювати дослідницьку діяльність з метою отримання нових знань шляхом застосування методів наукового пізнання, застосування творчого підходу в цілепокладанні, плануванні, аналізі, прийнятті рішень та оцінці результатів дослідницької діяльності [1, с. 21].

Загалом дослідницька компетентність визначає здатність майбутнього педагога: а) у контексті освітнього процесу бачити проблему, коректно її трактувати, визначати суперечності, що лежать в її основі; б) вміння працювати з інформацією на аналітичному рівні, узагальнювати, систематизувати її, визначаючи теоретичне підґрунтя розв'язання проблеми; в) вміння діагностувати процеси, факти, ситуації, визначати рівень проблеми та чинники, що її обумовлюють; г) здатність на основі проведеного аналізу моделювати сценарії поетапних дій, що призводять до практичного вирішення проблеми, визначати умови їх успішної реалізації; д) вміння експериментувати та визначати ефективність своїх прогнозів та ін.

Висновки. Особливості розвитку дослідницької компетентності, на якій базується система організації освітнього процесу майбутніх педагогів, полягають у поєднанні теоретичних та практичних підходів до формування необхідного комплексу дослідницьких умінь. Теоретичне підґрунтя визначатиме особливості формування змісту та застосування методів, технологій розвитку дослідницької компетентності майбутніх педагогів. Важливим є діагностичний інструментарій, який буде забезпечувати практичну можливість визначати реальний рівень сформованості дослідницьких компетентностей студентів, планувати їх подальший розвиток.

Список використаних джерел:

1. Головань М. С. Модель формування дослідницької компетентності. *Сучасні проблеми та перспективи навчання дисциплін природничо-математичного циклу*. Суми: СДПУ ім. А. С. Макаренка, 2012. С. 21-23.
2. Никорак Я. Науково-дослідницька компетентність майбутніх педагогів гуманітарного профілю: функціонально-змістовий аспект. *Гірська школа Українських Карпат*. 2017. № 17. С. 199-204.

Отримано: 19.11.2024

Джинг ВАНГ,
здобувачка вищої освіти третього рівня 3 року навчання
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6291-8840>

ПРІОРИТЕТНІ МЕТОДИ СУЧАСНОГО ОСВІТЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

У статті акцентується увага на пріоритетних методах успішного інноваційного освітнього менеджменту. Наголошується, що рівень управлінської культури є важливим показником рівня професіоналізму.

Ключові слова: методи, інновації, освітній менеджмент, організаційна культура, лідерство.

Актуальність теми. Сучасна освіта має готувати людину, котра здатна жити в динамічно змінному світі, сприймати його змінність як суттєву складову власного способу життя. Трансформаційні процеси та неперервна інформаційна змінність обумовлюють введення молоді людини в дуже складну систему суспільних взаємовідносин, вимагають від неї здатності до нестандартних і швидких рішень. У цьому аспекті, акцентується, що тільки *інноваційна* за сутністю освіта може сформувати людину, яка живе за сучасними інноваційними законами глобалізації, є всебічно розвиненою, самостійною, самодостатньою особистістю, котра керується в житті власними знаннями і переконаннями.

Варто усвідомлювати, що реформування освіти досягне своєї стратегічної мети лише тоді, коли модернізація освіти набуде ознак еволюційно-прогностичного процесу, який, із одного боку, опирається на позитивні надбання національної науки і практики, а з другого – адекватно реагує на запити й тенденції всього суспільного розвитку.

Мета публікації – висвітлення пріоритетних методів сучасного освітнього менеджменту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз праць відомих вчених Ю. Чжао, К. Френка, (2018); Л. Дарлінг-Хаммонд, К. Кук-Харві, Д. Ошер, (2019); Chen Yongsheng (2019) «Застосування великих даних в освітньому менеджменті»; Чжан Біньсянь, Ван Янь (2020); Ван Сяомін, Лі Цзяньцзюнь (2021); Лю Сяодун (2022) «Навчальний дизайн і управління проєктним навчанням»; Дж. Дурлак, Р. Вайсберг, Р. Тейлор, і К. Шеллінгер (2022) дає можливість визначити, що з розвитком технологій, система освіти здатна збирати об'ємні індивідуальні дані про навчальну діяльність молоді, успішність і тенденції їх розвитку. Було встановлено, що завдяки аналізу цих даних керівники освітніх установ можуть більш якісніше оцінити статус навчання та приймати цілеспрямовані рішення. Наприклад, *системи управління навчанням (LMS)* допомагають педагогам краще розуміти потреби та прогрес учнівської молоді, аналізуючи їх залучення до навчальної діяльності, результати тестів та виконання самостійних завдань [1].

Адміністратори навчальних закладів, як стверджують науковці Чжан Біньсянь, Ван Янь («Великі дані сприяють покращенню викладання») також можуть використати аналіз індивідуальних даних для вимірювання ефективності навчання та внесення відповідних покращень. Наприклад, оцінка того, чи ефективні певні курси та методи навчання? Чи потрібні коригування стратегій навчання? За допомогою аналізу даних освітні менеджери зможуть спрогнозувати труднощі, з якими можуть зіткнутися ті хто навчається, і вжити превентивних заходів, скажімо, надаючи додатковий навчальний курс або індивідуальну підтримку [2].

Надзвичайно важливо, у контексті вище зазначеного, звернути увагу на розробку *індивідуальних траєкторій навчання*. Слід зауважити, що індивідуальне навчання за допомогою «інноваційних освітніх технологій», надає можливість персоналізованого навчання. Системи управління навчанням можуть розробити персоналізовані траєкторії навчання на основі інтересів, здібностей та прогресу навчання кожного студента. Такий підхід дозволяє студентам навчатися у зручному для них темпі та виконувати завдання у зручний для них час [3].

Безумовно цікавим та конструктивним є *адаптивне навчання* – це технологія, яка автоматично коригує контент залежно від успішності особистості у режимі реального часу. Завдяки *використанню штучного інтелекту* платформи адаптивного навчання можуть надавати індивідуальний контент та методи оцінки для різних студентів, гарантуючи, що кожен зможе навчатися на тому рівні, який йому найбільш підходить. Цей персоналізований досвід навчання може покращити якість засвоєння знань [4].

Сучасний інноваційний менеджмент освіти, як наголошують автори роботи «Міждисциплінарне співробітництво та проєктне навчання» Л. Дарлінг-Хаммонд, К. Кук-Харві, Д. Ошер повинен висвітлювати важливість *міждисциплінарної співпраці*. Ця співпраця не повинна обмежуватися взаємодією між викладачами, вона має включати інтеграцію різних дисциплін. Наприклад, освіта STEAM (поєднання науки, технологій, інженерії, мистецтва та математики) спонукає учнів використовувати знання у різних галузях на вирішення практичних завдань у вигляді інтеграції кількох дисциплін. Цей інноваційний підхід до управління розвиває у студентів критичне мислення та творчі здібності [5].

Зауважимо, що «проблемно-орієнтоване навчання» (PBL) [6] – це інноваційний спосіб навчання, в якому особлива увага приділяється навчання за допомогою практичних проєктів. Цей метод не тільки сприяє розвитку практичних здібностей студентів, але й покращує їх навички роботи в команді.

Успішний менеджмент у сфері освіти, як зазначають вчені Дж. Дурлак, Р. Вайсберг, Р. Тейлор фокусується не лише на академічних досягненнях студентів, а й на розвитку їх емоційних та соціальних навичок. Соціально-емоційне навчання (SEL) як інноваційна освітня концепція впроваджується у все більшу кількість навчальних закладів. SEL допомагає навчитися управляти емоціями, будувати позитивні відносини, приймати відповідальні рішення та розвивати сильну самосвідомість та співчуття [7].

Керівники системи освіти повинні надати своїм науково-педагогічним працівникам можливість навчитись використанню SEL, щоб вони могли грамотно інтегрувати соціально-емоційне навчання у їхню повсякденну роботу [8].

Погоджуємося, з професором Іриною Кучинською, яка у своїх працях («Педагогіка вищої школи», «Керівник у сфері освіти: інтелігент, інтелектуал, менеджер-новатор», «Педагогічна компетентність сучасного викладача вишу: пріоритетні орієнтири й перспективи») [9, 10, 11] наголошує на тому, що нові соціокультурні зміни в освіті зумовили *важливість проблеми культури управлінської діяльності керівника начального закладу*.

Висновки. Використання сучасних інноваційних методів управління освітою відкриває нові шляхи підвищення *якості* освіти. Від прийняття рішень на основі індивідуальних даних студента до персоналізованого навчання, від міждисциплінарного співробітництва до соціально-емоційного навчання, ці методи не тільки змінюють певні способи надання освіти, але й сприяють більш цілісному розвитку студентства.

Список використаних джерел:

1. Chen Yongsheng. Застосування великих даних в освітньому менеджменті. 2019. 227 с.
2. Чжан Бінсянь, Ван Янь. Великі дані сприяють покращенню викладання. 2020. 152 с.
3. Чжао Ю., Френк К. А. Розробка індивідуальних траєкторій навчання. 2018. 175 с.
4. Ван Сяомін, Лі Цзяньцзюнь, Технологія адаптивного навчання. 2021. 129 с.
5. Дарлінг-Хаммонд Л., Кук-Харві К., Ошер Д. Міждисциплінарне співробітництво та проектне навчання. 24 (3). 2019. С. 97-140.
6. Лю Сяодун, Навчальний дизайн і управління проектним навчанням. 40 (7), 2021. С. 15-22.
7. Дурлак Дж. А., Вайсберг Р. Б., Тейлор Р. Д., Шеллінгер К. Б., Введення соціально-емоційного навчання (SEL). 82 (1). 2011. С. 405-432.
8. ОЕСР. Тенденції формування освіти. 2019. Париж: Видавництво ОЕСР.
9. Кучинська І. О. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д. Г. 2020. 292 с.
10. Кучинська І. О. Керівник у сфері освіти: інтелігент, інтелектуал, менеджер-новатор. *Педагогічна освіта: теорія і практика: збірник наукових праць* / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. В. М. Лабунець]. Кам'янець-Подільський, 2019. Вип. 27 (2–2019). С. 59–63.
11. Кучинська І. О. Педагогічна компетентність сучасного викладача вишу: пріоритетні орієнтири й перспективи. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини* / [редкол.: І. І. Стасюк (відп. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. Вип. 11. С. 204–210.

Отримано: 15.11.2024

Богдан ГАЛАЙБИДА,
здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-8383-7643>

КОНСТРУКТИВІЗМ І КОНСТРУКТИВНА ДИДАКТИКА У ЗМІШАНОМУ НАВЧАННІ

Конструктивістський педагогічний підхід у змішаному навчанні полягає в тому, що викладач створює таке навчальне середовище, у якому студент здійснює активну пізнавальну діяльність, конструює знання й уміння за рахунок використання ним свого попереднього досвіду, активного учіння і дослідження в спілкуванні зі студентами та викладачами. Важливим є створення студентом особистого навчального інформаційного простору, варіативність якого забезпечує викладач, використовуючи різні форми навчання.

Ключові слова: змішане навчання, конструктивізм, конструктивна дидактика, самоосвіта, самоконтроль, рефлексивність.

Актуальність теми. Серед сучасних педагогічних теорій навчання заслуговує на увагу теорія конструктивізму. Конструктивізм – популярний філософсько-науковий міждисциплінарний підхід, який охоплює багато напрямків дослідження: філософський, біологічний, кібернетичний, соціальний, педагогічний.

Використання конструктивістських ідей у навчанні досліджували П. Дітюк, М. Бойцун, О. Комар, В. Кухаренко, Д. Мещеряков, Я. Мудрий, О. Невкіпілова, Н. Сиротенко, М. Смульсон, Н. Ямшинська, Е. Glasersfeld.

Мета публікації – висвітлити конструктивістські принципи змішаного навчання, які забезпечують формування активного здобувача освіти, відповідального за свої результати навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нова парадигма освіти базується на переході до інформаційного суспільства. Інформацію використовують як джерело конструювання нових знань, а володіння навичками конструктивного мислення сприяє самореалізації потенційних можливостей особистості і передбачає формування здатності до самоосвіти і самоконтролю [4, с. 191].

Соціальний конструктивізм – це гіпотеза, яка стверджує, що учіння відбувається у взаємодії та співпраці з іншими. У конструктивістській парадигмі освіти навчання розглядають як процес самоорганізації [1, с. 41]. І саме змішане навчання, яке передбачає самоосвіту і самостійне здобуття знань, забезпечує зміщення парадигми передачі інформації від викладання до активного навчання. Змішане навчання, засноване на конструктивізмі, покладає на здобувачів освіти відповідальність за конструювання, практичне застосування та перевірку набутих знань у соціальній співпраці з групою однолітків та викладачами. Роль викладача має бути спрямована на формування самостійності здобувачів під час самоконструювання ними свого досвіду.

У змішаному навчанні переважають нові педагогічні підходи, які базуються на соціально-конструктивістських поглядах на навчання [3, с. 199].

Головною ідеєю концепції конструктивізму є компетентнісний підхід, коли компетентності стають інструментом конструювання особистістю власної моделі знань, що є основною ідеєю конструктивізму. Виникла необхідність переосмислення завдань викладача і сту-

дента у процесі навчання. У нових суспільних реаліях з нескінченним потоком інформації, яка постійно оновлюється і переосмислюється, особливо актуальними стають навички самонавчання, саморефлексії, самореалізації. Нові знання створюються на основі уже наявних знань і раніше набутого досвіду. «Знати» означає модифікувати, трансформувати предмет і розуміти процес цієї трансформації» [3, с. 192]. Отже, навчальний процес змішаного навчання конструюється навколо здобувача освіти, залежить від його досвіду і участі у конструюванні знань. Студент і педагог стають активними учасниками освітнього діалогу.

Викладач виконує роль провідника у цьому процесі і не передає знання, а створює умови для успішного самоконструювання знань і навичок самими здобувачами освіти. Тобто, викладач розвиває самостійність студентів для самоконструювання ними свого досвіду, а здобувачі самі підбирають інформацію і приймають рішення, конструюючи таким чином свої знання. Знання особистість здобуває в ході взаємодії з суспільством, тому такими вагомим є навички суспільної взаємодії. Акцентується не навчання індивіда, а його учіння. І завдання викладача – дизайнування такого освітнього середовища, де були б створені дидактичні ситуації використання набутих знань і яке б стимулювало мислення, активізувало процеси пізнання і пошук способів вирішення дидактичних проблемних ситуацій і виконання пошукових завдань.

Серед методів такого активного навчання – мозкові штурми, робота з окремими кейсами, пошук професійної інформації, необхідної для виконання професійно спрямованих навчальних завдань, проектна робота, дискусії, презентації. І саме інформаційно-комп'ютерні технології є тим інструментом, який забезпечує постійний доступ до знань і розвиває активне навчання. А технологія змішаного навчання створює умови для активної навчальної діяльності і стимулює розвиток критичного мислення.

Висновки. Отже, змішане навчання, побудоване на ідеях конструктивізму, уможливорює підготовку спеціалістів, здатних самостійно мислити та застосовувати набуті знання у фаховій діяльності, а також займатися подальшою самоосвітою та самореалізацією.

Список використаних джерел:

1. Комар О. Конструктивістська парадигма освіти. *Філософія освіти*. 2006. № 2(4). С. 36-46.
2. Кухаренко В., Бойцун М., Мудрий Я., Сиротенко Н. Тренери з питань європейської інтеграції / за заг. ред. В. Кухаренка. Київ: Міленіум, 2009. 606 с.
3. Смільсон М. Л., Дітюк П. П., Мещеряков Д. С., Назар М. М. Психолого-педагогічна специфіка дистанційного навчання. *Гуманітарно-педагогічна освіта: здобутки, проблеми, перспективи*. Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю) (18 листопада 2021 р.). Дніпро: Акцент ПП. 2021. С. 199-202.
4. Ямшинська Н. В., Невкіпілова О. Я. Освітній процес у контексті ідей конструктивізму. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 11. Т. 2. С. 191-192.
5. Glasersfeld E. von. Radical constructivism and teaching. URL: <https://vonglasersfeld.com/papers/244.2.pdf>

Отримано: 20.11.2024

Ярослав ГОРДІЙЧУК,

здобувач вищої освіти третього рівня 1 року навчання

спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-2241-2897>

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ БЕЛЬГІЇ

У статті проаналізовано особливості організації професійної підготовки педагогічних кадрів у системі вищої професійної освіти Бельгії. Особлива увага приділяється академічно орієнтованим курсам, які зобов'язані пройти всі вчителі-початківці в Бельгії. У статті представлений аналіз усіх компонентів програми підготовки: орієнтація, професійний розвиток та навчання, оцінка ефективності роботи вчителя-початківця, проходження практики.

Ключові слова: учитель-початківець, програма навчання, компетенції, методичні рекомендації, забезпечення якості, зарубіжний досвід, професійне зростання, кваліфікація.

Актуальність теми. Актуальність нашої статті зумовлена сучасними змінами парадигми суспільного розвитку, новизною особистісних та соціальних вимог до системи професійної педагогічної освіти. Такий підхід обґрунтовує поглиблене вивчення функцій педагогічної освіти, стратегій її розвитку та акцентування ролі в економічному та суспільному прогресі як об'єктивну закономірність.

Формулювання мети публікації. Головним завданням нашого дослідження є вивчення особливостей організації підготовки педагогічних працівників у системі вищої професійної освіти Бельгії з метою проведення корисного зарубіжного досвіду для раціоналізації національної системи освіти та підготовки педагогічних кадрів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Європейські держави, які динамічно розвиваються, є рушійною силою процесу інтелектуалізації суспільства, де в центрі уваги знаходиться освічене суспільство, розвиток якого ґрунтується на засадах збереження національної освітньої традиції у поєднанні з прогресивними зарубіжними ідеями щодо формування сектора освіти загалом.

Заклади вищої освіти Королівства Бельгії – країни новатора у модернізації системи професійної освіти на всіх її рівнях – гарантують студентам численні можливості для здобуття педагогічної спеціальності та рівня компетентності, який є достатнім для початку професійної діяльності. Особливістю системи вищої освіти Бельгії вважається наявність професійно орієнтованих та академічно орієнтованих курсів. Перші забезпечуються вищими професійними школами/університетськими коледжами та розраховані на студентів, які бажають здобувати спеціальність з метою представлення власної трудової пропозиції на ринку праці одразу після закінчення навчання; останні забезпечуються університетами та передбачені для тих, хто планує пов'язати своє майбутнє з педагогічною (викладання в університеті, установі) або науковою (захист індивідуального наукового проекту та безперервн дослідження у вибраній галузі) діяльністю. Політика уряду Королівства Бельгії спрямована на забезпечення якості, що досягається завдяки зовнішньому та внутрішньому моніторингу науково-педагогічної діяльності вищих навчальних закладів та професорсько-викладацького складу. Якість освіти, перш за все, зумовлена таким незаперечним фактором, як кваліфіко-

ваний викладацький склад. Поняття «викладач» у Бельгії знаходиться серед головних і потребує детального вивчення та аналізу [3, с. 30].

Особливістю системи вищої освіти Бельгії вважається наявність професійно-орієнтованих та академічно орієнтованих курсів. Перші забезпечуються вищими професійними школами/університетськими коледжами та розраховані на студентів, які бажають здобути спеціальність з метою подання власних трудових пропозицій на ринку праці відразу після закінчення навчання; останні забезпечуються університетами та передбачені для тих, хто планує пов'язати своє майбутнє з педагогічною діяльністю (викладання у виші, установі) або науковому (захист індивідуального наукового проекту та безперервні дослідження у вибраній галузі) діяльністю. Політика уряду спрямована на забезпечення якості, яка досягається завдяки зовнішньому та внутрішньому моніторингу науково-педагогічної діяльності закладів вищої освіти та професорсько-викладацького складу. Якість освіти, перш за все, зумовлена таким чинником як кваліфікований викладацький склад. Поняття «викладач» у Бельгії знаходиться серед головних і вимагає детального вивчення та аналізу. Компетентні викладачі створюють міцну базу для забезпечення майбутніх професійних кадрів знаннями та практичними навичками в обраній спеціальності. Вони виступають гарантом у якості вищої освіти, що є однією з основних умов уніфікації європейського освітнього простору. Викладач має досконало володіти своєю професією, що є результатом високоякісної освіти.

Реформи у сфері вищої освіти та підготовки викладацького та вчительського складу спрямовані на надання можливості педагогам проводити більше часу безпосередньо у педагогічному середовищі, застосовуючи свої знання та розвиваючи навички роботи зі студентами на практиці, що, безперечно, позитивно впливає на професійне зростання педагога [4, с. 14-15].

У системі вищої педагогічної освіти Бельгії визначають чотири основні типи педагогічної кваліфікації:

- 1) кваліфікація вчителя підготовчої школи у межах дошкільної освіти (англ. – Qualification in Nursery Education) (діти 3-6 років);
- 2) кваліфікація вчителя початкової школи у рамках початкової освіти (англ. – Qualification in Primary Education) (учні 6-12 років);
- 3) кваліфікація вчителя двох-трьох спеціалізованих чи загальноосвітніх предметів середньої освіти (англ. – Qualification to teach 2 or 3 subjects in secondary education) (учні віком 12-16 років);
- 4) кваліфікація вчителя технічних / професійних предметів на початковому, орієнтаційному та визначальному рівнях середньої та початкової професійної освіти (англ. – Qualification to teach technical / vocational subjects in secondary education) (учні віком 12–18 років);
- 5) кваліфікація вчителя на орієнтаційному та визначальному рівнях середньої та професійної освіти (англ. – Qualification to teach in secondary education) (учні віком 15–18 років) [1].

У наш час у Бельгії існують три типи навчальних закладів, які забезпечують підготовку різних категорій вчителів:

- а) кафедри педагогіки у вищих професійних школах / університетських коледжах;
- б) заклади педагогічної освіти соціального розвитку, що пропонують заочне навчання, особливо для студентів, які отримують кваліфікацію вчителя технічних або професійних предметів;
- в) університети.

Навчальні програми на фламандській, французькій та німецькій мовах, які розробляють вищезгадані навчальні заклади, повинні отримати дозвіл з боку міністрів освіти фламандського та франкомовного співтовариства. Педагогічною радою школи розробляється план неперервної професійної освіти, який чітко відповідає вимогам уряду. Про відповідність чи невідповідність вимогам свідчить кваліфікаційна оцінка результатів внутрішньої перепідготовки, що здійснюється раз на три роки, та кваліфікаційна оцінка результатів зовнішньої перепідготовки – щоп'ять років [2, с. 42-43].

Висновки. Інтеграційні, соціально-економічні, політичні, процеси, що відбуваються в Європі змушують переглянути шляхи реформування педагогічних закладів освіти дещо інакше та дослідити природу цілей, змісту, технологій освіти педагога ширше. Окрім того, в умовах системи педагогічної освіти, що послідовно розвивається, в Україні об'єктивно виникла потреба у вивченні західноєвропейського досвіду професійної підготовки вчительських кадрів у системі вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. International Handbook of Educational Policy. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers. 2020. P. 42-43.
2. Slegers P., Bolhuis S., Geijsel F. School improvement within a knowledge economy: Fostering professional learning from a multidimensional perspective. In N. Bascia, A. Cumming, A. Datnow, K. Leithwood and D. Livingstone (Eds).
3. Soetaert R. K. Van Heule. Teacher Education in Belgium. *T. Sander Teacher Education in Europe: Evaluation and Perspectives*. Brussels/Osnabrück: European Commission, 2018. P. 30.
4. Vercruysse N., Kaufman C. Belgium. *A Guide to Higher Education Systems and Qualifications in the European Community*. 2015. P. 12-18.

Отримано: 18.11.2024

Дмитро ДМИТРЕЦЬКИЙ,
здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-8235-3191>

ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті досліджується проблема особливостей системи економічного виховання періоду кінця ХХ – початку ХХІ століття, означеного активними реформаційними змінами, пов'язаними з утвердженням незалежності України. Реформаторські підходи стосуються комплексної підготовки молоді як до безпосередньої участі в економічному житті держави, так і формування власного економічного простору у контексті життєвого.

Ключові слова: економічне виховання, економічна грамотність, реформи, економічна освіта.

Актуальність проблеми оновлених підходів до економічного виховання молоді, населення загалом, обумовлена новими соціально-економічними реаліями, пов'язаними з особливостями економіки під час війни та перспективами її розвитку. Відповідно до Дер-

жавного стандарту базової середньої освіти (2020 р.), визначається компетентність економічного спрямування – «підприємливість і фінансова грамотність», що передбачає «ініціативність, спроможність використовувати можливості та реалізовувати ідеї, створювати цінності для інших у будь-якій сфері життєдіяльності; здатність до активної участі в житті суспільства, керування власним життям і кар'єрою; уміння розв'язувати проблеми; готовність брати відповідальність за прийняті рішення; здатність працювати в команді для планування і реалізації проєктів, які мають культурну, суспільну або фінансову цінність, тощо» [1]. Важливо саме з цієї позиції проаналізувати підходи, які декларувалися на перетині ХХ-ХХІ століть і стосуються перехідного періоду від освіти інформаційно-репродуктивної до компетентної.

Мета – проаналізувати підходи до формування системи економічного виховання досліджуваного періоду, визначити перспективність головних тенденцій та їх актуальність для сучасного періоду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблеми економічного виховання досліджуваного періоду вивчалися науковцями різних галузей (М. Євтух, В. Куценко, В. Мадзігон, В. Москаленко, З. Філончук, О. Шпак і ін.), які досліджують різні аспекти теорії і практики економічного виховання особистості. Акцентується увага на тому, що система економічного виховання повинна досліджуватись не лише через призму актуальної економічної політики держави, а й з позиції особливостей розвитку національної системи, специфіки досвіду, що базується на національних традиціях, освітніх практиках (як позитивних, так і негативних), які пройшли випробування часом і відображають ділові, підприємницькі особливості українців, економічно значущі якості їх особистості (особливості економічного мислення, економічної свідомості та ін.). Саме порівняльний аналіз сутності, цілей та змісту економічного виховання здобувачів освіти кінця ХХ – початку ХХІ століття та сьогодення дозволяє досліджувати шляхи, форми та методи економічного виховання в системі освіти періодів радикальних реформ, актуальних для перехідних періодів.

Зокрема, у Посланні Президента України до Верховної Ради України (2000 рік) [2] фіксується факт радикального реформування економіки України, а відтак і системи економічного виховання молоді, населення загалом: «Забезпечено остаточний злам збанкрутілої, відірваної від світового соціального та науково-технічного прогресу адміністративно-командної системи господарювання. Чітко визначено курс на формування сучасної ринкової економіки. Особливої виразності ці процеси набули з жовтня 1994 р., після проголошення в Україні курсу радикальних економічних реформ. Закономірно, що радикальні економічні реформи передбачають сутнісні та системні зміни, які стосуються також економічних цінностей, економічного мислення суб'єктів економічної діяльності, адаптації до її особливостей, фактично до нової соціально-економічної реальності.

Немає потреби доводити, що у цій системі реформ значна роль відводиться молоді, яка в системі освітньої діяльності має можливість ефективно формувати свою економічну грамотність, брати активну участь в економічному житті країни, ініціювати та забезпечувати реформаторські процеси.

Аналіз підходів до реформування економічного виховання цього періоду свідчить про перспективність головних тенденцій, врахування проблем, які ускладнили процес. Передовсім, особлива увага надається забезпеченню інноваційних підходів до організації еконо-

мічного виховання здобувачів освіти різних рівнів, що реалізується через оновлення змісту, форм та методів економічного виховання. Також в системі економічного виховання акцентується увага на потребі пропагування одвічних національних цінностей в системі виховання, з-поміж яких особливо важливими є працелюбність, старанність, діловитість, почуття бережливого господаря та ін.

Важливим є підхід, який стосується системної підготовки молоді до безпосередньої участі в економічному житті держави, що включає і формування власного економічного простору у контексті життєвого. І саме освіта повинна бути спрямованою на формування особистості, здатної жити в умовах такого соціально-економічного устрою, бути суб'єктом його формування та розвитку. Відповідно нові цілі економічного виховання періоду реформ пов'язані з необхідністю переорієнтації ставлення до трудової діяльності, оцінки власних економічних ресурсів, адаптації до різних форм господарювання, державної і приватної форм власності, що позначається на системі економічної освіти (оновлення цілей, зміна форм, методів та технологій їх реалізації). Як зазначає у своїх працях («Педагогіка вищої школи», «Керівник у сфері освіти: інтелігент, інтелектуал, менеджер-новатор») педагог І. Кучинська значення економічної грамотності, її логічно-професійне моделювання у освітній галузі набуває важливого значення у формуванні ціннісно-світоглядної позиції молоді [3; 4].

Висновки. Означені підходи до економічного виховання визначають готовність здобувачів освіти всіх рівнів до економічної діяльності, загалом активної участі в економічному житті країни. Це стосується оновлення змісту, форм та методів дошкільного, загальноосвітнього рівня, а також системи спеціальної економічної освіти.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт базової середньої освіти, 2020. Затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrainska-shkola-2/derzhavniy-standart-bazovoi-serednoi-osviti>
2. Послання президента України до Верховної Ради України 2000 р., 2020. *Україна: поступ у XXI століття. Стратегія економічної та соціальної політики на 2000-2004 рр.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276%D0%B0/2000#Text>
3. Кучинська І. О. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Видавель ПП Зволейко Д. Г., 2020. 292 с.
4. Кучинська І. О. Керівник у сфері освіти: інтелігент, інтелектуал, менеджер-новатор. *Педагогічна освіта: теорія і практика: зб. наук. праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. В. М. Лабунець]. Вип. 27 (2–2019).* Кам'янець-Подільський, 2019. С. 59-63. URL: <http://pedosv.kpnu.edu.ua/article/view/186742>

Отримано: 19.11.2024

Дмитро КРАМАР,
здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-5317-5296>

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ПЕДАГОГІЦІ: КОНЦЕПЦІЇ ТА РОЗВИТОК (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)

У статті проаналізовано концептуальні та методологічні основи педагогічного підходу до військово-патріотичного виховання, роль у формуванні та зміцненні національної ідентичності.

Ключові слова: військово-патріотичне виховання, педагогіка, вчителі.

Актуальність теми. Серед основних напрямів соціально-політичного забезпечення військової безпеки нашої держави завжди було створення та вдосконалення системи військово-патріотичного виховання, а також формування морально-психологічної готовності громадян, зокрема молоді, до захисту України.

Мета публікації – проаналізувати основні аспекти розвитку ідей військово-патріотичного виховання у вітчизняній педагогічній думці в кінці ХХ– на початку ХХІ століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку українського суспільства спостерігається зростання інтересу до питань виховання як серед педагогів, так і серед широкої громадськості. Очевидно, що вирішення багатьох суспільних проблем значною мірою залежить від рівня сформованості громадянської свідомості у молоді, їхньої потреби у духовно-моральному зростанні та шанобливого ставлення до історико-культурної спадщини свого народу. У цьому контексті патріотичне виховання стає пріоритетним напрямом та невід’ємною частиною освітнього процесу.

Патріотизм і військово-патріотичне виховання взаємопов’язані в процесі формування громадянської свідомості та підготовки до служіння своїй країні. Патріотизм охоплює глибоку любов до рідної землі, її культури, традицій та цінностей. Військово-патріотичне виховання має на меті підготовку громадян, які не лише усвідомлюють свої обов’язки перед Батьківщиною, а й готові захищати її незалежність і територіальну цілісність.

Військово-патріотичне виховання є цілеспрямованим та послідовним процесом підготовки юнаків старшого шкільного віку до служби в Збройних Силах України. Його зміст базується на Конституції та законодавчих актах України, військовій Присязі й вимогах військових статутів, що забезпечує формування готовності молоді до виконання обов’язків строкової служби [4].

Л. Сквирський вважається одним із перших науковців, який намагався впорядкувати передовий досвід у сфері військово-патріотичного виховання. У своїх дослідженнях він систематизував цей досвід, акцентуючи увагу на його комплексному характері, основних функціях, а також формах і методах поширення ідей патріотизму та підготовки молоді до захисту Батьківщини. В рамках курсу «Захист Вітчизни» учні знайомилися з основами військової справи, історією та сучасним станом Збройних Сил України, а також з елементами фізичної підготовки і тактики. Поряд із теоретичними знаннями вони набували практичних навичок, необхідних для подальшої служби в армії чи інших силових структурах [3].

У своїй роботі 1967 року З. Цимерінова звертала увагу на те, що військово-патріотичне виховання є активним і спрямованим процесом. Воно передбачає засвоєння військових знань і навичок, а також формування моральних принципів, прийнятих у Збройних Силах, таких як відданість військовій службі та здатність ефективно захищати Батьківщину. Це вказує на тісний зв'язок між військово-патріотичним вихованням, військово-освітньою діяльністю та військово-фізичною підготовкою.

Мета військово-патріотичного виховання полягає у формуванні моральних якостей воїна-патріота, розвитку готовності до захисту Батьківщини, а також у вихованні поваги та любові до героїчної праці військових, традицій нації і Збройних Сил. Важливим є також формування прихильності до військової служби та професії. З. Цимерінова підкреслює, що військово-патріотичне виховання є відносно самостійною частиною морального виховання, яке тісно пов'язане з військово-освітньою діяльністю та фізичною підготовкою [2].

І. Щербак підкреслює, що важливою складовою патріотичного виховання, особливо в умовах воєнної загрози, є акцент на військово-патріотичному вихованні. Це має на меті формування в молоді готовності захищати свою Батьківщину, а також розвиток мотивації до освоєння військових спеціальностей і служби у Збройних Силах та інших правоохоронних структурах України. Зміст такого виховання визначається національними інтересами України і спрямований на активне залучення громадян до забезпечення безпеки держави від зовнішніх загроз [5].

Згідно з Н. Бондаренком та С. Косянчуком, головною метою національно-патріотичного виховання є підтримка процесу самоусвідомлення та національної ідентифікації українців як гідної та самодостатньої нації в Європі. Зміцнення любові до Батьківщини, української мови, культури, історії та традицій є надзвичайно важливим завданням. Виховання в цій сфері має на меті збагачення особистості через залучення до національних цінностей і передачу патріотичних традицій між поколіннями. Цей процес також сприяє формуванню свідомого громадянина-патріота України, готового самовіддано захищати і розвивати країну як суверенну, незалежну, демократичну та правову соціальну державу [1].

Висновки. Підсумовуючи проаналізований матеріал, можна відзначити, що наприкінці ХХ століття дослідники виділяють різноманітні складові патріотизму. Серед них ключовими є: любов до Батьківщини та свого народу, знання рідної мови та історії, інтерес до національної культури, вивчення народних традицій, а також відданість і готовність захищати свою країну.

Військово-патріотичне виховання на початку ХХІ століття в Україні підкреслює свою значущість та актуальність у педагогічних дискусіях. Сьогодні цей підхід вважається стратегічно важливим для формування патріотичних цінностей у молоді. Реалізація цього виховного напрямку орієнтується на сучасні виклики та потреби суспільства, що сприяє не лише розвитку почуття любові до рідної країни, але й формуванню готовності громадян до захисту та розвитку національних інтересів.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко Н., Косянчук С. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ: Фенікс, 2022. 64 с.

2. Зубалій М. Форми військово-патріотичного виховання допризовної молоді. 2010. Т. 1. Київ, 272 с.
3. Івашковський В. Військово-патріотичне учнівської молоді як засіб формування суб'єкта громадянського суспільства. *Проблеми освіти: науковий збірник Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН молоді спорту України*. Київ, 2012. Вип. 72. С. 124–132.
4. Формування патріотичної та громадянської свідомості учнів: теорія і практика: монографія / авт. кол.: Александрова О. С., Левітас Ф. Л., Салата О. О., Шепетяк О. М., Матвійчук О. Є., Петрошук Н. Р. та ін.; [за заг. ред. проф. Левітаса Ф. Л.; наук. ред. Александрової О. С., Салати О. О.]. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2018. 172 с.
5. Щербак І. Військово-патріотичне виховання студентів засобами музичного мистецтва як педагогічна проблема. 2017. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/4/118.pdf>

Отримано: 21.11.2024

Ярослав КУРІВСЬКИЙ,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання

спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4001-7803>

СТАН РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ПРИ ЗМІШАНІЙ ФОРМІ НАВЧАННЯ

Вивчено за інформацією різних джерел стан рухової активності дітей з особливими освітніми потребами, зумовлений, крім іншого, також використовуваною закладами загальної середньої освіти змішаної форми їхнього навчання. Отриманими даними створено передумови для розроблення дієвих заходів у досягненні високого позитивного результату.

Ключові слова: рухова активність, діти, особливі освітні потреби, поліпшення показників.

Актуальність теми. За визначенням ВООЗ дітьми є особи від народження до 18 років, а шкільного віку – від 6-7 до 17-18 років. У цей період за допомогою навчання і виховання дітей готують до життєдіяльності у суспільстві, як її активних учасників. Одним із напрямків навчання і виховання є фізичне виховання, основу його становить рухова активність [1, с. 12]. Така активність відзначається чітко визначеними метою і завданнями.

Повною мірою зазначене стосується дітей, які мають особливі освітні потреби. Не зупиняючись на різних аспектах рухової активності таких дітей відзначимо лише, що визначальна особливість сучасного етапу – змішана форма навчання. У зв'язку з цим актуалізується проблема забезпечення високого позитивного результату дітям із особливими освітніми потребами при вирішенні завдань їхнього фізичного виховання у певному типі закладу загальної середньої освіти або спеціалізованому закладі в нових реаліях.

Проведеним аналізом джерелі інформації з'ясовано, що практично повністю відсутні дослідження, спрямовані на розроблення та перевірку дієвості технологій, методик реалізації рухової активності означеної категорії дітей при змішаній формі здійснення освітнього процесу.

Мета публікації – встановити особливості рухової активності дітей з особливими освітніми потребами під час навчання в спеціалізованому та звичайному закладах загальної середньої освіти за змішаною формою.

Виклад основного матеріалу дослідження. У найбільш загальному вигляді мета рухової активності дітей у шкільний період – досягти якомога більш високого позитивного результату у визначених показниках стану функціонування систем організму. Деякими з основних показників є: сформована стійка мотивація (її внутрішній тип) до поліпшення здоров'я, фізичного розвитку; різнобічний розвиток психофізіологічних здібностей і рухових якостей; використання рухової активності в організації здорового способу життя. Узагальненими завданнями, вирішення яких сприяє досягненню означеної мети, є освітні, оздоровчі та виховні [2; 3]. Конкретизуються ці завдання етапними, деякі з основних полягають у такому: формуванні загальних уявлень про рухову активність, фізичне виховання, їхнє значення в житті людини, збереження і зміцнення здоров'я, фізичний розвиток; розширенні рухового досвіду, вдосконаленні навичок життєво необхідних рухових дій та використання їх у повсякденному житті й ігровій діяльності; розширенні функціональних можливостей організму через цілеспрямований розвиток основних рухових якостей; формуванні ціннісних орієнтацій на використання рухової активності як одного з важливих компонентів здорового способу життя; формування практичних навичок зі здійснення самостійної рухової активності для вирішення різних завдань, зокрема, крім зазначених, також для активного відпочинку.

Що стосується досліджуваної категорії дітей, то залежно від особливостей захворювання вона об'єднує такі групи: діти з особливостями (порушеннями) психофізичного розвитку, із затримкою в розвитку, порушеннями опорно-рухового апарату, зору, слуху, мовлення, уваги разом із гіперактивністю [4].

Дані дослідників [1, с. 145] свідчать, що за звичайних умов (традиційна форма навчання) параметри рухової активності дітей із особливими освітніми потребами внаслідок порушених функцій опорно-рухового апарату відрізняються від притаманних фізично здоровим одноліткам. Так у 13-15 років позитивне ставлення до рухової активності виявляє 89,7% дівчаток із особливими освітніми потребами та 56,5% – фізично здорових, відповідно 88% і 68,2% хлопчиків. У 16-17 років кількість дівчаток становить відповідно 76,2% і 34,5%, хлопчиків – 81,5% і 53,4%. Як видно з наведених даних, поміж дівчаток та хлопчиків у кількісному відношенні значну перевагу мають представниці та представники вибірки «з особливими освітніми потребами». Іншими словами, кількість останніх із наявним інтересом до рухової активності значно більша, ніж поміж фізично здорових одноліток.

Структуру виявленого інтересу зазначених дітей складають різні змістові компоненти рухової активності. Так, у віковій групі 13-15-річних найбільше приваблює дівчаток ритмічна гімнастика (дівчатка з особливими потребами – 69,2%, фізично здорові – 39,2%), спортивні ігри (відповідно 30,8% і 27%). У 13-15-річних хлопчиків із особливими потребами інтересом до вправ для розвитку м'язової сили відзначається 38,7%, спортивних ігор – 35,9%, бігових вправ – тільки 6,7%; найбільш 13-15-річних фізично здорових хлопчиків надає перевагу спортивним іграм (37,4%), одноборствам (11%) та атлетичній гімнастиці (10,3%). У 16-17-річних дівчаток із особливими потребами найбільший інтерес становлять вправи під музику (72,1%), спортивні ігри (19,7%) і вправи на тренажерах (4,8%), у фізично здорових дівчаток – аеробіка (30,7%) і спортивні ігри (16,7%). У 16-17-річних хлопчиків із особливими

потребами найбільший інтерес становлять вправи для розвитку м'язової сили (49,5%), спортивні ігри (23,1%) і вправи на тренажерах (20,5%), у фізично здорових однолітків – спортивні ігри (27,3%), атлетична гімнастика (17,5%) та східні одноборства (11,6%).

Виявлені інтереси ґрунтувалися на подібних потребах, адже в обох вибірках дівчаток 13-15 років вони стосуються отримання позитивних емоцій, тоді як у хлопчиків – здійснити самовдосконалення та самовиразитись. У 16-17 років потреби такі самі, але є додаткова, яка в усіх пов'язана з поліпшенням соматичного здоров'я. Щодо основних причин, які унеможлилювали реалізацію підлітками 13-15 років із особливими потребами своїх інтересів, то вони були такими: незадовільний стан здоров'я, брак вільного часу. У 16-17 років причини були аналогічні зазначеним, але були і додаткові, а саме відсутність пропозицій від однолітків про спільну рухову діяльність та боязкість глузувань над собою з боку однокласників.

Що стосується сьогодення, то в організаційному аспекті відзначимо передусім лист МОН України [4], у змістовому – рекомендації проведеного 29.11. 2022 року Всеукраїнського семінару-практикуму «Підвищення рухової активності дітей з особливими освітніми потребами», який було організовано МОН України, ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», Комітет з фізичного виховання та спорту МОН України, ГО «Ukraine Active», ГО «Рух Олександра Педана «JuniorS» [5] та фахівців із фізичної культури для учнів 1-11 класів [6].

Проведеним дослідженням встановлено зниження обсягів рухової активності старшокласників із особливими освітніми потребами при реалізації змішаної форми навчання. Таке зменшення було пов'язано зі збільшенням часу на реалізацію, передусім видів діяльності, що не пов'язані з руховою активністю. Зокрема, такими є комп'ютерні ігри, перегляд різного контенту в інтернеті, значною мірою під час підготовки до різних навчальних предметів, певною мірою також у зв'язку з посиленою підготовкою в обраних навчальних предметах задля формування готовності до складання зовнішнього незалежного тестування. Ураховуючи зменшення обсягів рухової активності у позашкільній діяльності старшокласників, а також у зв'язку з відсутністю повноцінних уроків фізичної культури і масових спортивно-оздоровчих заходів, що реалізовувались у закладі загальної середньої освіти, відзначили загалом негативну тенденцію в означеному питанні.

Висновки. 1. На сучасному етапі практично повністю відсутні дослідження з розроблення і перевірки дієвості технологій, методик здійснення дітьми з особливими освітніми потребами рухової активності під час реалізації освітнього процесу за змішаною формою. 2. За інформацією літературних джерел рухова активність старшокласників із особливими освітніми потребами відзначається особливостями змісту, структури та мотиваційних чинників її організаційних та реалізаційних аспектів. 3. При реалізації змішаної форми навчання рухова активність старшокласників із особливими освітніми потребами зменшується порівняно з параметрами, якими вони відзначалися під час реалізації освітнього процесу за традиційною формою.

Список використаних джерел:

1. Єдинак Г. А. Фізичне виховання дітей з церебральним паралічем: монографія. Кам'янець-Подільський: ПП О. А. Буйницький, 2009. 394 с.
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2020, № 31, ст. 226. № 3051-IX від 11.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 22.10.2023).

3. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. Київ, 2020. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> (дата звернення: 22.10.2023).
4. Про організацію освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами у 2022/2023 навчальному році. Лист МОН України 06.09.2022 № 1/10258-22. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-organizaciyu-osvitnogo-procesu-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-u-20222023-navchalnomu-roci>
5. Діти з особливими освітніми потребами. URL: <http://surl.li/nhnjob>
6. Фізична культура – дистанційне навчання. URL: <http://surl.li/eodhey>

Отримано: 19.11.2024

Олександр МЕЛЬНИК,
здобувач вищої освіти третього рівня 3 року навчання
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
ORCID <https://orcid.org/0009-0000-7997-4729>

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ПРОЄКТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

Проектна компетентність є важливою якістю для майбутніх педагогів, які мають підготувати дітей до життя в сучасних реаліях. У публікації аналізуються педагогічні умови та основні методики, підходи, інструменти, що сприяють ефективному розвитку проектної компетентності у майбутніх педагогів.

Ключові слова: педагогічні умови, проектна компетентність, майбутні педагоги, педагогічні засоби.

Актуальність теми. Сучасна система освіти активно змінюється, потребуючи педагогів, здатних до креативного мислення, самостійного вирішення складних задач та ефективної реалізації освітніх проєктів.

Проектна компетентність стає важливою складовою професійної компетентності педагога, оскільки дозволяє йому не лише розробляти і впроваджувати інноваційні освітні методики, а й адаптуватися до швидкозмінних умов освітнього процесу. Відтак, розвиток проектної компетентності майбутніх педагогів стає нагальною потребою, а відповідні педагогічні умови є фундаментом цього процесу. Наявність ефективної проектної компетентності дозволяє майбутнім педагогам інтегрувати теоретичні знання з практичними навичками, що є особливо актуальним у контексті сучасних освітніх реформ, спрямованих на розвиток критичного мислення, креативності та самостійності.

Метою даної публікації є визначення основних педагогічних умов, необхідних для ефективного розвитку проектної компетентності майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення педагогічних умов розвитку проектної компетентності майбутніх педагогів є ключовим аспектом у забезпеченні якісної

освіти. Педагогічні умови фахової підготовки здобувачів вищої освіти досліджували: Б. Абдикаримов, Л. Загребельна, О. Пехота, Н. Тверезовська, М. Фіцула та інші.

Для розвитку проєктної компетентності та професійних якостей у майбутніх педагогів необхідно створити особливі педагогічні умови в освітньому середовищі. Під «педагогічними умовами» Л. Загребельна розуміє: «певні обставини, від яких залежить і на основі яких відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується високою активністю особистості» [1, с. 291]. На думку О. Пехоти, «педагогічні умови – категорія, що визначається як система певних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, які об'єктивно склалися чи суб'єктивно створені, необхідні для досягнення конкретної педагогічної мети» [4, с. 81].

Педагогічні умови формування проєктної компетентності визначено як цілеспрямоване проєктування процедур та застосування певної системи з елементів змісту, методів (приймів), форм організації навчання для забезпечення готовності майбутнього фахівця до здійснення проєктної діяльності в професійній сфері [2].

Н. Іванова наголошує на важливості педагогічних умов розвитку та формування проєктної компетентності, які позитивно впливають на професійний рівень і творчу самореалізацію майбутніх професіоналів, ефективність проєктної діяльності як складової професійної діяльності, сприяють їх різнобічному розвитку. Вона визначає пріоритетні з них:

- 1) забезпечення мотивації до оволодіння професією та використання проєктної діяльності як способу професійного зростання;
- 2) проєктування змісту дисциплін циклу фахової підготовки;
- 3) використання інформаційно-комунікаційних технологій;
- 4) оволодіння практичним досвідом здійснення проєктної діяльності;
- 5) стимулювання рефлексивної позиції майбутніх фахівців;
- 6) формування особистісних і професійних якостей особистості майбутнього фахівця [2].

В. Козленко, вивчаючи дослідження педагогічних умов розвитку та формування проєктної компетентності у майбутніх педагогів закладів середньої освіти, зазначає, що: проєктна культура є важливою складовою в підготовці майбутніх педагогів, оскільки сприяє розвитку їхньої творчості, критичного мислення, комунікативних навичок та здатності працювати в команді; менторство та супровідні програми відіграють важливу роль у формуванні проєктної компетентності у студентів-педагогів, допомагаючи їм здобути цінний педагогічний досвід та практичні навички; використання інтерактивних методів навчання, рольових ігор та проєктних завдань сприяє розвитку умінь здобувачів вищої освіти працювати у команді та реалізовувати освітні проєкти [3].

Розвиток проєктної компетентності майбутніх педагогів відбувається під впливом низки педагогічних умов, а саме:

- стимулювання навчальної мотивації та інтересу до проєктної діяльності (створення навчальних ситуацій, які викликають інтерес до самостійного вирішення педагогічних завдань);
- методична інтеграція проєктної діяльності (інтеграція проєктного підходу в освітній процес);
- розвиток комунікативних та організаційних навичок (робота у групах);
- консультативна підтримка та наставництво;

- цифрові інструменти та інформаційна грамотність (навчання майбутніх педагогів користуватися інструментами для управління проєктами (системи управління завданнями, інструменти для візуалізації ідей тощо);
- оцінка і самооцінка проєктної діяльності.

Висновки. Отже, ефективний розвиток проєктної компетентності майбутніх педагогів можливий лише за умови створення системного підходу, що включає такі ключові аспекти, як мотивація до професії, адаптація змісту дисциплін, використання інформаційно-комунікаційних технологій, практичний досвід та розвиток особистісних якостей. Крім того, важливим також є розвиток проєктної культури для творчого розвитку та комунікативних навичок майбутніх педагогів, менторство та інтерактивні методи навчання. Загалом, розвиток проєктної компетентності підтримується мотивацією, інтеграцією проєктної діяльності, наставництвом, цифровими інструментами та самооцінкою. Результатом таких педагогічних умов є формування компетентного педагога, здатного до розробки і реалізації власних освітніх проєктів, що відповідають викликам сучасної освіти.

Список використаних джерел:

1. Загребельна Л. Педагогічні умови підготовки майбутніх менеджерів у економічних навчальних закладах. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. праць / за ред.: І. А. Зязюн та ін. Київ-Вінниця: Планер, 2005. Вип. 8. 547 с.
2. Іванова Н. Педагогічні умови формування проєктної компетентності майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2019. № 2(16). С. 67-75. URL: <http://adult-education-journal.com.ua/index.php/aej/article/view/111>
3. Козленко В. Педагогічні умови формування проєктної компетентності у майбутніх учителів. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 66. Том 2. 2023. С. 244-249. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/66_2023/part_2/37.pdf
4. Пехота О. М. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: навч. посібник. Київ: А.С.К., 2003. 240 с.

Отримано: 23.11.2024

Христина МЕЛЬНИК,

здобувачка вищої освіти третього рівня 2 року навчання

спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-8167-9396>

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Стаття присвячена аналізу актуальності використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва. Зокрема, інтерактивні платформи, мобільні додатки, мультимедіа, віртуальні інструменти й симуляції розширюють можливості навчання, розвивають креативне мислення та адаптують студентів до сучасних освітніх вимог.

Ключові слова: ІКТ, музичне мистецтво, цифрові технології.

Актуальність теми. В умовах розвитку освіти та зовнішніх викликів непереборної сили важливим є інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій у процес підготовки педагогічних кадрів. Викладання музичного мистецтва вимагає нових підходів, що враховують технологічні зміни та інновації в освітньому процесі. Технології розширюють можливості навчання та дозволяють створювати інтерактивні й динамічні умови для розвитку музичних здібностей. Ціль використання інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці майбутніх вчителів музичного мистецтва полягає у підвищенні якості викладання, розвитку креативного мислення та адаптації до вимог сучасного суспільства.

Виклад основного матеріалу. Використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) має важливе значення в сучасній освітній системі. Термін інформаційно-комунікаційні технології або ІКТ в освіті визначають як «сукупність методів, прийомів, виробничих процесів і програмно-апаратних засобів, інтегрованих з метою розроблення інформаційно-цифрових освітніх систем, електронних освітніх ресурсів (ЕОР) та побудови комунікаційних мереж, а також технології розв'язування задач в галузі освіти з використанням таких систем, ресурсів і мереж» [2, с. 24].

ІКТ забезпечують доступ до широкого спектра навчальних матеріалів та ресурсів, які значно розширюють можливості навчання і викладання. Завдяки інтерактивним платформам, мобільним додаткам та мультимедіа, майбутні вчителі музики матимуть змогу отримувати актуальну інформацію, ознайомлюватися з музичними творами різних епох і стилів, вивчати інноваційні методи викладання, що дозволить здобувачам не тільки розвивати свої музичні навички, а й інтегрувати їх у навчальний процес для залучення учнів під час навчально-виховного процесу.

Також новітнім та прогресивним аспектом є використання ІКТ з можливістю застосування віртуальних інструментів і симуляцій. Обрані інструменти дають можливість працювати з різними музичними інструментами, навіть якщо вони фізично недоступні. Використання музичних програм для створення, аранжування і редагування музики дозволяє майбутнім педагогам розвивати творчі здібності та музичне мислення. Також це сприяє формуванню сучасних підходів до викладання музичного мистецтва в школах, враховуючи технологічні тенденції. О. Теплова та А. Новосадова у своєму дослідженні виділяють, що «одним із ефективним способів застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому

процесі є їх впровадження у систему музично-теоретичних дисциплін, що забезпечить новий якісний рівень отримання знань та умінь і їх використання у подальшій професійній діяльності» [1, с. 135].

Не менш важливим є й аспект дистанційної освіти, який став особливо актуальним у період пандемії COVID-19. Використання онлайн-платформ, відеоконференцій та навчальних порталів дозволило продовжувати навчання навіть у складних умовах. Майбутні вчителі музичного мистецтва навчилися організовувати дистанційні уроки, проводити віртуальні музичні практики та спілкуватися з учнями через цифрові платформи, що посприяло розвитку нових навичок, таких як управління онлайн-ресурсами та інтерактивними формами навчання.

Враховуючи вище зазначене, визначимо три основні позитивні риси впровадження ІКТ в підготовку майбутніх вчителів музичного мистецтва:

- розширення доступу до ресурсів та навчальних матеріалів. Завдяки використанню онлайн-платформ та цифрових бібліотек, здобувачі можуть отримати доступ до широкого спектру навчальних матеріалів, музичних творів і методичних посібників, що підвищує якість підготовки і дає можливість працювати з різноманітними джерелами;
- застосування віртуальних інструментів і мультимедіа. Інтерактивні музичні програми, симуляції та інструменти для створення та редагування музики допомагають майбутнім вчителям освоювати нові методи роботи з учнями та сприяють розвитку творчого підходу до викладання музики. Цифрові платформи також дають нові перспективи на ринку праці;
- дистанційне навчання та онлайн-уроки. Використання онлайн-інструментів для проведення уроків та практик, включаючи відеоконференції, інтерактивні завдання та онлайн-спілкування, що підвищує ефективність навчання та надає нові можливості для навчального процесу.

Таким чином, впровадження ІКТ у підготовку майбутніх вчителів музичного мистецтва не тільки збагачує навчальний процес, але й робить його більш гнучким, різноманітним і ефективним. Це дозволяє підготувати вчителів, здатних відповідати на виклики сучасної освіти і використовувати інноваційні методи для розвитку музичної культури в учнів.

Висновки. Інтеграція ІКТ сприяє адаптації до сучасних викликів та розвитку інноваційного мислення у майбутніх вчителів, що дозволяє майбутнім педагогам ефективніше використовувати сучасні технології у викладанні, розвивати креативні здібності учнів і створювати інтерактивне середовище для навчання музики. Отже, використання ІКТ у підготовці майбутніх вчителів музичного мистецтва є важливим кроком до модернізації освітнього процесу.

Список використаних джерел:

1. Теплова О., Новосадова А. Дидактичні умови використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. *Молодь і ринок*. 2024. № 1/221. С. 132-136. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.297076>
2. Використання електронних відкритих систем для інформаційно-аналітичної підтримки педагогічних досліджень: словник-довідник. 2-е вид., виправлене та доповнене / упоряд.: Спірін О. М., Іванова С. М., Яцишин А. В., Кільченко А. В. та ін. Київ: ЦП «Компринт», 2019. 76 с.

Отримано: 19.11.2024

Іван НАМЕСТЮК,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання

спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-9778-1139>

РОЗВИТОК ЛІДЕРСЬКИХ НАВИЧОК КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ: ЗНАЧЕННЯ ТА ВИКЛИКИ

У статті розглядається розвиток лідерських навичок серед керівників освітніх закладів як ключовий фактор забезпечення якісного навчання, створення продуктивної робочої атмосфери та інноваційного підходу до освітнього процесу. Лідерство в освіті охоплює як особистісні риси, так і професійні компетенції, здатність надихати команду, ухвалювати стратегічні рішення та сприяти розвитку кожного учасника навчального процесу. Однак існують численні виклики для розвитку лідерських якостей, такі як обмежені ресурси, бюрократія та високий рівень стресу. Розвиток лідерських навичок вимагає комплексного підходу, що включає тренінги, менторські програми та оптимізацію робочого навантаження.

Ключові слова: лідерські навички, керівники освітніх закладів, якісне навчання, інноваційний підхід.

Актуальність теми. Розвиток лідерських навичок серед керівників освітніх закладів є одним з ключових факторів забезпечення якісного навчання, створення продуктивної робочої атмосфери та інноваційного підходу до освітнього процесу. В умовах постійних змін в освітній сфері, керівники шкіл, університетів та інших навчальних установ стикаються з необхідністю вирішення комплексних завдань, що потребують від них не тільки адміністративних, а й лідерських якостей. Лідерство в освіті – це багатогранне поняття, яке охоплює як особистісні риси, так і професійні компетенції керівника, здатність надихати команду, ухвалювати стратегічні рішення і сприяти розвитку кожного учасника навчального процесу.

Мета публікації – дослідження та висвітлення важливості розвитку лідерських навичок серед керівників освітніх закладів, а також визначення ключових аспектів і викликів цього процесу.

Виклад основного матеріалу. Лідерські навички дозволяють керівникам закладів освіти здійснювати ефективне управління як адміністративними, так і педагогічними процесами, що в кінцевому результаті позитивно позначається на якості освіти. Важливими аспектами лідерства є:

1. Стратегічне бачення – вміння керівника бачити довгострокові цілі навчального закладу та визначати шляхи їх досягнення.
2. Уміння мотивувати команду – забезпечення натхнення та мотивації для педагогів, сприяння розвитку інноваційних підходів до викладання.
3. Навички комунікації – відкритий діалог з викладачами, учнями, батьками та громадою, що створює атмосферу довіри та співпраці.
4. Прийняття рішень – здатність оперативно ухвалювати обґрунтовані рішення, аналізуючи поточні виклики та можливості [3].

Розвинені лідерські якості допомагають керівникам ефективно впроваджувати зміни, необхідні для відповідності сучасним освітнім стандартам, а також сприяти успішній адаптації закладу до умов цифровізації, дистанційного навчання та глобалізації.

Основними викликами у розвитку лідерських навичок освітніх керівників є брак ресурсів для професійного зростання, надмірна бюрократизація освітніх процесів, високий рівень стресу та постійні зміни у вимогах до управління. Обмежені фінансові можливості освітніх закладів зазвичай ускладнюють доступ до програм підвищення кваліфікації, що обмежує розвиток керівних компетенцій. Адміністративне навантаження, пов'язане з виконанням численних формальних завдань і звітностей, відволікає керівників від стратегічного управління і створення комфортного освітнього середовища.

Додатковим викликом є постійний тиск і високий рівень відповідальності, що призводять до стресу і емоційного вигорання серед керівників. Такий стан може знижувати їхню здатність ухвалювати впевнені рішення і ефективно розв'язувати конфліктні ситуації. Наявність, швидкі зміни в освітньому середовищі, зокрема перехід на дистанційне чи змішане навчання, вимагають постійної адаптації та пошуку нових підходів до управління, що додатково ускладнює роботу керівників [1]. Усі ці фактори створюють суттєві перешкоди для розвитку лідерських якостей керівників освітніх установ і потребують комплексного підходу для їх подолання.

Розвиток лідерських навичок керівників освітніх закладів вимагає комплексного підходу, який охоплює як професійні тренінги, так і менторські програми, балансування робочого навантаження та залучення до співпраці з іншими лідерами [2]. Перш за все, участь у спеціалізованих тренінгах з лідерства, управління конфліктами, стратегічного планування та комунікацій є важливим етапом у формуванні необхідних навичок для керівництва освітнім закладом. Такі програми дають змогу вдосконалювати управлінські компетенції та краще реагувати на сучасні виклики. Менторство та коучинг також відіграють ключову роль: співпраця з досвідченими колегами дозволяє отримати цінний досвід, отримати поради щодо вирішення складних ситуацій та навчатися на прикладах інших

Висновки. Балансування між адміністративними завданнями та лідерською діяльністю через делегування частини обов'язків також сприяє зосередженню на стратегічних аспектах управління, розбудові команди та підвищенню мотивації персоналу. Важливим є і налагодження внутрішніх та зовнішніх комунікацій, зокрема через створення спільнот освітніх лідерів для обміну ідеями, кращими практиками та взаємною підтримкою. Такий підхід дозволяє керівникам освітніх закладів розвивати лідерські якості, необхідні для ефективного та інноваційного управління.

Список використаних джерел:

1. Технології педагогічного менеджменту: тренінги для здобувачів денної та заочної форм навчання ОС «Магістр» спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» (спеціалізація «Управління закладами освіти») / укладач М. В. Швардак. Мукачево: МДУ, 2021.
2. Швардак М. В. Контент-аналіз освітніх програм підготовки майбутніх керівників закладів освіти. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*. 2020. № 4 (123). С. 9-16. DOI: <https://doi.org/10.30929/1995-0519.2020.4.9-16>
3. Kouzes J. M., Posner B. Z. *The Five Practices of Exemplary Leadership*. 2nd Edition. Posner–Wiley, 2011. 24 p.

Отримано: 15.11.2024

Василь ОЛЕНЮК,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання

спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-0711-4847>

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито особливості досягнення студентами закладів фахової передвищої освіти професійних компетентностей студентів шляхом розробки та реалізації в навчальному процесі цільових програм навчальних дисциплін, що відповідають вимогам освітньо-професійних програм спеціальностей.

Ключові слова: компетентнісний підхід, професійні компетентності, цільова програма, компетентнісно-світоглядні характеристики.

Актуальність теми. Серед сучасних вимог та якостей, яким мають відповідати фахівців, особливо цінними є вміння самостійно мислити, використовуючи отримані знання та досвід. Тому так важливо у процесі підготовки майбутніх фахівців навчити їх самостійно здобувати нові знання, сформувати ключові компетенції, з наступним застосуванням їх у професійній діяльності [1, с. 24-27].

Завдяки використанню компетентнісного підходу в навчальному процесі студенти зможуть отримати не тільки необхідний обсяг та рівень знань, а й досвід у певному виді діяльності.

Мета публікації – визначити особливості формування професійних компетентностей студентів закладів фахової передвищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування компетентностей студентів є однією із найбільш актуальних проблем, а компетентнісний підхід може забезпечити необхідну якість освіти, яка передбачає не лише досягнення рівнів завчених знань, умінь, навичок, а здатність діяти у різних проблемних ситуаціях, що відповідає таким рівням якості знань як повне володіння знаннями та вміння застосовувати знання. З позицій компетентнісного підходу основним безпосереднім результатом освітньої діяльності стає формування ключових компетентностей як здатність самостійно діяти в ситуації невизначеності при вирішенні проблем [4, с. 165-171].

Професійна компетентність – це здатність застосовувати здобуті наукові знання, досвід практичної діяльності і ціннісне світосприймання дійсності в певній сфері практично-технологічної (економічної) діяльності і нести за її результати відповідальність [6, с. 36].

Ключові компетентності визначаються навчальними планами та програмами, як засобами реалізації цілей навчання. Саме навчальний план регламентує склад кожної навчальної дисципліни, визначає послідовність вивчення дисциплін та їх розподіл за роками, норми часу для кожної дисципліни, визначає загальні компетенції навчання і виховання, а також основні принципи подання наукової інформації з урахуванням логіки міжпредметних зв'язків та викладу матеріалу. Навчальна ж програма, визначаючи зміст кожної конкретної навчальної дисципліни та окреслюючи вимоги до якості знань студентів саме з цієї дисципліни, будується на таких науково-методологічних принципах, які визначають належність дисципліни до певної наукової галузі, враховують зміст, внутрішню логіку побудови, рівень розвитку науки, що лежить в основі цієї навчальної дисципліни.

Дидактичною підставою для формування змісту і структури навчальної дисципліни є цілі навчання, досягнення яких забезпечить в наступному формування професійних компетентностей. На цей елемент педагогічної системи спрямовані вимоги соціального замовлення, науково-технічного прогресу. Ці чинники через організаційні форми, цілі і зміст навчання впливають на студента і викладача як суб'єктів педагогічної системи.

На етапі формування змісту і структури, розподілу часу між темами навчальної дисципліни для конкретної спеціальності закладу фахової передвищої освіти, доцільно звернутись до стандартів фахової передвищої освіти, розроблених для кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій, які використовуються для визначення змісту та оцінювання результатів освітньої діяльності за освітньо-професійними програмами фахової передвищої освіти. Стандарт фахової передвищої освіти визначає вимоги до освітньо-професійної програми, серед яких є зазначені обов'язкові загальні та спеціальні компетентності і результати навчання здобувачів фахової передвищої освіти. Освітньо-професійна програма являє собою єдиний комплекс освітніх компонентів (навчальних дисциплін, індивідуальних завдань, практик, контрольних заходів тощо), спрямованих на досягнення визначених результатів навчання, що дає право на отримання визначеної освітньої та професійної кваліфікації.

Проблеми розробки навчальної програми будь-якої навчальної дисципліни тісно пов'язані з проблемою дидактичного обґрунтування змісту та структури навчальної дисципліни на основі цілей навчання. На важливості цільового підходу до навчального процесу звертав увагу у своїх працях Атаманчук П.С.: «якщо професійну підготовку здійснювати ... на основі дієвого освітнього прогнозу та орієнтирів бінарної (навчальна дисципліна + методика її навчання) цільової освітньо-професійної програми, то це сприятиме компетентно-світоглядному становленню майбутнього фахівця будь-якого профілю» [1, с. 39]. Тобто цільова освітньо-професійна програма може бути розроблена з використанням наступних компетентно-світоглядних характеристик:

- завчені знання (ЗЗ) – здатність студента до репродуктивного відтворення змісту пізнавальної задачі в обсязі та структурі її засвоєння;
- наслідування (НС) – копіювання студентом головних моторних чи розумових дії, пов'язаних із засвоєнням пізнавальної задачі, під впливом внутрішніх чи зовнішніх мотивів;
- розуміння головного (РГ) – повне відтворення суті постановки пізнавальної задачі та її розв'язку;
- повне володіння знаннями (ПВЗ) – усвідомлене відтворення всіх елементів пізнавальної задачі в будь-якій її структурі викладу;
- уміння застосовувати знання (УЗЗ) – самостійне, творче застосування знань до розв'язку нових пізнавальних задач;
- навичка (Н) – використання змісту пізнавальної задачі підсвідомо, як автоматично виконувану операцію;
- переконання (П) – усвідомлене володіння знаннями пізнавальної задачі із здатністю захищати, відстоювати істинність;
- звичка (Зв) – автоматизована поведінкова дія індивіда, що виступає психологічним елементом структури вчинку.

У такій програмі має бути синтезованим зміст усіх навчальних дисциплін, що вивчаються студентами даної спеціальності. Цільовий характер такої програми окреслюється на

основі внутрішньопредметних та міжпредметних зв'язків конкретного навчального матеріалу та з врахуванням інтегративних тенденцій навчальних дисциплін даної спеціальності. Наприклад, цільова навчальна програма з інформатики визначає зміст та розподіл даної дисципліни за роками, окреслює компетенції, яких має досягти студент після вивчення кожної окремої теми, кожної пізнавальної задачі, які виокремлюються у кожній темі [8, с. 90].

Компетенції, які може демонструвати студент в результаті засвоєння кожної пізнавальної з інформатики, встановлюються (визначаються) з урахування внутрішньопредметних зв'язків, тобто з шкільним курсом інформатики (попередні зв'язки) та комп'ютерними дисциплінами (перспективні зв'язки), а також з урахуванням міжпредметних зв'язків та їх глибини. Існування попередніх внутрішньопредметних, чи міжпредметних зв'язків дає підстави орієнтуватися на один із вищих рівнів компетентності у засвоєнні пізнавальної задачі. А перспективні зв'язки вказують на те, що рівень компетентності не може знижуватись у процесі вивчення курсу, а тільки підвищуватиметься.

Висновок. Вказаний підхід знайшов свою реалізацію у підготовці цільової програми з інформатики, навчання за якою у комплексі з іншими дисциплінами забезпечить досягнення тих професійних компетентностей, які визначені для фахівців певної спеціальності. Апробація даної методики здійснюється в Гусятинському фаховому коледжу ТНТУ і стосується підготовки фахівців за спеціальністю та показує свої позитивні результати в напрямку досягнення прогнозованих результатів.

Список використаних джерел:

1. Атаманчук В. П., Атаманчук П. С. Формування природничо-наукової компетентності та світогляду майбутнього фахівця. *Збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасна освіта та наука: проблеми, перспективи, інновації»*. Київ, 2021. С. 37–49.
2. Атаманчук П. С., Панчук О. П. Дидактичні основи формування фізико-технологічних компетентностей учнів: монографія. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ, 2011. 252 с.
3. Болотов В. А., Сериков В. В. Компетентнісна модель: від ідеї до освітньої програми. *Педагогіка*. 2003. № 10. С. 24–27.
4. Бех І. Інваріанти особистісно орієнтованого підходу до виховання дитини. *Початкова школа*. 2001. № 2. С. 3–7.
5. Зимова І. А. Ключові компетенції – нова парадигма результату освіти. *Освіта України*. 2003. № 5. С. 35–38.
6. Ляшенко О. І. Компетентність як об'єкт оцінювання навчальних досягнень учнів. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Педагогічна*. 2014. Вип. 20. С. 36–39.
7. Оленюк І. В. Методичні основи управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації у процесі навчання фізики: дис...канд. пед. наук: 13.00.02 / НПУ імені М. П. Драгоманова. Київ, 2004. 217 с.
8. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості вчителя: навч. посібник. Київ, 1994. 112 с.
9. Стандарт фахової передвищої освіти за спеціальністю 133 «Галузеве машинобудування», затверджений 01.04.2022 р. № 288.

Отримано: 24.11.2024

Іванна ПУКАС,

кандидат педагогічних наук, доцент,

старший викладач кафедри теорії та методик дошкільної освіти

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6965-8896>

ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена впровадженню мультимедійних технологій в освітній процес закладу дошкільної освіти. Розглянуто основні переваги використання мультимедійних технологій для розвитку дітей дошкільного віку, зокрема їхній вплив на пізнавальну діяльність, мотивацію до навчання, розвиток творчих здібностей та формування базових цифрових навичок.

Ключові слова: мультимедійні технології, дошкільна освіта, інтерактивне навчання, розвиток дитини, цифрові навички.

Актуальність теми. Зміни у сфері технологій трансформують підходи до освітнього процесу на всіх рівнях, включаючи дошкільну освіту. Використання мультимедійних технологій у закладах дошкільної освіти стає потужним інструментом для стимулювання інтересу до навчання, творчого розвитку дітей і робить освітній процес більш інтерактивним. Мультимедійні технології допомагають адаптувати навчання до потреб і можливостей дітей дошкільного віку, дозволяючи педагогам залучати аудіо- та відеоматеріали, інтерактивні ігри, віртуальні тури та інші ресурси [1]. Використання мультимедійних технологій у дошкільній освіті є досить актуальною темою, і дослідження у цій сфері проводять науковці з різних країн, включаючи фахівців у галузі педагогіки, психології, інформаційних технологій та освітнього менеджменту. Серед українських науковців, які зробили вагомий внесок у вивчення цього питання, можна виділити таких дослідників: Н. Бібік, І. Девченко, Т. Денисову, О. Крамар та багато інших.

Метою даної роботи є аналіз впливу мультимедійних технологій на освітній процес закладу дошкільної освіти, зокрема їхні переваги та виклики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мультимедійні технології у дошкільній освіті включають різноманітні інструменти: інтерактивні дошки, комп'ютерні навчальні програми, анімаційні відео, аудіовізуальні матеріали, віртуальну та доповнену реальність. Вони дозволяють педагогам адаптувати освітній процес до індивідуальних особливостей кожної дитини та створювати інтерактивне середовище, що сприяє кращому засвоєнню інформації.

Основними перевагами використання мультимедійних технологій у дошкільній освіті є:

1. Розвиток пізнавальних процесів: інтерактивні навчальні програми стимулюють дітей до досліджень, логічного мислення і аналізу інформації. Використання анімаційних матеріалів і відеоуроків робить процес сприйняття нових знань більш наочним і зрозумілим.
2. Інтерактивне навчання: мультимедійні ігри та додатки дозволяють перетворити освітній процес на гру, що мотивує дітей краще засвоювати матеріал. Інтерактивні завдання допомагають розвивати дрібну моторику, увагу та пам'ять.

3. Індивідуалізація освітнього процесу: використання технологій дозволяє педагогам обирати завдання відповідно до рівня розвитку та інтересів кожної дитини. Деякі програми можуть підлаштовуватися під темп навчання дитини, що сприяє більш глибокому засвоєнню матеріалу.
4. Формування навичок роботи з інформаційними технологіями: діти з раннього віку вчаться працювати з цифровими інструментами, що є корисним у їхньому подальшому навчанні. Це формує базові навички комп'ютерної грамотності.
5. Підтримка творчого розвитку: мультимедійні ресурси, як-от музичні та художні програми, сприяють розвитку креативності у дітей. Діти можуть малювати, створювати музичні композиції та брати участь у віртуальних творчих майстер-класах [2].

Незважаючи на численні переваги, впровадження мультимедійних технологій у закладі дошкільної освіти вимагає обережності та дотримання норм тривалості роботи з екранами. Важливо забезпечити баланс між технологіями та традиційними методами навчання для забезпечення гармонійного розвитку дітей.

Виокремимо основні приклади мультимедійних технологій у дошкільній освіті:

1. Інтерактивні дошки: зручний інструмент для колективної роботи з дітьми. За допомогою інтерактивної дошки педагоги можуть показувати презентації, навчальні відео, анімації та ігри.
2. Навчальні додатки та програми: наприклад, додатки для вивчення букв, цифр, кольорів і форм, що дозволяють дітям грати та навчатися одночасно.
3. Аудіо- та відеоматеріали: мультимедійні казки, пісні та інші аудіовізуальні матеріали допомагають у розвитку мовлення, слухових навичок та емоційного інтелекту.
4. Віртуальна та доповнена реальність: віртуальні подорожі в музеї, зоопарки або космос дозволяють дітям дізнаватися про навколишній світ, залишаючись у безпечному середовищі дитячого садка [3].

Висновки. Отже, мультимедійні технології в освітньому процесі закладу дошкільної освіти є ефективним інструментом для розвитку дітей, що надає можливість зробити навчання більш цікавим, різноманітним і адаптованим до індивідуальних потреб. При цьому важливо дотримуватися поміркованого підходу і застосовувати мультимедіа як доповнення до традиційного навчання.

Список використаних джерел:

1. Винницька Н., Жигайло О. Особливості застосування мультимедіа-технологій в сучасній системі освіти. *Молодь і ринок*. 2023. № 2/210. С. 109–112.
2. Ємчик О. Г. Інформаційні технології у дошкільній освіті: навчально-методичний посібник. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2022. 200 с.
3. Медіаосвіта та медіа грамотність: підручник / ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенко; за науковою редакцією В. В. Різуна. Київ: Центр Вільної Преси, 2012. 352 с.

Отримано: 19.11.2024

Тімур ТАКІРОВ,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання

спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4560-6383>

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ РЕСТАВРАТОРІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У даному матеріалі розглядаються теоретичні основи дослідження проблеми формування професійної культури майбутніх реставраторів у закладах вищої освіти.

Ключові слова: професійна культура, майбутні реставратори, історія мистецтва, методи дослідження, етика збереження, хімія, біологія, фізика.

Актуальність теми. Процес формування професійної культури майбутніх реставраторів у закладах вищої освіти підсилюється розумінням того, що реставратори відіграють важливу роль у забезпеченні збереження культурної спадщини. Адже вони займаються дослідженням, консервацією та відновленням історичних об'єктів, які мають культурну, історичну та художню цінність. Робота реставраторів сприяє збереженню культурної спадщини для майбутніх поколінь, а також допомагає зберегти національну ідентичність та історичну пам'ять.

Мета публікації – проаналізувати теоретичні основи дослідження проблеми формування професійної культури майбутніх реставраторів у закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Навчання майбутніх реставраторів має передбачати розвиток чутливості до кожної окремої роботи та ручних навичок, придбання теоретичних знань про матеріали та методи, а також суворе обґрунтування наукової методології, щоб розвивати здатність вирішувати проблеми збереження шляхом дотримання систематичного підходу, використання точних досліджень та критичної інтерпретації результатів [1]. Як зазначалося вище, теоретична підготовка в закладах вищої освіти повинна включати такі предмети:

- історія мистецтва та цивілізацій;
- методи дослідження та документування;
- знання технології та матеріалів;
- теорія та етика збереження;
- історія та технологія консервації-реставрації;
- хімія, біологія та фізика процесів руйнування та методів збереження.

Звідси витікає, що змістове наповнення формування професійної культури майбутніх реставраторів у закладах вищої освіти має охоплювати широкий спектр їх основних аспектів діяльності – від аналізу матеріалів і технологій до фізичної реставрації та консервації об'єктів культурної спадщини.

Таким чином, реставратори поєднуючи науку, мистецтво та творчість, щоб зберегти культурні об'єкти для майбутніх поколінь, забезпечують їх автентичність та історичну цінність.

Повноцінно значення діяльності реставраторів розкривається в наступних тезах:

✓ Збереження культурної спадщини та доступності культурних об'єктів для майбутніх поколінь – цінність збереження.

- ✓ Дослідження та аналіз, проведені реставраторами, сприяють поглибленню знань про історичні та культурні артефакти – наукова цінність.
- ✓ Відновлені об'єкти повертають свою красу та значущість, що сприяє їхньому використанню в освітніх та культурних програмах – естетична цінність.
- ✓ Збереження та реставрація об'єктів культурної спадщини сприяє розвитку туризму та економіки – економічний вплив.

Адже в Україні одним із вагомих факторів «просідання» архітектурно-реставраційної галузі України є брак фахівців як серед молоді, так і серед представників державного сектору, підкреслює О. Кумейко [2]:

1. Наразі суттєво відчувається брак фахівців, але багато поточних проблем пов'язані з відсутністю фахівців саме у владних органах.
2. Серед них немає архітекторів і тим паче реставраторів, тому рішення базуються виключно на їхніх професійних поглядах. А це не зовсім правильно.
3. За останні півтора року в процесі захисту нерухомої культурної спадщини суттєвих законодавчих змін майже не відбулось. Навіть коли прийшло усвідомлення, що будь-якої миті може прилетіти ракета...
4. Після руйнування архітектурних об'єктів ми стикнулися з тим, що у нас майже немає їхніх відцифрованих версій, у кращому разі – плани й фотофіксація.
5. Ми маємо всі необхідні технології 3D-сканування і, на мою думку, просто зобов'язані відпрацювати всі об'єкти культурно-історичної спадщини в 3D-моделях».

Розгляд діяльності наших організацій показує, що проблеми формування професійної культури майбутніх реставраторів у ЗВО мають охоплювати усі аспекти охорони культурної спадщини. Відповідно задля отримання ефективного результату необхідно переглянути різні аспекти педагогічної діяльності у ЗВО, спрямовані на підвищення якості освіти та досягнення поставленого завдання. Тобто йдеться про задіяння методології – системи теоретичних та практичних підходів, принципів, методів і прийомів, які використовуються в освітньому процесі.

Висновки. Деталізуючи методологічні підходи дослідження процесу формування професійної культури майбутніх реставраторів можна скористатись деякими рекомендаціями щодо культури реставраційної компанії [3]. Зазначене пояснюється тим, що професійна культура:

По-перше, формуючись в ЗВО, як процес, знаходить своє продовження в умовах середовища реставраційної компанії.

По-друге, це якість особистості, яка є складником професійної культури реставраційної компанії.

По-третє, цінності та переконання, яких дотримується кожен фахівець, впливають на його щоденну роботу, та, відповідно на формування професійної культури.

Отже, середовище, яке створюється в компанії, беззаперечно впливає на те, як члени команди взаємодіють із клієнтами та один з одним, маючи ефект доміно що відображається на загальну задоволеність клієнтів, якість обслуговування та ін. [3].

Список використаних джерел:

1. The Conservator-Restorer: a Definition of the Profession Textauszug von. URL: <https://www.restauratoren.de/wp-content/uploads/2017/03/ICOM-CC-Definition-of-profession-1984.pdf>

2. Савенко В. Професія архітектора-реставратора в Україні. Проблематика освіти та розвиток галузі в умовах війни. *Архітектура*. 2023. URL: <https://pragmatika.media/profesiia-arkhitektora-restavratora-v-ukraini-problematyka-osvity-ta-rozvytok-haluzi-v-umovakh-viiny/>
3. What is Restoration Company Culture. URL: <https://www.morefloods.com/what-is-restoration-company-culture>

Отримано: 16.11.2024

Павло ЧАЙКОВСЬКИЙ,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання

спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-4500-4003>

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ АКМЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ

У статті розглядаються теоретичні аспекти акмеологічного підходу в системі підготовки педагогів, окреслюються його основні характеристики.

Ключові слова: акмеологічний підхід, акмеологічна компетентність, професійна діяльність.

Актуальність теми. Акмеологічний підхід в освіті набуває актуальності через перехід від традиційної до інноваційної, особистісно зорієнтованої моделі. Головна відмінність інформаційно-репродуктивної (традиційної) освіти від особистісно зорієнтованої полягає в зміні ролі учня у процесі навчання. У закладах загальної середньої освіти це означає докорінне переформатування взаємин між педагогом і учнем: відносини більше не є суб'єкт-об'єктними, а стають суб'єкт-суб'єктними. Важливою метою є формування позиції учня як активного суб'єкта навчання, здатного виявляти ініціативу, свідомо підходити до освітнього процесу і здійснювати управлінські функції в його рамках.

Мета публікації – проаналізувати наукові підходи до визначення сутності акмеологічного підходу в освітній системі та професійній підготовці педагогів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система професійної підготовки майбутніх педагогів повинна формувати компетентності, які забезпечують їхню здатність організувати навчальний процес школярів, спираючись на акмеологічний підхід. С. Вітвицька зазначає, що акмеологічний підхід як базова методологічна концепція має прогностичний характер, оскільки спрямований на прогнозування якісного результату у підготовці педагогічних працівників [2].

Дослідники звертають увагу на особистісний компонент акмеологічної позиції педагога, який включає стійкі особистісні характеристики, що визначають установки, цінності, ставлення педагога і здебільшого проявляються через саморегуляцію та самоуправління (самоаналіз, самоосвіта, саморозвиток, самоконтроль тощо). О. Дубасенюк відзначає, що акмеологічний підхід у педагогічній освіті акцентує увагу на сприяттві акмеологічному розвитку педагога, який проявляється через такі риси, як ініціативність, самостійність, цілепо-

кладання, вміння планувати і передбачати; активна залученість у діяльність та прагнення до саморегуляції (самоконтроль, самокорекція, самокомпенсація); орієнтація на саморозвиток і самооновлення; бажання досягати самореалізації у творчій сфері; інтеграція свого професійного шляху, структурування власного та чужого професійного досвіду [1].

У цьому контексті важливо підкреслити тісний взаємозв'язок між процесом професійного становлення майбутнього педагога та його майбутньою практичною діяльністю. Обидві системи мають спільний освітній процес – навчально-виховну діяльність, яка будується на загальних фундаментальних принципах, зокрема на розвитку компетентнісної системи освіти та використанні особистісно орієнтованих технологій навчання. Це саме стосується й акмеологічного підходу: якщо в процесі підготовки педагога акмеологічні цінності не стають основою, то студент – майбутній педагог не зможе розвинути необхідні компетентності та не набуде практичного досвіду в організації навчання на основі акмеологічного підходу.

Г. Сотська підкреслює важливість діалогу між професіоналізмом педагога і його професійною діяльністю, стверджуючи, що цей зв'язок є фундаментом для розвитку акмепрофесіонала. Такий фахівець здатний до інноваційного мислення, яке проявляється в створенні нових знань у вигляді інновацій [3].

Теоретичні засади акмеологічного підходу орієнтовані на особистісно спрямовану організацію освітньої діяльності студентів. Вона передбачає здійснення ціннісних виборів, що відповідають особистісно значущим цілям професійної підготовки та способам їх досягнення.

Головні цілі акмеологічного підходу в системі професійної підготовки педагогів пов'язані з досягненням успіху, який можна розглядати як комплексний феномен. Цей успіх включає в себе такі аспекти, як професійна спроможність, ефективність освітньої діяльності та розвиток особистісних якостей. Успішність у процесі підготовки майбутніх педагогів тісно пов'язана з реалізацією їх особистісного потенціалу.

Висновки. Отже, система професійного становлення педагога повинна бути орієнтована на формування та розвиток його акмеологічної компетентності. Ця компетентність розглядається як складне багатофункціональне утворення, яке стимулює та спрямовує до професійного саморозвитку. Вона визначає здатність студента до самопрограмування, самореалізації свого потенціалу, а також досягнення власного акме як у процесі професійного становлення, так і в майбутній професійній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Акмеологічна концепція розвитку професійного педагога. *Професійна педагогічна освіта: акмесинергетичний підхід*: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. С. 5–57.
2. Вітвицька С. С. 2012. Акмеологічний підхід до педагогічної підготовки магістрів освіти. *Інтелектуальна та творча обдарованість: спільне та відмінне*: матеріали круглого столу 23 січня 2012 р., Київ: ТОВ. «Інформаційні системи». С. 114–119.
3. Сотська Г. І. 2017. Акмеологічний підхід у педагогічній освіті України. *Edukacja dla przyszłości w świetle wyzwań XXI wieku*. Uniwersytet Kazimierza Wielkiego. С. 387–397. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/709238/1/%D1%81%D0%BE%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B02.pdf>

Отримано: 19.11.2024

Юрій ЯМПОЛЬ,

здобувач вищої освіти третього рівня 3 року навчання

спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1749-859X>

ЗНАЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ МЕНЕДЖМЕНТУ ЯКОСТІ ОСВІТИ

У статті розглядається актуальність впровадження інформаційно-цифрових технологій (ІЦТ) у менеджмент якості освіти як важливий елемент модернізації освітніх процесів. Автори акцентують увагу на тому, що ІЦТ сприяють персоналізації навчання, забезпечуючи індивідуальний підхід до потреб і здібностей учнів. Використання цифрових інструментів також дає змогу проводити ефективний моніторинг прогресу студентів, спрощувати адміністративні процеси й приймати обґрунтовані рішення на основі зібраних даних. Платформи дистанційного та змішаного навчання забезпечують доступність освіти та відкривають нові можливості для учнів і викладачів. Окремо виділяється важливість захисту даних і конфіденційності, що є ключовим аспектом при цифровізації освітньої сфери.

Ключові слова: інформаційно-цифрові технології, менеджмент якості освіти, персоналізація навчання

Актуальність теми. Тема впливу інформаційно-цифрових технологій (ІЦТ) на менеджмент якості освіти є надзвичайно актуальною у сучасних умовах, коли цифровізація охоплює всі сфери життя, включаючи освіту. Сучасні освітні заклади стикаються із завданням не лише надання якісних знань, але й забезпечення доступності, гнучкості та інклюзивності освітніх послуг, чого складно досягти без впровадження цифрових рішень.

Метою публікації є висвітлення ролі інформаційно-цифрових технологій у покращенні менеджменту якості освіти та обґрунтування їхньої актуальності для модернізації освітньої системи.

Виклад основного матеріалу. Цифрові технології забезпечують інструменти для розробки й впровадження індивідуальних освітніх траєкторій для учнів і студентів, враховуючи їхні особисті потреби, здібності та темп навчання. Це допомагає підвищити якість освіти шляхом більш персоналізованого підходу та дозволяє уникати багатьох проблем, пов'язаних із стандартизованим навчанням [3].

ІЦТ надають можливість в реальному часі відслідковувати прогрес учнів, аналізувати їхні досягнення та проводити оцінювання з використанням інтерактивних інструментів, таких як електронні тести, вікторини, веб-анкетування. Це дає змогу оперативно реагувати на проблеми та покращувати освітні процеси. Автоматизовані системи збору та аналізу даних дозволяють швидко отримувати інформацію про якість освіти на різних рівнях – від індивідуального студента до загальних показників навчального закладу.

Цифрові платформи для управління закладами освіти, такі як системи управління навчальним контентом (Learning Management Systems, LMS), значно спрощують координацію адміністративних завдань і дозволяють керівникам освіти приймати обґрунтовані рішення на основі фактичних даних. Впровадження таких систем підвищує прозорість у розподілі ресурсів, оптимізує планування навчального часу та сприяє ефективному управлінню фінансами [2].

Завдяки ІТТ освіта має змогу використовувати великі обсяги даних, що дозволяє здійснювати глибокий аналіз і прогнозування результатів навчання. Це може бути корисним як для покращення навчальних програм, так і для адаптації методів викладання. Аналіз даних допомагає керівникам освіти виявити сильні та слабкі сторони освітніх програм, прийняти обґрунтовані рішення для їхнього вдосконалення та підвищення конкурентоспроможності освітніх закладів [1].

Цифрові платформи дозволяють організувати дистанційне та змішане навчання, що робить освіту доступною навіть для тих, хто з різних причин не може відвідувати навчальні заклади очно. Цифрові ресурси забезпечують доступ до великої кількості навчальних матеріалів, а онлайн-платформи відкривають можливості для комунікації між викладачами та студентами, що є важливим для підтримки якості освіти у будь-яких умовах.

ІТТ сприяють впровадженню сучасних педагогічних технологій, таких як гейміфікація, віртуальна та доповнена реальність, які роблять процес навчання більш захопливим і стимулюючим. Такі інновації можуть сприяти кращому засвоєнню знань, а також розвитку критичного мислення і креативності у студентів [4].

Одним з викликів є забезпечення безпеки та конфіденційності даних учнів і викладачів, адже у процесі цифровізації освітніх процесів обробляється великий обсяг персональної інформації. Використання сучасних систем захисту даних є обов'язковим елементом управління якістю освіти, оскільки від цього залежить довіра до освітньої системи.

Висновки. Інформаційно-цифрові технології суттєво змінюють підходи до управління якістю освіти, надаючи нові можливості для моніторингу, аналізу та адаптації освітніх процесів під потреби сучасного суспільства. Їхнє впровадження підвищує доступність, прозорість і персоналізацію навчання, що позитивно впливає на освітні результати та конкурентоспроможність випускників. Важливо продовжувати інтеграцію ІТТ у систему освіти з урахуванням етичних і безпекових аспектів для досягнення сталого розвитку освітньої сфери.

Список використаних джерел:

1. Биков В. Ю., Спірін О. М., Білощицький А. О., Кучанський О. Ю., Діхтяренко О. В., Новицький О. В. Відкриті цифрові системи в оцінюванні результатів науково-педагогічних досліджень. *Information Technologies and Learning Tools*. 2020. Т. 75. № 1. С. 294–315. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v75i1.3589>
2. Биков В. Ю., Спірін О. М., Іванова С. М., Вакалюк Т. А., Мінтій І. С., Кільченко А. В. Наукометричні показники оцінювання результативності педагогічних досліджень наукових установ та закладів освіти. *Information Technologies and Learning Tools*. 2021. Т. 6. № 75. С. 289–308. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v86i6.4656>
3. Биков В. Ю., Спірін О. М., Пінчук О. П. Сучасні завдання цифрової трансформації освіти. *Вісник Кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття»*. 2020. № 1. С. 27–36. DOI: [https://doi.org/10.35387/ucj.1\(1\).27-36](https://doi.org/10.35387/ucj.1(1).27-36)
4. Вакалюк Т. А., Спірін О. М., Мінтій І. С., Іванова С. М., Новицька Т. Л. Наукометричні показники оцінювання результативності педагогічних досліджень науковців та науково-педагогічних працівників. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2021. №60. С. 167–184. DOI: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2021-60-167-184>

Отримано: 19.11.2024

Богдан ЯЩУК,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання

спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-2674-746X>

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ІСТОРИЧНІ ФАКТОРИ У РОЗВИТКУ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У публікації визначається, що демократична освіта – це підхід до навчання та виховання, спрямований на розвиток громадянської компетентності, відкритості до різноманіття, критичного мислення та активної участі учасників освітнього процесу у формуванні рішень та громадянському житті. Основна ідея демократичної освіти полягає в тому, щоб створити сприятливий контекст для розвитку громадян, які розуміють і цінують принципи демократії та готові активно приймати участь у громадянському суспільстві.

Ключові слова: демократичні цінності, громадянська участь, демократія, демократична освіта.

Актуальність теми. Сучасний стан історії демократичної освіти в Україні характеризується взаємодією між спадщиною радянської системи та новими викликами, що виникають у процесі побудови демократичного суспільства. Збереження старих парадигм та відсутність належного врахування демократичних цінностей у навчальних програмах та педагогічній практиці визначають необхідність детального аналізу історичних факторів, які впливають на розвиток демократичної освіти.

Метою публікації є дослідження процесу розвитку демократичної освіти в Україні, враховуючи вплив історичних та сучасних глобальних факторів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблему демократичної освіти в Україні вивчали С. Терепищій, В. Мадзігон, І. Постоленко, Л. Ордіна, Г. Куц, О. Батіщева, В. Шамрай та ін.

Наразі розвиток демократичних цінностей продовжує досліджуватись відомими західними філософами і соціологами. Такі вчені як Р. Арон, К. Ясперс, Ю. Хабермас, К. Поппер, Х. Аренд розширюють концептуальний образ демократії, акцентуючи увагу на принципах свободи, толерантності, правах людини та участі громадян у прийнятті рішень. Ці теоретики вносять вагомий вклад у формування сучасного розуміння демократичних цінностей, які лежать в основі багатьох сучасних політичних систем [5].

Демократія перевищує рамки політичної системи, вона становить не лише форму устрою, але й спосіб включення у суспільне життя, колективне спілкування та набуття досвіду. Згідно з поглядами Ларрі Діаманта, демократія включає чотири ключові аспекти: політичну систему вибору та заміни уряду через вільні та справедливі вибори, активну участь громадян у політичному та громадянському житті, захист прав людини для всіх громадян та принцип верховенства права, в рамках якого закони та процедури рівноправно застосовуються до всіх членів суспільства [6].

У сучасних наукових дослідженнях широко застосовується концепція «вузького» та «широкого» розуміння демократії. «Вузьке» розуміння демократії акцентує увагу на виборах та інститутах ліберальної демократії, спрямоване на забезпечення освітян навичками та знаннями для викладання понять про демократію. Однак обмеження демократії до виборчих

процесів та інститутів мінімізує роль громадянина та розуміння освіти як фактора соціальної справедливості, розділяючи демократичні процеси від соціальних взаємодій, що впливають на громади та повсякденне життя [7].

«Широке» розуміння демократії виходить за межі виборчих та законодавчих процесів, верховенства права та основних громадянських прав. Воно прагне розвивати у молоді усвідомлення колективного громадянства та громадянських дій. Концепція «широкого» розуміння демократії передбачає створення «соціального громадянина», індивіда, який постійно взаємодіє з іншими та може рефлексувати свої дії [5].

Загалом демократія – це форма управління, при якій влада належить народу чи його представникам, і прийняття рішень базується на вільному висловленні волі більшості. Основними принципами демократії, як зазначає М. Головатий, є рівність, свобода виразу, громадянська участь та правова держава. Демократію можна розглядати не лише як форму управління, але й як основоположний принцип для побудови справедливого та відкритого суспільства, де громадяни мають активну роль у формуванні політики та спільного розвитку [1].

Становлення демократичної освіти в Україні вважається актуальним саме з моменту початку незалежності України у 1991 році, оскільки по закінченню радянської ери та отримання незалежності, Україна обрала шлях побудови демократичної держави. Цей період став ключовим для впровадження демократичних цінностей у всі сфери суспільства, включаючи освіту, адже початок незалежності супроводжувався спробами реформування освітньої системи для відходу від радянської ідеології та впровадження принципів гуманістичної, громадянської освіти, спрямованої на розвиток критичного мислення та громадянської активності [3; 4].

За класифікацією І. Постоленка розуміння демократизації освіти розглядається у трьох контекстах:

- соціально-політичний контекст передбачає збереження демократичної орієнтації соціально-політичного розвитку держави і суспільства. Визнання пріоритетної ролі системи освіти в ієрархії соціальних інститутів є ключовим в юридичному та фактичному аспектах;
- соціально-педагогічний контекст включає в себе створення та розвиток механізмів взаємовпливу між суспільством і школою, а також демократизацію всіх рівнів управління в освіті;
- педагогічний контекст передбачає встановлення партнерських відносин між усіма учасниками освітнього процесу, забезпечення рівності у правах громадян на отримання освіти, доступність якісної освіти, а також будівництво змісту освіти на основі загальнолюдських цінностей та демократичних принципів [2].

Висновки. Отже, становлення та розвиток демократичної освіти в Україні є важливим і невід’ємним етапом формування громадянського суспільства та демократичної держави. Розвиток демократичної освіти в Україні є комплексним процесом, який враховує як сучасні глобальні тенденції, так і особливості історичного контексту. Демократична освіта, що ґрунтується на принципах свободи, толерантності, рівності, прав людини та активної громадянської участі, є важливим чинником побудови відкритого суспільства. Вона сприяє формуванню «соціального громадянина», здатного критично мислити та брати участь у спільних діях.

Список використаних джерел:

1. Головатий М. Г. Демократія: історія, теорія, практика: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. та аспірантів-політологів. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. 230 с.
2. Постоленко І. Демократизація освітнього процесу в Україні. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2007. № 22. С. 67-71.
3. Терепищій С. О. Роль демократичних цінностей в освітній практиці України в епоху пост-правди. 2023. URL:
<https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/39706/Demokratychni%20tsinnosti%20v%20osviti.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
4. Шамрай В. Освітня політика та цінності демократії. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. 2023. Том 177 № 21. С. 56-73. URL:
<https://visnyk.chnpu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/89>
5. Biseth H. Norwegian Teacher Educators Attentiveness to Democracy and their Practices. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 2018. 17 (7), 26-42. DOI:
<https://doi.org/10.26803/ijlter.17.7.2>
6. *Spring of nations*. Revolution1848–1849 in Galicia. URL:
https://en.wikipedia.org/wiki/Revolutions_of_1848
7. Zyngier D. Rethinking the Thinking on Democracy in Education: *What are educators Thinking (and Doing) about Democracy?* *Education Sciences*. 2012. 2(4). P. 1–2.

Отримано: 18.11.2024

Секція ПРИРОДНИЧО-ЕКОНОМІЧНИХ НАУК

Микола АНДРУХОВИЧ,

*здобувач вищої освіти третього рівня 1 року навчання
спеціальності 091 Біологія*

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-1183-7068>

Іван ФЕДОРЧУК,

*кандидат біологічних наук, доцент,
доцент кафедри біології та екології*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4669-6133>

Максим КОЗАК,

*кандидат біологічних наук, доцент,
доцент кафедри біології та екології*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2734-6410>

ФЛОРА ПЕРЕЗВОЛОЖЕНИХ ТЕРИТОРІЙ КАНЬЙОНА Р. СМОТРИЧ В МЕЖАХ НПП «ПОДІЛЬСЬКІ ТОВТРИ»

Описується зміна термічного режиму та його вплив на водні та прибережно-водні рослини; звіти національного природного парку «Подільські Товтри»: звіти парку містять дані про біорізноманіття водних рослин та їх зміни під впливом екологічних факторів. Важливим є аналіз змін у флорі водосховища за останні десятиліття.

Ключові слова: водні види формації, болотна формація.

Зарегулювання Дністра та інших річок України і створення водосховищ істотно змінило природну циркуляцію води, погіршило її якість, призвело до значних трансформацій річково-долинних ландшафтів та їхнього рослинного покриву. Додаткове посилення антропогенного навантаження на екосистеми призводить до нових змін фіторізноманіття, в першу чергу раритетного. Наслідками антропогенного пресингу, зокрема, є прискорення заростання та заболочування мілководних ділянок водосховищ, пряме знищення рослинності внаслідок забудови прибережних територій, синантропізація флори, «цвітіння» води тощо.

В Україні за останні десятиріччя, у зв'язку із постійним збільшенням площі новоутворених геокомплексів та їхнім заростанням у штучних гідрооб'єктах, відбувається збільшення кількості досліджень даного спрямування. Зокрема, проведені дослідження процесів замулення та утворення гідроморфних ландшафтів у водосховищах Дніпровського каскаду та формування нових геокомплексів за дельтовим типом виповнення. За цих умов відбувається формування специфічних надводних і підводних морфоструктур. Останні зумовлюють уповільнення течії води та прискорення підняття поверхні дна. Саме ці новоутворені території

починають заростати і є місцем майбутніх динамічних процесів, які суттєво впливають на гідрорежим водосховища.

Серед лісової та чагарникової рослинності водно-болотного угіддя переважають ценози *Salix alba*, *Salix acutifolia*, *Salix triandra*, з домішками *Crataegus oxyacantha*, *Rosa canina* та *Prunus spinosa* площі їх незначні, що спричинено особливостями геоморфологічної структури цієї ділянки, а також її гідрологічною ситуацією.

У біоморфологічному спектрі чисельно домінують види гідрогеломорфної (тенагофіти, плейстогелофіти) і геломорфної (гідрохтофіти, охтогідрофіти, евохтофіти) груп. Менш представлені види гідроморфної групи (еугідатофіти, аерогідатофіти, плейстофіти), що свідчить про переважання у регіоні екоотопів із значним коливанням рівня води під час вегетації.

Ценози формацій *Phragmiteta australis* займають дещо більші площі на Канівському водосховищі порівняно з формацією *Typheta angustifoliae*. Вони розташовані смугами до 30 м завширшки, на глибині близько 1–2 м. Угруповання формацій часто утворюють монодомінантні ценози з проективним покриття подекуди до 95%. На менш обводнених ділянках крім домінанта *Phragmites australis* поодинокі трапляються *Equisetum fluviatile* L., куртини *Carex acuta* та *Carex pseudocyperus* L.

Ценози класу формацій прибережно-водної рослинності поширені по береговій лінії всіх водойм, домінантами ценозів виступають *Typha angustifolia* L., *T. latifolia* L., *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud. утворюючи відповідні формації. Лісові евтрофні болота представлені угрупованнями асоціацій *Alnetum (glutinosa) caricosum (acutae)*. Трав'яні болота формацій *Cariceta acutiformis* та *Cariceta acutae* трапляються часто і розміщені переважно по берегах.

Із посиленням кумулятивної дії антропогенних факторів на екосистеми каньйону, очікується збільшення, зокрема у північній частині, площ угруповань *Phragmito-Magnocari-cetea* і зменшення *Potametea*.

Список використаних джерел:

1. Дубина Д. В., Гейні С., Гроудова З. та ін. Макрофіти – індикатори змін природного середовища. Київ: Наук. думка, 1993. 432 с.
2. Козак М. І. Нові місцезнаходження *Nymphoides peltata* (S.G.Gmel.) O. Kuntze (*Menyanthaceae*) на території України. *Укр. ботан. журн.* 2006. № 1. С. 31–37.
3. Козак М. І. Структурно порівняльний аналіз водної та повітряно-водної флори Кам'янецького Придністров'я. *Різноманіття природи Хмельниччини*: зб. статей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції «Ландшафтне та біологічне різноманіття Хмельниччини: дослідження, збереження та відтворення». Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2004. С. 36–42.
4. Козак М. І. Вища водна рослинність Західного Поділля (Порядок *Lemnetalia*). *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія Біологія.* 2006. № 3–4. С. 11–18.
5. Козак М. І. Водно-болотні угіддя Західного Поділля: стан та особливості рослинного покриву. *Актуальні проблеми ботаніки та екології.* Канів, 2004. Вип. 9: Матеріали конференції молодих вчених-ботаніків. С. 108–110.

Отримано: 18.11.2024

Андрій КОНДРАТЮК,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання
спеціальності 091 Біологія

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-5096-2584>

Євген МОРОЗІЮК,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання
спеціальності 091 Біологія

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5398-4209>

Максим КОЗАК,

кандидат біологічних наук, доцент,
доцент кафедри біології та екології

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2734-6410>

ВИДОВЕ РІЗНОМАНІТТЯ РОДУ *ASTRAGALUS* L В УМОВАХ НПП «ПОДІЛЬСЬКІ ТОВТРИ» ТА ЙОГО ОХОРОНА

Описано основні ознаки роду *Astragalus*, та його історію. Охарактеризовано представників роду *Astragalus* які поширені на території НПП Подільські Товтри.

Ключові слова: рід *Astragalus*, поширення, представники.

Рід *Astragalus* L. відносять до родини *Leguminosae* (*Fabaceae*), яка налічує понад 500 родів і близько 17100 видів, які поширені у Голарктичному, Палеотропічному і Неотропічному царствах. В Україні їх залишилось всього на всього 18 видів, і ті знаходяться в списках Червоної книги України.

Рід *Astragalus* – найбільший рід родини *Leguminosae* (*Fabaceae*). Вважають, що представники даного роду беруть початок від ксерофітних предків, батьківщина яких – Центральна Азія. Враховуючи таку особливість біології астрагалів, багато дослідників розглядають їх, як вихідний матеріал для створення нових високопродуктивних, багатих білком, посухостійких кормових культур [1; 4].

Значна кількість астрагалів – типові мезофіти, що пройшли шлях ксерофітизації в льодовиковий період та сухі епохи. Розмноження – вегетативне і насінне. Представники цього роду зустрічаються в різних регіонах світу, починаючи від північної Африки, Гімалаїв, центрального Китаю і закінчуючи узбережжям Північного Льодовитого океану. Окрім того рослини зростають в південній Африці, а також Північній Америці, Мексиці та південній Америці. Найбільше біорізноманіття рослин роду *Astragalus* можна спостерігати в Середній Азії, однак за його межами видове різноманіття різко зменшується [3].

Рослини видів роду *Astragalus* беруть участь у формуванні рослинного покриву і поширені від степового, до альпійського пояса. За даними Уварової: «Астрагали, які ростуть у різних природно-історичних зонах, істотно відрізняються один від одного, як за походженням, так і за своїми біолого-морфологічними ознаками [1–3].

Центрами різноманіття астрагалів є гірські райони, і серед них головним чином посідає Середня Азія, найбільш багата астрагалами-псамофітами, що мешкають в пустелях та напівпустелях. На другому місці – Кавказ, на третьому – Алтай і Східний Сибір [3–7].

Різноманітність астрагалів на рівнинах значно бідніша в порівнянні з гірськими районами. У 12 степовій і лісостеповій зонах кількість видів різко знижується. Ліси майже позбавлені представників роду *Astragalus*, за винятком окремих представників широколистяних лісів – *A. glycyphyllos*. Видовий склад 43 роду *Astragalus* території Арктики вкрай мізерний, однак із еукаріотичних видів можна назвати астрагал зонтичний (*A. umbellatus* Bunge).

На території національного природничого парку «Подільські Товтри» популяція роду *Astragalus* налічує 9 видів:

✓ *Astragalus asper* Jacq. Рослина за ввишки 20–80 см. Стебла прямі, борознисті, густо облиствені. Квітки жовті, вгору стирчать, зібрані в щільні колосоподібні китиці. Листки 6–10 см завдовжки, з 8–15 парами лінійно-ланцетних або довгастих листочків. Плоди сидячі. Поширення: степові схили, старі перелоги.

✓ *Astragalus austriacus* Jacq., Рослина висотою 10–40 см. Листочки від вузько-лінійних до ниткоподібних, іноді у нижніх листків довгасто-лінійні. Віночок світло-блакитний з фіолетовою верхівкою човника. Боби лінійно-ланцетні, 5–13 мм завдовжки, 1–1,8 мм завширшки. Поширений на степових і кам'янистих схилах

✓ *Astragalus cicer* L., Багаторічна травяниста рослина 20–80 см в довжину. Стебла, здебільшого, висхідні або розпростерті. Листки із 17–31 частинок еліптичної або довгасто-ланцетної форми. Суцвіття має колосовидноголовчасту, довгасто-овальну або довгасту форму, на коротких квітконосах. Чашечка дзвонової форми, розпускається після відцвітання. Плід біб – яйцевидно-кулястий або кулястий, роздутий, густо-чорно-волосистий, 8-12 мм завдовжки, не включений в чашку 14 Поширення: луки, узлісся, чагарники, забур'янені місця.

✓ *Astragalus danicus* Retz., Рослина сірувато-зелена, запушена чорними і білими волосками Стебла висотою 10–40 см, висхідні або розпростерті, розгалужені. Листя сидячі, непарноперисті, складаються з 13–25 видовжено-ланцетних або довгасто-овальних тупих листочків. Квіти майже сидячі; чашечка пухнаста від чорнуватих волосків, віночок фіолетовий. Плід – еліптичний або яйцюватий біб, червонувато-волохатий. Насіння округло-брунькоподібне, червонувато-коричневе Цвіте у червні-липні. осте на степових, лучних ділянках, інколи на лісових галявинах.

✓ *Astragalus dasyanthus* Pall, належить до життєвої форми кущиків, що утворюють багатоглавий стеблокорінь-каудекс. Звичайно в кущі 3–5 лежачих, стоячих або висхідних стебел, що густо вкриті листям. Довжина стебел до 40см. Стебла розгалужені, добре розвинені [5–7].

Листки черешкові, непарноперисті мають 12–14 пар листочків, чергові. Листочки майже сидячі, продовгувато-овальні або продовгувато-ланцетоподібні, завдовжки 15–12 мм і шириною близько 6мм. Прилиски ланцетоподібні, загострені. Корінь товстий стрижневий, досягає довжини 1–2 м, соковитий без здерев'яніння, світло-коричневий, з поперечно зморшкуватою корою, в верхній частині багатоглавий. Всі частини рослини, навіть квіти, за винятком внутрішньої сторони вінчика, вкриті довгими жовтувато-білуватими або рудуватими волосками.

Росте на схилах балок й річкових долин, на остепнених лісових галявинах.

✓ *Astragalus glycyphyllos L.*, Рослина заввишки до 30–80 см. Стебло розгалужене. Листки складні, з 9-12 еліптичними листочками і прилистками. Квіти зеленувато-жовті, зібрані в короткі густі китиці. Цвіте в червень-серпень. Плоди боби лінійні, зігнуті дугою.

✓ *Astragalus monspessulanus L.*, Рослина висотою 10–20 см. Листки з 12–13 парами овальних або продовгувато-овальних листочків. Віночок 25 мм завдовжки. Боби нездуті, лінійні, зігнуті, притиснуто-волосисті. Зростає на кам'янистих, головним чином вапнякових, схилах [5–7].

✓ *Astragalus onobrychis L.*, Рослина висотою 30–80 см, прямостоячі або висхідні, розгалужені. Листя непарноперисті, складаються з 15–31 листочків. Квітконоси довші за листя. Суцвіття – густа кисть, головчаста або довгаста. Квітки майже сидячі; чашечка короткозубчаста, віночок метеликовий, лилово-пурпуровий. плід – довгасто-яйцеподібний, загострений, пухнастий біб, довший за чашечку. Цвіте у червні–липні.

✓ *Astragalus ponticus Pall.* Крптофіт. Пагони прямостоячі ростуть по одному або декілька, борозенчастої форми, короткоопушені. Листочки непарнопирчасті, 10–25 см завдовжки, 4–6 завширшки, з 30–40 довгастоовальними чи довгастояйцеподібними листочками (0,8–2 см завдовжки та до 1 см завширшки). Суцвіття густі, овальноциліндричні, багатоквіткові грона на вкорочених (1–1,5 см) квітконосах у пазухах листків. Прицвітки ланцетні, загострені, 1–1,8 см завдовжки, перевищують чашечку, яка м'якоопушена. Віночок жовтого забарвлення, до 20 мм в довжину. Боби 22 оберненояйцеподібні, стиснуті, двогнізді, опушені білими волосками, до 7 мм завдовжки. Насіння 3 мм в довжину, овальне гладеньке, коричневе. Цвіте рослина у червні–липні, плодоносить у липні–серпні [5–7]. Розмножується насінням. Поширення: степові схили та кам'яністі відслонення.

Список використаних джерел:

1. Бондарчук О. П. Морфологобіологічні особливості насіння рослин видів роду *Astragalus L.* (*Fabaceae*), інтродукованих у Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України. *Молодий вчений*. 2017. № 3 (43). С. 10–13.
2. Зиман С. М., Мосякін С. Л., Булах О. В. та ін. Ілюстрований довідник з морфології квіткових рослин: навчально-метод. посібник. Ужгород: Медіум, 2004. 156 с.
3. Любінська Л. Г. Юглічек Л. С. Лісова флора Хмельницької області. *Енциклопедія лісового господарства Хмельниччини*. Хмельницький: ТОВ «Поліграфіст-3», 2020. С. 209–243.
4. Рахметов Д. Б. Теоретичні та прикладні аспекти інтродукції рослин в Україні: монографія. Київ: Аграр Медіа Груп, 2011. 398 с.
5. S.L. Yuan, X.S. Piao [et al.] Effects of dietary Astragalus polysaccharide on growth performance and immune function in weaned pigs. *Animal Science*. 2006. Vol. 82. P. 501–507.
6. Keskin C., Kacar S. Fatty acid composition of root and shoot samples of some *Astragalus L.* (*Fabaceae*) taxa growing in the east and south-east of Turkey. *Turkish Journal of Biology*. 2013. Vol. 37. P. 122–128.
7. Rios J.L., Waterman P. G. A review of the pharmacology and toxicology of Astragalus. *Phytotherapy Research*. 1997. Vol. 11. P. 411–418.

Отримано: 21.11.2024

Олександр КОРСУН,

здобувач вищої освіти третього рівня 4 року навчання
спеціальності 091 Біологія

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1393-5724>

АНАЛІЗ ФЕРТИЛЬНОСТІ ПИЛКУ *HERACLEUM MANTEGAZZIANUM* SOMMIER & LEVIER У ФЛОРИ СЕРЕДНЬОГО ПРИДНІСТРОВ'Я

В статті наведена характеристика морфологічних особливостей пилкових зерен рослин виду *Heracleum mantegazzianum* Sommier & Levier. Проаналізовано результати досліджень фертильності пилку. Встановлено, що запліднююча здатність пилку даного виду становить 92,2%, що свідчить про високу репродуктивну здатність цього виду.

Ключові слова: борщівник, пилко, морфологія, фертильність, *H. Mantegazzianum*.

Актуальність теми. Рід *Heracleum* L. включає дворічні, монокарпічні, а рідше – багаторічні рослини родини *Ariaceae*. У звичних для рослин умовах більша частина пилкових зерен є життєздатними та фертильними. Проте, під впливом несприятливих факторів, таких як значне зниження чи підвищення температури та вологості повітря, вплив штучних реагентів або фізичних факторів, нормальний розвиток і структура пилку можуть порушуватися. Це призводить до утворення стерильних пилкових зерен, що характеризуються деформацією або дегенерацією ядер, клітин та цитоплазми. Збільшення стерильності пилку знижує плодючість рослин, оскільки недостатня кількість нормальних зерен не може повністю забезпечити запліднення всіх насінних зачатків і в подальшому формування насіння.

Об'єктом дослідження стали зразки пилкових зерен рослин виду *H. mantegazzianum*, відібрані в природних умовах протягом періоду вегетації рослин виду (Вінницька область: Могилів-Подільський район; Тернопільська область: Чортківський район). Опис морфологічних особливостей пилку поданий на основі аналізу літературних джерел та власних досліджень [5]. Для визначення фертильності пилку використовували йодний метод [1].

Мета публікації. Провести аналіз фертильності пилку виду *H. mantegazzianum* у флорі Середнього Придністров'я.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пилкові зерна рослин роду *Heracleum* триборозно-орові. У полярному обрисі округло-трикутні, а з екватора форма варіюється від еліптичної до довгасто-еліптичної. Апертури – борозни та ори. Скульптурна орнаментация екзини апокольпіума може відрізнятися від мезокольпіума, варіюючи від гладкої до зморшкуватої, іноді з перфораціями або складками, що надає зерну характерної горбкувато-зморшкуватої текстури [2].

Морфологічні особливості пилкових зерен виду *H. mantegazzianum* подібні до дослідженого раніше *Heracleum sosnowskyi* Manden, опис якого подано в наших попередніх публікаціях [3; 4]. Пилкові зерна *H. mantegazzianum* середнього або великого розміру (56–77 мкм завд.), що також є характерною ознакою роду *Heracleum*. Борозни щілиноподібні, по краях дрібнохвилясті, місцями зімкнені. Ори еліптичні. Скульптура апокольпіума згладжено – зморшкувата, перфорована; мезокольпіума – горбкувато-зморшкувата (*рис. 1*).

У своїх дослідженнях для визначення фертильності пилку застосовували йодний метод, який базується на виявленні крохмалю за допомогою йодної реакції [1]. Ферильні та стерильні пилкові зерна різняться за вмістом крохмалю: ферильні зерна зазвичай повністю насичені крохмалем, тоді як стерильні або зовсім не містять його, або мають лише незначні сліди. За допомогою мікроскопічного аналізу легко ідентифікувати ферильні пилкові зерна за характерною зміною кольору – вони забарвлюються в темний колір через наявність крохмалю. Натомість стерильні зерна залишаються незабарвленими, оскільки не містять або майже не містять крохмалю. На зображенні помітно, як пилкові зерна, що містять крохмаль, темніють, що вказує на їхню ферильність (рис. 2).

Визначення відсотка ферильних пилкових зерен здійснювали в 30 полях зору при збільшенні 10X10. Підраховували співвідношення забарвлених (ферильних) та незабарвлених або деформованих (стерильних) пилкових зерен від загальної кількості в кожному полі зору мікроскопа.

Під час дослідження було виявлено неоднорідність форми та розміру пилкових зерен та незначну їх деформацію (рис. 3).

У результаті досліджень було виявлено, що відсоток ферильності пилкових зерен в різних полях зору коливається від 55,5 до 100% (рис. 4). Встановлено, що середній відсоток ферильності *H. mantegazzianum* дорівнює 92,2%, що є досить високим показником.

Висновки. Таким чином, за результатами досліджень встановлено, що середній відсоток ферильного пилку виду *H. mantegazzianum* становить 92,2%, що підтверджує високу репродуктивну здатність рослин виду.

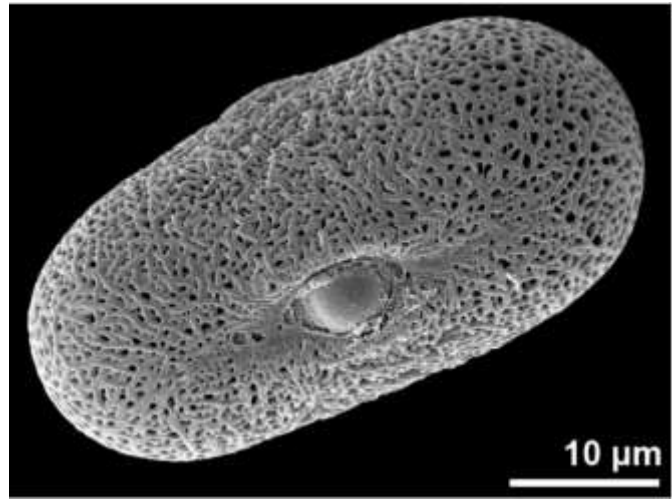

Рис. 1. Пилкове зерно *H. mantegazzianum* Sommier & Levier під мікроскопом (за Auer W, 2021)

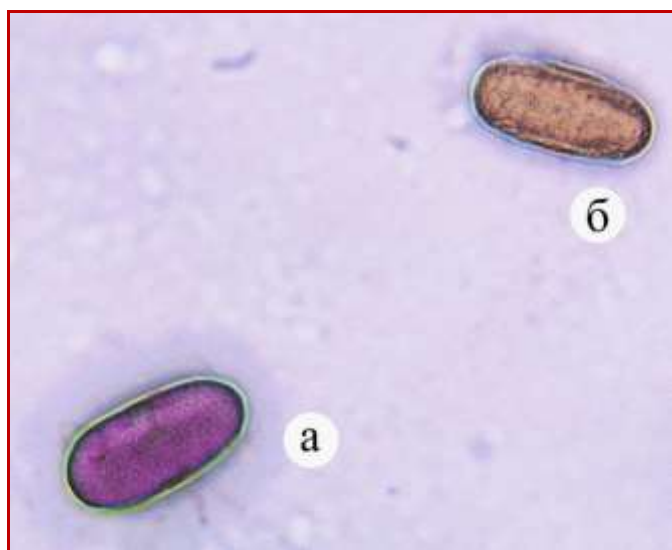

Рис. 2. Різниця пилкових зерен *H. mantegazzianum* Sommier & Levier: а – ферильне, б – стерильне, 10X40

Рис. 3. Фертильність пилкових зерен *H. mantegazzianum* Sommier & Levier: 1 – фертильне; 2 – стерильне; 3 – деформоване, 10X10

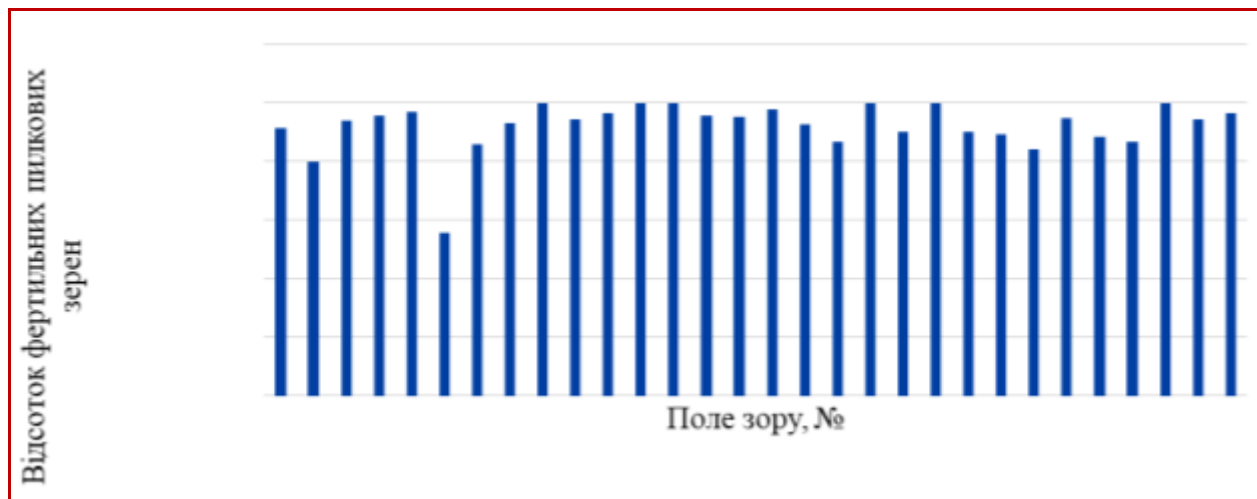

Рис. 4. Визначення фертильності пилку *H. mantegazzianum* Sommier & Levier йодним методом

Список використаних джерел:

1. Алексеева Т. Г. Методичні вказівки до великого спеціального практикуму. Одеса: Одеський нац. ун-т, 2012. 17 с.
2. Стратейчук І. Р., Оптасюк О. М. Популяційні особливості видів роду *Heracleum* L. у флорі міста Снятин Івана-Франківської області. *Регіональні проблеми вивчення і збереження біорізноманіття*: матеріали міжн. наук. конф., присвяченої 140-річчю Ботанічного саду кафедри ботаніки, лісового і садово-паркового господарства Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. 2017. С. 113–114.
3. Корсун О. С. Морфологічні особливості пилку інвазійних видів роду *Heracleum* L. флори Середнього Придністров'я. *Збірник наукових праць молодих вчених Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. 2023. Вип. 15. С. 211–213.

4. Корсун О. С., Оптасюк О. М. Аналіз запліднюючої здатності пилку *Heracleum sosnowskyi* Man- den. на території Кам'янецьчини. *Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 170-річчю з дня народження Петра Миколайовича Бучинського* (8-9 грудня 2022 р., Кам'янець-Подільський). Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. 2022. С. 38–40.
5. Auer W. *Heracleum mantegazzianum*. In: PalDat – A palynological database. 2024. URL: https://www.palдат.org/pub/Heracleum_mantegazzianum/306009;jsessionid=80E8CD98EB938012643DF03DAE5A5067 (accessed 16.10.2024).

Отримано: 18.11.2024

Ольга МАТУЗ,

асистент кафедри географії та методики її викладання

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3233-9565>

Владислав ГАРБАР,

кандидат географічних наук,

старший викладач кафедри географії та методики її викладання

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9400-7606>

Андрій ЛІСОВСЬКИЙ,

кандидат географічних наук,

старший викладач кафедри географії та методики її викладання

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9674-5802>

ГЕОГРАФІЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ

Розкрито особливості діяльності транснаціональних компаній за сучасних умов економічного розвитку. Акцентовано увагу на географічних аспектах розміщення ТНК.

Ключові слова: географія, ТНК, світова економіка.

Транснаціональні корпорації (ТНК) – це великі промислові компанії, які мають виробничі підрозділи в багатьох країнах світу і визначають динаміку і структуру світового ринку, рівень конкурентоспроможності на ньому, а також міжнародний рух капіталу та передачу технологій і знань [3, с. 56].

Питання діяльності транснаціональних корпорацій у системі світових економічних відносин стало предметом дослідження як українських, так і зарубіжних вчених-економістів. Вагомий внесок у вивчення передумов, етапів формування та факторів розміщення транснаціональних компаній зробили такі науковці, як В.В. Рокочей, О.В. Плотніков, С. Хірш та Т. Ангмон. Значний акцент на вплив прямих іноземних інвестицій транснаціональних корпорацій на конкурентоспроможність окремих країн і галузей економіки зробили С.О. Якубовський, Ю.Г. Козак, В.Є. Новицький, О.І. Рогач, О.А. Швиданенко і В.Ю. Шевченко [1, с. 5–7; 4, с. 2–4; 5, с. 38].

Географія ТНК є глобальною, але їхнє розміщення та діяльність значною мірою залежить від економічних, політичних та соціальних чинників. Основними факторами, що впли-

вають на розміщення транснаціональних компаній, є: доступ до ринків, адже ТНК часто розміщують свої підрозділи в країнах з великим населенням, щоб безпосередньо продавати продукцію на місцевому ринку (наприклад, Китай, Індія); вартість робочої сили (багато виробничих потужностей ТНК розташовані в країнах з дешевшою робочою силою, таких як Китай, Індія, В'єтнам, Мексика); податкові стимули (деякі країни пропонують низькі податки або спеціальні економічні зони для залучення ТНК (Ірландія, Сінгапур) [2, с. 110–112].

У 2024 році у світі налічується понад 100,000 транснаціональних корпорацій (ТНК), і цей показник постійно зростає завдяки глобалізації, технологічному розвитку та інтеграції ринків. Ці компанії відіграють ключову роль у світовій економіці, контролюючи значну частину міжнародних фінансових потоків і глобальних ланцюгів постачання. Найбільша кількість ТНК мають штаб-квартири в розвинених країнах, таких, як США (близько 150 компаній), Китай (понад 100 компаній), Японія (близько 60 компаній), Німеччина, Велика Британія, Франція (понад 30 компаній), Південній Кореї (близько 30 компаній), Швейцарії (близько 17 компаній). Але вони можуть мати виробничі підрозділи у країнах низькими витратами на оплату праці. Важливою складовою географії ТНК є глобалізація, яка сприяє міжнародному розширенню і співпраці між різними країнами [7; 9].

За останні роки зростає вплив ТНК з країн, що розвиваються, таких як Бразилія (Petrobras, Vale, Embraer), Індія (Tata Group, Infosys та Wipro, Reliance Industries) та Південна Корея (Samsung Electronics, LG Electronics, Hyundai Motor Group, Hyundai Heavy Industries). ТНК з Бразилії відіграють значну роль у таких секторах, як енергетика, видобуток корисних копалин та авіабудування. Вони підвищують статус Бразилії як глобального економічного гравця та забезпечують країні серйозний вплив на міжнародні ринки [10].

ТНК Південної Кореї активно інвестують за межі своєї країни, створюючи виробничі потужності в інших регіонах, зокрема в Південно-Східній Азії та Європі. В Україні ведуть діяльність близько 30 ТНК, які мають понад 7 тис. представництв та філій. Більшість іноземних ТНК спеціалізуються на харчовій промисловості та торгівлі. Це свідчить про глобальне пере розподілення економічної сили, де нові регіони стають значними гравцями у світовій економіці.

Основними центрами розміщення ТНК є:

- Північна Америка (США, Канада): США є батьківщиною для багатьох найбільших ТНК у світі, таких як Apple, Microsoft, Amazon, Coca-Cola, General Motors. Ці компанії займаються технологіями, виробництвом споживчих товарів, автомобілів, фінансами та енергетикою. США також є одним з лідерів у сфері ІТ та інновацій, що сприяє високій концентрації ТНК у цій галузі [7].
- Європа (Велика Британія, Німеччина, Франція, Швейцарія): Європа є домівкою для багатьох міжнародних корпорацій, таких як Nestlé (Швейцарія), Volkswagen (Німеччина), BP (Велика Британія). Вони спеціалізуються на автомобільній промисловості, харчовій продукції, енергетиці та фармацевтиці. Європейські ТНК також мають значний вплив у сфері фінансів і послуг, особливо в Лондоні та Франкфурті [8; 10].
- Азія (Японія, Китай, Південна Корея): В Азії розташовані деякі з найбільших світових корпорацій, як Toyota (Японія), Samsung (Південна Корея), Alibaba (Китай). ТНК цього регіону займаються виробництвом електроніки, автомобілів, технологій і роздрібною то-

ргівлі. Китай і Південна Корея стали світовими центрами виробництва завдяки своїм інфраструктурним можливостям і великій робочій силі [6].

Таблиця 1

10 найбільших компаній Світу за ринковою вартістю

Компанія	Ринкова вартість	Розташування штаб-квартири	Рік заснування
ExxonMobil	\$344,1 млрд	Ірвінг, Техас, США	1999
JPMorgan Chase	\$387,7 млрд	Нью-Йорк, штат Нью-Йорк, США	2000
Tencent Holdings	\$491,3 млрд	Шеньчжень, Китай	1998
Фірма Berkshire Hathaway Inc	\$491,9 млрд	Омаха, штат Північна Невада, США	1983
Компанія Alibaba	\$499,4 млрд	Ханчжоу, Китай	1999
Компанія Facebook	\$541,5 млрд	Менло-Парк, Каліфорнія, США	2004
Корпорація Microsoft	\$750,6 млрд	Редмонд, штат Вашингтон, США	1975
Компанія Alphabet	\$766,4 млрд	Маунтін-В'ю, Каліфорнія, США	2015
Компанія Amazon.com	\$777,8 млрд	Сіетл, штат Вашингтон, США	1994
Компанія Apple Inc.	\$926,9 млрд	Купертіно, Каліфорнія, США	1976

*Складено авторами на основі джерела [6]

США є домінуючою країною за кількістю великих корпорацій. З 9 компаній, 6 мають свої штаб-квартири в США, що свідчить про значний вплив цієї країни на глобальну економіку. Це стосується як технологічних гігантів (Apple, Microsoft, Facebook), так і компаній у фінансовому секторі (JPMorgan Chase).

Китай представлений двома компаніями: Tencent Holdings (\$491,3 млрд) та Alibaba (\$499,4 млрд). Це відображає зростаючий вплив Китаю в інтернеті та технологічних інноваціях [10].

Серед найбільших компаній домінують технологічні гіганти: Apple, Microsoft, Facebook, Alphabet, Amazon. Це свідчить про те, що цифрова економіка та інноваційні технології залишаються основним двигуном зростання. Енергетичний сектор представлений компанією ExxonMobil (\$344,1 млрд). Попри сильні позиції технологічного сектору, енергетика залишається важливим гравцем у глобальній економіці.

В галузі інформаційних технологій оперують компанії, такі як Microsoft, Apple, Google, які мають офіси та центри розробки по всьому світу. ТНК автомобільної промисловості, такі як Toyota, Volkswagen, General Motors мають виробничі потужності у різних країнах, орієнтуючись на зменшення логістичних витрат і наближення до ринків збуту [6].

Не можна не зазначити, що поряд із позитивними аспектами діяльності транснаціональних корпорацій (ТНК) у світовій економіці та міжнародних економічних відносинах, їхня діяльність має і негативний вплив на економіку тих країн, де вони функціонують. Використовуючи політику трансфертного ціноутворення, дочірні підприємства ТНК, які працюють у різних країнах, знаходять можливості обходити національні законодавчі норми, приховуючи частину своїх доходів від оподаткування. Це здійснюється через перенесення прибутків між країнами. Також, ТНК можуть встановлювати монопольні ціни та диктувати умови, що негативно впливають на економічні інтереси країн, що розвиваються [4, с. 150].

Географічний чинник залишається важливим аспектом при формуванні транснаціональних корпорацій, особливо в галузях, що залежать від природних ресурсів чи специфічних

ринків. ТНК дедалі частіше орієнтуються на доступ до ресурсів, вигідних ринкових умов і технологій, що робить їх менш залежними від фізичного розташування [7; 10].

Найбільша концентрація транснаціональних корпорацій розміщено в розвинених країнах. ТНК з країн, що розвиваються, підвищують економічну вагу цих країн на світовій арені. Вони сприяють не лише експорту товарів та послуг, але й посиленню позицій своїх країн у міжнародних економічних відносинах. У Бразилії та Індії такі компанії стимулюють розвиток внутрішніх ринків, створюють робочі місця та сприяють економічному зростанню. Транснаціональні компанії відіграють ключову роль в інтеграції світової економіки, сприяючи міжнародній торгівлі, інвестиціям, глобалізації виробничих процесів, інноваціям та технологічному розвитку [6; 8].

Список використаних джерел:

1. Козак Ю., Логвінова Н., Якубовський С. Транснаціональні корпорації. Особливості інвестиційної діяльності. Київ: Центр навчальної літератури, 2011. 472 с.
2. Куцик П. О., Ковтун О. І., Башнянин Г. І. Глобальна економіка: принципи становлення, функціонування, регулювання та розвитку: монографія. Львів: вид-во ЛКА, 2015. 594 с.
3. Давидова І. О., Величко К. Ю., Печенка О. І. Транснаціональні корпорації: навч. посіб. Харків: Видавництво «Форт», 2018. 175 с.
4. Руденко-Сударева Л. В., Мозговий О. М., Токарь В. В. та ін. Транснаціоналізація і конкурентний розвиток національних економік: теорія і практика країн, що розвиваються: монографія / за наук.ред. д.е.н., проф. Л. В. Руденко-Сударевої. 2-ге вид., доп. Київ: КНЕУ, 2015. 270 с.
5. Шкурулій О. В. Транснаціональні корпорації: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2014. 256 с.
6. 10 найбільших компаній Світу за ринковою вартістю [Електронний ресурс]. URL: <https://largesthq.com/najbilshi-kompaniivi/> (дата звернення: 19.10.2024).
7. Качур А. В., Могилко Д. М. ТНК та їх роль у сучасній міжнародних відносинах. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/9.pdf дата звернення: 19.10.2024).
8. Когут М. В. Вплив транснаціональних корпорацій на глобалізацію ринків: можливості та виклики для місцевого розвитку. *Український економічний часопис*. 2024. № 4. URL: <https://journals.dpu.kyiv.ua/index.php/economy/article/view/335> (дата звернення: 19.10.2024).
9. Офіційний сайт Конференції ООН з торгівлі та розвитку. URL: www.unctad.org (дата звернення: 19.10.2024).
10. Самофалов В. Глобальний виклик транснаціональних корпорацій. *Дзеркало тижня*. 15 серпня, 2003. URL: https://dt.ua/ECONOMICS/globalniy_viklik_transnatsionalnih_korporatsiy.html (дата звернення: 19.10.2024).

Отримано: 22.11.2024

Євген МОРОЗІЮК,

здобувач вищої освіти третього рівня 3 року навчання
спеціальності 091 Біологія

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5398-4209>

Микола АНДРУХОВИЧ,

здобувач вищої освіти третього рівня 1 року навчання
спеціальності 091 Біологія

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-1183-7068>

Максим КОЗАК,

кандидат біологічних наук, доцент,
доцент кафедри біології та екології

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2734-6410>

ПРЕДСТАВНИКИ СПРАВЖНЬОЇ ВОДНОЇ ФЛОРИ НА ТЕРИТОРІЇ ВБУ «СМОТРИЦЬКИЙ КАНЬЙОН»

З огляду на територіальне збереження рослинного світу шляхом створення мережі природоохоронних територій та об'єктів та формування екомережі на всіх рівнях її організації, дуже важливим напрямком є розвиток водно-болотних угідь, які є також рекреаційні зони. У статті автори висвітлили стан водно-болотного угіддя Рамсарського значення «Смотрицький каньйон». З прикладного боку ВБУ необхідний для розвитку організаційної складової охорони біорізноманіття в нашій області та країні в цілому.

Ключові слова: водна флора, справжня водна флора, біорізноманіття.

Вищі водні та прибережно-водні рослини відіграють важливу роль у функціонуванні водних екосистем. Вони є первинною ланкою в харчових ланцюгах водних об'єктів, мають значний вплив на газовий режим, приймають активну участь у очищенні водойм від забруднення, виконуючи роль природних фільтрів, тощо. Видовий склад вищих водних рослин, їх проективне покриття, рясність та інші характеристики є досить інформативними для оцінки екологічного стану річки. За допомогою макрофітів можна визначити тип водойми за ступенем трофності, оцінити рівень забруднення важкими металами, хімічними сполуками, коливання рівня водної поверхні [1; 2].

Досліджень, в яких було б зроблено цілісний аналіз систематичної та екологічної структури вищих водних та прибережно-водних рослин території ВБУ "Смотрицький каньйон" практично немає. Існують окремі дослідження водної флори Західного Поділля в цілому [1–3].

Флора території ВБУ «Смотрицький каньйон» нараховує 34 видів вищих водних та прибережно-водних рослин, що належать до 31 роду, 18 родин, 12 порядків, 3 класів (Equisetopsida, Liliopsida та Magnoliopsida) та 2 відділів (Equisetophyta та Magnoliophyta).

У складі флори відділ Equisetophyta представлений лише одним видом – *Equisetum palustre*, що становить 2,78% від кількості всіх видів. Відділ *Magnoliophyta* представляють 33 видів, або 97,22% від загальної кількості видів. Клас *Magnoliopsida* налічує 11 родин (55%), до складу яких входить 15 видів (41,66% від загальної кількості видів) вищих водних та прибережно-водних рослин.

З 15 видів, що відносяться до класу *Magnoliopsida*, по два види (по 5,56%) входять до родин *Ariaceae*, *Polygonaceae*, *Primulaceae*, *Ranunculaceae* та по одному виду (по 2,78%) до родин *Boraginaceae*, *Brassicaceae*, *Ceratophyllaceae*, *Haloragaceae*, *Lamiaceae*, *Numphaceae*, *Scrophulariaceae*.

Клас *Liliopsida* в своєму складі нараховує 8 родин (40%), представлених 18 видами (55,56%). Отже, більша кількість родин належить до класу *Magnoliopsida*, проте за кількістю видів переважає клас *Liliopsida*.

Зокрема, родина *Cyperaceae* представлена 5 видами (13,89% від загальної кількості всіх видів), родина *Hydrocharitaceae* налічує у своєму складі 3 види (11,11%), родини *Alismataceae* та *Lemnaceae* містять по 3 види (відповідно, по 8,33%), родина *Typhaceae* та *Poaceae* включає 2 види (5,56%).

Найбільшу площу на обстеженій території займають гідрофіли *Glyceria maxima* (C. Hartm.) Holub, *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud., *Scirpus lacustris* L., види роду *Carex* L. – *C. acuta* L., *C. acutiformis* Ehrh.

При заростанні флора має переважно бореальний характер. Серед видів, які зосереджені у руслах і затоках утворюють великі популяції слід назвати *Mentha aquatica* L., *Caltha palustris* L.

На менших глибинах та при береговій лінії домінують представники повітряно-водної флори *Typha angustifolia* L., *Glyceria maxima* (C. Hartm.) Holub, *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud., *Scirpus lacustris* L. тощо. Надводний ярус утворюють вільно плаваючі види *Spirodela polyrrhiza* (L.), *Lemna minor* L., *L. gibba* L. Підводний представники роду *Potamogeton* – найчастіше *P. lucens* L., *P. crispus* L.

Провідну роль у формуванні рослинного покриву відіграють угруповання з участі *Acorus calamus* L., *Glyceria maxima* (C. Hartm.) Holmb., *Typha latifolia* L., *Carex acuta* L., *Phragmites australis* (Cav.) Trin. Ex Steud., *Typha angustifolia* L., *Carex acutiformis* L., *Scirpus sulvaticus* L., *Bidens tripartita* L., *Epilobium palustre* L., серед водних *Hydrocharis morsus-ranea* L., *Ceratophyllum demersum* L., *Polygonum amphibium* L., *Potamogeton crispus* L., *P. pectinatus* L., *Spirodela polyrrhiza* (L.) Schleid., *Lemna minor* L.

Флора ВБУ вимагає постійного моніторингу та спостереження за динамічними процесами рослинного покриву внаслідок зовнішніх та внутрішніх факторів довкілля.

Список використаних джерел:

1. Козак М. І. Нові місцезнаходження *Nymphoides peltata* (S.G.Gmel.) O. Kuntze (*Menyanthaceae*) на території України. *Укр. ботан. журн.* 2006. № 1. С. 31–37.
2. Козак М. І. Вища водна рослинність Західного Поділля (Порядок *Lemnetalia*). *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія Біологія.* 2006. № 3–4. С. 11–18.
3. Козак М. І. Водно-болотні угіддя Західного Поділля: стан та особливості рослинного покриву. *Актуальні проблеми ботаніки та екології: матеріали конференції молодих вчених-ботаніків: Київ, 2004. Вип. 9. С. 108–110.*

Отримано: 20.11.2024

Секція СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ, ПСИХОЛОГІЇ І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Володимир БОНДАР,
здобувач вищої освіти третього рівня 1 року навчання
спеціальності 016 Спеціальна освіта
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-8835-1176>

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТАРІЙ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ОСОБАМИ З ООП

У статті проаналізовано здоров'язбережувальні технології як інструментарій корекційної роботи з особами з ООП. Подано визначення здоров'язбережувальні технології, наведено приклади та рекомендації щодо застосування здоров'язбережувальних технологій з учнями з ООП.

Ключові слова: здоров'язбережувальні технології, корекційна робота, особи з ООП.

Актуальність теми. Пріоритетним напрямом розвитку сучасного суспільства у воєнний час є актуалізація питань охорони здоров'я українців. Для здорового і щасливого життя населенню потрібні оптимальні умови, і важливу роль відіграє спосіб життя і оточуюче середовище. Людина має слідкувати за своїм станом здоров'я, зміцнювати його та бути в здоров'язбережувальному середовищі, у тому числі, в освітньому.

Мета публікації – проаналізувати здоров'язбережувальні технології як інструментарій корекційної роботи з особами з ООП.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз літературних джерел засвідчив, що формування здоров'язбережувальної компетентності передбачає набуття учнями умінь збереження, зміцнення, використання здоров'я та дбайливого ставлення до нього. Е.О. Жигульова, А.В. Михальський, Ю.А. Михальська вважають, що здоров'язберігаюча технологія – це «система заходів, яка включає взаємозв'язок і взаємодію всіх чинників освітнього середовища, спрямованих на збереження здоров'я дитини на всіх етапах її навчання і розвитку» [4, с. 31].

Досягнення мети з формування здоров'язбережувальної компетентності можливе за умов використання здоров'язбережувальних підходів до навчання, які розглядаються як сукупність прийомів і методів організації освітнього процесу без шкоди для здоров'я учнів, а саме: забезпечення здобувачеві освіти можливості збереження здоров'я за період навчання в освітньому закладі; формування у нього необхідних знань, умінь і навичок зі збереження й зміцнення здоров'я; навчання використовувати отримані знання у повсякденному житті; формування валеологічного мислення та ін.

Аналіз літературних джерел засвідчив, що важкість психофізичних порушень, супутні захворювання, вторинні порушення, особливості пізнавальної і емоційно-вольової сфери уч-

нів з ООП впливає на їх фізичний розвиток, рухові здібності, здатність до навчання і пристосованість до фізичного навантаження.

На думку Е.О. Жигульової, А.В. Михальського, Ю.А. Михальської, застосування технологій з дітьми з ООП розв'язує такі завдання: закладає фундамент для фізичного здоров'я; підвищує рівень соціального та психічного здоров'я; здійснює профілактично-оздоровчу роботу; ознайомлює учнів із принципами здорового способу життя; мотивує учнів на здоровий спосіб життя; формує корисні звички; формує валеологічні навички; формує усвідомлену потребу у заняттях фізкультурою; виховує ціннісне ставлення до власного здоров'я [4, с. 32].

Проблему здоров'язбережувальних технологій у корекційній роботі з особами з ООП вивчали: К.Й. Будогазі, Л.О. Волинська, А.О. Геренко, Е.О. Жигульова, М.В. Забара, А.В. Михальський, Ю.А. Михальська та ін.

Здоров'язбережувальні технології педагог повинен оптимально включати у систему корекційного процесу з дітьми з ООП. Дослідження К.Й. Будогазі засвідчило, що 67% вчителів застосовують традиційні здоров'язбережувальні технології (виховні бесіди з батьками і дітьми; фізкультхвилинки; пальчикову, дихальну, артикуляційну та звукову гімнастику; рухливі, спортивні та розвиваючі ігри; релаксацію; психогімнастику, гімнастику для очей, ранкову гімнастику; дотримання режиму дня, охоронно-педагогічний режим, чергування різноманітних видів діяльності; вправи з правильної постави; лікувальна фізкультура; уроки на свіжому повітрі; ритміка) і 33% педагогів використовують нетрадиційні здоров'язбережувальні технології з учнями з ООП (вітамінізація; іпотерапія; дотикотерапія «Гудзики Попелюшки»; «Дні здоров'я»; технологія «Письмо мішечками»; курс термальних ван, басейнів; туристичні походи; казкотерапія; ароматерапія; інтерактивне навчання застосування засобів мультимедіа) [1, с. 19-20].

А.О. Геренко висловлено думку, що здоров'язбережувальні технології для учнів з інтелектуальними порушеннями полягають у пошуку індивідуального підходу до учня, комбінованому і ігровому характері завдань, диференційованому підбору завдань, позитивному емоційному настрою на уроках, створенні ситуації успіху учня, у формуванні потреби в уміннях, в ігрових формах навчання, врахування позитивних змін учня відносно самого себе [2, с. 188].

Під час уроків української мови при вивченні теми «Голосні та приголосні звуки» вчитель 1 класу проводить, наприклад, «Звукову гімнастику». На уроках читання корекційний педагог 2 класу застосовує розминку для очей «Совенята». На уроках природознавства з учнями 3 класу педагог проводить віршовані фізкультхвилинки. На уроках з української мови з учнями 4 класі для формування правильного мовленнєвого дихання учні виконують рухові вправи: «Зігрій руки», «Задуй свічку», «Злови комара» та ін. Для зняття напруження на уроках часто застосовується вправа «Релаксація» [1, с. 20].

При сприятливих погодних умовах уроки можна проводити на природі. У кожному класі учні можуть власними руками створити «Куточки здоров'я», які розвивають здоров'язбережувальну компетентність учнів.

На нашу думку, для формування здоров'язбережувальної компетентності в учнів з ООП потрібно дотримуватися правил гігієни і охоронно-педагогічного режиму у класі та в позаурочний час; створити позитивний настрій на уроках; чергувати різноманітні види діяльності; будувати сприятливий соціально-психологічний клімат у класі, стосунки довіри і поваги між учнями та вчителем; застосовувати на заняттях питання, що стосуються збере-

ження здоров'я. Також важливо не перенасичувати уроки здоров'язберігаючими технологіями, оскільки кожен урок має, в першу чергу, навчально-корекційну мету.

Висновки. Отже, під час уроків корекційні педагоги застосовують такі здоров'язбережувальні технології з учнями з ООП: артикуляційну, пальчикову та звукову гімнастики, фізкультхвилинки, музичний супровід на уроці, дотримання режиму дня, охоронно-педагогічний режим, релаксацію, чергування різноманітних видів діяльності, лікувальну фізкультуру, застосування засобів мультимедіа.

Список використаних джерел:

1. Будогазі К. Й. Використання прийомів здоров'язбережувальних технологій у корекційній роботі вчителя-дефектолога. *Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців*: зб. наукових праць. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. Т. 1. Вип. 9. С. 17-22.
2. Геренко А. О. Особливості застосування здоров'язбережувальних технологій для дітей з інтелектуальними порушеннями. *Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців*: зб. наукових праць. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. Т. 1. Вип. 9. С. 183-189.
3. Забара М. В., Волинська Л. О. Застосування здоров'язберігаючих технологій у корекційній роботі учителя-логопеда. *The 9th International scientific and practical conference "Modern science: problems and innovations"* (November 15-17). Stockholm: SSPG Publish, 2020. С. 162-165.
4. Михальський А. В., Жигульова Е. О., Михальська Ю. А. *Здоров'язберігаючі технології при роботі з дітьми із особливими освітніми потребами*: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О. В., 2020. 228 с.

Отримано: 20.11.2024

Діана БОРОВЕЦЬ,

здобувачка вищої освіти третього рівня 3 року навчання спеціальності 016 Спеціальна освіта

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-4616-746>

НАПРЯМИ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ ПРОГНОСТИЧНИХ ФУНКЦІЙ УЯВИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З РСА

Статтю присвячено обґрунтуванню важливості роботи над формуванням та розвитком прогностичних функцій уяви у молодших школярів з РСА та окреслено напрями роботи з метою більш якісної соціалізації цієї категорії дітей в освітньому просторі.

Ключові слова: молодші школярі з РСА; прогностичні функції уяви; внутрішній план дій; напрями роботи; соціалізація.

Серед дітей, які перебувають на інклюзивній формі навчання, постійно збільшується кількість учнів з РСА. В останні десятиліття вітчизняні вчені (Н. Базима, О. Борисенко, Н. Когутяк, К. Островська, Х. Сайко, Т. Скрипник, В. Тарасун, Д. Шульженко, Г. Хворова, М. Химко та ін.) спрямовують свою діяльність на пошуки дієвих методів та форм роботи з цією досить складною категорією дітей. До наукових інтересів українських науковців, які вивчали аутизм входять такі питання, як: ефективність психодіагностичного інструментарію; готовність корекційного педагога до виховання дітей з аутизмом; формування соціальних

компетентностей дітей з РСА; формування комунікативної активності дітей з аутизмом; психокорекційна робота з батьками аутичних дітей; формування мовленнєвої активності у дітей з аутистичними порушеннями; формування емпатійно-особистісного ставлення батьків до дітей з аутизмом. Але мало дослідженими залишаються питання особливостей розвитку уяви та її прогностичних функцій (вміння планувати, прогнозувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, формування внутрішнього плану дій) у молодших школярів з РСА.

Мета статті: визначити напрями роботи для формування прогностичних функцій уяви у молодших школярів з РСА.

Уява як психічний процес має специфічні функції, серед яких програмування та планування діяльності, внутрішній план дій [3, с. 14]. Функція прогнозування починає розвиватись у дошкільному віці, вона тісно пов'язана з розвитком мовлення, мислення, ігрової діяльності, є передумовою формування внутрішнього плану дій, забезпечує можливість передбачити наслідки власних дій та є вагомим умовою соціалізації дитини [1].

Дітям з аутизмом характерні порушення уяви та усіх її функцій [2, с. 126]. Зокрема, виділяємо порушення розвитку і прогностичних функцій. Діти з РСА мають труднощі програмування та планування своєї діяльності [5, с. 530]. Їм важко передбачати наслідки власних вчинків, важко зрозуміти наміри інших людей. Ще одним уразливим поняттям є категорія майбутнього, системи «теперішнє-майбутнє». Усі ці дефіцити є суттєвою перепорою для соціалізації дітей з аутизмом.

Робота над формуванням та розвитком прогностичних функцій у молодших школярів з РСА потребує комплексного підходу та має свою специфіку, формування прогностичних функцій має здійснюватися за такими напрямами роботи:

- вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки;
- формування просторово-часових понять;
- встановлення послідовності подій;
- формування внутрішнього плану дій в умовах шкільного навчання;
- оволодіння системою понять для категоризації майбутнього;
- висування гіпотез.

Робота з молодшими школярами з РСА за визначеними напрямами є досить складною та потребує детальної розробки спеціальних методів корекції та диференційованого підходу, врахування основних особливостей цих дітей (поведінкову консервативність та сенсорну чутливість) [4, с. 64].

Висновки. Отже, виділені напрями роботи, необхідні для розвитку планування та прогнозування діяльності, будуть враховані для створення спеціальної програми формування прогностичних функцій уяви у молодших школярів з РСА.

Список використаних джерел:

1. Батраченко І. Г. Психологічні закономірності розвитку антиципації людини: автореф. дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.01 Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, 2010. 40 с.
2. Когутяк Н. М. Психологія аутичної дитини: монографія. Івано-Франківськ: Симфонія, 2017. 282 с.
3. Кузнецов М. А., Заїка Є. В. Психологія уяви: навчально-методичний посібник. Харків: ХНПУ, 2013. 151 с.

4. Тарасун В. В., Хворова Г. М. Концепція розвитку, навчання і соціалізації дітей з аутизмом: навч. посіб. для вищих навчальних закладів / за наук. ред. В. В. Тарасун. Київ: Науковий світ, 100 с.
5. Тарасун В. Аутологія: теорія і практика: підручник. Київ: Вадекс, 2018. 590 с.

Отримано: 24.11.2024

Андрій БУШЛЯКОВ,

здобувач вищої освіти третього рівня 1 року навчання спеціальності 016 Спеціальна освіта

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-2801-8971>

РОЗВИТОК МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Розвиток мовленнєвої діяльності учнів початкової школи з інтелектуальними порушеннями, як наукова проблема, на сучасному етапі недостатньо вивчена. Один із перспективних напрямків розв'язання проблеми – використання рухової активності в освітньому процесі таких дітей.

Ключові слова: початкова школа, мовлення, навчання, інтелектуальні порушення, наукові дослідження.

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку системи освіти в Україні відзначається акцентом уваги на реалізацію ідей гуманізму, про що свідчать Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті (2001), Державна комплексна програма «Вчитель» (2011), Концепція Нової української школи (2016). У зв'язку з цим має місце підвищена увага до освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами взагалі та інтелектуальними порушеннями зокрема [1; 4]. Основний напрямок реалізації освітнього процесу у початковій школі закладу загальної середньої освіти – інклюзивний, тобто в якому всі діти отримують знання, формують практичні уміння і навички незалежно від відсутніх або наявних у них психофізичних порушень.

Мета публікації – встановити стан розробленості проблеми розвитку мовленнєвої діяльності учнів початкової школи з інтелектуальними порушеннями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конкретизуючи освітній процес у початковій школі і, зокрема дітей з інтелектуальними порушеннями різного ступеня, відзначимо важливість розвитку мовлення дитини [6]. Необхідність її розвитку підтверджують місце і кількість компетентностей, що визначені для початкової школи, а їх основою є мовлення: вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною та іноземними мовами, інформаційно-комунікаційна [3; 5]; практично жодна з інших визначених компетентностей не може бути сформована без участі мовлення. Враховуючи наявні у дітей із інтелектуальними порушеннями труднощі розвитку мовлення (вимовляння (експресивне мовлення), сприймання та розуміння інформації (імпресивне мовлення), важливість підвищеної уваги до мовлення не викликає сумнівів.

Проведеним аналізом наявних джерел інформації було встановлено, що забезпечення мовної діяльності учнів початкової школи представлено значною кількістю досліджень. Зо-

крема науковим інтересом були питання щодо особливостей організації інклюзивного навчання, розвитку усного мовлення та комунікативної компетентності учнів початкової школи в умовах інклюзивного навчання. У ширшому контексті розвиток мовлення учнів початкової школи вивчали деякі дослідники [2], окремі акцентують увагу на необхідності індивідуалізації освітнього процесу в інклюзивному навчанні.

Розв'язання проблеми розвитку мовленнєвої діяльності учнів початкової школи в умовах інклюзивного навчання знаходиться на початковому етапі, оскільки наявними є поодинокі дослідження, в яких вивчали окремі питання, причому різними методиками і методами. Щодо досліджень, спрямованих на розвиток мовленнєвої діяльності учнів початкової школи за допомогою засобів фізичної активності в умовах інклюзивного навчання, то вони взагалі відсутні, хоча окремі дослідники [7] відзначали дієвість використання дидактичних ігор у досягненні позитивного результату в означеному напрямі розвитку. У провідних країнах світу швидким темпом зростає інтерес до реалізації в освітньому процесі принципу навчання «embodied learning», тобто навчання за допомогою тіла або тілесно орієнтованого навчання. Цей принцип передбачає залучення вродженої, автономної компетенції кожної дитини (фізичної, емоційної, когнітивної) до здійснення навчання. Основу становить не тільки інтелектуальна діяльність, а й залучення у цей процес усього тіла. На сучасному етапі тілесне навчання розпочали активно використовувати у навчанні математиці, деяким іншим навчальним дисциплінам.

Узагальнюючи зазначене раніше відзначаємо наявність соціально-педагогічних суперечностей у рамках досліджуваної проблеми, зокрема: між потребою суспільства у забезпеченні дітям із інтелектуальними порушеннями повноцінного різнобічного розвитку, освіти та станом досліджень, спрямованих на забезпечення педагогів дієвими розробками для вирішення цих завдань; між високою ефективністю рухової активності у вирішенні різних за змістом завдань та станом її використання при розвитку мовленнєвої діяльності дітей із інтелектуальними порушеннями у закладі загальної середньої освіти; між наявним значним теоретичним доробком дослідників щодо інклюзивної освіти та станом її реалізації на заняттях з розвитку мовленнєвої діяльності дітей, які мають інтелектуальні порушення, у тому числі засобами рухової активності.

Висновки. Розвиток мовленнєвої діяльності учнів початкової школи з інтелектуальними порушеннями є актуальною проблемою, оскільки на сучасному етапі визначені теоретична і практична значущість цієї проблеми, а недостатня розробленість свідчить про нагальну потребу її розв'язати. Один із перспективних напрямів розв'язання проблеми – використання рухової активності для досягнення високих результатів у оволодінні дітьми з інтелектуальними порушеннями пропонованим навчальним матеріалом.

Список використаних джерел:

1. Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти / за заг. ред. Бойчука Ю.Д. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2020. 376 с.
2. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення у початковій школі: метод. посібник. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2018. 400 с.
3. Вторникова Ю.С. Комунікативна компетентність у структурі ключових компетентностей громадян Європи. *Витоки педагогічної майстерності*. 2011. С. 88-94.

4. Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF>
5. Діалог, переговори та дебати: посіб. для вчителя / Павленко О., Сизенко А., Декшна Т., Лобойко М.. Київ: Симоненко О. І., 2021. 114 с.
6. Марченко І. С. Спеціальна методика розвитку мовлення (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників: навч. посібник. 3-є вид., перер. та доп. Київ: Видавничий дім «Слово» 2021. С. 168, 184.
7. Мацієвич Т. «Embodied learning» як принцип навчання та стан його реалізації у шкільному фізичному вихованні. *Збірник наук. пр. молодих вчених Кам'янець-Подільського нац. у-ту імені Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2024. С. 59-61.

Отримано: 14.11.2024

Тетяна ВАЛЬКО,
доктор філософії,

асистент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2173-3428>

ГАРМОНІЙНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ: КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ТА ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ

У статті розглянуто основні аспекти гармонійного розвитку дітей раннього віку. Акцентовано увагу на ключових лініях фізичного, когнітивного, емоційного та соціального розвитку. Проаналізовано сучасні інноваційні підходи до виховання та навчання дітей у віці від 1 до 3 років, зокрема, зокрема, ігрові методики та технології стимулювання творчих здібностей. Обґрунтовано важливість раннього втручання для розвитку базових для окресленого вікового періоду вмінь та навичок. Особливу увагу приділено ролі сім'ї та освітніх інституцій у процесі всебічного розвитку дитини.

Ключові слова: ранній вік, гармонійний розвиток, ігрові технології, сімейне виховання.

Актуальність теми. Розвиток дитини раннього віку є надважливим етапом її становлення як особистості, оскільки саме в цей період закладаються основи її фізичного, когнітивного, емоційного та соціального розвитку. Сучасні дослідження вказують на те, що ефективно навчання та виховання дітей у віці від 1 до 3 років сприяє їх подальшій успішній адаптації у суспільстві та забезпечує міцну основу для подальшого розвитку. Актуальність проблеми полягає у необхідності впровадження інноваційних методик та підходів до розвитку дітей раннього віку, що враховують сучасні соціальні та технологічні реалії. Це допоможе підвищити якість освітнього процесу, забезпечити гармонійний розвиток та адаптацію дітей до соціального життя.

Метою публікації є аналіз основних аспектів гармонійного розвитку дітей раннього віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема розвитку дітей раннього віку активно досліджується як вітчизняними, так і закордонними науковцями. О.М. Бондаренко [5], С.О. Сисоєва, О.Д. Рейпольська акцентують увагу на важливості соціального середовища та активної участі батьків у процесі виховання. Вітчизняні дослідники також аналізують роль інтерактивних методик і ігрових технологій, які сприяють когнітивному та емоційному

розвитку дітей у дошкільному віці. Зарубіжні дослідники, такі як Ж. Піаже, Л. Вайгут та Х. Гарднер, досліджували психологічні та когнітивні особливості розвитку дітей раннього віку. Ж. Піаже акцентує увагу на етапах когнітивного розвитку дитини, підкреслюючи важливість ігрової діяльності для формування інтелектуальних здібностей. Л. Вайгут та Х. Гарднер [2] розробили концепції розвитку інтелекту, що впливають на процес навчання дитини. Закордонні дослідники також приділяють увагу питанням раннього втручання та впровадження сучасних технологій у виховання дітей. Дослідження М. Монтесорі [6] та Р. Гроссмана [4] підкреслюють значення індивідуалізації навчальних процесів для забезпечення гармонійного розвитку дитини, враховуючи її унікальні потреби та темпи розвитку.

Узагальнюючи дослідження вітчизняних та закордонних науковців можна виділити чотири основні складові гармонійного розвитку дітей раннього віку містить: фізичний, когнітивний, емоційний та соціальний складники. Ці аспекти тісно пов'язані між собою, і їх одночасний розвиток забезпечує успішну підготовку дитини до подальшого життя та навчання:

1. **Фізичний розвиток.** У ранньому віці відбувається інтенсивний ріст і розвиток організму дитини, формуються основні моторні навички. Важливим є впровадження рухливих ігор та фізичних вправ, які допомагають дитині розвивати координацію, рівновагу та моторику. Ігрові методики з акцентом на фізичну активність забезпечують не лише зміцнення здоров'я, але й сприяють когнітивному розвитку.

2. **Когнітивний розвиток.** На ранніх етапах розвитку формуються основні інтелектуальні здібності дитини. Роль ігрових методик та інтерактивних технологій є ключовою. Сучасні дослідження вказують на те, що ігри з елементами навчання стимулюють розвиток логічного мислення, пам'яті, уваги та мовлення. Особливо важливою є взаємодія з дорослими, оскільки діти раннього віку активно переймають моделі поведінки та навчання у своїх вихователів та батьків.

3. **Емоційний розвиток.** Формування емоційної стійкості та здатності керувати своїми почуттями є критично важливим у ранньому віці. Дослідники підкреслюють важливість створення сприятливого емоційного середовища для дитини, де вона може навчитися висловлювати свої почуття та реагувати на емоції інших. Ігрові методики, казкотерапія та рольові ігри допомагають дітям зрозуміти свої емоції та вчитися управляти ними.

4. **Соціальний розвиток.** Навички соціальної взаємодії, такі як співпраця, комунікація та розуміння інших, починають формуватися у ранньому віці. Важливу роль у цьому відіграють групові ігри та соціальна взаємодія з однолітками. Залучення дітей до групової діяльності сприяє формуванню в них відчуття спільності, розвитку емпатії та розуміння соціальних норм.

Сучасні інноваційні методики, такі як методика Монтесорі [6], Вальдорфська педагогіка [1] та методика Реджіо Емілія, активно застосовуються у вихованні дітей раннього віку. Вони базуються на індивідуальному підході до навчання, де кожна дитина отримує можливість розвиватися в своєму темпі. Ігрові та проєктні методики стимулюють розвиток самостійності, творчого мислення та дослідницьких здібностей. Також важливе місце в сучасній педагогіці займає впровадження інформаційних технологій, таких як інтерактивні дошки, навчальні мобільні додатки та мультимедійні платформи. Вони дозволяють створювати інтерактивне середовище для навчання, де діти можуть активно залучатися до процесу навчання, взаємодіяти з інформацією та один з одним.

Висновок. Таким чином, гармонійний розвиток дітей раннього віку залежить від застосування комплексних підходів, що враховують як традиційні, так і інноваційні методики

виховання. Важливим етапом цього процесу є активна участь сім'ї та освітніх інституцій, які разом формують сприятливі умови для зростання та розвитку дитини раннього віку. Перспективними напрямками дослідження є розвиток і впровадження інклюзивних підходів у роботу з дітьми раннього віку з особливими освітніми потребами. Це включає адаптацію методик Монтесорі, Вальдорфської педагогіки та інших інноваційних підходів для роботи з дітьми, які потребують спеціального супроводу.

Список використаних джерел:

1. Вальдорфська педагогіка: навчання через творчість / пер. з німецької В. Гринчук. Київ: Альтерпрес, 2018. 290 с.
2. Гарднер Х. Теорія множинного інтелекту: підходи та методики. Київ: Ніка-Центр, 2021. 272 с.
3. Гроссман Р. Сучасні підходи до розвитку дитини у ранньому віці. *Педагогічна думка*. 2019. № 3. С. 22-29.
4. Захарова О. М. Особливості використання ігрових технологій у вихованні дітей раннього віку. *Дошкільна освіта*. 2020. № 4. С. 33-41.
5. Костюк Г. С. Розвиток особистості в дошкільному віці. *Науковий вісник Педагогічної академії України*. 2019. № 12. С. 22-35.
6. Монтесорі М. Виховання свободою: педагогічні принципи та підходи. Львів: Піраміда. 2019. 315 с.
7. Піаже Ж. Психологія інтелекту. Харків: Видавництво «Промінь», 2020. 410 с.
8. Робінсон С. Інтерактивні технології у дошкільній освіті. *Освіта і наука*. 2021. № 6. С. 45-52.

Отримано: 20.11.2024

Галина ЛУКАЧОВИЧ,

здобувачка вищої освіти третього рівня 4 року навчання
спеціальності 016 Спеціальна освіта

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7960-2319>

РОЛЬ ЕКОЛОГІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ-ЛОГОПЕДІВ У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ У ДОШКІЛЬНИКІВ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ

Формування екологічної лексики у старших дошкільників з загальним недорозвиненням мовлення потребує як методичної грамотності фахівців щодо корекційно-розвиткових прийомів, так і належного рівня сформованості їх обізнаності у екологічних проблемах та ставлення до екологічних проблем.

Ключові слова: екологічна грамотність, вчитель-логопед, старші дошкільники, загальне недорозвинення мовлення, екологічна лексика.

Актуальність теми. Екологічна лексика є складною для засвоєння дошкільниками з загальним недорозвиненням мовлення, перш за все через наявні у них труднощі узагальнення, та класифікації [1, с. 90]. Для формування екологічної лексики у старших дошкільників з ЗНМ, у вчителя-логопеда, крім спеціальних знань, практичних навичок і компетентностей, має бути сформоване екологічна грамотність. Екологічна грамотність визначається обізна-

ністю про екологічні проблеми та їх запобігання; розумінням необхідності охорони навколишнього середовища та знаннями законодавства з цих питань; усвідомленням важливості турботи про довкілля та сприянням раціональному природокористуванню, підтримкою гармонії людини з природою та екологічною відповідальністю, що опосередковано вживанням відповідної лексики.

Мета публікації. Дослідити стан сформованості екологічної грамотності вчителів-логопедів як чинника формування екологічної лексики у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Шкала оцінювання екологічної грамотності (Scale of environmental attitudes [2, с. 101] включає 17 питань зі стандартними варіантами відповідей: «абсолютно погоджуюся» (АП), «погоджуюся» (П), «нейтрально» (Н), «не погоджуюся» (неП), «категорично не погоджуюся» (КнеП). Розподіл оцінювальних балів наступний: за кожну відповідь «абсолютно погоджуюсь» на питання 1-6; 9-13; 15 – по 4 бали; за кожну відповідь «погоджуюсь» – по 3 бали; за відповіді «нейтрально» – по 2 бали; за відповіді «не погоджуюся» – по 1 балу; за відповіді «категорично не погоджуюся» – 0 балів; за кожну відповідь на питання 7; 8; 14; 16; 17 передбачено нарахування балів у зворотному порядку. Максимальна кількість балів за тест – 68. За результатами дослідження визначено такі рівні екологічного ставлення спеціалістів:

Низький рівень (0-40 б.) характеризується незацікавленістю природою та екологічними проблемами, байдужим відношенням до зникнення лісу, зменшення озонного шару; споживацьким ставленням до природи та її ресурсів, небажанням сприяти запобіганню та профілактиці екологічних проблем; не розуміння необхідності охорони навколишнього середовища та незнання законодавства з цих питань; не усвідомлення важливості турботи про довкілля та сприяння раціональному природокористуванню, підтримки гармонії людини з природою та екологічної відповідальності.

Середній рівень (41-53 б.) характеризується зацікавленістю природою та екологічними проблемами, небайдужим відношенням до зникнення лісу, зменшення озонного шару; виваженим ставленням до природи та її ресурсів, бажанням сприяти запобіганню та профілактиці екологічних проблем; розумінням необхідності охорони навколишнього середовища та знанням законодавства з цих питань; усвідомленням важливості турботи про довкілля та сприяння раціональному природокористуванню, підтримки гармонії людини з природою та екологічної відповідальності.

Високий рівень (54-68 б.) характеризується зацікавленістю природою та сформованою громадянською позицією щодо екологічних проблем, турботливим відношенням до зникнення лісу, зменшення озонного шару; гуманним ставленням до природи та її ресурсів, прагненням сприяти запобіганню та профілактиці екологічних проблем; розумінням необхідності охорони навколишнього середовища та знанням законодавства з цих питань; усвідомлення важливості турботи про довкілля та сприяння раціональному природокористуванню, підтримки гармонії людини з природою та екологічної відповідальності.

У дослідженні взяли участь 15 вчителів-логопедів, які працюють з старшими дошкільниками з ЗНМ. За результатами *Шкали* було виявлено, що екологічна грамотність у 67% респондентів сформована на високому рівні, 33% – на середньому.

Аналіз результатів опитування вчителів-логопедів щодо їх екологічної грамотності демонструє загальну зацікавленість екологічними питаннями, проте з різним рівнем залученості до конкретних дій. Згідно з результатами дослідження, більшість респондентів (66%) люблять дивитися телепередачі про природу, і значна частина (86%) цінує людей, які цікавляться екологічними проблемами. Для 80% важливо бути обізнаними в екологічних питаннях, а 93% турбує швидке зникнення лісів. Більшість (86%) вважають, що кожен має турбуватися про проблему зменшення озонного шару, а 73% підтримують контроль над промисловими та сільськогосподарськими угіддями для захисту довкілля, навіть якщо це призведе до зростання цін на продукти. Водночас 80% респондентів не вважають, що всі види рослин і тварин існують для використання людиною, а 60% виступають проти скасування законодавчих обмежень щодо викопного палива. Більшість (60%) підтримують державну фінансову допомогу для відновлюваних джерел енергії, навіть якщо це спричинить зростання податків, і 74% вважають, що закони щодо охорони довкілля потрібно дотримуватися, навіть якщо це обмежує свободу особи.

Респонденти прагнуть запобігати екологічним проблемам (80%) і відчують відповідальність за це (80%). Лише 7% змінили своє ставлення до навколишнього середовища під впливом ЗМІ, тоді як 86% не погоджуються з думкою, що захист довкілля придуманий для гальмування розвитку країн, що розвиваються. Усі респонденти (100%) вважають, що для збереження життя люди мають підтримувати гармонію з природою, тоді як лише 40% не погоджуються з правом людей змінювати довкілля для задоволення своїх потреб. 79% респондентів нейтрально відносяться до членства в клубах, які цікавляться екологічними проблемами. Це свідчить про загальну низьку зацікавленість у формальному членстві в екологічних організаціях, попри висловлену турботу про довкілля та підтримку екологічних ініціатив.

Висновки. Таким чином, вчителі-логопеди загалом демонструють високий рівень екологічної свідомості та готовність підтримувати заходи щодо охорони довкілля. Однак активна участь у формальних екологічних рухах залишається низькою, і існують суперечливі погляди на право людини вносити зміни в природу.

Список використаних джерел:

1. Мілевська О. П. Дослідження лексико-семантичних умінь у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. *Педагогічні науки: збірник наукових праць ХДУ*. 2017. Вип. 78(2). С. 86–90.
2. Alemari K. S. M. Determination of Environmental Literacy Levels of University Students Studying in Northern Cyprus (Master Thesis). Near East University. 2016. URL: <http://docs.neu.edu.tr/library/6505646652.pdf>

Отримано: 19.11.2024

Тетяна МЕЛЕВСЬКА,

здобувачка вищої освіти третього рівня 2 року навчання
спеціальності 016 Спеціальна освіта

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-6994-8138>

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЛЕКСИЧНОГО КОМПОНЕНТУ У ДОШКІЛЬНИКІВ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ

У статті описано механізми розвитку лексичного компонента імпресивного та експресивного рівнів мовлення, проаналізовано труднощі опанування лексичних засобів дошкільниками із загальним недорозвитком мовлення.

Ключові слова: лексичний компонент мовлення, експресивний та імпресивний рівень, дошкільники, загальний недорозвиток мовлення.

Актуальність теми. Опанування лексичного компонента мовлення в дошкільному віці є обов'язковою умовою становлення мовно-мовленнєвої системи індивіда, є важливим чинником його пізнавального розвитку та особистісного зростання. Достатній обсяг лексики і належний рівень лексичної системності створюють підґрунтя для формування складної системи граматичних, семантичних, синтаксичних взаємозв'язків та узагальнень, що дає змогу індивіду оперувати смисловими компонентами мовлення. У дошкільників з загальним недорозвитком мовлення спостерігаються суттєві порушення в опануванні лексичного компонента. Відповідно актуалізується проблема вивчення типових особливостей сприймання і засвоєння лексичного складу мови цими дітьми.

Мета статті полягає у теоретичному аналізі особливостей розвитку лексичного компонента мовлення у дошкільників з загальним недорозвитком мовлення.

Виклад основного матеріалу. Поняття «лексичний компонент» визначається як система елементів, що перебувають у закономірних відношеннях і створюють певну цілісність. Науковці А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Калмикова, Г. Калмиков, І. Лапшина, Н. Харченко, Н. Маліновська та ін., розглядаючи розвиток лексичного компонента у дошкільників, відзначають його багатовекторність: лексика засвоюється дитиною на імпресивному та експресивному рівнях (розуміння та активне використання), а також розвивається у кількісному та якісному відношеннях (лексика збагачується як новими, раніше не відомими словами, так і за рахунок засвоєння дітьми словоформ та нових значень тих слів, що вже наявні в їхньому лексиконі). Результатом засвоєння дитиною лексичного компонента є використання лексичних засобів у різних мовленнєвих ситуаціях, з дотриманням норм лексичної сполучуваності.

Вивчення особливостей розвитку у дітей лексичного компонента пов'язане з визначенням психолінгвістичних механізмів його опанування (Є. Соботович, І. Соботович, Ю. Рібцун, Л. Трофіменко та ін.).

Так, лексична складова імпресивного мовлення у дітей з нормотиповим розвитком забезпечується завдяки: 1) стабілізації слухового сприймання (проявляється у розвитку фонематичного розрізнення звуків); 2) сформованості розуміння різних рівнів лексичних узагальнень (категоріальних, контекстуально зумовлених) на основі слів з різним типом значень (конкретні та збірні); 3) розумінню лексико-семантичних мовних явищ (багатозначність, синонімія); 4) розумінню дериваційного значення слів (іменників на позначення

зменшувально-пестливих форм, дитинчат тварин, дієслів віддієслівного творення); 5) прогнозуванню на лексико-фонологічному рівні; 6) смислового контролю на лексичному рівні.

Функціонування лексичної складової експресивного мовлення у дітей з нормотиповим розвитком забезпечується: 1) сформованістю різних рівнів лексичних узагальнень (категоріальних і контекстуально зумовлених) на основі слів із різним типом значень; 2) засвоєнням системи морфологічного словотворення; 3) сформованістю смислового контролю; 4) прогнозуванням на лексико-синтаксичному рівні [3, с. 2-9].

Проблема лексичного розвитку дошкільників з загальним недорозвитком мовлення (далі ЗНМ) була предметом спеціальної уваги науковців у галузі логопедії (Є. Соботович, Ю. Рібцун, Л. Трофименко, О. Олефір, О. Мілевська, О. Ткач та ін.). На переконання вчених, у дошкільників з ЗНМ спостерігаються диспропорційний розвиток імпресивного та експресивного мовлення, значні відставання у мовленнєвому розвитку в цілому і у засвоєнні лексичного компоненту семантики, зокрема [2, с. 27]. Так, дослідження лексичного розвитку дітей з ЗНМ, які досягли гіперсензитивного періоду в опануванні словника (четвертий рік життя), дозволили науковцям виявити низку особливостей стосовно механізмів засвоєння і використання лексики цими дітьми. Зокрема:

- найлегше дошкільники з ЗНМ опановують *категоріальне* значення іменників та дієслів; засвоєння категоріального значення прикметників викликає певні утруднення, що здебільшого пов'язано з недостатньою сформованістю зорової уваги, яка є базовою для фіксації зовнішніх ознак предметів навколишнього;

- розуміння *контекстуального* значення є важчим, порівняно з розумінням категоріального; особливо складно дошкільникам з ЗНМ оперувати контекстуальним значенням прикметників, незначно кращими є ці уміння щодо іменників та дієслів; ці особливості науковці пояснюють недостатнім рівнем сформованості у цих дітей слухової уваги, здатності утримувати в пам'яті незнайоме слово в умовах контексту, здійснювати зоровий контроль;

- серед лексико-семантичних мовних явищ більш доступною дошкільникам з ЗНМ є *багатозначність* іменників (навіть не знаючи назв зображених предметів (*парасолька, кошик*), діти загалом можуть показати частини (*ручка*)); багатозначність дієслів цим дітям менш доступна (краще визначають дії предметів, які близькі до їх досвіду); такі труднощі в подальшому гальмують розвиток умінь лексичної сполучуваності. Опанування дошкільникам з ЗНМ синонімічних та антонімічних значень слів корелює з уточненням предметної співвіднесеності слова в результаті його використання в різних ситуаціях [2].

Л. Трофименко зазначає, що труднощі засвоєння словника дошкільниками з ЗНМ певною мірою пов'язані зі специфічними особливостями звукової системи мовлення, а саме: недосконалість моторних координацій органів артикуляції, недоліки слухового сприймання і контролю дітей за еталонним мовленням дорослих у порівнянні зі своїм власним призводять до того, що порушується стабілізація звукового образу слів і, відповідно, дитина засвоює спотворені, деформовані слова [4, с. 22-30].

Серед особливостей лексичного розвитку дошкільників з ЗНМ науковці (Л. Трофименко, Є. Соботович, Ю. Рібцун, О. Мілевська, Г. Грибань, О. Ткач та ін.) виокремлюють недостатню сформованість узагальненого лексичного значення цілого ряду слів, що утруднює співвіднесення їх з певними логічними категоріями на основі виділення загальної семантичної ознаки. Л. Трофименко вказує на порушення у засвоєнні цими дітьми лексичної семантики прикметників, що позначають особистісні якості; іменників, що є узагальненим

найменуванням осіб з характерними ознаками; дієслів, що позначають стан почуттів, переживань (утішати, турбуватися) [5, с. 13-15].

Окремі дослідження (О. Мілевська, Г. Грибань та ін.) висвітлюють особливості засвоєння дошкільниками з ЗНМ дієслівної лексики. Це пропуски дієслів у словосполученнях і реченнях; жестові заміни дієслівних лексем; змішування значень дієслів за функціональною чи фонетичною ознакою; недоліки розрізнення дієслівної семантики. Відповідно, мовлення дитини втрачає змістовність, смислову наповненість [1, с. 108].

Висновки. Розвиток лексичного компоненту мовлення у дошкільників з ЗНМ відзначається специфічними труднощами опанування контекстуального значення прикметників, багатозначності дієслів, лексичної семантики синонімів іменників і прикметників, та, особливо, антонімів-дієслів. Окреслені особливості повинні бути враховані під час розроблення методичних матеріалів логокорекційної роботи з цими дітьми.

Список використаних джерел:

1. Мілевська О. П. Психолінгвістичні аспекти формування дієслівної лексики у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення. мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. 2022. № 20. С. 103–111.
2. Рібцун Ю. В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку з ЗНМ: програмно-метод. комплекс. Київ: Освіта України, 2011. С. 17–27.
3. Соботович Є. Ф. Критерії оцінювання мовленнєвого розвитку дитини (у його лексичній ланці) на різних вікових етапах. *Дефектологія*. 2003. № 2. С. 2–9.
4. Трофименко Л. І. Формування лексико-граматичної сторони мовлення у дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення: дис... канд. пед. наук. 13.00.03. Київ, 2004. С. 22–30.
5. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ: прогр.-метод. комплекс. Київ, 2013. С. 13–15.

Отримано: 21.11.2024

Наталія РОМАНИШИН,

здобувачка вищої освіти третього рівня 2 року навчання спеціальності 016 Спеціальна освіта

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-6829-7352>

ДЕТЕРМІНАНТИ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ

У статті висвітлено детермінанти комунікативної компетентності молодших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення. Проаналізовано значення соціальних, органічних, центральних та периферичних факторів які обумовлюють формування комунікативної компетентності у молодших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення.

Ключові слова: комунікативна компетентність, молодший дошкільний вік, загальний недорозвиток мовлення, детермінанти.

Актуальність теми. Комунікативна компетентність є однією з провідних компетентностей особистості, яка обумовлюється соціальною взаємодією та залежить від індивідуальних особливостей комуніканта. І, хоч провідними засобами даної компетентності є вербаль-

ні, формування комунікативних умінь відбувається задовго до появи перших слів та детермінується рядом факторів та причин.

Мета статті: проаналізувати детермінанти комунікативної компетентності молодших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення.

Виклад основного матеріалу. У дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців, питання умов формування комунікативної компетентності розглядається різноаспектно.

Так, науковці А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Пироженко, А. Banaszkiwicz, М. Belinchon, J. Cieszyńska, М. Gullberg, К. Kaczorowska-Bray, L. Kaczmarek, М. Korendo, А. Lasota, Е. Murrillo, Р. Perniss, К. Rohlfing, Е. Stecko, В. Winczura, М. Zaręmbina та ін. досліджували онтогенетичні аспекти становлення комунікативно-мовленнєвої діяльності у дітей. В своїх дослідженнях вчені детально охарактеризували етапи долінгвального періоду, з притаманними йому невербальними засобами комунікації, та визначили основну умову становлення комунікативної потреби на ранніх етапах розвитку, це – тісна взаємодія матері з дитиною, в процесі якої відбувається «...формування типових соціальних моделей, стандартизованих форм взаємодії...» [4, с. 59].

Ph. Drash та R. Tudor, досліджуючи причини порушення формування мовлення у дітей за відсутності неврологічних, генетичних та органічних чинників, розглянули шість детермінант в основі яких взаємовідносини у сім'ї, соціальні та культурні умови виховання. Також автори розглядають поєднання органічних факторів, наприклад, втрата слуху, астма чи хворобливість дитини та зміну поведінки батьків у відповідь на такі обставини.

Тож, родина, виконуючи роль мікро-соціуму, детермінує перший комунікативний досвід та поведінку дитини, тим самим створює умови для формування провідних, вербальних засобів комунікативної компетентності. Так, згідно з І. Мартиненко, «оволодіння мовленням і розвиток діяльності спілкування є взаємообумовленими процесами упродовж усього періоду раннього і дошкільного віку» [4, с. 46]. Саме у молодшому дошкільному віці відбувається розширення соціального досвіду, де від попередньо сформованих комунікативних умінь та навичок залежить адаптація та розвиток усіх компетенцій дитини: емоційних, когнітивних, вольових психічних процесів [1, с. 5].

Аналіз етапів розвитку як невербальних так і вербальних комунікативних навичок у дітей, що розвиваються типово, дає можливість сформулювати критерії оцінки дизонтогенезу комунікативно-мовленнєвого розвитку. Особливого значення комунікативні вміння набувають у ситуації розширення соціальної взаємодії та за відсутності сформованих вербальних засобів спілкування, що характерно молодшим дошкільникам з загальним недорозвитком мовлення.

Згідно з І. Брушневською та Ю. Рібцун, комунікативну компетентність дошкільників із ЗНМ характеризують «наявні складні варіативні поєднання порушень пізнавального і мовленнєвого розвитку», причинами яких дослідниці вбачають органічну недостатність роботи ЦНС [3, с. 7]. Такий погляд на порушення формування вербального мовлення у дітей після трьох років поділяють зарубіжні дослідниці G. Jastrębowska та J. Cieszyńska-Rożek.

Так, G. Jastrębowska підкреслює, що «порушення мовлення – є важливою, але тільки однією з багатьох можливих причин порушення мовленнєвої комунікації...» та зауважує, що «затримка формування мовленнєвих компетенцій та/або низький рівень реалізаційної ефективності (що розуміються як труднощі в реалізації словесних виразів) у дітей старше 3 років, не можна розглядати як сповільнений темп дозрівання нервової системи чи індивідуальний

темپ розвитку дитини. В переважній більшості таких випадків причиною порушення мовленнєвого розвитку є підґрунтя патологічне» [8, с. 82-89].

Ж. Cieszyńska-Rożek наголошує на тісному взаємозв'язку у формуванні мовленнєвої системи, когнітивної та фізичної, зазначаючи, що «мовна система базується на розвитку когнітивних і фізичних функцій, водночас впливаючи на їхню подальшу еволюцію» [6, с. 26]. Дослідниця є прихильницею нейробіологічного підходу до корекції порушень мовленнєвої комунікації, відповідно до якого вважає за доцільне дотримуватися стимуляції всіх сфер пізнавального та фізичного розвитку [6, с. 33].

Аналізуючи детермінанти комунікативної компетентності молодших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення важливо відзначити біологічні умови, а саме: центральні та периферичні механізми нервової системи. Так, Е. Stecko розглядаючи умови формування мовлення зазначила, що «кожне вміння залежить від зрілості та готовності нервової системи до опанування ним» [10, с. 22]. Вітчизняні дослідники С. Миронова, О. Гаврилов та М. Матвєєва визначили, що «розвиток мовлення відбувається за умов збереженої центральної нервової системи дитини, аналізаторних систем та достатнього рівня мовленнєвого спілкування дорослих з дитиною» [5, с. 28].

Розвиток нейронаук та результати досліджень у галузі нейробіології підтверджують тісний зв'язок між формуванням мовлення, як провідного засобу комунікативної діяльності, та «церебральними механізмами, які лежать в основі його організації» [9, с. 132]. Досліджуючи нейропсихологічний та нейролінгвістичний підхід до порушень формування мовлення, дослідниці М. Pačalska, G. Jastrębowska, M. Lipowska, A. Pufal зазначили, що «правильний розвиток мови та мовлення залежить від ряду різних факторів, де важливу роль відіграє відповідний рівень психомоторних функцій, це означає, що існує тісний взаємозв'язок між розвитком когнітивних, емоційно-мотиваційних, виконавчих процесів і розвитком мови та мовлення» [9, с. 132].

Висновки. Отже, перший соціальний досвід який отримує дитина в процесі спілкування з матір'ю та родиною, детермінує формування комунікативної потреби та формує перші навички комунікативної компетентності. Аналізуючи детермінанти комунікативної компетентності молодших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення важливо спростувати наявність органічних уражень центральної нервової системи та порушень у функціонуванні периферичної.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. 2021. 38 с. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/doshkilna-osvita-2/bazoviy-komponent-doshkilnoi-osviti-v-ukraini>
2. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років: монографія. 2-ге вид. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2010. 374 с.
3. Брушневська І. М. Рібцун Ю. В. Комунікативний компонент мовленнєвої діяльності у дітей: методика формування: навч-метод. посіб. для роботи з дітьми з порушенням мовлення. Запоріжжя: ЛПКС, 2020. 127 с.
4. Мартиненко І. В. Особливості комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення: монографія. Київ: ДІА, 2016. 304 с.
5. Миронова С.П., Гаврилов О. В., Матвєєва М. П. Основи корекційної педагогіки: навч. посіб. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка, 2010. 117 с.

6. Cieszyńska-Rożek J. Terapia neurobiologiczna zaburzeń komunikacji językowej. W: M. Michalika (red.), *Nowa Logopedia. Biologiczne uwarunkowania rozwoju i zaburzeń mowy*: monografia. Kraków: Collegium Columbinum, 2011. T. 2. S. 25-35.
7. Drash P. W., & Tudor R. M. A standard methodology for the analysis, recording, and control of verbal behavior. *The Analysis of verbal behavior*. 1990. 9. 49–60. DOI: <https://doi.org/10.1007/BF03392860>
8. Jastrębowska G. Zaburzenia rozwoju mowy i języka – ustalenia terminologiczne. *Polska Akademia Nauk*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2005. S. 82-93.
9. Paçhalska M., Jastrębowska G. Lipowska M., Pufal A. Specific Language Impairment: neuropsychological and neurolinguistic aspects. URL: https://www.researchgate.net/publication/237043708_Specific_language_impairment_Neuropsychological_and_neurolinguistic_aspects
10. Stecko E. *Zapiski z pracy logopedy*. Warszawa: ES, 2012. 198 s.

Отримано: 17.11.2024

Андрій СЕМЕНЕЦЬ,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання
спеціальності 016 Спеціальна освіта

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-5849-9592>

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУПРОВОДУ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З ПОСТТРАВМАТИЧНИМ СТРЕСОВИМ РОЗЛАДОМ

Розглядається проблема супроводу здобувачів вищої освіти з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР). Відзначено складність діагностування ПТСР, недостатню обізнаність здобувачів освіти про власний стан та страх перед стигматизацією, що ускладнює своєчасне звернення за допомогою. Розглянуто важливість підготовки викладачів і персоналу закладів вищої освіти, а також необхідність впровадження програм психоосвіти та створення травмоінформованого середовища.

Ключові слова: посттравматичний стресовий розлад, ПТСР, здобувачі вищої освіти, психолого-педагогічний супровід, діагностування, травмоінформоване середовище.

В умовах сучасних викликів, зокрема війни в Україні, проблема супроводу здобувачів освіти з ПТСР набуває особливої важливості. ПТСР є психічним розладом, який виникає внаслідок травматичних подій і впливає на емоційний стан, соціальні стосунки та діяльність здобувача освіти. Однак важкість діагностування ПТСР і низький рівень усвідомлення цього стану серед самих здобувачів освіти створюють додаткові проблеми для своєчасного надання підтримки. В багатьох випадках здобувачі освіти не здогадуються про наявність ПТСР, або не звертаються за допомогою до спеціалістів через страх стигматизації, це вимагає від закладів освіти особливої уваги до здобувачів освіти з потенційними ознаками ПТСР з метою забезпечення їм відповідного супроводу.

Мета дослідження полягає у визначенні основних проблем супроводу здобувачів освіти з ПТСР, у тому числі в ситуаціях, коли розлад не діагностовано, та розробка рекомендацій для покращення системи підтримки таких осіб.

Однією з основних проблем супроводу здобувачів вищої освіти з ПТСР є складність його діагностування, так як у багатьох випадках особи не усвідомлюють, наявність у них ПТСР, оскільки симптоми з'являються поступово або маскуються звичайним стресом чи втомою.

ПТСР може виникнути у осіб, які пережили травматичну подію, таку як стихійне лихо, серйозна аварія, терористичний акт, війна, звалтування або яким загрожує смерть, сексуальне насильство або серйозні травми [1; 2; 3].

Цей розлад характеризується ворожим або підозрілим ставленням до навколишнього, соціальної самоізоляції, почуттям порожнечі і безвиході, стійким відчуттям «перебування на межі» [4].

Потерпілими ПТСР можуть бути не тільки безпосередньо травмовані люди, а й очевидці подій, що відбуваються, родичі, рятувальники, медичний персонал, пожежники, стаючи прихованою жертвою під час надання допомоги при катастрофах. Проте не у всіх суб'єктів які пережили вплив одного і того ж стресової події розвивається ПТСР [1; 4].

З симптомами ПТСР часто пов'язані тривожність і депресія, і не рідкістю є ідеї суїциду. Появі симптомів розладу передують латентний період після травми, що може тривати від декількох тижнів до декількох місяців [5].

Страх осуду, чи необізнаність із симптомами ПТСР може стримувати здобувачі освіти від звернення про допомогу. Через що вони потребують підтримки у освітньому процесі навіть без наявності відповідного діагнозу.

Також такі особи уникають звернення до психологів через страх перед стигматизацією. Що, в свою чергу, підсилює їхнє почуття ізоляції, знижує рівень довіри до освітньої системи та створює бар'єри для отримання допомоги. Відсутність спеціалізованих програм у багатьох навчальних закладах означає, що здобувачі освіти, навіть усвідомлюючи свої проблеми, не завжди мають доступ до належних послуг.

Для надання ефективної підтримки здобувачам освіти з ПТСР, навіть якщо розлад не діагностовано, важливо реалізувати системний підхід. Який включає:

- розробку навчальних програм для викладачів щодо розпізнавання потенційних ознак ПТСР;
- розробку універсальних методик психологічної підтримки та проведення регулярних психоосвітніх заходів [3].

Психоосвіта допомагає підвищити рівень обізнаності серед здобувачів освіти про можливі прояви ПТСР, мотивує їх звертатися за допомогою і сприяє розвитку навичок саморегуляції.

Важливим також є створення умов, за яких здобувачі освіти зможуть анонімно звернутися за порадою та отримати необхідну допомогу. Це зменшує страх стигматизації та підвищує довіру до систем підтримки у закладі освіти.

Таким чином можна констатувати, що супровід здобувачів вищої освіти з ПТСР ускладнюється тим, що розлад може бути не діагностованим і залишатися непоміченим для самої людини. Це підвищує необхідність створення умов, у яких здобувачі освіти отримують підтримку незалежно від наявності офіційного діагнозу. Підготовка викладачів, запровадження психоосвітніх програм, створення травмоінформованого середовища та доступних умов для звернення за допомогою є ключовими елементами ефективного супроводу.

Список використаних джерел:

1. Гайдабрус А. В. Комплексний посттравматичний стресовий розлад у учасників бойових дій в зоні операції об'єднаних сил у ракурсі одинадцятої редакції міжнародної класифікації хвороб. *Психіатрія, неврологія та медична психологія*. 2019. Вип. 11. С. 19-24.
2. Ладик-Бризгалова А. К. Посттравматичні психічні розлади в учасників антитерористичної операції: діагностика, клініка, терапія: автореф. дис... канд. мед. наук: 14.01.16. Київ: Укр. НДІ соц. і суд. психіатрії та наркології., 2017. 19 с.
3. Посттравматичні стресові розлади: діагностика, лікування, реабілітація: методичні рекомендації / уклад.: Волошин П.В., Шестопалова Л.Ф., Підкоритов В.С. та ін. Харків, 2002. 47 с.
4. Цокота В. Р. Перспективи експозиційної терапії у віртуальній реальності для лікування посттравматичних стресових розладів. *Проблеми екстремальної та кризової психології*: зб. наук. праць. Харків: НУЦЗУ, 2016. Вип. 20. С. 296–305.
5. Brewin C. R. Risk factor effect sizes in PTSD: what this means for intervention. *J Trauma Dissociation*. 2005. 6(2). P. 123-130.

Отримано: 20.11.2024

Сергій СТАРИК,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання

спеціальності 016 Спеціальна освіта

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-6972-0776>

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДТРИМКИ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Стаття присвячена одній з актуальних проблем підтримки інклюзивного навчання засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Розглядаються основні групи інформаційно-комунікаційних технологій та шляхи використання інформаційно-комунікаційних технологій в інклюзивній освіті.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, інклюзивне навчання, діти з особливими освітніми потребами.

Актуальність теми. Широке використання інформаційно-комунікаційних технологій сприятиме ефективній взаємодії всіх учасників освітнього процесу, оновленню методів, моделей і змісту навчання, розвитку рівних можливостей для всіх категорій населення, зокрема і учнів з особливими освітніми потребами.

Мета публікації. Аналіз та узагальнення результатів дослідження щодо особливостей застосування інформаційно-комунікаційних технологій для навчання учнів з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливості застосування інформаційно-комунікаційних технологій для підтримки інклюзивного навчання в своїх працях розкривали такі вчені, як В. Григорович (використання технології «Семантичний Веб»), А. Демчук (математичне та програмне забезпечення подання відеоконтенту для осіб з порушенням зору),

Ю. Запорожченко (використання засобів ІКТ), Ж. Матюх (використання мультимедійних технологій) та інші [2- 5].

Узагальнивши дані Н. Горішна, В. Пасічник, Т. Шестакевич та ін. виділили основні групи інформаційно-комунікаційних технологій, що можна використовувати для здійснення супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання [1, с. 31; 6, с. 173]:

- технології загального призначення (мультимедійні навчальні середовища, онлайн-ресурси, мобільні застосунки та ін.);
- технології спеціального призначення (спеціалізовані програми для дітей з різними порушеннями психофізичного розвитку);
- технології комунікаційного супроводу (комп'ютерні тренажери для вивчення жестової мови, системи альтернативної комунікації та ін.);
- інформаційно-технологічні засоби доступу (читачі екрану, нотатники та дисплеї, які працюють зі шрифтом Брайля, принтери для незрячих, засоби запису та субтитрування, технології комунікаційного супроводу та інформаційно-технологічні засоби доступу та ін.).

С. Чупахіна вивчаючи питання доцільності використання ІКТ, як засобу підтримки інклюзивного навчання виокремила такі технології [8]:

- стандартні технології – персональні комп'ютери (настільні ПК, переносні ПК (ноутбуки, нетбуки), планшетні ПК (планшети) тощо) з вбудованими функціями налаштування для осіб з ООП;
- доступні формати даних, або альтернативні формати, наприклад, HTML;
- DAISY – стандарт цифрового формату для запису цифрових аудіо книг (digital talking books); брайлівські принтери, дисплеї тощо;
- асистивні (допоміжні) технології – слухові апарати, пристрої для читання з екрану, клавіатури зі спеціальними можливостями, системи альтернативної комунікації тощо.

Ю. Носенко описує основні шляхи використання інформаційно-комунікаційних технологій в інклюзивній освіті, що залежить від мети, а саме [7, с. 27-28]:

- компенсації (використання інформаційно-комунікаційних технологій як технічної допомоги, підтримки, часткової компенсації чи заміщення відсутніх природних функцій, що дозволяє учням з особливими освітніми потребами повноцінно залучатись до процесів спілкування та взаємодії);
- комунікації (допоміжні прилади й програмне забезпечення, альтернативні форми зв'язку, що полегшують чи уможливають комунікацію у більш зручний спосіб, специфічний для кожного виду функціонального обмеження);
- дидактичного засобу (сприяють диференціації, задоволенню індивідуальних потреб, особистісному розвитку дітей з особливими освітніми потребами, розкриттю їхніх здібностей, повноцінній інклюзії, включенню в освітнє й суспільне середовище).

Висновки. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчанні дітей з особливими освітніми потребами сприятиме покращенню якості освіти дітей, зокрема підвищить мотивацію до навчання, сприятиме розвитку творчості. Перспективами подальших

досліджень є питання впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в роботі педагога з дітьми з інтелектуальними порушеннями, на базі різних установ.

Список використаних джерел:

1. Горішна Н. М. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні дітей з особливими освітніми потребами: переваги та обмеження. *Практичні комунікаційні кейси в інклюзивному освітньому середовищі: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (22 листопада 2019 р.). Київ: Київський університет ім. Б. Грінченка, 2019. С. 27–39.
2. Григорович В.Г. Семантичний Веб: інформаційно-комунікаційна складова соціальної адаптації. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Інформаційні системи та мережі*. 2014. № 805. С. 87-95.
3. Демчук А. Б. Математичне та програмне забезпечення подання відеоконтенту для осіб з вадами зору: дис. канд. техн. наук: 01.05.03. Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2015. 200 с.
4. Запорожченко Ю. Г. Використання засобів ІКТ для підвищення якості інклюзивної освіти. *Інформаційні технології в освіті: зб. наук. праць*. Херсон, 2013. № 15. С. 138–145.
5. Матюх Ж. В. Проблеми та перспективи впровадження мультимедійних технологій в інклюзивну дошкільну освіту. *Нові технології навчання: наук.-метод. зб. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України*. Київ. 2016. Ч. 1. С. 65–69.
6. Пасічник В. В., Шестакевич Т. Інформаційні та комунікаційні технології інклюзивного навчання в Україні. *Інноваційні комп'ютерні технології у вищій школі: матеріали 9-ої науково-практичної конференції*. Львів: Видавництво Наукового товариства ім. Шевченка, 2017. С. 171–176.
7. Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання: навчальний посібник / А. В. Гета, В. М. Заїка, В. В. Коваленко та ін.; за заг. ред. Ю. Г. Носенко. Полтава: ПУЕТ, 2018. 261 с.
8. Чупахіна С. Теоретичні засади ІТ-підтримки інклюзивного навчання молодших школярів з особливими освітніми потребами. *Освітній простір України*. 2019. Вип. 16. С. 214-226.

Отримано: 20.11.2024

Владислав ВЕТОШКІН,
*здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання
спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура)*
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-7341-949X>

ЗНАЧЕННЯ ШКІЛЬНОЇ СЕКЦІЇ З БОКСУ У РОЗВИТКУ РУХОВИХ ЯКОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ

Розвиток рухових навичок відіграє ключову роль у фізичному, соціальному та психологічному розвитку дітей. Останні реформи в українській системі освіти спрямовані на покращення фізичного розвитку та рухової активності учнів через позаурочні заходи та спортивні секції. Зокрема, шкільні секції з боксу сприяють всебічному розвитку рухових якостей і підготовці до участі в фізкультурно-оздоровчих заходах, таких як учнівські ліги «Здорова Україна».

Ключові слова: фізичне виховання, підлітки, шкільна спортивна секція, рухові якості, позаурочні форми, учнівські ліги «Здорова Україна».

Актуальність теми. Правильний розвиток рухових навичок вважається важливим для фізичного, соціального та психологічного розвитку дітей. Існують докази численних переваг для здоров'я, яких можна досягти, покращуючи рухові навички. Було показано, що добре розвинені рухові навички впливають на стан серцево-легеневої системи і масу тіла, що вказує на той факт, що своєчасний розвиток рухових навичок може мати важливі переваги для здоров'я [3].

Останні реформування системи освіти української школи були зосереджені на покращенні фізичного розвитку та рухової активності здобувачів освіти. Одним з положень реалізації концепції розвитку щоденного спорту в закладах освіти стало вдосконалення методики проведення позаурочних заходів з фізкультури та оздоровчого спрямування, таких як шкільні учнівські ліги програми «Здорова Україна», а також організацію занять у спортивних гуртках, секціях та групах загальної фізичної підготовки [1; 2].

Мета публікації – з'ясувати, опрацювавши сучасну наукову літературу у сфері шкільного фізичного виховання, значення функціонування шкільної секції з боксу на розвиток рухових якостей, з метою підготовки до участі в учнівських лігах «Здорова Україна».

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно літературних джерел, дослідження проведені Волковим Л.В., Круцевичем Т.Ю., Платоновим В.М. та Кузьменко І.О. показали що розвиток рухових якостей, таких як сила, швидкість, витривалість, спритність та гнучкість, необхідні для повноцінного розвитку, як психічного, так і фізичного здоров'я підлітків, якого можна досягти за рахунок впровадження спортивно-орієнтованих форм організації занять [4].

В останні роки, за результатами досліджень Віхора В.І., Базилевича Н.О., Тонконога О.С. та Юрченка І.В., різні види єдиноборств, зокрема бокс, стали дуже популярними серед підлітків. Відзначається, що заняття боксом ефективно розвивають усі види рухових якостей у молоді, а також позитивно впливають на такі когнітивні функції, як дисциплінованість, цілеспрямованість та впевненість [5].

Для систематичних занять боксом, підліток повинен розвивати не тільки техніко-тактичні навички, але і рухові якості, такі як координація, гнучкість, витривалість, швидкість і сила. Розвиток таких основних фізичних якостей, робить бокс важливим інструментом формування здоров'я і рухових навичок дітей шкільного віку [7].

Швидкість є одним з ключових аспектів у боксі, так як вона визначає здатність спортсмена виконувати рухи швидко і точно. Ця якість залежить від високої рухливості нервово-м'язових процесів, що забезпечує миттєву реакцію на дії супротивника. У боксі вимоги до комплексної реакції дуже високі, оскільки це надзвичайно швидкий і динамічний вид спорту. Точність і швидкість реакції на рухомий об'єкт покращуються з досвідом і тренуваннями, що дозволяє боксеру краще реагувати на дії суперника [6; 7].

Сила спортсмена багато в чому залежить від рівня розвитку м'язової системи, і зазвичай м'язи розвинені нерівномірно: міцнішають ті, які піддаються більшому навантаженню в повсякденному житті і під час тренувань. Оскільки прояв сили в боксі має різні форми (вибухова, швидка, повільна сила), то для розвитку кожного виду сили боксер повинен використовувати відповідні засоби і методи. Основну увагу слід приділяти тим видам сили, які найбільше відповідають індивідуальним особливостям спортсмена [4;6].

Витривалість також відіграє ключову роль у боксі, оскільки вона визначає здатність боксера підтримувати високий темп тренування. Витривалий боксер може вести бій від початку до кінця, зберігаючи швидкість, частоту технічних дій, маневреність, а також успішно реалізовуючи тактичні плани. Високі функції органів і систем, що забезпечують споживання кисню та його ефективне використання, є запорукою розвитку витривалості. Правильне дихання під час тренування створює всі необхідні умови для підтримки витривалості на високому рівні, що робить його однією з найважливіших складових боксерської майстерності [5; 6].

Гнучкість, яка визначається як здатність виконувати рухи з великою амплітудою, є важливим аспектом тренувального процесу. Хоча діапазон рухів у боксі зазвичай невеликий, вправи на гнучкість необхідні для зміцнення зв'язок, м'язів і суглобів, підвищення їх еластичності та запобігання м'язовим травмам. Коли м'язи добре розтягнуті, вони мають більшу рухливість у суглобах і менший опір з боку м'язів-антагоністів [4].

Спритність визначається як здатність швидко і винахідливо обирати потрібні рухи, координувати свої дії, точно вирішувати раптові рухові завдання. В його основі лежить моторика рухових навичок [5]. Боксер, який володіє спритністю, вміло вибирає момент і місце для застосування рішучих дій, використовує захисні рухи для контратак і ухиляється від атак суперника, залишаючись невразливим. Чим більше в арсеналі боксера технічних прийомів, тим легше він адаптується до нових рухових ситуацій під час бою, що підвищує його спритність [6].

Шкільна секція з боксу виконує кілька ключових функцій: вона забезпечує учнів базовими знаннями і навичками у спортивній діяльності, необхідними для успішних виступів на будь-яких спортивних змаганнях, а також сприяє загальному фізичному і психологічному розвитку учнів. Підготовка до участі в спортивних лігах «Здорова Україна» включає спеціалізовану підготовку для перспективних учнів. Це інтенсивні тренування, вдосконалення техніко-тактичних навичок, а також активна участь у спортивно-масових заходах [1; 2; 5].

Висновки:

1. В останні роки заняття боксом здобули популярність серед молоді, оскільки ефективно розвивають основні рухові якості та позитивно впливають на когнітивні функції, такі як дисциплінованість, цілеспрямованість і впевненість.
2. Розвиток швидкості, сили, витривалості, гнучкості і спритності в ході занять боксом в шкільній секції, може позитивно відзначитись на фізичному та психологічному розвитку учнів, а також сприятиме їх участі у шкільних змаганнях, таких як учнівські ліги «Здорова Україна».

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Концепції розвитку щоденного спорту в закладах освіти: Наказ МОН від 27.10.2021 № № 1141/4088.
2. Всеукраїнський методологічний семінар «Учнівські ліги «Здорова Україна» в закладі освіти». URL: <https://imzo.gov.ua/2022/10/26/48595/>
3. Бахчанян Г. С. Мотивація інтересу до занять фізичною культурою і спортом. *Педагогіка і психологія*, 1998. № 4. С.41-47.
4. Вихор В. Удосконалення фізичної підготовки студентів засобами боксу. *Педагогічні технології навчання фізичної культури*. Київ: Освіта, 2011. С. 67-74.
5. Волков Л. В. Теорія и методика дитячого та юнацького спорту. Київ: Освіта України, 2016. 464 с.
6. Кузьменко І. О. Розвиток фізичних якостей школярів старших класів. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2017. № 10. С. 270-279.
7. Лахно С. В., Шинкарьов С. І. Методика розвитку швидко-силових здібностей у боксі. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2013. № 2 (251), Ч. II. С. 155-160.

Отримано: 23.11.2024

В'ячеслав ГАВРИЛЮК,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-0923-7530>

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ МОТИВАЦІЇ УЧНІВ ШКОЛИ ДО ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ

Інформаційні технології все більше інтегруються у фізичне виховання, підвищуючи популярність методів денної фізичної активності серед молоді. Зростання використання інтернету та онлайн-навчання, викликаного COVID-19, підкреслює необхідність впровадження сучасних технологій у сферу фізичного виховання. Застосування ІКТ разом з традиційними методами може підвищити мотивацію та когнітивні здібності учнів.

Ключові слова: фізична активність, мотивація, змішане навчання, інформаційно-комунікаційні технології, підлітки.

Актуальність теми. Фізичне виховання є однією зі сфер, де інформаційні технології все більше інтегруються в освітній процес. Методи підвищення денної фізичної активності з використанням технологій стають все популярними серед підростаючого покоління. Крім того, у

світі, де сидячий спосіб життя стає все більш поширеним, питання розробки сучасних методів формування мотивації до фізичної активності є актуальним напрямком досліджень [1; 2].

Зростання використання інтернету та його великої кількості освітніх інструментів, а також масового поширення онлайн-навчання, зокрема викликаного COVID-19, сприяють необхідності впровадження сучасних технологій в освітні програми, в тому числі, і у сфері фізичного виховання. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій разом з традиційними методами фізичного виховання, може мати позитивні сторони, які сприяють підвищенню мотивації та розвитку когнітивних здібностей учнів у освітньому процесі [2; 3; 6].

Мета публікації – дослідити, на основі наявних наукових досліджень, роль впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в процес фізичного виховання на формування мотивації учнів школи до фізичної активності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Багато досліджень показали, що використання змішаного підходу до освітнього процесу може допомогти учням у навчанні. Змішане навчання спрямоване на вибіркоче об'єднання різноманітних методів очного та дистанційного навчання, освітніх підходів та практик викладання, залежно від потреб кожної навчальної групи чи команди, щоб отримати найкращий можливий результат. Поєднання очного навчання з можливостями, які надають освітні інформаційно-комунікаційні технології, є відносно новою моделлю, яка недостатньо досліджена щодо переваг та рівня ефективності в початковій та середній освіті [4; 5].

Використання нових технологій у фізичному вихованні може спрацювати як стимулятор і покращити мотивацію та успішність учнів, особливо в темах академічного характеру. Незважаючи на те, що ці технології не є заміною традиційного викладання, вони, однак, можуть зробити навчальний процес більш привабливим, тоді як впровадження сучасних аудіо-візуальних матеріалів у фізкультуру може викликати інтерес до навчання в учнів, підвищити їхній ентузіазм і покращити якість навчання [1; 5]. Наукова точність викладання також посилюється, допомагаючи вчителям легше акцентувати увагу на головному, що економить час. Школярі також стають центром навчального процесу і перетворюються з пасивних на активних учнів. Мотивація до участі підвищується, і в той же час їх продуктивність у руховій діяльності також може продемонструвати покращення [4; 6].

Подібним чином вчителі також можуть надавати більше навчальних ресурсів і перевіряти домашнє завдання учнів через онлайн-платформу. Крім того, використовуючи медійні мережі, учні можуть вивчати різноманітні цифрові ресурси через простий навчальний інтерфейс. Вчителі також можуть заздалегідь створювати та завантажувати текстові, аудіо, зображення, відео та анімаційні файли, пов'язані з курсом, на Інтернет-платформу, щоб учні могли навчатися відповідно до власного прогресу та темпу [2; 3; 5].

Такі технології можна використовувати для стимулювання інтересу до фізичного виховання, передачі та поширення знань серед молоді, перевірки рухів під час фізичних вправ для виявлення можливих помилок, покращення навичок фізичного виховання та спорту, а також для оцінки ефективності навчання [5].

Використання соціальних мереж, фітнес-додатків та платформ електронного навчання, що включають вікові та фізичні особливості учнів, можна використовувати для стимулювання інтересу до фізичного виховання. Широке поширення мобільних цифрових додатків і пов'язаних зі здоров'ям портативних пристроїв все більшою кількістю молодих людей

спрямовує нас до нових можливостей, які пропонують технології для підтримки та покращення здоров'я в довгостроковій перспективі, а не лише протягом періоду навчання. У майбутньому користування фітнес-додатками та соціальними мережами може стати методом мотивації, навчання та контролю фізичного виховання серед молоді, а вчителі-спеціалісти відіграватимуть важливу роль у моніторингу інформації [4; 6].

Зокрема, ІКТ можуть стати цікавим засобом для реалізації елементів асинхронного дистанційного навчання, оскільки технології полегшують модифікацію та зміну середовища навчання. Асинхронне дистанційне навчання може стати вагомим елементом у формуванні мотивації до фізичної активності. Під час нього навчальний процес відбувається як самостійна нелінійна динамічна система, що заохочує індивідуальне навчання та підтримує його дослідницький характер. Це може мати вагоме значення при виконанні домашніх дистанційних завдань або проєктів, коли учні беручи участь у різних процесах саморегуляції, таких як планування, управління часом, пошук підходящого місця для занять фізичними вправами та мотивація [2; 3; 5; 6].

Висновки:

1. Інтеграція інформаційних технологій у фізичне виховання стає все більш популярною серед молоді. Застосування ІКТ разом із традиційними методами навчання сприяє підвищенню технічної майстерності та когнітивних здібностей учнів. Використання мультимедійних ресурсів, соціальних мереж та фітнес-додатків не тільки покращує якість навчального процесу, але й стимулює інтерес учнів до фізичної активності.
2. Асинхронне навчання, що підтримується ІКТ, забезпечує індивідуальний підхід до навчання, розвиток компетентності та автономії, підвищуючи мотивацію та залученість учнів до фізичної активності. Це робить фізичне виховання більш ефективним та цікавим для сучасної молоді.

Список використаних джерел:

1. Каллаур Л. В. Застосування інформаційних технологій у фізичному вихованні школярів та студентів. *Науково-методичні основи використання інформаційних технологій в галузі фізичної культури та спорту*: зб. наукових праць. Харків: ХДАФК, 2018. Вип. 2. С. 43–48. URL: <http://journals.uran.ua/itfcs/article/view/132491>
2. Молчанюк В. А. Напрямки використання сучасних комп'ютерних технологій у фізичній культурі і спорті. *Інформаційні технології в освітньому процесі*: матер. наук.-практ. інтернет-конф. Чернігів: Чернігівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського, 14–20 грудня 2020 р.
3. Москаленко Н. В., Степанова Н. В., Власюк О. О., Шиян О. В. Інноваційні технології у фізичному вихованні школярів: навч. посіб. Дніпропетровськ: Інновація, 2011. 238 с.
4. Bailey, Richard, and Claude Scheuer. 2022. The COVID-19 Pandemic as a Fortuitous Disruptor in Physical Education: The Case of Active Homework. *AIMS Public Health*. 9 (2): 423–439. DOI: <https://doi.org/10.3934/publichealth.2022029>
5. Cojocaru, A.M.; Bucea-Manea-Țoniș, R.; Jianu, A.; Dumangiu, M.A.; Alexandrescu, L.U.; Cojocaru, M. The Role of Physical Education and Sports in Modern Society Supported by IoT—A Student Perspective. *Sustainability* 2022, 14, 5624.
6. Komar, J., Chow, J. Y., Kawabata, M., & Choo, C. Z. Y. Information and Communication Technology as an enabler for implementing Nonlinear Pedagogy in Physical Education: Effects on students' exploration and motivation. *Asian Journal of Sport and Exercise Psychology*, V. 2(1), 2022, p. 44–49.

Отримано: 20.11.2024

Володимир ГУТ,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання
спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-3869-1145>

ВИКОРИСТАННЯ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ АЕРОБНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Педагогіка поповнюється новими ідеями. Так, впровадження в практику моделі фізичного виховання учнів з широким використанням фізичних вправ аеробного спрямування, процедур загартування тіла, методики формування в учнів валеологічної свідомості, позитивної мотивації до систематичних занять фізичною культурою, спортом, до здорового способу життя, профілактики шкідливих звичок є актуальною.

Ключові слова: фізичне виховання, аеробіка, школа, інновації

Потреба в розробці та впровадженні в практику означених програм обумовлена тим, що в Україні останнім часом чітко визначилась негативна тенденція погіршення здоров'я підростаючого покоління. Так, ряд відомих учених наводять дані наукових досліджень про те, що 70-80% учнів загальноосвітніх шкіл мають низький рівень розвитку рухових здібностей та певні відхилення в стані здоров'я [3].

Аналіз чинників, що обумовлюють виникнення в учнів різних патологічних станів, свідчить про неефективне фізичне виховання в школі та за місцем проживання, низький рівень знань учнів у галузі фізичної культури й оздоровчих технологій, наявність негативної мотивації до систематичних занять фізичною культурою, відсутність піклування про свій здоровий спосіб життя, що є одним із потужних чинників низької фізичної підготовленості та порушення здоров'я людини [1; 2].

Фізичне виховання в навчально-виховній сфері, як складова частина загальної системи освіти, має закласти основи забезпечення та розвитку фізичного й психічного здоров'я, комплексного підходу до формування психологічної підготовленості учнів, свідомого залучення до активного життя й професійної діяльності [2].

Основною метою означених програм є відпрацювання дидактичних й інформаційних моделей такої роботи та педагогічної діяльності в закладах освіти, яка б сприяла удосконаленню фізичної підготовленості та збереженню й зміцненню здоров'я школярів та вчителів шляхом створення відповідного соціального та фізкультурно-оздоровчого середовища, розробки сучасних інноваційних систем фізичного виховання, фізкультурно-оздоровчих і спортивних технологій, цілеспрямованої роботи з формування валеологічної свідомості, здорового способу життя як абсолютної особистісно-соціальної цінності людини. Аналіз літературних джерел, практика викладання системи фізичного виховання учнів загальноосвітніх шкіл України свідчить про те, що в сучасній теорії та методиці фізичного виховання недостатньо розроблені наукові засади використання сучасних дуже привабливих вискоєфективних спортивних та фізкультурно-оздоровчих технологій (шейпінг, степ-аеробіка, фітбол-аеробіка та ін.) [4].

Актуальність проблеми розвитку й збереження здоров'я учнів загальноосвітніх шкіл України обумовила досить глибоке вивчення вченими різноманітних факторів, що негативно впливають на його основні параметри. Так ряд авторів наводять дані про те, що за останні роки тільки 10% учнів можна віднести до категорії здорових, а 90% страждають різноманіт-

ними захворюваннями і мають дуже низький рівень фізичного розвитку та рухової підготовленості [3]. В основних державних програмах, таких як „Фізичне виховання – здоров'я нації”, „Діти-інваліди” представлена низка факторів, що негативно впливають на здоров'я і рухові можливості учнів. Безсумнівно, і це підтверджують наукові дослідження, що основними з них є:

- наявність стійкої тенденції погіршення стану екології України;
- бойові дії на території України;
- вплив негативних наслідків аварії на Чорнобильській атомній електростанції;
- соціально-економічні проблеми, що обумовлюють виникнення стану хронічного стресу у дітей та дорослих;
- низький рівень культури, духовності і відповідальності суспільства, які обумовлюють зростання тютюнопаління, алкоголізму, наркоманії, токсикоманії, інфекційних захворювань, соціальної апатії як у дорослих, так і в дітей;
- нераціональне харчування, постійні проблеми з питною водою;
- погані умови побуту;
- нераціональні психоемоційні навантаження у школі, які обумовлюють виникнення гіподинамії, перенапруження зорового аналізатора, хронічну психічну втому;
- неефективна та застаріла система фізичного виховання учнів загальноосвітніх шкіл, практично повна відсутність використання сучасних оздоровчих технологій, таких як ритміка, степ-аеробіка, фітбол-аеробіка, данц-аеробіка.

Висновок. Отже, безсумнівно, що розробка та наукове обґрунтування фінансово маловитратної моделі фізичного виховання учнів з широким використанням фізичних вправ аеробного спрямування, процедур загартування тіла, методики формування в учнів валеологічної свідомості, позитивної мотивації до систематичних занять фізичною культурою, спортом, до здорового способу життя, профілактики шкідливих звичок є досить актуальною загальнонауковою, соціальною, педагогічною й психологічною проблемою.

Список використаних джерел:

1. Круцевич Т. Ю. Наукові основи фізичного виховання: Лекція для студентів, аспірантів та слухачів курсів підвищення кваліфікації, викладачів фізичного виховання. НУФВС України. Київ, 2011. 23 с.
2. Ровний А. С. Архітектоніка механізмів управління цілеспрямованою руховою діяльністю людини. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. Харків: ХДАФК, 2016. № 9. С. 105-108.
3. Стрикаленко Є. А., Стрикаленко А. Ю., Шалар О. Г., Шалар Г. П. Мотивація до занять фізичною культурою в дистанційних умовах під час військового стану в Україні. *Науковий Часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2024. Вип. 3(175). С. 185-190. URL: <https://spppc.com.ua/index.php/journal/article/view/1864>
4. Фоменко Т. В. Шейпінг і фізична підготовка. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*: зб. наук. пр. / ред.: С. С. Єрмаков. Харків, 2009. № 21. С. 56-59. URL: <http://www.nbu.gov.ua/articles/1999/99ppms21.pdf>

Отримано: 24.11.2024

Владислав ДЕМ'ЯНЕЦЬ,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання
спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-2801-8971>

СИСТЕМА МОНІТОРИНГУ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ЗДОБУВАЧІВ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Дослідження системи моніторингу діяльності здобувачів базової середньої освіти у фізичному вихованні дотепер залишається актуальним питанням. Чинна модельна навчальна програма з фізичної культури для нової української школи скасувала обов'язкове оцінювання досягнень здобувачів, а також не враховано провідну тенденцію цього проєкту – основною повинні бути інформаційно-комунікаційні технології.

Ключові слова: фізичне виховання, моніторинг, досягнення, здобувачі, базова середня освіта.

Актуальність теми. Фізична культура є одним із провідних чинників різнобічного розвитку особистості та спрямована на вирішення різних за змістом завдань [1; 11]. У реалізації таких завдань визначальне місце посідає інститут основної школи, адже саме у цей період актуалізується багато аспектів щодо розвитку організму, усвідомлення потреб і мотивацій до використання занять фізичними вправами у повсякденному житті [4; 6]. Основну роль у здійсненні фізичного виховання покладено на уроки фізичної культури, адже тут є можливість вирішувати практично всі завдання, що визначені змістом чинної програми з фізичного виховання, визначених проєктом «Нова українська школа» [8].

Мета публікації – визначити актуальність досліджень, спрямованих на удосконалення системи моніторингу діяльності здобувачів базової середньої освіти у фізичному вихованні.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі дослідники відзначають зниження рівня фізичного стану здобувачів загальної середньої освіти, причому починаючи з початкової школи. Як одну з провідних причин зазначеного дослідники виокремлюють відмінні від необхідних параметри щоденної фізичної активності здобувачів базової середньої освіти. Щоденна діяльність таких здобувачів відзначається більшими від адекватних навантаженнями, посиленням присутності сучасних технологій у всіх сферах життєдіяльності, різноманіттям завдань, видів діяльності, що пропонуються дитині у вільний від навчання час [1; 2]. Зазначене, а також деякі інші чинники, негативно позначаються на досягненнях у функціональних можливостях, утворенні адекватної реакції на фізичне навантаження, загальному сповільненні фізичного розвитку, інших показників фізичного стану.

Наявна ситуація суттєво підвищує значення системи моніторингу у фізичному вихованні здобувачів базової освіти [9]. При цьому, важливою функцією такої системи є мотивація до діяльності. Мотивацію можна визначити як складну систему, що об'єднує різні стимули, зокрема потреби, мотиви, інтереси, ідеали, прагнення, установки, емоції, цінності тощо [6].

Проблема розвитку інтересу здобувачів загальної середньої освіти взагалі та базової, зокрема, до фізичної культури, як навчальної дисципліни, та фізичної активності, як виду діяльності, у загальнотеоретичному аспекті були предметом досліджень з педагогіки, фізичного виховання, психології [11]. Вивчення мотивації здобувачів базової освіти до фізичної активності при змішаному навчанні практично відсутні [7].

Іншим, але не менш важливим питанням, є стан використання системи моніторингу здобувачів загальної середньої освіти, враховуючи зміст проекту «Нова українська школа» – НУШ [3; 12].

НУШ – довготермінова реформа освітньої галузі, розпочата у 2018 році, де головний інструмент – сучасні інформаційно-комунікаційні технології, що дозволяють оптимізувати освітній процес та суттєво розширити можливості педагогів й здобувачів, сприяючи формуванню необхідної життєвої і професійної компетентностей.

Головна мета НУШ – створити школу, в якій буде комфортно вчитись і яка дасть здобувачам не зайві знання, а практичні навички застосування знань у повсякденному житті, нову школу, де навчать мислити критично, проводити власні експерименти та вільно висловлювати свою думку [8; 10]. Конкретизуючи впровадження типових освітніх програм НУШ для здобувачів базової середньої освіти (5-9 класи) відзначаємо, що у 2022-2023 навчальному році за такою програмою розпочали навчання учні 5 класів, у наступному році – 6, потім – 7 класи і так до 2026-2027 навчального року, коли за нею розпочнуть навчання учні 9 класів [12]. При цьому наголошується, що оцінювання відповідності результатів навчання наприкінці здобуття базової середньої освіти, згідно вимог Державного стандарту, здійснюється шляхом державної підсумкової атестації. Оцінювання результатів навчання таких здобувачів зорієнтоване на ключові компетентності й наскрізні вміння, вимоги до обов'язкових результатів навчання в освітній галузі «Фізична культура». Встановлення відповідності між вимогами до результатів навчання учнів (визначені Державним стандартом) та показниками їх вимірювання здійснюється відповідно до системи та загальних критеріїв оцінювання результатів навчання учнів, визначених МОН України. Основними видами оцінювання результатів навчання учнів є: поточне, підсумкове (тематичне, семестрове, річне) та державна підсумкова атестація. Річне оцінювання здійснюється за системою оцінювання, визначеною законодавством. Поточне та підсумкове оцінювання результатів навчання учнів здійснюють відповідно до вимог модельних навчальних програм із застосуванням таких основних форм і способів: усна відповідь (індивідуальне, групове, фронтальне опитування); письмова відповідь, у тому числі графічна (виконуючи діагностичні, самостійні, контрольні роботи, тестування тощо); цифрова відповідь (тестування в електронному форматі); практична діяльність. При цьому, вчитель самостійно обирає форму, зміст та спосіб оцінювання залежно від дидактичної мети.

На переконання вчителів-практиків із тривалим професійним досвідом одним із вагомих недоліків чинної модельної програми з фізичної культури для 5-7 класів є відсутність кількісних показників контролю за якістю оволодіння технікою виконання рухових дій. Крім цього, скасування оцінки за стан розвитку рухових якостей та орієнтованих навчальних нормативів оцінки, може негативно позначитися на фізичній активності, фізичній підготовленості дітей, а як наслідок цього – суттєве зниження рівня здоров'я, функціональних можливостей, психофізіологічних властивостей, якостей, інші негативні результати [3; 9].

Висновки:

1. Дослідження системи моніторингу діяльності здобувачів базової середньої освіти у фізичному вихованні дотепер продовжує залишатись актуальним питанням педагогічної науки.

2. Значною мірою виявлений стан розв'язання досліджуваної проблеми зумовлений скасуванням модельною навчальною програмою з фізичної культури обов'язкового оцінювання досягнень здобувачів, передусім у фізичній підготовленості.
3. Необхідні подальші дослідження, що стосуються системи моніторингу діяльності здобувачів базової середньої освіти у фізичному вихованні та узгоджуються із сучасними вимогами навчальних програм Нової української школи, зокрема про основу освітнього процесу, а саме інформаційно-комунікаційні технології.

Список використаних джерел:

1. Ареф'єв В. Г., Єдинак Г. А. Фізична культура в школі (молодому спеціалісту): навч. посібник. Кам'янець-Подільський: Рута, 2007. 248 с.
2. Бобровник С. І. Концепції сучасного фізичного виховання школярів. *Наукові записки Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні та історичні науки*. 2014. Вип. 117. С. 15-21.
3. Вахняк В. С. Фізична культура в умовах Нової української школи. *Collection of scientific papers «SCIENTIA»*. Section 19. Physical culture, sports and physical therapy. October 28, 2022. Kraków, Republic of Poland. С. 177-181.
4. Гриневич Л. Нова українська школа: основи стандарту освіти. Львів, 2016. 64 с. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/6499/1/osnovy_Standartu.pdf.pdf
5. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrainska-shkola-2/derzhavniy-standart-bazovoi-serednoi-osviti>
6. Занюк С. С. Психологія мотивації: навч. посіб. Київ: Либідь, 2002. 304 с.
7. Індивідуалізація навчання в умовах змішаної форми організації освітнього процесу у базовій школі: методичний посібник [Електронне видання] / Топузов О. М., Алексеева С. В., Малихін О. В., Арістова Н. О. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2024. 113 с. URL: <https://undip.org.ua/library/indyvidualizatsiia-navchannia-v-umovakh-zmishanoi-formy-orhanizatsii-osvitnoho-protsesu-u-bazoviy-shkoli-metodychnyy-posibnyk/>
8. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року (розпорядженням Кабміну України від 14 грудня 2016 р. № 988-р). URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/nush/>
9. Круцевич Т. Ю., Воробйов М. І., Безверхня Г. В. Контроль у фізичному вихованні дітей, підлітків і молоді. Київ: Олімп. л-ра, 2011. 224 с.
10. Нова українська школа – все про НУШ у 2022 році. URL: <https://odo.com.ua/blog/sovety-pokupatelyam/nova-ukrayinska-shkola-vse-pro-nush-u-2022-rotsi/>
11. Матвієнко І. Формування мотивації школярів до занять фізичною культурою та спортом у закладах загальної середньої освіти. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2020. Вип. 3. С. 81-85.
12. Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів загальної середньої освіти. Наказ МОН України від 19.02.2021 року № 235. URL: <https://imzo.gov.ua/2021/02/22/nakaz-mon-vid-19-02-2021-235-pro-zatverdzhennia-typovoi-osvitn-oi-prohramy-dlia-5-9-klasiv-zakladiv-zahalnoi-seredn-oi-osvity/>

Отримано: 19.11.2024

Андрій ДОМБРОВСЬКИЙ,
здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання
спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-9466-3475>

НОВІТНІ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УЧНІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ УРОКІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті розглядаються новітні методики навчання учнів у закладах загальної середньої освіти в контексті уроків фізичної культури. Підкреслюється значення інтерактивних та інноваційних підходів, які сприяють розвитку фізичних здібностей учнів, формуванню здорового способу життя та підвищенню мотивації до фізичної активності. Аналізуються сучасні педагогічні технології, такі як диференційоване навчання, проєктні методи та використання цифрових ресурсів, які дозволяють оптимізувати процес навчання та адаптувати його до потреб учнів. Дослідження також акцентує увагу на важливості створення комфортного навчального середовища та розвитку соціальних навичок учнів через колективні спортивні ігри.

Ключові слова: новітні методики, навчання учнів, уроки фізичної культури, інноваційні підходи, здоровий спосіб життя.

Мета дослідження – вивчення та аналіз новітніх методик навчання учнів у закладах загальної середньої освіти в контексті уроків фізичної культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні освітні системи вимагають від адаптації педагогів до швидко змінених умов, включаючи впровадження новітніх методик навчання. У статті розглядаються інноваційні підходи, які сприяють активному залученню учнів у навчальний процес під час уроків фізичної культури, формуючи їхню фізичну здатність та здоровий спосіб життя.

Аналіз новітніх методик:

1. Інтерактивні технології – важливою складовою новітніх методик є інтерактивні технології, які включають групові дискусії, ігрові елементи та практичні завдання. Ці методи не тільки активізують учнів, але й сприяють розвитку критичного мислення, креативності та співпраці. Наприклад, використання ігор у фізичному вихованні учнем покращувати свої навички, а також працювати в команді [1].

2. Диференційоване навчання – іншим аспектом є диференційоване навчання, яке враховує індивідуальні потреби та здатність кожного учня. Розробка індивідуальних планів навчання дозволяє адаптувати завдання до рівня фізичної підготовленості, що, у свою чергу, підвищує мотивацію учнів та їхню зайнятість до уроків. Це особливо важливо в контексті фізичного виховання, де різний рівень фізичної підготовки може суттєво впливати на результати [2].

3. Проєктні методи – впровадження проєктних методів навчання дозволяє учням працювати над реальними завданнями, пов'язаними з фізичною активністю. Це не лише зробити здобувати нові знання, але й формує цінності здорового способу життя. Спільна робота над проєктами допомоги розвитку командної роботи, соціального навичок та критичного мислення.

4. Цифрові ресурси та технології – сучасні уроки фізичної культури також включають використання цифрових ресурсів. Онлайн-платформи, мобільні додатки та відеоматеріали

дають учням можливість розвивати нові вправи та техніку, аналізувати свої досягнення та вдосконалювати навички у зручному для них форматі [3].

Необхідність системної підготовки вчителів до впровадження нових методик є критично важливим. Якісне фізичне виховання залежить не тільки від методичних підходів, а й від професійної компетентності педагогів. Вчителі повинні бути готові до змін, відстежувати нові тенденції та постійно вдосконалювати свої навички.

Висновки. У статті було визначено, що новітні методики навчання учнів у закладах загальної середньої освіти, зокрема в контексті уроків фізичної культури, мають значний потенціал для покращення якості навчання. Використання інтерактивних технологій, диференційованого навчання, проєктних методів і цифрових ресурсів формує свідоме ставлення учнів до свого здоров'я та покращення розвитку активного способу життя. Тому важливо продовжувати дослідження в цій сфері, щоб забезпечити учням якісну фізичну освіту та підготувати їх до здорового майбутнього.

Список використаних джерел:

1. Костенко А. В., Костенко О. А. Використання інтерактивних технологій у навчанні фізичної культури. *Науковий вісник НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2019. № 2 (2). С. 56-61.
2. Остроменко В. І. Диференційоване навчання в умовах сучасної освіти. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2020. № 1 (2). С. 120-128.
3. Шевченко С. О. Цифрові технології у фізичному вихованні: можливості та перспективи. *Вісник науки і освіти*. 2019. № 3 (15). С. 78-83.

Отримано: 17.11.2024

Олексій ЖИЖАНОВ,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-4215-5336>

СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

У статті розглядаються структурні елементи здоров'язбережувальної компетентності учнів, яка є ключовою складовою сучасної освіти. Здоров'язбережувальна компетентність охоплює знання, навички та ціннісні орієнтири, спрямовані на збереження й покращення здоров'я. Автор аналізує основні компоненти цієї компетентності, серед яких когнітивний, мотиваційний, поведінковий та рефлексивний. Також приділяється важливим критеріям оцінки та рівням сформованості даної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Ключові слова: здоров'язбережувальна компетентність, структурні елементи, здоров'я учнів, освітній процес, шкільна освіта.

Мета дослідження – визначення та аналіз структурних елементів здоров'язбережувальної компетентності учнів, а також розробка критеріїв і показників для оцінки рівня її сформованості в умовах освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Здоров'язбережувальна компетентність учнів є однією з ключових компетентностей сучасної освіти, яка спрямована на розвиток знань, умінь та мотивації щодо власного здоров'я і збереження здоров'я оточуючих. Основним призначенням дослідження є виокремлення структурних елементів цієї компетентності та їх характеристика для подальшого розвитку методичних підходів до її формування в освітньому процесі [1].

Структурні елементи здоров'язбережувальної компетентності можна умовно розділити на кілька основних компонентів:

1. Когнітивний компонент включає знання про здоровий спосіб життя, фактори ризику для здоров'я, основи профілактики захворювання та збереження фізичного й психічного благополуччя. Цей компонент є базовим для усвідомленого ставлення до власного здоров'я [3].

2. Мотиваційний компонент пов'язаний з формуванням мотивації на збереження здоров'я та активного впровадження здоров'язбережувальних практик у повсякденне життя. Сюди входить також розуміння важливості здорового способу життя для досягнення життєвих цілей [6].

3. Поведінний компонент охоплює навички та практичні вміння, які дозволяють учням на практиці реалізувати знання про здоров'я. Це може включати правильне харчування, фізичну активність, особисту гігієну, раціональне споживання та керування стресом [2].

4. Рефлексивний компонент виникає в усвідомленні учнями результатів власних дій щодо збереження здоров'я, вміння аналізувати стан і поведінку та коригувати їх для підтримки здорового способу життя. Це важливо для розвитку здатності до самоконтролю і відповідальності за власне здоров'я [5].

Для оцінки рівня сформованості здоров'язбережувальної компетентності доцільно використовувати критерії та показники, які охоплюють кожен з перерахованих компонентів. Наприклад, для когнітивного компонента досягнутий рівень знань про збереження здоров'я та його, для поведінкового – впровадження здорових звичок у повсякденне життя [7]. Окремо слід звернути увагу на мотиваційну складову, після чого її рівень може впливати на реалізацію знань і навичок [4].

Висновки. У результатах проведеного дослідження було визначено ключові структурні елементи здоров'язбережувальної компетентності учнів, до яких віднесено когнітивний, мотиваційний, поведінковий та рефлексивний компоненти. Кожен з них має важливе значення для комплексного формування здоров'язбережувальної компетентності, що передбачає не тільки накопичення знань про здоров'я, але й розвиток мотивації та практичних навичок, а також здатність до рефлексії й сам.

Аналіз критеріїв і показників сформованості здоров'язбережувальної компетентності показав, що її рівень може бути різним і залежить від індивідуальних особливостей учнів та освітнього середовища. Виявлено, що систематична робота над усіма компонентами здоров'язбережувальної компетентності сприяє формуванню свідомого ставлення до здоров'я та впровадження здорових практик у повсякденне життя.

Список використаних джерел:

1. Безпалько О. В. Здоров'язбережувальна компетентність як складова професійної діяльності вчителя. *Проблеми сучасної педагогічної освіти*. 2010. № 27 С. 18-25.

2. Богданова І. М., Грибан Г. П. Формування здоров'язбережувальної компетентності учнів у процесі фізичного виховання. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2014. № 2. С. 19-24.
3. Лихачова Н. С. Компетентнісний підхід до здоров'язбережувальної освіти школярів. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2013. № 115. С. 150-154.
4. Сухарев О. С. Здоров'язбережувальна компетентність у системі сучасної освіти. *Наукові записки. Серія: Педагогіка*. 2017. № 168. С. 45-52.
5. Стефаненко Н. П. Методичні основи формування здоров'язбережувальної компетентності учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. *Педагогіка здоров'я: наукові записки*. 2018. № 23. С. 31-38.
6. Червоний Р. В., Житник О. Г. Виховання здоров'язбережувальних компетентностей учнів у контексті сучасних освітніх викликів. *Освітній процес і здоров'я*. 2015. № 3. С. 9-16.
7. Шиян В. П. Формування здоров'язбережувальної компетентності учнів на уроках фізичної культури. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2011. № 6 (10). С. 47-52.

Отримано: 20.11.2024

Євген КОРОЛЬ,
здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання
спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-6848-6604>

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОГО ПРОСТОРУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті досліджено підходи до формування фізкультурно-оздоровчого простору в закладах загальної середньої освіти та його вплив на розвиток учнівської молоді. Розглянуто сучасні методи, принципи та засоби організації уроків фізичної культури, які сприяють зміцненню здоров'я школярів, підвищенню їх фізичної активності та формуванню стійких навичок здорового способу життя. Особливу увагу приділено розробці та впровадженню інтерактивних і мотиваційних підходів для залучення учнів до регулярної фізичної активності.

Ключові слова: фізкультурно-оздоровчий простір, уроки фізичної культури, здоров'я, фізична активність.

Мета дослідження – проаналізувати та застосувати ефективні підходи до формування фізкультурно-оздоровчого простору в закладах загальної середньої освіти на уроках фізичної культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування фізкультурно-оздоровчого простору в закладах загальної середньої освіти є актуальним завданням, спрямованим на розвиток здорової, фізично активної молоді. У процесі дослідження було проаналізовано сучасні підходи до організації уроків фізичної культури, які впливають на створення сприятливого середовища для збереження та зміцнення здоров'я учнів. Особливу увагу приділено методам, які сприяють підвищенню мотивації до фізичної активності, залученню учнів до

активної участі у спортивних та оздоровчих заходах, а також формуванню сталих навичок здорового способу життя [2].

У ході дослідження визначено, що фізкультурно-оздоровчий простір включає як матеріально-технічну базу (обладнання, інвентар, безпечні та комфортні умови для заняття спортом), так і педагогічні методи, які орієнтуються на індивідуальні особливості учнів, різноманітність фізичних вправ, цікавість та доступність рухової діяльності. Також було встановлено, що залучення інтерактивних методів, таких як командні ігри, змагання та колективні вправи, стимулює інтереси до зайняття та створює позитивне ставлення до фізичної активності [3].

Значне використання сучасних здоров'язбережувальних технологій, включаючи інформаційно-комунікаційні засоби (наприклад, відеоуроки, спортивні додатки, індивідуальні монітори фізичної активності), які дозволяють урізноманітнити його навчальний процес і зробити його цікавим для учнів. Інтерактивний підхід та інтеграція технологій в уроки фізичної культури дозволить підтримувати високий рівень залученості та вмотивованості школярів.

Крім того, дослідження показало, що організація позаурочних заходів, таких як спортивні змагання, фестивалі здоров'я, активні перерви та ранкова гімнастика, значно підвищує фізкультурно-оздоровчий простір. Педагоги також відзначають важливість залучення до процесу батьків, що створює позитивне оточення та підтримку фізичної активності в сімейному середовищі [1].

Висновки. Таким чином, результати дослідження показали, що комплексний підхід до формування фізкультурно-оздоровчого простору, включаючи педагогічні методи, інноваційні технології та позакласні форми роботи, сприяє досягненню поставлених цілей у розвитку фізичного виховання в загальноосвітніх школах.

Список використаних джерел:

1. Бережна Т. Особливості організації здоров'язбережувального середовища загальноосвітнього навчального закладу. *Здоров'я людини: теорія і практика*: матеріали міжн. науково-практ. конф., м. Суми, 17–19 жовтня, 2017 року. Суми, 2017. С. 170–177.
2. Єфремова М. М. Сучасні підходи у формуванні здоров'язбережувального освітнього середовища в процесі фізичного виховання учнів основної школи. *Інноваційна педагогіка*: науковий журнал. Одеса: Приморський НДІЕІ, 2019. Вип. 16. Т. 2. С. 59–64.
3. Карасевич С. А. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до фізкультурно-спортивної діяльності у закладах загальної середньої освіти, монографія / МОН України, Уманський держ. пед. унів-т імені Павла Тичини. Умань: ВПЦ «Візаві», 2018. 204 с.

Отримано: 21.11.2024

Ігор КРАСИЛОВ,

доктор філософії з галузі знань хімія,

старший викладач

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6704-0539>

СИНТЕЗ НОВИХ ПІРАНОКУМАРИНІВ ЛІНІЙНОЇ БУДОВИ ТА ЇХ ОКСИМІВ

У даній роботі досліджуються підходи до синтезу лінійних (спіро)піранокумаринів та їх похідних оксимів, адже відомо, що це сполуки проявляють широкий спектр біологічної активності. Крім того, нами було розширено список потенційно біологічно активних сполук в яких наявні спіроциклоаліфатичні групи.

Ключові слова: кумарини, оксими, піранокумарини.

Актуальність теми: Піранокумарини – природні кисневмісні гетероциклічні сполуки, які служать основними будівельними блоками для синтезу багатьох природних молекул. Ці сполуки виявляють безліч біологічних дій, включаючи протигрибкові, інсектицидні, протипухлинні, проти ВІЛ, протизапальні, антиоксидантні та антибактеріальні властивості [1, 2]. Подібним чином оксими, різноманітний клас азотовмісних сполук, виявляють антибактеріальні, протигрибкові, протизапальні, антиоксидантні та протипухлинні властивості, а також відіграють життєво важливу роль у метаболізмі рослин і біосинтетичних шляхах [3, 4]. Легкість синтезу та перетворення в інші гетероциклічні сполуки ще більше посилює їхню привабливість в органічній хімії.

Мета: дослідити нові підходи до синтезу (спіро)піранокумаринів лінійної будови та їх оксимів, використовуючи сучасні методи органічного синтезу.

Результати дослідження: Синтез вихідних речовин, необхідних для цього дослідження включали *o*-гідроксіацетилкумарини **1** і **2** у конденсації Каббе з відповідними кетонами – ацетоном (**3**), циклобутаном (**4**), циклопентаном (**5**), циклогексаном (**6**), біцикло [2.2.1] гептан- 2-он (норборнанон) (**7**), 1,4-діокспіро[4.5]декан-8-он (**8**), трет-бутил 4-оксопіперидин-1-карбоксилат (**9**) і 4,4-дифторциклогексан-1-он (**10**), використовуючи піролідин (Pyr) в якості основи (схема 1). Таким чином, цей підхід дав змогу отримати 16 похідних (спіро)піранокумаринів з виходами в діапазоні від 52 до 88%. Важливо, що оптимізація умов реакції дозволила нам отримати раніше опубліковані продукти з вищими виходами, ніж ті, що повідомляються в літературі [5-8].

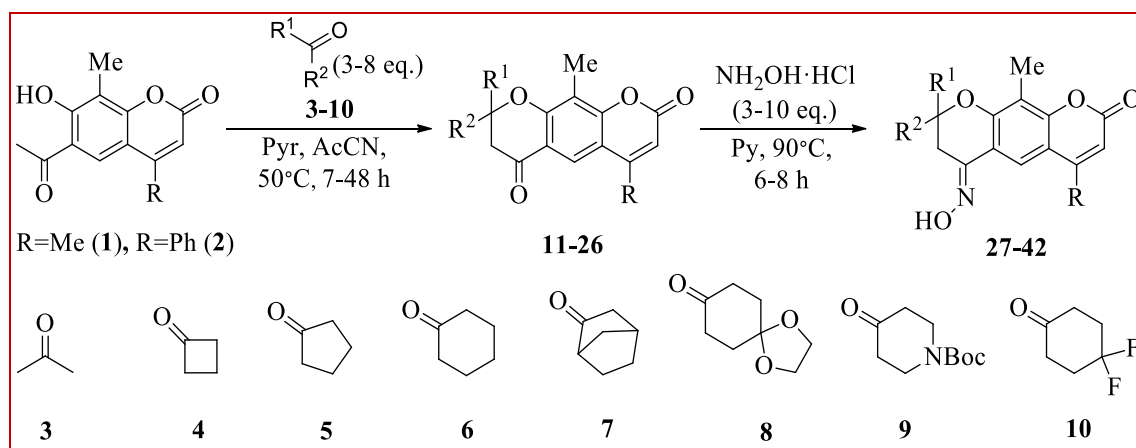

Схема 1

Про утворення оксимів **27-42** свідчить поява в спектрах ЯМР ^1H синглетів при 11,07–11,43 м.ч., характерних для групи =NOH; в спектрах ЯМР ^{13}C сигнал карбонільної групи піранового фрагменту при 190,2-196,8 м.ч. більше не спостерігається, замість якого з'явився сигнал при 159,9-161,2 м.ч., який характерний для оксимного вуглецю (рис. 1). Сполуки **47** і **48** містять додаткову оксимну групу, сигнали якої знаходяться при 11,19 і 11,26 м.ч. відповідно. Цілісність кумаринової системи була підтверджена наявністю сигналів у спектрах ЯМР ^1H , а саме характерного синглету системи бензопіран-2-онової системи при 6,09–6,24 м.ч. (рис. 1).

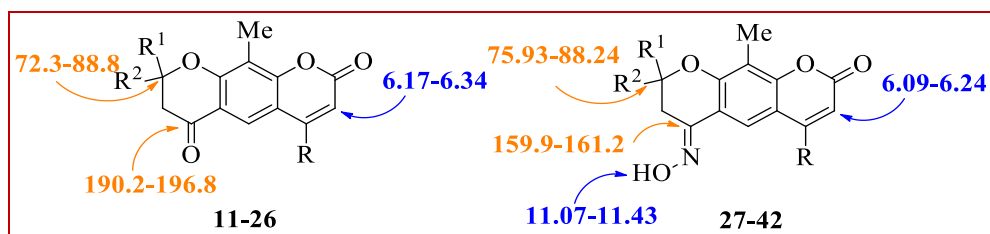

Рис. 1

Кислотний гідроліз сполук, що містять діоксолановий фрагмент **21-22**, у метанолі при 50°C призвів до утворення сполук **43** і **44** з виходами 75% і 81% відповідно, що містять додаткову карбонільну групу (схема 2).

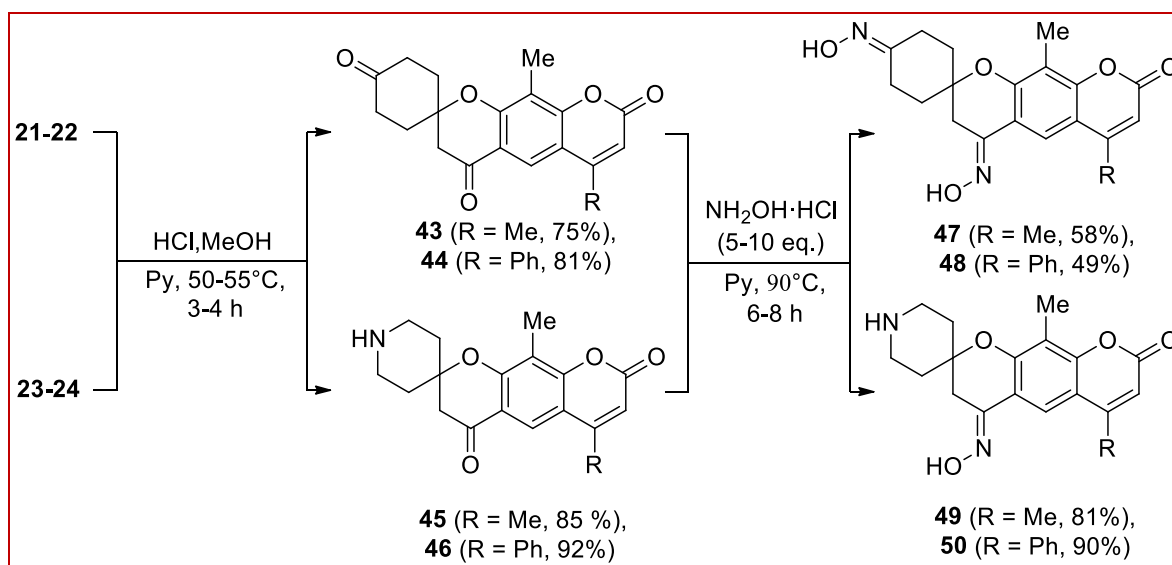

Схема 2.

Гідроліз сполук **23** і **24** з Вос-групою за аналогічних умов супроводжувався видаленням захисної групи з утворенням сполук **45** і **46** (схема 2). Важливо, що оптимізація умов виділення кінцевого продукту дозволила отримати сполуки **44** і **46** з вищими виходами – 85% і 92% відповідно (порівняно з описаною раніше методикою [6]). Подальша взаємодія продуктів **43-44** з 10 еквівалентами гідроксиламіну гідрохлориду призвела до утворення сполук **47** (58%) і **48** (49%), які містять дві оксимні групи. Це підтверджується наявністю двох характерних сигналів для ОН-груп оксимів у спектрах ЯМР ^1H при 10,3 і 11,2 м.ч.; взаємодія ж спіропіранокумаринів **45** і **46** з 5 еквівалентами гідроксиламіну гідрохлориду призвела до утворення відповідних оксимів **49** і **50** з виходами 81% і 90% відповідно.

В даній роботі частково використані дані, які були викладені в наших інших роботах [11].

Висновки: Таким чином, ми успішно синтезували серію лінійних (спіро)піранокумаринів, кожен з яких має відмінні структурні особливості. Було досліджено взаємодію отриманих (спіро)пірано-кумаринів з гідроксиламін гідрохлоридом, виявивши, що реакція відбувалася вибірково на екзоциклічному атомі кисню фрагмента хроман-4-ону. Отримані таким чином оксими (спіро)піранокумаринів є зручними реагентами, в яких наявні додаткові функціональні групи, зручні для подальшої структурної модифікації. Дослідження покращує наше розуміння та прокладає шлях до розробки нових терапевтичних засобів на основі похідних піранокумаринів та оксимів. Такі похідні можуть бути корисними при лікуванні різноманітних захворювань, включаючи бактеріальні інфекції, рак і нейродегенеративні розлади.

Список використаних джерел:

1. Joshi, P. P. A. *Int. J. Adv. Study Res. Work.* 2021, 4, 20-27.
2. Vlachou, N. E.; Litinas, E. K. *Curr. Org. Chem.* 2019, 23(24), 2679-2721.
3. Sørensen, M.; Neilson, E. H. J.; Lindberg, B. M. *Mol. Plant.* 2017, 11(1), 95-117.
4. Surowiak, A. K.; Lochyński, S.; Strub, D. J. *Symmetry.* 2020, 12(4), 575.
5. Moskvina, V. S.; Masich, D. U.; Khilya, V. P. *Dopov Nac Akad Nauk Ukr.* 2014, 12, 122-127 (in Ukrainian).
6. Moskvina, V. S.; Krasyllov, I. V.; Khilya, V. P. *Dopov Nac Akad Nauk Ukr.* 2018, 10, 79-87 (in Ukrainian).
7. Moskvina, V. S.; Turov, O. V.; Shokol, V. P.; Khilya, V. P. *Ukr. Bioorg. Acta.* 2021, 16(2), 18-22.
8. Krasyllov, I. V.; Moskvina, V. S.; Shilin, S. V.; Khilya, V. P. *Chem Nat Compd.* 2020, 56, 832-836.
9. Krasyllov, I.V.; Moskvina, V.S.; Khilya, V. P. Synthetic Approach to (Spiro)Pyranocoumarins and Their Oxime Derivatives. *Ukr. Bioorg. Acta.* 2023, 18(1), 42-50. URL: <https://bioorganica.com.ua/index.php/journal/article/view/56>

Отримано: 21.11.2024

Іван ЛАГОРЖЕВСЬКИЙ,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання
спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-8594-0645>

СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я УЧНІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

У статті аналізується специфіка розвитку культури здоров'я учнів у закладах загальної середньої освіти в умовах фізичного виховання. Розглядаються аспекти формування здоров'язбережувальної компетентності, яка включає знання, навички та мотиву для підтримки здорового способу життя. Особлива увага приділяється інтеграції фізичної активності в освітній процес. Визначаються методи, такі як інтерактивні технології, диференційоване навчання та проєктні методи, які сприяють усвідомленому ставленню учнів до здоров'я.

Ключові слова: культура здоров'я, учні, заклади загальної середньої освіти, фізичне виховання, здоровий спосіб життя.

Мета дослідження – вивчити специфіку розвитку культури здоров'я учнів у закладах загальної середньої освіти в умовах фізичного виховання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному світі де здоров'я стає дещо важливим чинником у житті особистості, питання формування культури здоров'я у молоді набуває особливого значення. Заклади загальної середньої освіти формують ключову роль у цьому процесі, адже саме в школі учні підтримують базові знання та навички, що стосуються здорового способу життя. В умовах фізичного виховання школа може ефективно впливати на формування здоров'язбережувальної компетентності учнів, що включає в себе не лише знання про здоров'я, а й практичне вміння та мотивацію [1].

Культура здоров'я та її складові: культура здоров'я зростає як система цінностей, знань та навичок, які сприяють збереженню та зміцненню здоров'я особистості. Вона включає в себе інформацію про здоровий спосіб життя, принципи харчування, фізичну активність, психоемоційний стан та соціальні фактори, які впливають на здоров'я [3].

Формування здоров'язбережувальної компетентності: формування здоров'язбережувальної компетентності в учнів є процесом, що охоплює різні етапи.

1. Знання – учні повинні отримати базові знання про здоровий спосіб життя, основи фізичного виховання, профілактику захворювань та загальні принципи збереження здоров'я.

2. Навички – практичні вміння, такі як виконання фізичних вправ, дотримання режиму харчування та управління стресом, є невід'ємною частиною здоров'язбережувальної компетентності [2].

3. Мотивація – важливим аспектом є мотивація учнів до ведення здорового способу життя. Вона формується через заохочення та підтримку з боку вчителів і батьків.

Інтеграція фізичної активності з освітнім процесом: інтеграція фізичної активності з навчальним процесом забезпечує всебічний розвиток особистості учнів. Сучасні підходи до фізичного виховання включають використання інтерактивних технологій, які можуть залучати учнів до активної участі в навчанні. Це може бути реалізовано через:

- інтерактивні технології: групові дискусії, ігрові елементи та практичні завдання допомагають активізувати учнів, формуючи критичне мислення та креативність [4].
- диференційоване навчання: адаптація навчальних завдань до індивідуальних потреб і можливості учнів досягти їх мотивації та залученості.
- проєктні методи: робота над реальними завданнями, пов'язаними з фізичною активністю, розвиває командні навички та соціальні компетенції.

Використання цифрових технологій: сучасні уроки фізичної культури активно використовують цифрові ресурси. Онлайн-платформи, мобільні додатки та відеоматеріали дають учню можливість опанувати нові вправи та техніку, а також аналізувати свої досягнення. Це, у свою чергу, формує в учнів усвідомлене ставлення до власного здоров'я та активного способу життя.

Висновки. Розвиток культури здоров'я учнів у закладах загальної середньої освіти в умовах фізичного виховання має значний потенціал для покращення якості навчання. Використання інтерактивних технологій, диференційованого навчання, проєктних методів та цифрових ресурсів для покращення формування свідомого ставлення учнів до свого здоров'я. Тому важливо продовжувати дослідження в цій сфері, щоб забезпечити учням якісну фізичну освіту та підготувати їх до здорового майбутнього.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко О. В. Формування здоров'язбережувальної компетентності учнів у системі фізичного виховання. *Науковий вісник НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Педагогічні науки*. 2020. № 6. С. 22-28.
2. Лапіна Т. Г. Інноваційні підходи до навчання фізичної культури в умовах сучасної школи. *Фізичне виховання студентів та учнівської молоді*. 2019. Вип. 4. С. 36-41.
3. Остроменко В. І. Сучасні технології у формуванні культури здоров'я в учнів. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2021. № 1. С. 112-120.
4. Шевченко С. О. Цифрові технології у навчанні фізичної культури: можливості та виклики. *Вісник науки і освіти*. 2022. № 2. С. 87-92.

Отримано: 25.11.2024

Данііл МАРЧУК,

викладач кафедри теорії і методики фізичного виховання

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3260-2180>

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА ФІЗИЧНІ ВПРАВИ Є ВАЖЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ЛЮДИНИ

У статті висвітлено значення фізичного виховання та спорту як життєво необхідної потреби людини. Вказується, що фізична культура й спорт – одна з небагатьох галузей, яка володіє великим арсеналом методів і засобів впливу на організм людини, а отже їх правильне використання сприятиме належній організації дозвілля, формуванню культури вільного часу та дотриманню здорового способу життя.

Ключові слова: фізична культура, фізичне виховання, молодь, спорт, здоровий спосіб життя.

Постановка наукової проблеми та її значення. На сучасному етапі розвитку країни, в умовах якісних змін, що відбуваються в усіх сферах суспільного життя, люди висувають дедалі більші вимоги до фізичної підготовки, необхідної для повноцінної роботи. Перед вищими навчальними закладами стоїть завдання принципово та всебічно удосконалити професійну підготовку та фізичне виховання майбутніх спеціалістів. У нових умовах фізичне виховання набуває все більшої соціальної значущості у вихованні всебічного гармонійного розвитку особистості випускників коледжу, повноцінній підготовці їх до громадської та професійної діяльності.

Рівень культурного рівня людини відображається в тому, чи вмє вона раціонально і повноцінно використовувати свій вільний час. Від його використання залежить не тільки успіх у роботі, навчанні та всебічний розвиток, а й здоров'я людини та її повноцінне життя. Спорт тут відіграє важливу роль, адже спорт – це здоров'я. Сьогодні існує багато професій, пов'язаних з обмеженням руху. Гіпокінезія є причиною порушення добового ритму в організмі. Слід зазначити, що при тривалому обмеженні діяльності підвищується сприйнятливність людини до різних стресових факторів. Вчені в галузі фізіології вважають, що цьому можна протистояти за допомогою фізичного виховання та вправ. Жоден препарат не може замінити надмірне накопичення

структури та енергетичного потенціалу, яке відбувається під час спортивної діяльності. Кожен повинен усвідомлювати першочергову потребу в фізичних вправах.

Є вагомій підставі вважати, що більшість людей не знають, що таке спорт. Багато людей вважають, що важливі в першу чергу хороша постава і красиві м'язи; вони мало розуміють наслідки певної фізичної активності. Спортивна культура – це специфічний вид соціальної діяльності підлітків, у якій задовольняються фізичні та психічні потреби.

Фізична культура сприяє підготовці молоді до життя і праці, її загальної та специфічної фізичної підготовленості за допомогою фізичних вправ, використовуючи природні сили природи та комплекс факторів, що визначають здоров'я людини (спосіб праці, спосіб життя, відпочинок, гігієна тощо).

В сучасних умовах виробництва спорт сприяє підвищенню працездатності людей і економічної вигоди від виробництва. У сучасному світі люди дедалі більше усвідомлюють роль фізичної культури як фактора вдосконалення природи людства та суспільства. Здоровий спосіб життя, особливо фізична культура і спорт, стає соціальним явищем. За допомогою програм фізичних вправ, правильного харчування тощо можна значно змінити показники здоров'я, фізичного розвитку та фізичної підготовленості.

Спорт є важливою частиною загальноосвітньої системи виховання молоді, залучає молодь до отримання культурного виховання через різні форми спортивної діяльності, яка відіграє вирішальну роль у формуванні особистості молоді іноді навіть важливіше здоров'я. Покращують ефект фізичних вправ.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. В Україні дослідженню зазначеної проблеми показують, що стан здоров'я молоді останніми роками має тенденцію до погіршення й на сьогодні не відповідають соціальному запиту суспільства. Основні причини кризи – знецінення соціального престижу здоров'я та фізичного розвитку з урахуванням таких факторів, як недостатня рухова активність і збільшення навантажень розумової діяльності в навчальному процесі.

Завдання дослідження – обґрунтувати необхідність занять фізичною культурою та спортом як життєво необхідної потреби людини.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Фізичним вихованням у ВНЗ охоплені всі студенти, оскільки цей вік людини найбільш сприятливий для розвитку й вдосконалення фізичних можливостей організму. Фізична культура та спорт у навчально-виховному процесі ВНЗ виступають засобом соціального становлення майбутніх фахівців, активного розвитку їхніх індивідуальних і професійно важливих якостей, виховання в душі колективізму та взаємодопомоги, із почуттям відповідальності й гордості за свій колектив, країну, засобом досягнення фізичної досконалості. Фізичне виховання й спорт у ВНЗ сприяють підготовці майбутніх фахівців до високопродуктивної праці, допомагають протидіяти негативним факторам, що впливають на здоров'я й навчання у ВНЗ, умінню самостійно використовувати засоби фізичної культури в праці та відпочинку, формувати загальну й професійну культуру здорового способу життя тощо. Нашій країні необхідні високоосвічені фахівці, виховані й свідомі, здатні до активної діяльності в різних галузях суспільного та державного життя, у науці, на виробництві.

Фізичне здоров'я – найважливіший складник будь-якого нашого успіху. Статистика показує, що наше суспільство хворе, що в ньому практично не залишилося здорових людей.

У цьому випадку вже не йдеться про катастрофічний ріст захворювань на СНІД і венеричні хвороби, про підліткову наркоманію й алкоголізм. Особливу тривогу викликає погіршення здоров'я дітей і підлітків, половина з яких має хронічні захворювання, причому недолік рухової активності провокує в них хвороби серцево-судинної та кістково-м'язової систем. Через низький рівень стану здоров'я близько 1 млн дітей шкільного віку сьогодні цілком відлучені від занять фізичною культурою. Поширеність гіподинамії серед школярів досягла 80%. Уперше за 40 років лікарі зіштовхнулися з проблемою гіпотрофії юнаків допризовного віку, що відбивається на комплектуванні Збройних сил. Здоров'я молодого покоління, що погіршується, диктує необхідність зайнятися цією проблемою невідкладно. Важливо включити фізичну культуру та спорт у базисний навчальний план освітніх установ. Фізичне виховання повинне реалізовуватись через визначені форми занять; додаткові (факультативні) заняття, у тому числі з учнями, які мають відхилення в стані здоров'я; через фізкультурно-оздоровчі заходи в режимі дня, позаакадемічні форми занять (спортивні секції, групи спортивного вдосконалення, самостійні заняття); спортивно-масові й фізкультурно-оздоровчі заходи. Усе це повинно забезпечити кожному студенту рухову активність не менше 8–10 годин на тиждень. Дані медичної науки та багаторічний досвід людства засвідчують, що фізичні вправи є могутнім засобом зміцнення здоров'я та підвищення стійкості й опірності організму людини стосовно багатьох інфекційних й особливо неінфекційних захворювань. Серед сотень тисяч ліків, які складають арсенал сучасної медицини, немає жодного, що могло б конкурувати з фізичними вправами за діапазоном свого впливу та відсутністю побічного негативного впливу на наш організм.

Для того, щоб бути здоровим, треба не лікувати самого себе, а вжити заходи для попередження захворювання. Насамперед це фізична культура й спорт, активна праця та відпочинок, раціональне харчування, особиста й суспільна гігієна, відмова від шкідливих звичок. Фізичні вправи відсувають вікові межі старіння, продовжують життя людини (діють як акумулятор енергії). Немає потреби пояснювати, що краще не бігати за здоров'ям у 40–60 років підтюпцем, а постійно займатися фізичними вправами. Ці заняття повинні увійти у звичку як миття рук і тіла, як чищення зубів. Якщо вважати заняття фізичними вправами другорядною справою, то завдання оздоровлення людей не вирішити. Фізична культура та спорт допомагають людині розкрити свої внутрішні резерви, природний потенціал і можливості. Висновки. Таким чином у світі спостерігається стійка тенденція підвищення соціальної ролі фізичної культури й спорту. Величезний соціальний потенціал фізичної культури та спорту необхідно повною мірою використовувати на благо процвітання України. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні питання про значення фізичного виховання й спорту серед студентів вищих технічних навчальних закладів.

Список використаних джерел:

1. Бабюк С. М. Теорія і методика гімнастичних організуючих вправ на місці: навч.-метод. відеопосібник. У 3-х частинах. Кам'янець-Подільський, 2011.
2. Бабюк С. М. Теорія і методика гімнастичних організуючих вправ в русі: навч.-метод. відеопосібник. Кам'янець-Подільський, 2011.
3. Бабюк С. М. Теорія і методика гімнастичних організуючих вправ. Фігурні марширування: навч.-метод. відеопосібник. У 3-х частинах. Кам'янець-Подільський, 2011. Ч. 3.

4. Бабюк С. М. Гімнастична термінологія: навч.-метод. Відеопосібник. Кам'янець-Подільський, 2011.
5. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Фізична культура для учнів 1-11 класів. Київ: Нептун, 2001, 2010, 2011.
6. Ленська Т. Г., Головата Л. Р., Погребняк Т. М. Теорія і методика викладання гімнастики: навч.-метод. посібник. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2011. 230 с.
7. Салямін Ю. М. Гімнастична термінологія / Ю. М. Салямін, І. А. Терещенко, С. П. Прокопюк, Т. М. Левчук. Київ: Олімпійська література, 2011. 54 с.
8. Худолій О. М. Основи методики викладання гімнастики: навч. посібник. У 2-х томах. Харків: ОСВ, 2008. Т. 1. 406 с.
9. Худолій О. М. Основи методики викладання гімнастики: навч. посібник. У 2-х томах. Харків: ОСВ, 2008. Т. 2. 464 с.

Отримано: 18.11.2024

Тимур МАЦІЄВИЧ,
здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання
спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-2211-6773>

СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ КИТАЮ

Педагогіка поповнюється новими ідеями, принципами, способами навчання дітей у фізичному вихованні в школі. Китайські вчителі цієї дисципліни не мають достатньо сформованої мотивації до продукування і використання інноваційних ідей, підходів, методів формування знань, умінь, навичок дітей.

Ключові слова: фізичне виховання, китайські вчителі, школа, інновації

Актуальність теми. Практично в усьому світі відбувається модернізація фізичного виховання учнів закладів загальної середньої освіти. Один із перспективних напрямків передбачає широке застосування концептуальних ідей, пов'язаних із різними сучасними технологіями і технологічними рішеннями, інноваційними підходами у викладанні та навчанні дітей [5; 7; 8]. Тому важливою є інформація про особливості та результати такої модернізації у різних країнах світу. У зв'язку з цим провели дослідження в означеному науковому напрямі.

Мета публікації – вивчити особливості впровадження у практику шкільного фізичного виховання дітей Китаю сучасних інновацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наприкінці минулого століття (1995 рік) урядом КНР було започатковано 12-річне навчання у закладі загальної середньої освіти та прийнято нормативний документ «Положення про роботу шкільного спорту». Останнє було спрямоване на сприяння у вирішенні завдань фізичного виховання та подальшу популяризацію серед школярів, упровадження в їхню практику з урахуванням місцевих культурних традицій стародавніх видів рухової діяльності й спорту. Щодо організації шкільного фізичного виховання, то у початковій школі (1-6 класи) мінімальна кількість таких уроків стано-

вить 3-4 протягом тижня, у середній (7-9 класи) та старшій (10-12 класи) школах – 3 уроки протягом тижня. Проте, така кількість є мінімальною, вона визначена державою. Школа має право до збільшення щотижневої кількості уроків фізичного виховання, тому у багатьох вони щоденні. Крім цього, обов'язковим у школі є щоденна ранкова гімнастика та іспит з фізичного виховання [1; 2; 9].

Змістом уроків фізичного виховання є загальноприйняті в усьому світі види рухової діяльності (гімнастика, легка атлетика, спортивні ігри), а також традиційні для КНР види, зокрема бойові мистецтва, елементи китайської гімнастики цигун, тайцзи-цюань [3; 10]. Під час ранкової гімнастики у переважній більшості шкіл засобами є такі фізичні вправи, як традиційні види китайської гімнастики, біг навколо шкільного футбольного поля (спортивного майданчика, шкільних корпусів – по периметру території усєї школи). У багатьох школах зміст ранкової гімнастики реалізується також увечері, оскільки в них протягом навчального тижня (понеділок-п'ятниця) діти перебувають цілодобово.

Іншим важливим кроком у поліпшення організації та змісту шкільного фізичного виховання стало затвердження у 2002 році «Державних фітнес стандартів», тобто нормативів оцінки фізичної і рухової підготовленості учнів 1-12 класів [2; 11]. Разом із тим необхідно враховувати, що педагогічна діяльність учителя фізичного виховання дуже подібна до тієї, що до недавнього часу переважала у вітчизняній системі фізичного виховання. Тобто має місце відтворення стилю викладання, характерного для кінця минулого і початку теперішнього століття, основа якого – командний стиль керування діяльністю дітей під час фізичного виховання. Зазначається [1; 6], що сформовані у фахівця компетентності відзначаються суттєвим розривом із досягненнями науки, тому різко знижується коефіцієнт корисного використання нових технологій, наукових винаходів і досягнень, фундаментальні знання замінюють прикладні.

Проведеним спеціальним дослідженням у Пекінській школі іноземних мов на базі Університету іноземних мов (Пекін), експериментальній школі Хайдянь (Пекін), середній школі Університету Цінхуа (Пекін), середній школі Циндао Юцай (провінція Шаньдун – Циндао) було з'ясовано стан реалізації вчителями сучасних інновацій у практиці фізичного виховання школярів. Так тільки 22% респондентів упевнені у наявності в них знань про вдосконалення стандартів викладання фізичної виховання відповідно до навчальної освітньої програми, 18% – у наявності знань про сучасні методики навчання в індивідуальних та командних видах рухової діяльності, 14% – наявності знань про методи активного залучення дітей до занять; лише 20% мають знання про новітні технології формування прикладних рухових умінь та навичок дітей [6].

Проте, на думку тих самих респондентів зміст підвищення їхньої кваліфікації в організаційних вміннях і методичних знаннях повинен містити такі теми (перших три найбільш чисельних варіанти питань): методи, підходи, впровадження для залучення дітей до рухової активності середньої і високої інтенсивної (50%), технології розроблення індивідуальних програм рухової активності (36%), новітні технології формування прикладних рухових умінь та навичок (26%).

Узагальнюючи можемо відзначити відсутність належної уваги вчителів фізичного виховання до нових знань і практичних умінь використовувати сучасні технології для вирішення навчальних, розвивальних і виховних завдань. Таку позицію має 74% чинних учителів фізичного виховання, а значить саме їхню увагу потрібно повернути до питання, яке розглядається. У зв'язку з цим відзначаємо, що сьогодні в усьому світі швидко зростає інте-

рес фахівців до розширення практичної сфери застосування принципу навчання «embodied learning» [4]. Він передбачає реалізацію ідеї навчання за допомогою тіла, тобто на відміну від традиційного навчання, де основою є інтелектуальна діяльність, «embodied learning» залучає вроджені й автономні фізичну, емоційну та когнітивну компетенції дитини до навчання через діяльність усього тіла.

Тут необхідно зазначити, що на сучасному етапі активне використання зазначеного принципу фіксують під час навчання, передусім математиці та мові. Практично реалізувати принцип у найпростіший спосіб можна, якщо використати AR/VR-симулятори, тобто створити для навчання не справжню реальність, а віртуальну (VR), доповнену (AR) або змішану (MR). Крім цього, проводяться дослідження, спрямовані на створення віртуального світу для реалізації «embodied learning»; відбуваються вони у межах проєкту Play of /COMMIT, що розробляє «Втілений ігровий навчальний театр» [4]. Проте, як бачимо з відповідей учителів фізичного виховання, вони не намагаються впроваджувати педагогічні новації у процес фізичного виховання дітей.

Висновки. 1. Із розвитком науки і техніки педагогіку поповнюють нові ідеї, принципи, способи навчання дітей у школі, у тому числі в процесі фізичного виховання. 2. У китайських учителів фізичного виховання недостатньо сформовано мотивацію до пошуку і використанню у практиці інноваційних ідей, підходів, методів формування знань, умінь і навичок дітей. 3. Додаткової уваги потребує вивчення питання щодо реалізації у практиці фізичного виховання принципу навчання «embodied learning».

Список використаних джерел:

1. Глоба Г. В. Система фізичного виховання в школах Китаю. *Педагогіка, психологія та медико-педагогічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2012. С. 16-19.
2. Кузнецова Л. І., Долженко Л. П., Трачук С. В., Луо Сяньюй. Аспекти функціонування системи фізичного виховання в закладах освіти Китайської Народної Республіки. *Науковий часопис Укрїнського держ. ун-ту імені Михайла Драгоманова*. 2024. Вип. 9(182). С. 153-156. DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.9\(182\).27](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.9(182).27)
3. Лі Жіжун. Стратегія оптимізації шкільного фізичного виховання на тлі «Здорового Китаю 2030». *J of Guangzhou Institute of Physical Education*. 2019. № 1. С. 122-124.
4. Мацієвич Т. «Embodied learning» як принцип навчання та стан його реалізації у шкільному фізичному вихованні. *Збірник наук. пр. молодих вчених Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. С. 332-334.
5. Тан Лі. Аналіз проблем і рішень у коледжському фізичному вихованні – коментар до «Дослідження інноваційних концепцій та практичного викладання фізичної освіти в коледжі». *Китайський журнал освіти*. 2021. Вип. 5. С. 13-21.
6. Трачук С., Дедух М., Бричук М., Іванік О., Єфанова В. & Ван Е. Складові фахової кваліфікації вчителів фізичного виховання Китаю. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини*. 2024. 29(2). С. 98-103. [https://doi.org/10.32626/2309-8082.2024-29\(2\).98-103](https://doi.org/10.32626/2309-8082.2024-29(2).98-103)
7. Sun H., Li W. (2017). Learning in Physical Education: A Self-Determination Theory Perspective. *J of Teaching in Physical Education*, 36(3), 277-291. DOI: <https://doi.org/10.1123/jtpe.2017-0067>
8. Wang H., Shen B., Bo J. (2022). Examining Situational Interest in Physical Education: A New Inventory. *J of Teaching in Physical Education*, Vol. 41, Issue 2, 270-277.

9. Zhang Liang (2022). Quality management of physical education in China. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 56. Т. 2. С. 176-181.
10. Zhang T., Lu G. & Wu X. Y. (2020). Associations between physical activity, sedentary behaviour and self-rated health among the general population of children and adolescents: a systematic review and meta-analysis, *BMC Public Health*, 20, 1343. DOI: <https://doi.org/10.1186/s12889-020-09447-1>
11. Zhu Z., Tang Y., Zhuang J., et al (2019). Physical activity, screen viewing time, and overweight/obesity among Chinese children and adolescents: an update from the 2017 physical activity and fitness in China-the youth study. *BMC Public Health*, 19, 197. DOI: <https://doi.org/10.1186/s12889-019-6515-9>

Отримано: 19.11.2024

Петро МИЗАК,

здобувач вищої освіти третього рівня 1 року навчання спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-5601-8791>

ВАЖЛИВІСТЬ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У публікації визначено важливість формування здоров'язбережувальної компетентності учнів на уроках фізкультури. Вказано основні знання й уміння, котрі є компонентами здоров'язбережувальної компетентності. Обґрунтована важливість регулярної фізичної активності учнів.

Ключові слова: здоров'язбережувальна компетентність, фізична культура, учні.

Актуальність теми. Формування здоров'язбережувальної компетентності є ключовим елементом сучасної освіти, оскільки здоров'я молодого покоління безпосередньо впливає на якість їхнього життя, академічні успіхи та загальний розвиток. Здоров'язбережувальна компетентність передбачає не лише знання про здоровий спосіб життя, але й розвиток практичних навичок, що сприяють його підтримці, а також усвідомлення відповідальності за власне фізичне і психічне благополуччя.

Мета публікації: охарактеризувати важливі аспекти формування здоров'язбережувальної компетентності учнів на уроках фізичної культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Здоров'язбережувальна компетентність – здатність учня застосовувати в умовах конкретної ситуації сукупність здоров'язбережувальних компетенцій, дбайливо ставитися до власного здоров'я та здоров'я інших людей [1]. Вона містить основні знання про:

- поняття «здоров'я», «здоровий спосіб життя», «безпечна поведінка»;
- основи культури здоров'я (фізичного, психічного);
- фізіологічні функції організму в різних умовах: спокою, руху, стресу тощо;
- правила особистої гігієни, зокрема й психогігієни;
- індивідуальні особливості психічних процесів і властивостей людини [2, с. 56].

Здоров'язбережувальна компетентність включає в себе уміння:

- прогнозувати можливі зміни стану власного здоров'я залежно від певних умов;
- культивувати здоров'ятворчу, здоров'язбережувальну, життєвоактивну поведінку;
- протидіяти факторам, що впливають на здоров'я (перевантаження, стреси, гіподинамія, санітарно-фізіологічна втома тощо);
- використовувати методи саморегуляції у процесі життєдіяльності [2, с. 56-57].

Уроки фізичної культури відіграють важливу роль у профілактиці захворювань, пов'язаних із малорухливим способом життя учнів, як, наприклад, ожиріння, проблеми з опорно-руховим апаратом, серцево-судинні захворювання тощо. Регулярна фізична активність допомагає підтримувати своє здоров'я, зміцнювати імунну систему, покращувати обмін речовин і загальний стан організму. Формування здоров'язбережувальної компетентності через фізичну активність на уроках фізкультури допомагає розвинути у дітей звичку до регулярних занять спортом. Важливо, щоб учні зрозуміли, що фізичні вправи не є чимось обов'язковим лише у школі, а мають стати невід'ємною частиною їхнього повсякденного життя і у майбутньому. На уроках фізичної культури вони отримують знання та навички, необхідні для збереження та покращення здоров'я. Діти вчать оцінювати своє самопочуття, самостійно контролювати рівень фізичних навантажень, дотримуватись правил безпеки під час занять спортом. Це сприяє формуванню відповідального ставлення до власного здоров'я і розуміння важливості його збереження.

Крім того, здоров'язбережувальна компетентність сприяє формуванню стійких здорових звичок, які залишаються з людиною протягом усього життя, допомагаючи уникнути розвитку багатьох хвороб, що є актуальними в сучасному суспільстві.

Фізична активність не лише покращує фізичні показники, такі як сила, витривалість, гнучкість та координація, але й сприяє зміцненню психічного здоров'я. Вправи допомагають знижувати рівень стресу, поліпшують настрій, підвищують самооцінку і сприяють розвитку психологічної стійкості до життєвих викликів. Через залучення до спорту та фізичної активності учні формують позитивні моделі поведінки, що допомагає їм уникати негативних впливів навколишнього середовища, формування шкідливих звичок, таких як паління, вживання алкоголю або наркотиків.

Фізична культура допомагає учнівській молоді не тільки фізично розвиватися, але й розуміти, що здоровий спосіб життя є важливою частиною успішної та активної дорослості. Завдяки урокам фізкультури учні формують усвідомлення того, що підтримка фізичної форми, належний відпочинок, правильне харчування та емоційний баланс мають бути невід'ємною частиною їхнього життя.

Під час проведення командних ігор чи спортивних змагань учні активно взаємодіють один з одним, що сприяє розвитку таких соціальних навичок, як співпраця, лідерство, повага до партнерів і суперників, вміння працювати у команді та вирішувати конфлікти.

Висновки. Формування здоров'язбережувальної компетентності на уроках фізичної культури є надзвичайно важливим для всебічного розвитку учнів. Завдяки правильно організованому навчальному процесу, учні отримують не лише знання про важливість здорового способу життя, але й формують стійкий мотив до фізичної активності та підтримки свого здоров'я. Цей процес сприяє не лише фізичному та психічному благополуччю дітей, але й допомагає виховувати відповідальних і свідомих громадян, які готові активно підтримувати та зберігати своє здоров'я впродовж усього життя. Уроки фізичної культури є ключовим ін-

струментом у цьому процесі, оскільки забезпечують практичне застосування знань і сприяють розвитку позитивних навичок, необхідних для здорового способу життя.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, затверджений Кабінетом Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text>
2. Цільмак О. М. Зміст складових здоров'язбережувальної компетентності курсантів. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України*. Харків, 2018. С. 55-57.

Отримано: 21.11.2024

Микола НАТОЛОЧЕНИЙ,
здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання
спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-9318-6747>

ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНИХ УЯВЛЕНЬ УЧНІВ ПРО ФІЗИЧНУ КУЛЬТУРУ У СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У публікації обґрунтовано ключові аспекти формування загальних уявлень учнів про фізичну культуру та її значення у житті людини. Встановлено, що регулярна фізична активність покращує функціонування усіх систем організму та психоемоційний стан і впливає на мотивацію учнів.

Ключові слова: фізичний розвиток, фізична культура, заклади загальної середньої освіти.

Актуальність теми. Навчання учнів на уроках фізичної культури в сучасних закладах загальної середньої освіти має низку особливостей, зумовлених як новими освітніми стандартами, так і сучасними підходами до організації навчального процесу. Основна мета таких уроків полягає не лише в розвитку фізичних здібностей учнів, але й у формуванні культури здорового способу життя.

Мета публікації – визначити ключові аспекти формування загальних уявлень учнів про фізичну культуру, її значення у житті людини, збереження та зміцнення здоров'я й фізичного розвитку у сучасних закладах загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Уроки фізичної культури у сучасних закладах загальної середньої освіти спрямовані на всебічний розвиток особистості, формування культури здорового способу життя та підтримання фізичного здоров'я учнів. Відповідно до модельної навчальної програми навчання фізичної культури спрямоване на досягнення загальної мети – розвинути природні здібності, інтереси, обдарування учнів, сформувати компетентності, необхідні для їхньої соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації [1].

Формування загальних уявлень учнів про фізичну культуру, її значення у житті людини, збереження та зміцнення здоров'я й фізичного розвитку є важливим елементом навчально-виховного процесу у сучасних школах, що забезпечує не лише фізичний розвиток, а й виховує у дітей та учнівської молоді свідоме ставлення до власного здоров'я й активного способу життя. Учні повинні розуміти, що фізична культура є частиною загальної культури людини. Вона спрямована на гармонійний розвиток тіла і духу, на формування здорових звичок і позитивного ставлення до рухової активності. Уроки фізкультури не лише допомагають зміцнити здоров'я, але й сприяють соціальній адаптації, розвитку вміння працювати в команді, комунікації та відповідальності.

Фізична активність стимулює ріст і розвиток організму, покращує витривалість, силу, координацію, гнучкість та спритність. Важливо пояснити учням, що кожен з цих аспектів фізичного розвитку робить їх більш здатними до виконання щоденних завдань, а також сприяє підвищенню енергійності.

Регулярні заняття спортом допомагають не лише розвивати м'язову систему, підтримувати нормальну вагу тіла та покращувати рухливість, а й попередити численні хвороби, такі як серцево-судинні захворювання, ожиріння, порушення постави, а також сприяють покращенню загального самопочуття. Учні повинні розуміти, що фізична активність сприяє покращенню роботи всіх систем організму (дихальної, серцево-судинної, нервової), а також зміцненню імунної системи. Підтвердженням є і той факт, що фізична активність допомагає покращувати психоемоційний стан, знімати стрес і напругу, покращувати настрій і самопочуття. Рух допомагає впоратися зі стресовими ситуаціями та покращує їхнє загальне самопочуття.

Заняття фізичними вправами розвивають наполегливість, здатність долати труднощі, витривалість, що є важливими як для навчання, так і для цілого життя. Важливо навчити учнів самостійно обирати ті види активності, які приносять їм задоволення та користь для здоров'я. Це допоможе створити індивідуальну мотивацію до підтримання активного способу життя.

Висновки. Сучасні уроки фізкультури в закладах загальної середньої освіти орієнтовані не лише на фізичний розвиток, але й мають важливу виховну та освітню функції, які формують у дітей цілісне ставлення до здорового способу життя та фізичної культури як частини загального розвитку. Формування загальних уявлень про фізичну культуру допомагає учням усвідомити важливість руху для збереження здоров'я, розвитку фізичних якостей та підтримання емоційного балансу.

Список використаних джерел:

1. Модельна навчальна програма «Фізична культура. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти. URL: <http://surl.li/gkdgfe>

Отримано: 20.11.2024

Юлія ПЕТРОВА,

викладач кафедри спорту і спортивних ігор

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-4177-0578>

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПАРТНЕРСТВА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ЗДОБУВАЧІВ З МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

У дослідженні проаналізовано партнерські взаємовідносини між закладами вищої освіти (ЗВО) та здобувачами освіти як ключовий аспект підвищення якості освітніх послуг відповідно до стандартів і рекомендацій Європейського простору вищої освіти.

Ключові слова: партнерство, заклад вищої освіти, здобувачі, якість вищої освіти, освітній процес.

Актуальність теми. Актуальність даної теми зумовлена сучасними викликами та тенденціями, які функціонують в європейському освітньому просторі. Ці тенденції система вищої освіти впроваджує у вітчизняний досвід та спрямовує їх у діяльність закладів вищої освіти України. Якість надання освітніх послуг у цих закладах визначається відповідно до критеріїв ESG (стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти), однією з умов яких є реалізація партнерства ЗВО зі здобувачами [3]. Така співпраця включає орієнтацію на особисті потреби здобувачів, гнучкість освітніх програм, використання інноваційних освітніх технологій, зокрема цифрових інструментів, дистанційних форматів та інтерактивних методик тощо.

Важливо, що досліджувана тема не лише відображає теоретичну складову питання підвищення якості освіти, але й демонструє практичну реалізацію інноваційних підходів до партнерства в сучасних умовах. Це відкриває нові перспективи для розвитку закладів вищої освіти та вдосконалення якості освітніх послуг відповідно до потреб сучасного суспільства та ринку праці.

Мета публікації – здійснити теоретичний аналіз інноваційних підходів до реалізації продуктивного партнерства між закладом вищої освіти та здобувачами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Партнерство є особливим типом соціальної взаємодії, який базується на принципах рівноправності автономних суб'єктів, їх взаємного визнання та відповідальності, добровільністю співробітництва й орієнтацією на соціально значущі цілі [2, с. 5].

Партнерство між закладом та здобувачами в контексті якості вищої освіти можна розглядати з декількох позицій. О. Тадеуш пропонує бачення цього процесу як соціальне, психологічне та педагогічне явище [4, с. 60]. Зокрема, як процес взаємодії між науково-педагогічними працівниками та студентами, що відображає об'єктивно існуючі зв'язки як між самими учасниками освітнього процесу, так і з зовнішнім світом (соціальне явище). У контексті психологічного явища партнерство включає взаєморозуміння, емпатію та співпереживання між учасниками освітнього процесу. І як педагогічне явище – це спрямований та організований процес, у результаті якого учасники взаємодії отримують позитивні зміни, що мають суспільну цінність.

Досліджуючи європейський освітній простір, ряд авторів зазначають, що у Стратегії University of Reading (Велика Британія) наскрізною лінією вказано про партнерство універси-

тету зі студентами: «розвивати механізми підтримки партнерства між студентами і викладачами в усіх сферах студентського навчального досвіду», «студенти як партнери у викладанні та навчанні», «студенти є активними учасниками та співтворцями багатостороннього навчального досвіду, поділяють відповідальність за своє власне навчання у партнерстві із персоналом закладу» [1, с. 25, 66]. Такий партнерський підхід наразі можна побачити і в закладах вищої освіти України, адже це є однією з головних умов євроінтеграції та успішного акредитування освітніх програм Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти.

Проаналізувавши аспекти партнерських взаємовідносин між ЗВО та здобувачами вищої освіти, виокремили основні підходи, через які ця співпраця реалізується та дає позитивний результат.

Актуальність інноваційних підходів: зміцнення цього партнерства через інноваційні підходи є важливим інструментом підвищення якості освітніх послуг, що сприяє розвитку студентів як активних учасників навчального процесу.

Інтерактивність та співпраця: інтерактивні методи навчання, такі як групові проекти, кейс-методи, робота з реальними проблемами та залучення здобувачів до участі в дослідженнях, сприяють не лише кращому засвоєнню матеріалу, а й формуванню навичок критичного мислення та лідерства.

Цифрові технології: використання цифрових платформ для взаємодії науково-педагогічних працівників і здобувачів дозволяє створювати більш гнучкі умови для навчання та ефективного зворотного зв'язку. Інноваційні освітні інструменти (онлайн-курси, вебінари, платформи для співпраці) дозволяють модернізувати процес навчання та підвищити його доступність.

Рефлексивна діяльність: важливим елементом партнерства є систематична рефлексія, що допомагає викладачам і студентам аналізувати освітній процес та знаходити можливості для його покращення. Формування культури зворотного зв'язку сприяє розвитку освітніх програм відповідно до актуальних потреб здобувачів.

Практична орієнтація: створення освітніх програм, орієнтованих на ринок праці та потреби роботодавців, є ще одним важливим аспектом партнерства. Інтеграція практичних кейсів, стажувань та співпраці з бізнесом забезпечує студентам необхідні компетенції та навички.

Індивідуалізація навчання: інноваційні підходи включають індивідуалізовані освітні траєкторії для кожного студента, що дозволяє максимально ефективно використовувати його потенціал та задовольнити особисті інтереси і потреби.

Моніторинг та оцінювання: створення інструментів для моніторингу якості освіти та проведення регулярних опитувань здобувачів допомагає коригувати освітній процес в реальному часі, забезпечуючи високий рівень підготовки студентів.

Висновки. Аналіз показав, що партнерство між закладом вищої освіти та здобувачами має соціальний, психологічний та педагогічний виміри, а його впровадження сприяє розвитку як освітнього процесу, так і особистісного становлення майбутніх професіоналів. Використання інноваційних підходів, таких як цифрові технології, інтерактивні методи навчання та рефлексивна діяльність, є важливими інструментами для зміцнення цього партнерства. Практична орієнтація, індивідуалізація навчання та систематичний моніторинг якості освітніх програм підвищують відповідність освітніх послуг до потреб сучасного суспільства та ринку праці.

Список використаних джерел:

1. Вдосконалення викладання у вищій освіті: теорія та практика: монограф. / колект. авт. Калашнікова С., Базелюк Н., Базелюк О. та ін. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2023. 255 с.
2. Жданенко С. Б. Партнерська взаємодія у процесі становлення громадянського суспільства (соціально-філософський аналіз): дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03. Харківський військовий ун-т. Харків, 2003. 27 с.
3. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). Ухвалено Міністерською конференцією в Єревані, 14-15 травня 2015 р. URL: <http://surl.li/odxrzz>
4. Тадеуш О.М. Освітнє партнерство у просторі вищої школи: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2020. № 33 (1). С. 57-69.

Отримано: 23.11.2024

В'ячеслав ПОПЛАВСЬКИЙ,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-0344-0696>

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗНАНЬ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ 15-16 РОКІВ

У статті досліджено підходи до розробки теоретико-методичного матеріалу для формування знань про фізичне здоров'я учнів 15-16 років, які сприятимуть розвитку умінь та навичок пов'язаних із організацією та методикою проведення самостійних занять з фізичної культури старшокласників.

Ключові слова: знання, уроки фізичної культури, здоров'я, фізична активність.

Аналіз теоретичного дослідження показав, що для виконання поставлених завдань необхідно формувати знання з фізичної культури, позитивні мотиви та потребу до цих занять, виховувати бажання систематично займатися фізичною культурою та отримувати задоволення від цього.

Першою сходинкою у вирішенні поставлених завдань є формування знань з фізичної культури. Знання є основним компонентом змісту освіти з фізичної культури особистості. Вони є рівень інформації, за допомогою якого формується свідоме ставлення до процесів і явищ, що закріплюється в пам'яті людини. Знання формуються в процесі свідомої діяльності людини у вигляді уявлень, фактів, понять і закономірностей [2, 3].

Різноманітний процес спрямованого використання фізичної культури в шкільному віці повинен будуватися на основі загально-педагогічних принципів фізичного виховання (активності та свідомості, доступності та індивідуалізації, наочності та динамічності). Виходячи з цього, у старшому шкільному віці фізичне виховання повинно бути спрямоване на підготовку до побутової, трудової, військової та фізкультурної діяльності, з урахуванням вікових, статевих та індивідуальних особливостей учнів. У зв'язку з цим визначаються конкретні завдання занять з фізичної культури, підбираються відповідні засоби та методи. Основними засобами фізичної культури є фізичні вправи [1].

В системі загальноосвітньої школи знання з фізичної культури є складовою процесу фізичного виховання, основою підвищення мотивації та інтересу до занять фізичними вправами. Знання з фізичної культури в системі шкільної освіти мають загальний довідково-інформаційного характер.

Зміст і обсяг теоретико-методичного матеріалу з фізичної культури, яким повинні володіти учні, визначаються навчальною програмою “Фізична культура”, а важливість його викладання наголошують навчально-методичні посібники Т.Ю. Круцевич, Н.Г. Шамардіної, Б.М. Шияна. Проте й зараз недостатньо дослідженими є шляхи формування теоретико-методичних знань в учнів старшої школи, а саме загальних та спеціальних знань теоретичного, методичного та практичного рівнів. Сукупність цих знань впливає на педагогічні, психологічні та медичні знання, збагачує духовне та фізичне життя індивіда, формує особливе ставлення до здоров'я та здорового способу життя [4; 6].

При використанні засобів фізичного виховання в старшому шкільному віці необхідно здійснювати перехід від засвоєних вправ до нових, які передбачають поступове підвищення складності завдань, посилення самостійності під час їх виконання й творчий підхід. Планується використання різних видів вправ у навчальному процесі на основі вивчених раніше, які мають відносну схожість чи аналогічність структур рухових дій. Така система сприяє не тільки кращому засвоєнню й закріпленню вже засвоєних вмінь та навичок, але й більш глибокому осмисленню нових способів виконання дії [5].

В старшому шкільному віці на уроках фізичної культури необхідно враховувати різноманітні погляди учнів на процес навчання. У дидактиці цей підхід до процесу навчання пояснюється так: мета навчання – зміст і логічна структура навчального матеріалу – принципи і засоби навчання – викладач – учень – методи. Схема процесу навчання розраховується в ідеалі на універсальність її застосування, проте вона має свою функціональну спрямованість і практично вирішує визначені педагогічні завдання з позиції провідних факторів (форми, змісту навчального матеріалу і т. д.).

Висновок. Тому виникла необхідність у проведенні теоретичних і експериментальних досліджень, пов'язаних з розробкою теоретико-методичного матеріалу для формування знань про фізичне здоров'я (фізичний розвиток, фізичну підготовленість та функціональний стан), який сприятиме розвитку умінь та навичок з організації та методики проведення самостійних занять з фізичної культури старшокласників.

Список використаних джерел:

1. Вдовичин Т. Я. Обґрунтування організаційно-педагогічних умов для забезпечення навчального процесу майбутніх фахівців у педагогічному університеті. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2013. Вип. 34. С. 225-230. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2013_34_50
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ-Перун, 2009. 1736 с.
3. Єжова О. О. Сутність організаційно-педагогічних умов педагогічного процесу. *Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 3. С. 39-43.
4. Педагогічні умови. URL: <https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robota/89-suchasni-tekhnohivyi-rozvytku-profesiynovi-maysternosti-maybutnikh-uchyteliv-25-zhovtnia-2018-r/173-zmist-ponyattva-pedagogichni-umovi>

5. Стрикаленко Є. А., Стрикаленко А. Ю., Шалар О. Г., Шалар Г. П. Мотивація до занять фізичною культурою в дистанційних умовах під час військового стану в Україні. *Науковий Часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2024. Вип. 3 (175). С. 185-190. DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.3\(175\).36](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.3(175).36)
6. Федорченко Т. Є. Соціально-педагогічні засади профілактики девіантної поведінки школярів в умовах соціокультурного середовища: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.05 / НАПН України. Київ, 2013. 560 с.

Отримано: 20.11.2024

Сергій ПРОТАСЮК,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-3788-4110>

ПОКАЗНИКИ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ШКОЛЯРІВ-ПІДЛІТКІВ З ДЕВІАНТНОЮ ПОВЕДІНКОЮ

У статті досліджено підходи до розробки різних педагогічних, психологічних та соціальних напрямків профілактики девіантної поведінки. Акцентовано увагу, що формування здорового способу життя значно впливає не тільки на підвищення фізичної підготовленості, поліпшення здоров'я, але й на поведінку людини в побуті й у процесі навчання, тим самим безпосередньо впливає на формування міжособистісних стосунків

Ключові слова: знання, школярі, відхилення, здоров'я, фізична активність.

В останні роки на Україні розвиваються й апробуються різні педагогічні, психологічні та соціальні напрямки профілактики наркотичної залежності в підлітковому середовищі, однак впровадження ефективних основ превентивних стратегій відбувається з великими труднощами. Швидка залежність, трудомісткість, девіантність, тривалість, низька ефективність лікування і реабілітації наркозалежних підказують, що основний наголос необхідно робити на попередження, первинну профілактику, необхідно змінити всю ідеологію та стратегію антинаркотичної діяльності [2].

Наукові дослідження та досвід свідчать, що ефективність засобів фізичної культури та спорту в профілактичній діяльності, соціальній реабілітації людини в охороні і зміцненні її здоров'я, у боротьбі з наркоманією, алкоголізмом і правопорушеннями дуже висока, особливо в підлітковому середовищі.

Наркоманія є не тільки предметом психіатрії, але й визначається з позиції масового явища як девіантне поведіння. Соціологічні дослідження свідчать, що найбільш сприйнятливим до різних видів відхилень є вік 14-15 років, коли ще не склався особистісний світогляд і підлітки в значній мірі зазнають впливу однолітків. Шкідливі звички в підлітковому середовищі часто розглядаються як поведінковий стандарт [1,3].

Наркоманія невиліковна самотужки, її не можна перемогти залякуванням і роз'яснювальними бесідами. Очевидно, що необхідне формування стійких ціннісних орієнтацій на конструктивні види діяльності, створення у свідомості підлітка домінанти на регулярну фі-

зичну активність. Шкільні роки є критичним періодом у розвитку потреби фізкультурної діяльності й вихованні звички до участі в різних видах фізичної активності, що потім може перейти в доросле життя [4].

У дослідженнях фахівців аналізується набутий підлітками досвід, пов'язаний зі здоровим способом життя. Вирішення задач регулярного моніторингу здоров'я дітей, їхньої поведінки, виявлення взаємозв'язків між впливом школи, родини, інших соціальних інститутів і стиля життя учнів, сприяння розвитку соціальних програм і здійсненню політики зміцнення здоров'я підростаючого покоління займає важливе місце в дослідженнях фахівців. Фізична культура, як складовий елемент культури особистості, могутня передумова формування здорового способу життя, значно впливає не тільки на підвищення фізичної підготовленості, поліпшення здоров'я, але й на поведінку людини в побуті й у процесі навчання, тим самим безпосередньо впливає на формування міжособистісних стосунків [4].

У соціально-педагогічному аспекті актуалізується проблема профілактики шкідливих звичок, оскільки люди з низьким рівнем фізичної активності мають найчастіше „ненадійне” здоров'я, зловживають палінням і алкогольними напоями. Сучасна стратегія оздоровлення нації базується на формуванні індивідуальної рухової активності населення, турботі про своє здоров'я та фізичне вдосконалення, веденні здорового способу життя, викорінюванні шкідливих звичок. Активність людини в соціально-педагогічному аспекті визначається двома значущими показниками: позицією, очікуваною індивідом; позиціями, які намагається зайняти індивід у процесі розподілу цінностей [1].

Дефіцит рухової активності, характерний для сучасного життя, викликає дискомфорт у зростаючому організмі підлітка, прагнення до пошуку „гострих” відчуттів, до виходу „за рамки дозволеного”. Навіть з цих позицій є очевидним, що залучити дітей до систематичних фізкультурно-спортивних занять, відкрити їм світ спорту – означає, багато в чому допомогти уникнути небезпеки падіння до наркоманії [2].

На жаль, величезний педагогічний, психологічний, профілактичний антинаркотичний потенціал фізичної культури та спорту не може бути реалізований без спеціально розроблених педагогічних технологій, які, за аргументованими висновками, повинні забезпечити в повному обсязі психічну, інтелектуальну, трудову, моральну, соціальну і фізичну реабілітацію підлітків з ознаками асоціальної поведінки, гарантувати їхню оптимальну інтеграцію в суспільно-соціальні відносини на сучасному етапі історичного розвитку України.

Висновок. У зв'язку з цим вирішення специфічних завдань антинаркотичної профілактики засобами фізичної культури та спорту буде найбільш ефективним, якщо воно буде здійснюватися на основі реалізації ідей особистісно орієнтованих освіти та виховання, індивідуального та диференціального підходу у фізичній і соціальній реабілітації даної категорії підлітків. На жаль, у наш час практично відсутні матеріали щодо використання засобів фізичної культури та спорту для профілактики наркоманії та злочинності в підлітковому середовищі, не розроблені раціональні педагогічні технології і форми роботи з таким контингентом.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ-Перун, 2009. 1736 с.
2. Максимова Н. Ю., Толстоухова С. В. Соціально-психологічний аспект профілактики адиктивної поведінки підлітків і молоді. Київ, 2000. 200 с.

3. Маринов А. Заходи щодо профілактики адиктивної поведінки. Тренінгове заняття з профілактики наркоманії. *Соціальний педагог*. 2012. № 7. С. 32.
4. Федорченко Т. Є. Соціально-педагогічні засади профілактики девіантної поведінки школярів в умовах соціокультурного середовища: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.05 / НАПН України. Київ, 2013. 560 с.

Отримано: 19.11.2024

Андрій САБОВ,

здобувач вищої освіти третього рівня 2 року навчання спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-1181-6001>

СУЧАСНІ УЯВЛЕННЯ ПРО ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ ПІД ЧАС РОЗВИТКУ РУХОВИХ ЯКОСТЕЙ

Розвиток мовленнєвої діяльності учнів початкової школи з інтелектуальними порушеннями, як наукова проблема, на сучасному етапі недостатньо вивчена. Один із перспективних напрямків розв'язання проблеми – використання рухової активності в освітньому процесі таких дітей.

Ключові слова: початкова школа, мовлення, навчання, інтелектуальні порушення, наукові дослідження.

Актуальність теми. Сьогодні знову підвищеної уваги набуває наукова проблема, що стосується реалізації у практиці фізичного виховання підлітків індивідуального підходу та методу індивідуалізації. Основна причина – вимога проєкту «Нова українська школа», що впроваджується сьогодні у практику фізичного виховання закладів загальної середньої освіти в Україні. Крім цього, актуалізувалася проблема, пов'язана з формами навчання дітей, а саме можливістю здійснення освітнього процесу дистанційно [5]. Така ситуація не сприяє, а навпаки, додатково ускладнює реалізацію під час фізичного виховання індивідуальної освітньої траєкторії для кожного здобувача середньої освіти взагалі та базової зокрема. Зазначене свідчить про необхідність досліджень у напрямку, що розглядається.

Мета публікації – конкретизувати поняття «педагогічні умови» з позиції індивідуалізації фізичного виховання здобувачів базової освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивченням джерел інформації встановили, що на сучасному етапі існує багато тлумачень поняття «педагогічні умови». У зв'язку з цим провели аналіз наявних джерел інформації для конкретизації, уточнення цього поняття та з'ясували, що педагоги, передусім виходять з розуміння зазначених умов як надзвичайно різнопланових обставин, що є предметом дослідження також психологів, лікарів, управлінців, соціальних педагогів тощо. Крім цього, дослідники відзначають відсутність єдиного погляду на поняття «педагогічна умова» [4]. Так, один із варіантів розуміння поняття – обставина, від якої залежить певне явище або процес, що утворює середовище, в якому явище (процес) виникає, функціонує і розвивається [6, с. 225]. За іншою інформацією педагогічна

умова – необхідна обставина, що сприяє та уможлиблює досягнення очікуваного результату внаслідок реалізації педагогічного процесу [3]. Але наведені визначення поняття мають надзвичайну подібність до такого поняття «умова»: необхідна обставина, що уможлиблює здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь [2, с. 1506], як фактор, рушійна сила будь-якого процесу, явища; чинник [2, с. 1526].

Водночас наводиться [1] позиція, згідно якої під «умовою» в педагогічному сенсі все те, від чого залежить інше; середовище (оточення), в якому перебувають і без якого не можуть існувати предмети, явища. Крім цього, умову розглядають, як компонент комплексу об'єктів (речей, їх станів, взаємодій), з якого впливає існування відповідного явища. У цілому цей комплекс називають достатніми умовами явища. Якщо з усіх можливих умов відібрати загальні, отримаємо необхідні умови, тобто ті, за яких можливе певне явище. Визначення поняття «умови» в педагогіці пов'язане передусім з педагогічним осмисленням цієї категорії. Досить широко поняття «умова» використовується у дидактиці у процесі характеристики цілісного педагогічного процесу, окремих його сторін і складових частин [4].

Крім цього, багато дослідників вивчали питання «педагогічних умов» з позиції певного виду діяльності. Одна з позицій фахівців-педагогів – сукупність об'єктивних можливостей, змісту, форм, методів, педагогічних прийомів [1]. Інша позиція щодо педагогічних умов – результат цілеспрямованого відбору, конструювання й застосування елементів змісту, методів (приймів), а також організаційних форм навчання для досягнення дидактичних цілей. Ще одне визначення поняття «педагогічні умови» – чинники (обставини), від яких залежить ефективність функціонування педагогічної системи. Також відзначають, що педагогічні умови – категорія, які є системою певних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, що об'єктивно склалися чи були суб'єктивно створені, але є необхідними для досягнення конкретної педагогічної мети [4].

Якщо розглядати педагогічні умови з позиції різних галузей науки, то з позиції педагогіки виокремлюють організаційно-педагогічні умови, – обставини педагогічного процесу, необхідні для досягнення його мети. З позиції психології виокремлюють психолого-педагогічні умови – обставини, спрямовані на формування і розвиток особистісних якостей, утворень, з позиції практичної медицини (медико-педагогічні умови) – обставини, спрямовані на збереження здоров'я вихованців, з позиції соціології (соціально-педагогічні умови) – обставини, спрямовані на соціальну адаптацію особистості.

Висновки. 1. Вивченням спеціальної літератури встановлена відсутність єдиної позиції на поняття «педагогічні умови». 2. Один із можливих підходів до усунення такої ситуації полягає в розгляді поняття з позиції галузі науки, яка його використовує.

Список використаних джерел:

1. Вдовичин Т. Я. Обґрунтування організаційно-педагогічних умов для забезпечення навчального процесу майбутніх фахівців у педагогічному університеті. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми.* 2013. Вип. 34. С. 225-230. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2013_34_50
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ-Перун, 2009. 1736 с.
3. Єжова О. О. Сутність організаційно-педагогічних умов педагогічного процесу. *Психолого-педагогічні науки.* 2014. № 3. С. 39-43.

4. Педагогічні умови. URL: <https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robota/89-suchasni-tekhnologivi-rozvytku-profesiyнови-maysternosti-maybutnikh-uchyteliv-25-zhovtnia-2018-r/173-zmist-ponyattya-pedagogichni-umovi>
5. Стрикаленко Є. А., Стрикаленко А. Ю., Шалар О. Г., Шалар Г. П. Мотивація до занять фізичною культурою в дистанційних умовах під час військового стану в Україні. *Науковий Часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2024. Вип. 3(175). С. 185-190. DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.3\(175\).36](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.3(175).36)
6. Федорченко Т. Є. Соціально-педагогічні засади профілактики девіантної поведінки школярів в умовах соціокультурного середовища: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.05 / НАПН України. Київ, 2013. 560 с.

Отримано: 23.11.2024

Володимир СОКАЛЬСЬКИЙ,

здобувач вищої освіти третього рівня 1 року навчання спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-2733-1493>

РОЛЬ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАННІ ВЕДЕННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ УЧНІВ БАЗОВОЇ ШКОЛИ

У роботі визначено роль ігрових технологій у навчанні ведення здорового способу життя учнів базової школи. Конкретизовано ефективність використання ігор на уроках фізичної культури. Визначено низку переваг застосування ігрових технологій для навчання ведення здорового способу життя учнів базової школи.

Ключові слова: ігрові технології, здоровий спосіб життя, учні.

Актуальність теми. Фізична активність учнівської молоді у період навчання у базовій школі дещо знижена, оскільки це пов'язано із такими факторами як зростання використання цифрових технологій, збільшення кількості часу, проведеного за екранами, мала кількість уроків фізичної культури. У зв'язку з цим постає необхідність у пошуку потужного інструменту розвитку культури здорового способу життя учнів, котрий зробить процес навчання не тільки цікавим і захопливим, а й сприятиме формуванню здорових звичок, розвитку життєвих компетентностей, необхідних для підтримки фізичного та психічного здоров'я.

Мета дослідження – визначити роль використання ігрових технологій у навчанні ведення здорового способу життя учнів базової школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток культури здорового способу життя в учнів базової школи з використанням ігрових технологій є важливим напрямом сучасної освіти, що сприяє формуванню навичок, звичок та установок, необхідних для підтримання здоров'я та фізичної активності впродовж життя. Ігрові технології є ефективним інструментом для мотивування дітей до активного засвоєння знань про здоровий спосіб життя, а також до практичного застосування цих знань у повсякденному житті.

Сучасні науковці вказують, що ігрові технології – це форма взаємодії вчителя та учнів, котра спрямована на формування вмінь розв'язувати складні завдання на основі осмисленого вибору альтернативних варіантів через реалізацію певного сюжету [1]. Використання іг-

рових технологій на уроках фізичної культури передбачає чітке планування дій, постановку освітньої мети та завдань, ретельну підготовку вчителя до проведення гри, вибір необхідних ресурсів, залучення, заохочення та мотивацію учнів до активної ігрової діяльності, проведення самої гри, узагальнення результатів, рефлексію та підведення підсумків [2, с. 91-92].

Ігрові технології базуються на взаємодії, змаганні, співпраці, що робить навчальний процес більш цікавим та залучає учнів базової школи до активного навчання. Використання гри на уроках фізичної культури дозволяє ефективно:

- мотивувати учнів до фізичної активності;
- розвивати комунікативні навички, співпрацю, командний дух;
- формувати стійкі установки на здоровий спосіб життя.

Гра надає можливість створювати навчальні ситуації, які імітують реальні життєві обставини, що дозволяє учням застосовувати отримані знання на практиці. Використання ігрових технологій на уроках фізичної культури задля навчання ведення здорового способу життя має низку переваг.

Гра є природною формою діяльності для дітей, яка підвищує інтерес до навчання. Використання ігрових елементів на уроках фізичної культури дозволяє залучати навіть менш активних учнів, які не мають високого рівня фізичної підготовки, але можуть проявляти інтерес до змагальної або командної діяльності. Командні ігри допомагають учням базової школи розвивати комунікативні навички, вміння співпрацювати та працювати на результат у команді. Це важливо не лише для формування здорових стосунків між однолітками, але й для побудови колективних звичок щодо підтримки здорового способу життя.

Також через гру учні засвоюють важливі установки на здоровий спосіб життя. Наприклад, у грі учні можуть моделювати поведінку, пов'язану зі здоров'ям (вибір корисних продуктів, дотримання режиму дня, виконання фізичних вправ), що сприяє формуванню стійких звичок. Ігрова діяльність допомагає знизити рівень стресу, підвищити настрій та мотивацію учнів, що позитивно впливає на їхній емоційний стан і загальне здоров'я. Позитивні емоції у процесі застосування ігрових технологій сприяють більш глибокому засвоєнню інформації та позитивному ставленню до здорового способу життя.

Висновки. Використання ігрових технологій для навчання ведення здорового способу життя серед учнів базової школи є дієвим методом, що сприяє залученню дітей до активної участі у процесі збереження здоров'я. Гра стимулює інтерес до теми здоров'язбереження, допомагає формувати та розвивати позитивні соціальні та фізичні навички. Такий підхід допомагає учням усвідомлено підходити до свого здоров'я та підтримувати активний спосіб життя на тривалий термін.

Список використаних джерел:

1. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології. Київ: Академвидав, 2004.
2. Сударик О. С. Сутність поняття «ігрові технології» та їх класифікація. *Формування сучасної науки: методика та практика*: матеріали I Міжнародної студентської наукової конференції (м. Кам'янець-Подільський, 29 жовтня 2021 р.). Вінниця: ГО «Європейська наукова платформа», 2021. Т. 2. С. 91-94.

Отримано: 19.11.2024

ЗМІСТ

Секція ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ

<i>ВІЩАК Юліанна</i> . Від утопії до постапокаліпсису: фікційне зображення фемінного світу.....	3
<i>КАЗИМІР Ірина</i> . Контекстуальна синонімія як прояв семантичної надмірності	5
<i>КАЛИНИЧ Катерина</i> . Літературний катарсис як трансформація травматичного досвіду: метаморфози болю у романі Г. Белля «Де ти був, Адаме?»	7
<i>ОСАДЧУК Ольга</i> . Мобільні додатки як засіб формування мовної компетентності у вивченні іноземної мови.....	9
<i>ТИЧІНІНА Альона, ГУРГІШ Артем</i> . Формування культурної компетентності шляхом використання культурно-історичної та мультикультурної методології	11

Секція ІСТОРИЧНИХ НАУК

<i>БАБЮК Дмитро</i> . Творчий доробок фотографа С. Гіллера у контексті розвитку фотографічного мистецтва у Кам'янці-Подільському в першій чверті ХХ ст.....	14
<i>ВІННІЧУК Ольга, ЧАБАНОВ Анатолій</i> . Стратегічна військово-політична співпраця України та США в умовах російсько-української війни	17
<i>ВОЙТОВИЧ Олександр</i> . Соціальні проблеми київської професури у 1917-1919 рр.	20
<i>ГАУК Антон</i> . Чутки в інфопросторі українських губерній кінця ХІХ – початку ХХ ст.	22
<i>ГІРІЛІШЕН Максим</i> . Розквартирування підрозділів російської армії в Правобережній Україні наприкінці ХVІІІ ст. як засіб військово-політичного контролю над краєм	25
<i>ГОРБАТЮК Ярослав</i> . Англomовна преса 1919-1920 рр. про єврейські погроми в Україні.....	27
<i>ІЛЬЧИК Василь</i> . Брендинг як специфічний інструмент політичної діяльності	29
<i>КОРНІЛОВ Владислав</i> . Курс на Раднот. Причини активізації трансільванської політики Б. Хмельницького у 1656 р.	32
<i>КСЕНЧУК Олег</i> . Архівні джерела про шефську роботу викладачів та студентів західноукраїнських медичних ЗВО у післявоєнні роки	35
<i>ЛУБКО Юрій</i> . Радянська релігійна політика в Україні 1921-1939 рр. крізь призму українських історичних досліджень	39
<i>МАЛИСНИК Олександр</i> . Політична система України в умовах російсько-української війни.....	41
<i>МЕЛЬНИК Тарас</i> . Політико-правове становище церкви адвентистів сьомого дня в УРСР в 1920-30-х роках	43

<i>ОЛІЙНИК Олександр</i> . Населення Правобережної України та мобілізація до лав галицького війська у спогадах М. Островерхи	46
<i>ОСАДЧИЙ Ілля</i> . Вчителі Російської імперії та селянство в роки революції 1905-1907 рр. у працях американського дослідника Скотта Дж. Серегні	48
<i>ПІГОВИЧ Ілля</i> . Інформаційний потенціал офіційних веб-сайтів медичних закладів освіти України щодо вивчення історії медичної освіти періоду горбачовської «перебудови»	52
<i>ПІДГІРНА Лариса</i> . Утвердження авторитету Вселенського Патріархату та автокефалія Православної української церкви у міжвоєнний період (1929-1935 рр.)	55
<i>ПРИХОДЬКО Сергій</i> . Різновекторність позиції польської шляхти під час анексії Правобережної України Російською імперією.....	59
<i>ПРОДАН Андрій</i> . Діяльність таємної поліції Російської імперії у боротьбі з контрабандою політичної літератури на початку ХХ ст.	62
<i>СЕМЕНОВ Сергій</i> . Депортація як інструмент демографічної зміни на окупованих територіях	66
<i>Ігор СІКОРА</i> . Вплив міжнародних стандартів на демократичні принципи виборів.....	68
<i>СЛЬОЗКІН Максим</i> . Польська етноменшина Правобережжя в національній політиці Російської імперії кінця ХІХ – початку ХХ ст.	71
<i>СОЛОДКОВСЬКА Ірина</i> . Етапи українсько-польської війни 1918-1919 рр. та її вплив на відносини між державами	74
<i>СТОРОЖЕНКО Юрій</i> . Організація освітнього процесу Кам'янець-Подільського учительського інституту у перші роки його діяльності: на матеріалах Держархіву Хмельницької області	82
<i>ХУДНЯК Віктор</i> . Внесок В'ячеслава Магаса у вивчення суспільно-політичного життя Наддніпрянської України в 1905-1917 рр.	85
<i>ЧАБАНОВ Василь, ТАНАСКОВ Сергій</i> . Ключові детермінанти легітимності державної влади та їх значення в воєнному контексті	88
<i>ЧАПАЄВ Роман</i> . Освітній процес у середніх школах Заславщини на початку 40-х років ХХ ст.: за матеріалами газети «За соціалістичне село»	90
<i>ЧЕРЕЛЮК Юрій</i> . Теоретичний аналіз основних досліджень релігії.....	93
<i>ШВЕЦЬ Андрій</i> . Соціальні медіа як платформа для протестного руху в Україні.....	95
<i>ШОЛК Олександр</i> . Єврейські формування у складі Української Галицької армії (1918-1919 рр.).....	98
<i>ЯЦИШИН Володимир</i> . Внесок Х. Лебідь-Юрчика у формування бюджетної системи України (1917-1918 рр.).....	101

Секція УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ

<i>БАНОВСЬКА Дар'я</i> . Функціонування мітологема <i>Бог</i> у романі Євгена Положія «Лловайськ»	104
<i>БЕЛІНСЬКА Юліана</i> . Концепти духовної сфери: творчі візії В. Яворівського	106
<i>ВИНОГРАДОВ Андрій</i> . Проблема національно-культурної ідентифікації в романі Тоні Моррісон «Джаз»	109
<i>ЖУРЕНКО Яна</i> . Гендерні стереотипи в художніх і публіцистичних текстах: порівняльний аспект	111
<i>КОЗЯРУК Аліна</i> . Інтертекстуальність як ознака авторського стилю	114
<i>КОЗЯРУК Вадим</i> . Діалектні вкраплення в романі С. Пушика «Страж-гора»	115
<i>КУЧЕРЯВИЙ Олександр</i> . Функціонування експресивних синтаксичних засобів в індивідуальному стилі Уласа Самчука	117
<i>ПРОКОПІВ Леся</i> . Шкала градування та розміщення на ній лексем з контрарним значенням	118
<i>РАСЕВИЧ Любов</i> . Роман Е. Єлінек «Піаністка»: особливості поетики та деякі контексти української рецепції	119
<i>СІМАШОВА Анастасія</i> . Сучасні напрями досліджень соціальних комунікацій (огляд тематичних секцій конференції ECREA-2024)	122
<i>СТОРОЖУК Дмитро</i> . Когезія тексту творів М. Дочинця	126
<i>ТРЕМБОВЕЦЬКИЙ Павло</i> . «Історія дорослішання» в романі Майкла Ондатже «Воєнне світло»	128
<i>ТРОФИМЮК Олеся</i> . Рецепція постаті і творчості Павла Тичини в ранній щоденниковій творчості Леся Танюка	130
<i>ФАРІОН Андрій</i> . Творче кредо Мо Яня	133
<i>ЧОРНИЙ Роман</i> . Кінематографічний інтертекст у романі Салмана Рушді «Золотий дім»	135
<i>ШЕВЧУК Зореслава</i> . Синоніми та антоніми як засоби вираження індивідуального стилю Бориса Олійника	138

Секція ПЕДАГОГІКИ, ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ ОСВІТИ

<i>БОЙКО Ігор</i> . Загальні особливості розвитку дослідницької компетентності майбутніх педагогів	142
<i>ВАНГ Джинг</i> . Пріоритетні методи сучасного освітнього менеджменту	144
<i>ГАЛАЙБИДА Богдан</i> . Конструктивізм і конструктивна дидактика у змішаному навчанні	147
<i>ГОРДІЙЧУК Ярослав</i> . Особливості організації професійної підготовки педагогічних кадрів у системі вищої професійної освіти Бельгії	149

<i>ДМИТРЕЦЬКИЙ Дмитро</i> . Підходи до формування системи економічного виховання в Україні кінця ХХ – початку ХХІ століття	151
<i>КРАМАР Дмитро</i> . Військово-патріотичне виховання в українській педагогіці: концепції та розвиток (кінець ХХ – початок ХХІ століття)	154
<i>КУРІВСЬКИЙ Ярослав</i> . Стан рухової активності дітей з особливими освітніми потребами при змішаній формі навчання	156
<i>МЕЛЬНИК Олександр</i> . Педагогічні умови розвитку проєктної компетентності майбутнього педагога	159
<i>МЕЛЬНИК Христина</i> . Використання інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва	162
<i>НАМЕСТЮК Іван</i> . Розвиток лідерських навичок керівників закладів освіти: значення та виклики	164
<i>ОЛЕНЮК Василь</i> . Формування професійних компетентностей у студентів закладів фахової передвищої освіти	166
<i>ПУКАС Іванна</i> . Використання мультимедійних технологій в освітньому процесі закладу дошкільної освіти	169
<i>ТАКІРОВ Тімур</i> . Теоретичні основи дослідження проблеми формування професійної культури майбутніх реставраторів у закладах вищої освіти	171
<i>ЧАЙКОВСЬКИЙ Павло</i> . Теоретичні аспекти та особливості реалізації акмеологічного підходу в системі підготовки педагогів	173
<i>ЯМПОЛЬ Юрій</i> . Значення інформаційно-цифрових технологій для менеджменту якості освіти	175
<i>ЯЦУК Богдан</i> . Сучасні виклики та історичні фактори у розвитку демократичної освіти в Україні	177

Секція ПРИРОДНИЧО-ЕКОНОМІЧНИХ НАУК

<i>АНДРУХОВИЧ Микола, ФЕДОРЧУК Іван, КОЗАК Максим</i> . Флора перезвожених територій каньйона р. Смотрич в межах НПП «Подільські Товтри»	180
<i>КОНДРАТЮК Андрій, МОРОЗЮК Євген, КОЗАК Максим</i> . Видове різноманіття роду <i>Astragalus L</i> в умовах НПППТ та його охорона	182
<i>КОРСУН Олександр</i> . Аналіз фертильності пилку <i>Heracleum mantegazzianum Sommier & Levier</i> у флорі середнього Придністров'я	185
<i>МАТУЗ Ольга, ГАРБАР Владислав, ЛІСОВСЬКИЙ Андрій</i> . Географія транснаціональних корпорацій	188
<i>МОРОЗЮК Євген, АНДРУХОВИЧ Микола, КОЗАК Максим</i> . Представники справжньої водної флори на території ВБУ «Смотрицький каньйон»	192

Секція СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ, ПСИХОЛОГІЇ І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

<i>БОНДАР Володимир.</i> Здоров'язбережувальні технології як інструментарій корекційної роботи з особами з ООП	194
<i>БОРОВЕЦЬ Діана.</i> Напрями роботи з формування прогностичних функцій уяви у молодших школярів з РСА	196
<i>БУШЛЯКОВ Андрій.</i> Розвиток мовленнєвої діяльності учнів початкової школи з інтелектуальними порушеннями як педагогічна проблема	198
<i>ВАЛЬКО Тетяна.</i> Гармонійний розвиток дітей раннього віку: ключові аспекти та інноваційні підходи.....	200
<i>ЛУКАЧОВИЧ Галина.</i> Роль екологічної грамотності вчителів-логопедів у формуванні екологічної лексики у дошкільників з загальним недорозвиненням мовлення	202
<i>МЕЛЕВСЬКА Тетяна.</i> Особливості розвитку лексичного компоненту у дошкільників з загальним недорозвитком мовлення	205
<i>РОМАНИШИН Наталія.</i> Детермінанти комунікативної компетентності молодших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення	207
<i>СЕМЕНЕЦЬ Андрій.</i> Актуальні проблеми супроводу здобувачів вищої освіти з посттравматичним стресовим розладом	210
<i>СТАРИК Сергій.</i> Інформаційно-комунікаційні технології підтримки інклюзивного навчання.....	212

Секція ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ, СПОРТУ І ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

<i>ВСТОШКІН Владислав.</i> Значення шкільної секції з боксу у розвитку рухових якостей підлітків	215
<i>ГАВРИЛЮК В'ячеслав.</i> Інформаційно-комунікаційні технології у формуванні мотивації учнів школи до фізичної активності.....	217
<i>ГУТ Володимир.</i> Використання у фізичному вихованні учнів аеробних технологій	220
<i>ДЕМ'ЯНЕЦЬ Владислав.</i> Система моніторингу у фізичному вихованні здобувачів базової середньої освіти як педагогічна проблема.....	222
<i>ДОМБРОВСЬКИЙ Андрій.</i> Новітні методики навчання учнів у закладах загальної середньої освіти в контексті уроків фізичної культури	225
<i>ЖИЖАНОВ Олексій.</i> Структурні елементи здоров'язбережувальної компетентності учнів	226
<i>КОРОЛЬ Євген.</i> Особливості формування фізкультурно-оздоровчого простору в закладах загальної середньої освіти на уроках фізичної культури.....	228
<i>КРАСИЛОВ Ігор.</i> Синтез нових піранокумаринів лінійної будови та їх оксимів.....	230

<i>ЛАГОРЖЕВСЬКИЙ Іван</i> . Специфіка розвитку культури здоров'я учнів у закладах загальної середньої освіти в умовах фізичного виховання.....	232
<i>МАРЧУК Данііл</i> . Фізичне виховання та фізичні вправи є важливими потребами людини	234
<i>МАЦІЄВИЧ Тимур</i> . Стан реалізації інновацій у фізичному вихованні в закладах загальної середньої освіти Китаю.....	237
<i>МИЗАК Петро</i> . Важливість формування здоров'язбережувальної компетентності учнів на уроках фізичної культури.....	240
<i>НАТОЛОЧЕНИЙ Микола</i> . Формування загальних уявлень учнів про фізичну культуру у сучасних закладах загальної середньої освіти	242
<i>ПЕТРОВА Юлія</i> . Інноваційні підходи до партнерства закладу вищої освіти та здобувачів з метою підвищення якості освітнього процесу.....	244
<i>ПОПЛАВСЬКИЙ В'ячеслав</i> . Особливості формування знань з фізичної культури 15-16 років.....	246
<i>ПРОТАСЮК Сергій</i> . Показники фізичного розвитку школярів-підлітків з девіантною поведінкою.....	248
<i>САБОВ Андрій</i> . Сучасні уявлення про педагогічні умови індивідуалізації фізичної активності дітей під час розвитку рухових якостей	250
<i>СОКАЛЬСЬКИЙ Володимир</i> . Роль ігрових технологій у навчанні ведення здорового способу життя учнів базової школи	252

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ЗБІРНИК
НАУКОВИХ ПРАЦЬ
МОЛОДИХ ВЧЕНИХ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

Випуск 16

Електронне видання

Підписано 9.12.2024. Гарнітура "Таймс".
Об'єм даних 7,0 Мб. Обл.-вид. арк. 20,3. Зам. № 1143.

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300.

Свідоцтво серії ДК № 3382 від 05.02.2009 р.

Виготовлено в Кам'янець-Подільському національному
університеті імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300.